

JOURNAL OF ENVIRONMENTAL DESIGN

Faculty of Architecture
Chiang Mai University

Volume 8 Issue 1
January - June 2021

เจ-ดี : วารสารวิชาการ การออกแบบสภาพแวดล้อม
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

**JOURNAL OF
ENVIRONMENTAL
DESIGN**

Faculty of Architecture
Chiang Mai University

Volume 8 Issue 1
January - June 2021

**เจ-ดี : วารสารวิชาการ
การออกแบบสภาพแวดล้อม**

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ปีที่ 8 ฉบับที่ 1
มกราคม - มิถุนายน 2564

วัตถุประสงค์ของวารสาร

JED: วารสารวิชาการ การออกแบบสภาพแวดล้อม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัย เชียงใหม่ เป็นวารสารเพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ ในสาขาที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยและการออกแบบ สถาปัตยกรรมและสภาพแวดล้อม เพื่อเปิดพื้นที่ใหม่ในการเสนอผลงานทางวิชาการแก่ผู้สนใจ นักวิชาการ นิสิต นักศึกษา และบุคคลทั่วไป อันจะเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่วงวิชาการและ วิชาชีพทางสถาปัตยกรรมต่อไป วารสารวิชาการ การออกแบบสภาพแวดล้อม เริ่มต้นเผยแพร่ เมื่อ พ.ศ.2557 ออกปีละสองฉบับมาจนถึงปัจจุบันโดยเผยแพร่ผ่านพื้นที่ เล่มวารสาร (ISSN: 2392-5477) (ตั้งแต่ฉบับปีที่ 1 (1) ถึง 6 (1)) และหน้าเว็บ (ISSN: 2351-0935) (ฉบับปีที่ 1 (1) ถึงฉบับปัจจุบัน) ในรูปแบบ e-Journal โดยผ่านการรับรองมาตรฐานวารสารวิชาการไทย (TCI) กลุ่มที่ 2 เมื่อ พ.ศ.2560 - 2563 และได้รับการรับรองมาตรฐานวารสารวิชาการไทย (TCI) กลุ่มที่ 1 เมื่อ พ.ศ.2564

ขอบเขตเนื้อหา และศาสตร์ของบทความที่รับพิจารณาตีพิมพ์

วารสารรับพิจารณา บทความวิจัย บทความวิชาการ บทความวิจารณ์ บทความปริทัศน์ บทความแปลและบทความที่มาจากวิทยานิพนธ์ด้านสถาปัตยกรรมและศาสตร์เกี่ยวเนื่อง ทั้งในรูปแบบ ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ตามกลุ่มต่างๆ ดังต่อไปนี้ คือ

- ประวัติศาสตร์ แนวคิดและทฤษฎีทางสถาปัตยกรรม
- ศิลปะ สถาปัตยกรรม และสถาปัตยกรรมไทย
- สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น และสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม
- การอนุรักษ์สถาปัตยกรรม
- การออกแบบสถาปัตยกรรม
- การออกแบบชุมชนเมือง ภูมิสถาปัตยกรรม และการผังเมือง
- การออกแบบตกแต่งภายใน
- เทคโนโลยี นวัตกรรม และการบริหารจัดการทางสถาปัตยกรรม

กำหนดส่งบทความ : เปิดรับบทความตลอดปี โดยตีพิมพ์หลังจากผ่านการประเมินและกลั่นกรอง โดยกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิและกองบรรณาธิการแล้ว และจัดพิมพ์ปีละ 2 ฉบับ ตามรายละเอียดท้าย เล่มวารสารนี้

ที่อยู่จัดส่ง : ส่งบทความพร้อมภาพประกอบทางระบบส่งบทความออนไลน์ที่ <https://www.tci-thaijo.org/index.php/jed>
รายละเอียดเพิ่มเติมที่เว็บไซต์ : <https://www.tci-thaijo.org/index.php/jed>

JOURNAL OF ENVIRONMENTAL DESIGN

เจ-ดี : วารสารวิชาการ การออกแบบสภาพแวดล้อม

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ISSN 2392-5477 (Print) (ฉบับปีที่ 1 (1) ถึง 6 (1))

ISSN 2351-0935 (Online) (ฉบับปีที่ 1 (1) ถึงปัจจุบัน)

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

239 ถนนห้วยแก้ว ตำบลสุเทพ

อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200

โทรศัพท์: 053-94-2843 โทรสาร: 053-94-2843

<https://www.tci-thaijo.org/index.php/jed>

บรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัมพิกา ชุมมธยา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ที่ปรึกษา

รองศาสตราจารย์ ดร.ระวีวรรณ โอฬารรัตน์มณี มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

กองบรรณาธิการ (ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก)

ศาสตราจารย์ ดร.วิมลสิทธิ์ ทรายางกูร	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.ม.ล.ปิยลดา ทวีปรั้งชีพ	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.ภาวิณี เอี่ยมตระกูล	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
รองศาสตราจารย์ พรพรรณ ชินนพงษ์	สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
รองศาสตราจารย์ ดร.ศนิ ลิ้มทองสกุล	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.นพดล ตั้งสกุล	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
รองศาสตราจารย์ ดร.เกรียงไกร เกิดศิริ	มหาวิทยาลัยศิลปากร

กองบรรณาธิการ (ผู้ทรงคุณวุฒิภายใน)

รองศาสตราจารย์ ดร.ปรานอม ต้นสุขนันท์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รองศาสตราจารย์ ดร.อภิโชค เลหะกุล	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.แผ่นดิน อุณจะนำ	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฐิตยา สารฤทธิ์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

เลขานุการกองบรรณาธิการและพิสูจน์อักษร

ศิรินันท์ ภัคดี มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ออกแบบกราฟฟิกเล่มและจัดพิมพ์โดย

ศุภาพิชญ์ พิพัฒน์รัตนถาวร

ภาพหน้าปก

ศุภาพิชญ์ พิพัฒน์รัตนถาวร

ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความวารสาร JED วารสารวิชาการ การออกแบบสภาพแวดล้อม

ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ อรศิริ ปาณินท์
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รองศาสตราจารย์ ดร.ศนิ ลิ้มทองสกุล
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รองศาสตราจารย์ ดร.สิงห์ อินทรชูโต
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รองศาสตราจารย์ ดร.เอกรินทร์ อนุกุลยุทธธน
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วันดี พินิจวรสินร
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ศาสตราจารย์ ดร.อรรถจัน เศรษฐบุตร
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รองศาสตราจารย์ ดร.วรสันต์ บุรณากาญจน์
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รองศาสตราจารย์ ดร.ฉวีวรรณ เค้นไพบูลย์
(อาจารย์พิเศษ) ภาควิชาเคหการ
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รองศาสตราจารย์ ดร.ภาวิณี เอี่ยมตระกูล
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กฤตพร ห้าวเจริญ
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จาดรงค์ โปะะรัตน์ศิริ
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ มณิพร สัมพันธ์รักษ์
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

รองศาสตราจารย์ ดร.ต้นข้าว ปาณินท์
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศิลปากร

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พินัย สิริเกียรติกุล
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศิลปากร

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุพิชชา ไตวิวิชัย
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศิลปากร

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุพัตรา สุทธสุภา
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศิลปากร

รองศาสตราจารย์ พรพรรณ ชินณพงษ์
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหาร
ลาดกระบัง

รองศาสตราจารย์ สุพัฒน์ บุญฤทธิกิจ
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหาร
ลาดกระบัง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชุมพร มุรพันธุ์
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหาร
ลาดกระบัง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ญาดา ชวาลกุล
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหาร
ลาดกระบัง

รองศาสตราจารย์ ดร.นพดล ตั้งสกุล
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทรงยศ วีระวิมาศ
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อิป ศรีสกุลไชยรัก
หลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสถาปัตยกรรม
สถาบันอาศรมศิลป์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สักรินทร์ แซ่กู๋
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จรรยาพร สไตเลอร์
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิทยา ดวงธิมา
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ
สิ่งแวดล้อม
มหาวิทยาลัยแม่โจ้

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดำรงศักดิ์ รินชุมภู
คณะวิศวกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผู้ทรงคุณวุฒิภายใน

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ สุรพล คำริห์กุล
คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ม.ล.สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์
คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

รองศาสตราจารย์ ดร.วรลักษณ์ บุญสุรัตน์
คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

รองศาสตราจารย์ ดร.ระวีวรรณ โอฬารรัตน์มณี
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

รองศาสตราจารย์ ดร.วิฑูรย์ เหลือรุ่งเรือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

รองศาสตราจารย์ ดร.ปรานอม ต้นสุขนันท์
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

รองศาสตราจารย์ ดร.ธนาท วรรณกุล
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

รองศาสตราจารย์ ดร.ณวิทย์ อ่องแสงชัย
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

รองศาสตราจารย์ ดร.กรุณา รักขวิณ
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

รองศาสตราจารย์ ดร.อุจน์ทิพย์ ศรีสุวรรณ
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

รองศาสตราจารย์ ดร.ชาณุณรงค์ ศรีสุวรรณ
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

รองศาสตราจารย์ ดร.อภิโชค เลขะกุล
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

รองศาสตราจารย์ ดร.สันต์ สุวัจนราภินันท์
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

รองศาสตราจารย์ ดร.ปิยเดช อัครโพธิวงศ์
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาวลิต สัยเจริญ
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ยุทธนา ทองท่วม
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.แผ่นดิน อุณจะนำ
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัฐพงษ์ อังกสิทธิ์
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุรินทร์ ธรวิจิตรกุล
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุมาวลี จินดาพล
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัมพิกา ชุมมธยา
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เอกชัย มหาเอก
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฐิตยา สารฤทธิ์
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

บทบรรณาธิการ

วารสารวิชาการ การออกแบบสภาพแวดล้อม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ฉบับปีที่ 8(1) ประจำเดือนมกราคมถึงมิถุนายน 2564 นี้ มีบทความทั้งสิ้นรวม 9 บทความ เป็นบทความวิจัย 8 เรื่อง และบทความปริทัศน์ 1 เรื่อง

ในปี พ.ศ.2564 เป็นปีแห่งความยุ่งยากจากภัย COVID-19 ทำให้การทำงานของกองบรรณาธิการต้องทำงานทั้งออนไลน์ ออฟไลน์ และทำงานที่บ้านควบคู่กันไป เพื่อให้ได้วารสารวิชาการที่มีคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนด

วารสารฉบับนี้ จึงได้มีการปรับเปลี่ยนกองบรรณาธิการบางส่วน เพื่อเสริมความแข็งแกร่งของวารสาร และเพิ่มขั้นตอนการพิจารณาบทความให้เป็นระบบ โดยใช้แบบประเมินบทความเพื่อกลั่นกรองบทความที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ให้ได้มาตรฐานก่อนนำเสนอไปยังผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความวารสารต่อไป จึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่า จะได้รับการประเมินผ่านตามเกณฑ์ เพื่อให้ผู้เขียนและวงวิชาการไทยได้มีวารสารวิชาการเพื่อตีพิมพ์ผลงาน และมีพื้นที่เผยแพร่ผลงานในศาสตร์การออกแบบและสถาปัตยกรรมที่มีคุณภาพในประเทศมากขึ้น เพื่อเป็นแหล่งความรู้วิชาการที่เข้าถึงได้ทั้งโดยคนทั่วไป นักวิชาการ และนักศึกษา

ท้ายนี้ กองบรรณาธิการขอขอบคุณผู้เขียน ผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน ที่ร่วมกันเป็นส่วนหนึ่งของการผลิตวารสารวิชาการของเราด้วยดีตลอดมา และเราจะมุ่งมั่นผลักดันคุณภาพให้ดียิ่งขึ้นไปในอนาคต

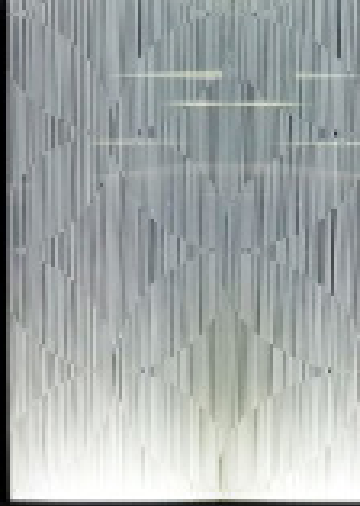
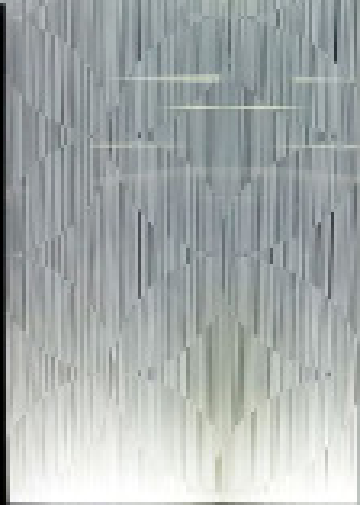
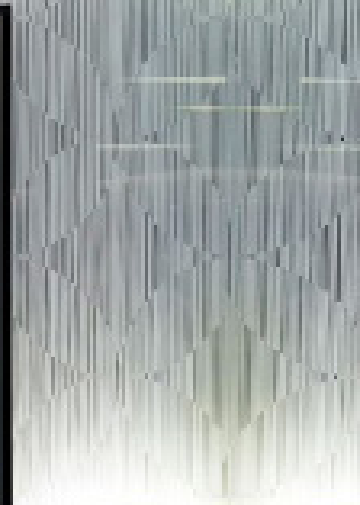
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัมพิกา ชุมมธัยา
บรรณาธิการ

บทความวิจัย

อิทธิพลของรูปแบบการจัดแสดงสินค้าและระดับความเร็วของการจัดแสดงสินค้าภายในตู้กระจกร้านค้าต่อการรับรู้ทางอารมณ์ จินดารัตน์ ศรีอัมพร และ วรภัทร์ อิงโครจน์ฤทธิ์	2
อัตลักษณ์และค่านิยมทางชาติพันธุ์ที่ยังคงอยู่ในเรือนไทลื้อ จากอดีตสู่ปัจจุบัน: กรณีศึกษาเปรียบเทียบอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และบ้านนายางใต้ สปป.ลาว นิลุบล ประพรหม	22
การศึกษาอัตลักษณ์ชุมชนโคกสลุง เพื่อเป็นแนวทางการออกแบบหอชมวิว สำหรับชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จังหวัดลพบุรี ภคาริ กิตติวัฒนวณิช	44
การพัฒนาพื้นที่สาธารณะเพื่อเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง: กรณีศึกษา เทศบาลตำบลสนป่าเป้า จังหวัดเชียงใหม่ ธีรภัทร จิโน, พิชญาภา ธัมมิกะกุล และ ปณวัฒน์ สุธิบุญชร	60
แนวทางการจัดการเชิงพื้นที่สำหรับพื้นที่กันชนระหว่างสถานีขนส่งและกระจายสินค้า กับพื้นที่โดยรอบ เพื่อสนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของชุมชน จิรฤกษ์ จัดพล และ สุวรรณภา รองวิริยะพานิช	78
การศึกษารูปแบบการใช้ที่ดินแบบผสมผสาน ด้วยเครื่องมือการวิเคราะห์โครงข่ายเมือง บริเวณโดยรอบสถานีขนส่งระบราง ในกรุงเทพมหานคร ฉวีวรรณ เตนไพบูลย์, อิตะฮิโกะ คาเนกาเอะ และ ปณต รัตนชุม	100
ศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยวและการพัฒนาพื้นที่ส่วนกลางและพื้นที่ริมน้ำ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชนคลองบางน้อย จังหวัดสมุทรสงคราม ภัทฐิตา พงศ์ธนา	126
การกำหนดเป้าหมายในการพัฒนาเมืองเก่าขนาดกลาง: กรณีศึกษาเมืองสวรรคโลก ทณวิทย์ วิจิตรพร และ ปราณอม ต้นสุขานันท์	148

บทความปริทัศน์

การบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนในประเทศไทย อัมพิกา อำลอย	170
---	-----

อิทธิพลของรูปแบบการจัดแสดงสินค้าและระดับความเร็วของการจัดแสดงสินค้าภายในตู้กระจกร้านค้าต่อการรับรู้ทางอารมณ์

The influence of product presentation types and speed motion on emotional responses

จินดารัตน์ ศรีอัมพร¹ และ วรภัทร์ อิงค์โรจน์ฤทธิ์²
Jindarat Sriamporn¹ and Vorapat Inkrojrit²

Received: 2020-10-22

Revised: 2020-12-02

Accepted: 2020-12-03

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ศึกษาความสัมพันธ์ของการจัดแสดงสินค้าแบบเคลื่อนไหวต่อการรับรู้ทางอารมณ์ มีเป้าหมายหลักในการเสนอแนวทางการออกแบบการรับรู้ทางอารมณ์ จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 35 คน อายุระหว่าง 21-60 ปี ดำเนินการทดสอบด้วยวิธีทดลองจากการจำลองสินค้าที่เคลื่อนไหวได้ผ่านกล่องทดลอง และตอบแบบสอบถามจากรูปแบบการจัดแสดง 3 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบคลื่นแนวนอน รูปแบบคลื่นแนวตั้ง รูปแบบวงกลม เพื่อหารูปแบบที่ดีที่สุดสำหรับการรับรู้ทางอารมณ์ของผู้ชม โดยนำมาวิเคราะห์ในปัจจัยด้านระดับความเร็ว 5 ระดับ ได้แก่ 0.00 เมตร/วินาที 0.12 เมตร/วินาที 0.24 เมตร/วินาที 0.36 เมตร/วินาที 0.48 เมตร/วินาที เพื่อประเมินการรับรู้ทางอารมณ์จากคู่มือตรงข้าม 9 คู่มือ พบว่า การจัดแสดงสินค้าแบบเคลื่อนไหวส่งผลต่อการรับรู้ทางอารมณ์มากกว่าการจัดแสดงแบบไม่เคลื่อนไหว โดยพบว่าการจัดแสดงด้วยรูปแบบวงกลมส่งผลต่อการรับรู้ทางอารมณ์ของความ “มีเอกลักษณ์” มากที่สุด และเมื่อรูปแบบวงกลมเคลื่อนไหวที่ระดับความเร็ว 0.12 เมตร/วินาที ส่งผลต่อการรับรู้ทางอารมณ์ของ “ความน่าจดจำ” มากที่สุด อย่างไรก็ตามในอนาคตควรพิจารณาปัจจัยด้านเศรษฐศาสตร์จากกลุ่มที่มีกำลังซื้อและปัจจัยด้านรูปแบบการจัดแสดงสินค้าที่หลากหลายขึ้น รวมถึงการทดลองในสถานที่จริง

คำสำคัญ: ร้านรวงเท้ากีฬา ตู้กระจกหน้าร้านค้า การรับรู้ทางอารมณ์ การออกแบบการเคลื่อนไหว ความเร็วของการเคลื่อนไหว

¹ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

(Faculty of Architecture, Chulalongkorn University)

ผู้เขียนหลัก (corresponding author) E-mail: s.jindarat.s@gmail.com

² คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

(Faculty of Architecture, Chulalongkorn University)

Abstract

The research studies the relationships between product motion display and emotional responses. Main goal is a presentation towards the emotional responses in order to provide the guidelines for designs from samples of 35 persons at the age between 21 and 60 years old. To carry out the test from model of moving product through testing box and inquiry from display of three types of design including horizontal waves, vertical waves and circles to find out the best design for emotional responses of viewers by analyzing factor of speed at 5 levels including 0.00 m/s, 0.12 m/s, 0.24 m/s, 0.36 m/s and 0.48 m/s to evaluate emotional responses from 9 pairs of antonym wording. In this study, it can be concluded that the product presentation by motion could improve the positive responses of the sport shoes shops more effectively than product presentation without motion. The presentation by circle design brings the most impact to emotion with “identity”. When circle design moves at the speed of 0.12 m./second, it brings the most impact on “impression” emotion. However, economic factor should be considered from buying power samples, factor of more and various presentation design including the test at real places in the future.

Keywords: sport shoes shop, window display, emotional response, design of motion presentation, speed motion

บทนำ

จากกระแสการออกกำลังกายในปัจจุบันทำให้ผู้คนหันมาใส่ใจเรื่องของสุขภาพกันมากขึ้น ทำให้เกิดความนิยมออกกำลังกายผ่านกีฬาหลากหลายรูปแบบรวมถึงกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องจากความตระหนักถึงความสำคัญของการใช้รองเท้าที่เหมาะสมสำหรับกิจกรรมกีฬา เพื่อป้องกันการบาดเจ็บเป็นผลให้ความต้องการรองเท้ากีฬาคาดว่าจะเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว อีกทั้งยังทำให้เกิดแนวโน้มการแต่งตัวที่ได้รับแรงบันดาลใจจากกีฬามากขึ้น (Dawar, 2017) เห็นได้จากกลุ่มวัยทำงานทั้งเพศชาย และเพศหญิงที่เปลี่ยนการแต่งตัวจากชุดทำงานที่ใส่รองเท้าส้นสูง หรือรองเท้าหนังมาเป็นรองเท้ากีฬา ทำให้เกิดการแข่งขันทางการตลาดของกลุ่มรองเท้ากีฬาที่สูงขึ้น เห็นได้จากแบรนด์ระดับสูงเริ่มมีการปรับตัวเพื่อแข่งขันโดยเพิ่มการลงทุนและงบประมาณทางการตลาดเพื่อเผชิญกับคู่แข่งทางการตลาด (Wongwaikun, Hapanna & Kongklaew, 2019)

Ritzer & Jurgensen (2010) กล่าวถึงการแข่งขันและความคล้ายคลึงกันของสินค้า ว่าทำให้ร้านค้าจำเป็นต้องมองหาวิธีใหม่ ๆ ในการดึงดูดผู้บริโภคให้กลับมาซื้อสินค้าของตัวเองอีกครั้งโดย Oh & Petrie (2012) และ Sen, Block & Chandran (2002) ให้มุมมองของการจัดแสดงสินค้าในตู้กระจกหน้าร้านให้เกิดประสิทธิภาพมากที่สุดขึ้นอยู่กับประเด็นหลัก 2 ประการ ได้แก่ สิ่งที่จะแสดงและวิธีที่แสดง เนื่องจากปัจจุบันผู้บริโภคให้ความสนใจรูปแบบการแสดงสินค้าผ่านตู้กระจก เพื่อส่งเสริมการขายและการโฆษณาแบบดั้งเดิมน้อยลง ร้านค้าจึงต้องพัฒนากลยุทธ์ในการรักษาความสนใจของลูกค้า (Zhu, 2009) ตู้กระจกหน้าร้านค่านอกจากจะเป็นการใช้แสดงสินค้าแล้ว ยังมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้สื่อสาร และสะท้อนถึงภาพลักษณ์ของร้านค้า (Thomas, Louise & VP, 2018) อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมกลยุทธ์ทางการออกแบบที่เชื่อมต่อระหว่างสภาพแวดล้อมกับมุมมองของลูกค้าทั้งภายใน และภายนอกร้านเข้าด้วยกัน (Oh & Petrie, 2012)

กลยุทธ์ที่สำคัญที่สุดของร้านค้าในอนาคตจะมีบทบาทสำคัญ 2 บทบาท ได้แก่ 1) เป็นสถานที่จำหน่าย และทำให้ลูกค้ารู้จักสินค้า ตราสินค้ามากขึ้น จากการสร้างจุดเด่นที่จำจดจำ และ 2) เป็นสถานที่ส่งเสริมทางการตลาด และส่งเสริมด้านตราสินค้า ซึ่งมีความสำคัญมากขึ้นจากการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างร้านค้ากับลูกค้า รวมถึงการสร้างประสบการณ์ที่ดีให้กับลูกค้าอีกด้วย (Pilkington, 2019) ตู้กระจกหน้าร้านจึงเป็นหนึ่งในเครื่องมือทางการตลาดที่เป็นองค์ประกอบสำคัญ สำหรับการนำเสนอผลิตภัณฑ์ และการส่งเสริมการขาย ร้านค้าที่มีการจัดแสดงสินค้าด้วยความสร้างสรรค์หรือมีความแปลกใหม่หากสามารถทำให้ลูกค้าที่สัญจรผ่านหน้าร้านเกิดความพึงพอใจสร้างความประทับใจแรกแล้วนั้น มีแนวโน้มที่จะประสบความสำเร็จในการดึงดูดลูกค้าได้ (Lange, Rosengren, & Blom, 2016) ทั้งนี้ผู้ค้าปลีกหลายรายแนะนำการสร้างสภาพแวดล้อมทางกายภาพของร้านค้าให้มีการเคลื่อนไหวในรูปแบบต่าง ๆ เช่น หุ่นแสดงสินค้าที่มีการเคลื่อนไหว ช่วยเพิ่มความน่าสนใจให้แก่ร้านค้าได้ (Bäckström & Johansson, 2006)

จากการทบทวนวรรณกรรมเบื้องต้น พบว่างานวิจัยส่วนใหญ่ยังคงมีการอธิบายความสัมพันธ์ของการจัดแสดงสินค้าในตู้กระจกหน้าร้านต่อการรับรู้ทางอารมณ์ โดยเน้นหลักการรับรู้ทางอารมณ์ของด้านความพึงพอใจ ความประทับใจแรก การดึงดูดความสนใจและความโดดเด่น แต่ยังไม่พบข้อมูลค่อนข้างน้อยเกี่ยวกับการศึกษาการจัดแสดงสินค้าแบบเคลื่อนไหว เมื่อทำการสำรวจสถานที่ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์เพิ่มเติม พบว่ารูปแบบการจัดแสดงแบบเคลื่อนไหวที่ใช้กับตู้กระจกหน้าร้านรองเท้ากีฬามีหลากหลายรูปแบบ ถึงแม้เป็น

ประเภทสินค้าและแบรนด์เดียวกัน แสดงให้เห็นว่ายังไม่มีแนวทางการออกแบบที่ชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับข้อกังวลประเด็นแรกด้านการจัดแสดงของ Oh & Petrie (2012) และ Sen, Block & Chandran (2002) อย่างไรก็ตามการจัดแสดงสินค้าที่มีการจัดแสดงนานเกินไปจะทำให้ลูกค้ามีความสนใจในตัวสินค้าที่จัดแสดงอยู่ลดลง จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ควรมีการเปลี่ยนการจัดแสดงสินค้าตามสถานการณ์หรือฤดูกาล (Sayari, 2012)

ผู้วิจัยเล็งเห็นถึงความสำคัญในการศึกษาความสัมพันธ์ต่อการรับรู้อารมณ์ของการจัดแสดงสินค้าแบบเคลื่อนไหว จึงเกิดคำถามต่องานวิจัยนี้ว่า รูปแบบของการเคลื่อนไหวใดที่ระดับความเร็วเท่าไร จึงจะสร้างการรับรู้ทางอารมณ์เชิงบวก เพื่อส่งเสริมกลยุทธ์การออกแบบให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด อย่างไรก็ตามผู้วิจัยพบข้อจำกัดด้านการกำหนดคู่ค่าในการอธิบายความสัมพันธ์ของการจัดแสดงสินค้าแบบเคลื่อนไหวต่อการรับรู้ทางอารมณ์ที่มีค่อนข้างน้อย และไม่เกี่ยวข้องกับการจัดแสดงสินค้าโดยตรง จึงไม่สามารถสื่อถึงการจัดแสดงสินค้าของผู้กระจกหน้าร้านค้าได้ดั่งนัก งานวิจัยนี้ จึงมีการรวบรวมกลุ่มค่าที่เกี่ยวข้องโดยตรงเพิ่มเติม ซึ่งมาจากความเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่เข้าทำการทดสอบ เพื่อเป็นประโยชน์ต่องานวิจัยในอนาคตต่อไป

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1. เพื่อศึกษาอิทธิพลของรูปแบบการเคลื่อนไหวต่อการรับรู้ทางอารมณ์
2. เพื่อศึกษาอิทธิพลปัจจัยด้านระดับความเร็วต่อการรับรู้ทางอารมณ์
3. เพื่อเป็นแนวทางในการออกแบบการจัดแสดงสินค้าที่ส่งเสริมกลยุทธ์การออกแบบ

ขอบเขตการวิจัย

1. ศึกษาเฉพาะรูปแบบการเคลื่อนไหว ระดับความเร็ว ระบบกลไกการเคลื่อนไหวแบบมอเตอร์ของร้านรองเท้านี้ทั้งหมด ไม่รวมสภาพแวดล้อม แสงสว่าง แสงบรรยากาศของผู้กระจกหน้าร้านรองเท้า ซึ่งกำหนดเป็นตัวแปรควบคุม
2. ศึกษาเฉพาะกลุ่มตัวอย่างเพศชาย-หญิง อายุ 21-60 ปี และเป็นผู้มีรองเท้ากีฬาเท่านั้น

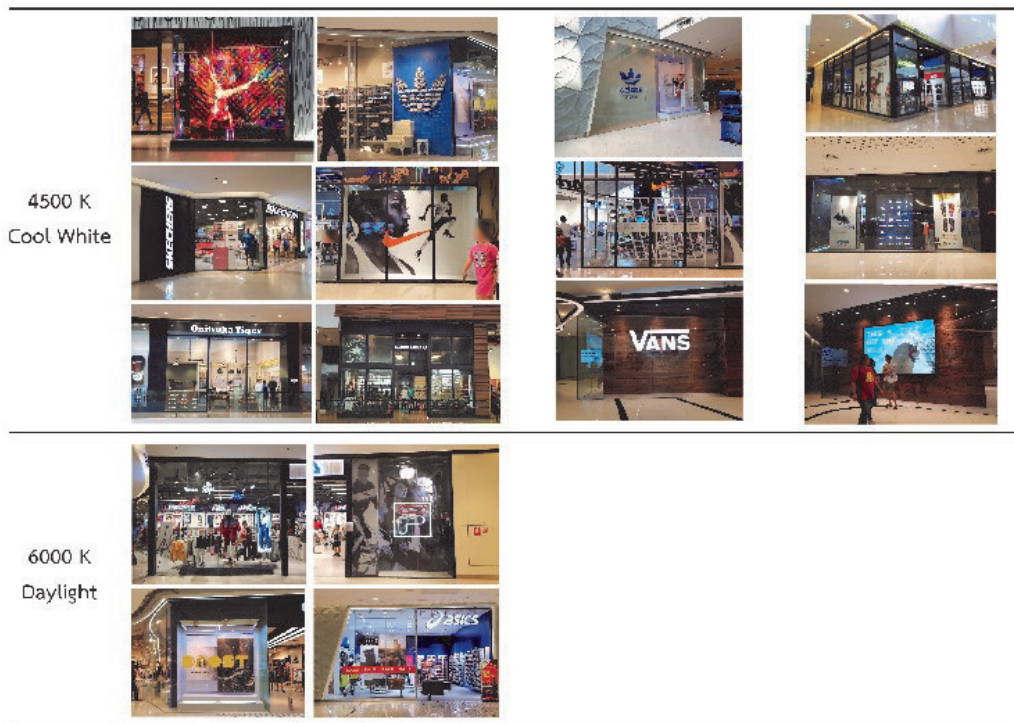
วิธีดำเนินงานวิจัย

การศึกษาเรื่องอิทธิพลของรูปแบบการเคลื่อนไหวในการจัดแสดงสินค้าของผู้กระจกหน้าร้านค้าต่อการรับรู้ทางอารมณ์ ศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงทดลอง (experimental research) เพื่ออภิปรายผล สรุปผลวิจัย และเสนอแนะแนวทางที่เหมาะสม โดยมีรายละเอียดสำคัญในการทดสอบดังนี้

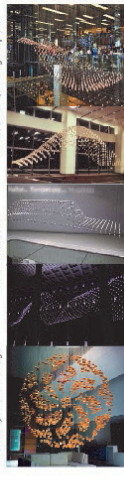
1. การสำรวจและเก็บข้อมูล

เก็บข้อมูลเบื้องต้นจากการสำรวจผู้กระจกหน้าร้านรองเท้านี้ 2 แห่งในเขตกรุงเทพมหานคร (สยามพารากอน) และปริมณฑล (ฟิวเจอร์พาร์ครังสิต) จำนวน 12 ร้าน เพื่อให้ได้ข้อมูลพื้นฐานในการกำหนดตัวแปร

เช่น ขนาด มุมมองภาพ องค์ประกอบการจัดแสดง พบว่า ส่วนใหญ่มีขนาดมาตรฐานที่ความกว้าง 3.00 เมตร ความลึก 1.50 เมตร สูง 3.00 เมตร รูปแบบการส่องสว่างนิยมใช้ค่าความส่องสว่างภายในตู้กระจกหน้าร้าน และค่าความส่องสว่างของบรรยากาศภายนอกระหว่าง 350-550 ลักซ์ มีอุณหภูมิสีของแสง 4500K ร้อยละ 75 และอุณหภูมิสีของแสง 6500K ร้อยละ 25 ซึ่งยังไม่พบว่า มีร้านรองเท้ากีฬาใช้เทคนิคการจัดแสดงสินค้าแบบกลไกการเคลื่อนไหวได้จริง แต่พบว่ามีจะมีการจัดแสดงสินค้าในแบบที่ให้ความรู้สึกที่สินค้านั้นมีการเคลื่อนไหวได้ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการค้นคว้ารูปแบบการจัดแสดงแบบเคลื่อนไหวของตู้กระจกหน้าร้านค้าจากสื่ออินเทอร์เน็ตย้อนหลังไม่เกิน 8 ปี จำนวน 43 ร้าน พบว่ามีการใช้ระบบมอเตอร์ในการควบคุมการเคลื่อนไหวสูงสุดร้อยละ 65 โดยรูปแบบคลื่นแนวนอนมีความนิยมสูงสุดร้อยละ 28 รูปแบบคลื่นแนวตั้ง และรูปแบบวงกลมร้อยละ 16 ทั้งนี้งานวิจัยนี้กำหนดระดับการเคลื่อนไหว 5 ระดับโดยอ้างอิงจากงานวิจัยที่คล้ายกัน (Lee, Park & Nam, 2007; Nam, et al., 2014) มาใช้เป็นตัวแปรในการศึกษา

ภาพที่ 1 การสำรวจตู้กระจกหน้าร้านรองเท้ากีฬา

คลื่นแนวนอน 12 ภาพ	คลื่นแนวตั้ง 7 ภาพ	รูปแบบวงกลม 7 ภาพ	รูปแบบแนวตั้ง 3 ภาพ	รูปแบบอิสระ 5 ภาพ
การเคลื่อนไหวควบคุมแบบมอเตอร์				
				

ภาพที่ 2 รูปแบบการจัดแสดงสินค้าแบบเคลื่อนไหวของตู้กระจกหน้าร้านค้าจากสื่ออินเทอร์เน็ต

2. การออกแบบการวิจัย

2.1 การคัดเลือกประชากรวิจัยและกลุ่มตัวอย่าง

คัดเลือกประชากรวิจัยจากกลุ่มคนวัยทำงานเพศชาย-หญิง อายุ 21-60 ปี ที่มีการใช้รองเท้ากีฬาจำนวน 35 คน โดยอ้างอิงจากงานวิจัยที่คล้ายกัน (Lee, Park & Nam, 2007; Nam, et al., 2014; Somoon & Sahachaisaeree, 2010; Ti, 2009) จัดกลุ่มตัวอย่างเพื่อทำแบบสอบถามจำนวน 5 กลุ่ม กลุ่มละ 7 คน จากวิธีการจับฉลากหมายเลขรูปแบบการเคลื่อนไหวแบบไม่ใส่คืน เพื่อลดความคลาดเคลื่อนและความลำเอียงในการทดสอบ

2.2 ตัวแปรในการวิจัย

1) ตัวแปรต้น

จากการเก็บข้อมูลสำรวจภาคสนาม 2 แห่ง 12 ร้าน และสื่อออนไลน์ 43 ผลงาน ดังนั้นจึงกำหนดตัวแปรต้นได้จากรูปแบบที่มีการจัดแสดงกับร้านรองเท้า และควบคุมด้วยกลไกมอเตอร์มากที่สุด 3 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบคลื่นแนวนอน (SI) รูปแบบคลื่นแนวตั้ง (ST) รูปแบบวงกลม (C) ทำการคัดเลือกรูปแบบที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ความรู้สึกสูงสุด เพื่อนำมาวิเคราะห์ในลำดับถัดไปของปัจจัยด้านระดับความเร็ว โดยกำหนดระดับความเร็ว 5 ระดับในช่วงกว้างที่เท่า ๆ กัน คือ 0.12 เมตร/วินาที จากงานวิจัยที่ใกล้เคียงของ Lee, Park, Nam (2007) และ Nam, et al. (2014) ดังนั้นระดับความเร็วที่ใช้ในการศึกษานี้ ได้แก่ 0.00 เมตร/วินาที (0) 0.12 เมตร/วินาที (1) 0.24 เมตร/วินาที (2) 0.36 เมตร/วินาที (3) 0.48 เมตร/วินาที (4) แสดงในภาพที่ 3

รูปแบบการจัดแสดง			ระดับความเร็ว
			0.00 m/s (0)
			0.12 m/s (1)
			0.24 m/s (2)
			0.36 m/s (3)
			0.48 m/s (4)
SI	ST	C	

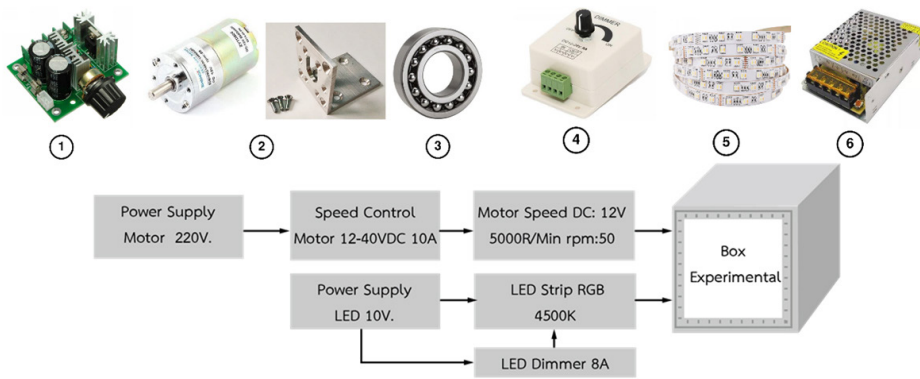
ภาพที่ 3 ตัวแปรต้นในการทดลอง

2) ตัวแปรตาม

งานวิจัยนี้ได้เลือกรูปแบบการตอบสนองทางอารมณ์ Pleasure, Arousal, Dominance (PAD Model) (Bakker, et al., 2014; Mehrabian & Russell, 1974) ในการอธิบายสภาวะทางอารมณ์ทั้ง 3 มิติ ได้แก่ มิติความพึงพอใจ (pleasure) มิติความตื่นตัว (arousal) และมิติความโดดเด่น (dominance) จากการรวบรวมกลุ่มคำคู่ตรงข้ามที่เกี่ยวข้องกับจัดแสดงตู้กระจกหน้าร้านทั้งหมด 9 คู่คำ ได้แก่ (P1) ไม่ชอบ-ความชอบ (P2) น่าเกลียด-สวยงาม (P3) น่าเบื่อ-เพลิดเพลิน (A1) ไม่สะดุดตา-สะดุดตา (A2) ซบซึ้ง-เรียบง่าย (A3) ไม่ตื่นตัว-ตื่นตัว ในมิติด้านความตื่นตัว และ (D1) ไม่น่าจดจำ-น่าจดจำ (D2) ดูราคาถูก-ดูมีราคา และ (D3) ดูธรรมดา-มีเอกลักษณ์ ในมิติความโดดเด่น โดยใช้เกณฑ์วัดระดับการรับรู้ทางอารมณ์แบบลิเคิร์ต (likert scale) 9 ระดับ

2.3 เครื่องมือในการวิจัย

1) กล้องทดลอง จำลองจากการสำรวจขนาดตู้กระจกหน้าร้านในมาตราส่วน 1:5 (ขนาดกว้าง 0.60 เมตร ความลึก 0.30 เมตร สูง 0.60 เมตร) ออกแบบวงจรและกลไกการเคลื่อนไหวด้วยอุปกรณ์ดังนี้ (1) Speed control motor 12-40VDC 10A, (2) Motor speed DC: 12V 5000R/min rpm:50 พร้อมแป้นยัด (3) ลูกปืนขนาด 15 mm. (4) LED Dimmer 8A (5) LED Strips light Philips รุ่น DLI 31178 6W อุณหภูมิสีของแสง 4000K และ (6) Power supply LED 12V. เพื่อควบคุมค่าความส่องสว่างของบรรยากาศภายในห้องและภายในกล้องทดลองที่ 500 lux (Illuminating Engineering Association of Thailand, 2016) แสดงในภาพที่ 4

ภาพที่ 4 ภาพอุปกรณ์กลไกการเคลื่อนไหว (บน) วงจรและกลไกการเคลื่อนไหวของกล่องทดลอง (ล่าง)

2) แบบสอบถามวัดการรับรู้ทางอารมณ์ ประกอบด้วย 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนคัดกรองและส่วนตอบคำถาม ซึ่งมีจำนวนคำถามรวมข้อย่อยทั้งสิ้น 11 ข้อ มีจำนวน 2 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 วัดการตอบสนองในรูปแบบ SOR Model (Mehrabian & Russell, 1974) เพื่อวัดผลการตอบสนองของสิ่งเร้าต่ออารมณ์ 9 ระดับ (1 = ไม่พอใจมากที่สุด 2 = ไม่พอใจมาก 3 = ไม่พอใจปานกลาง 4 = ไม่พอใจเล็กน้อย 5 = เฉย ๆ (บอกไม่ได้ว่าพอใจหรือไม่พอใจ) 6 = พอใจเล็กน้อย 7 = พอใจปานกลาง 8 = พอใจมาก และ 9 = พอใจมากที่สุด) ของผู้เข้าร่วมจากคำคุณศัพท์คู่ตรงข้าม 9 คู่ ได้แก่ (1) ไม่ชอบ-ชอบ (2) น่าเกลียด-สวยงาม (3) น่าเบื่อ-เพลิดเพลิน (4) ไม่สะกดตา-สะกดตา (5) ซ้ำซ้อน-เรียบง่าย (6) ไม่ตื่นตัว-ตื่นตัว (7) ไม่น่าจดจำ-น่าจดจำ (8) ดูราคาถูก-ดูมีราคา และ (9) ดูธรรมดา-มีเอกลักษณ์ จากงานวิจัยที่ใกล้เคียง (Kim, Choi, & Suk, 2016; Nam, et al., 2014; Ti, 2009) แสดงในตารางที่ 1

ตอนที่ 2 คำถามปลายเปิดจำนวน 2 ข้อ โดยให้แสดงความคิดเห็นถึงคำจำกัดความเฉพาะ จากมุมมองทัศนคติส่วนบุคคลของคำจำกัดความสั้น ๆ ถึงความรู้สึกเชิงบวกหรือลบ เพื่อขยายกรอบของกลุ่มคำต้องานวิจัยในอนาคต

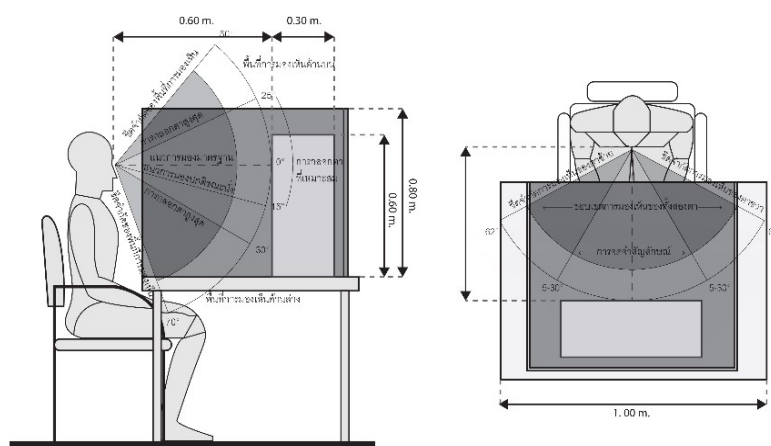
ตารางที่ 1 การวัดระดับการรับรู้ความรู้สึกต่อรูปแบบการจัดแสดงตู้กระจกหน้าร้านรองเท้ากีฬา

	← ไม่พอใจมากที่สุด → พอใจมากที่สุด →									
ไม่ชอบ	1	2	3	4	5	6	7	8	9	ชอบ
น่าเกลียด	1	2	3	4	5	6	7	8	9	สวยงาม
น่าเบื่อ	1	2	3	4	5	6	7	8	9	เพลิดเพลิน
ไม่สะกดตา	1	2	3	4	5	6	7	8	9	สะกดตา
ซ้ำซ้อน	1	2	3	4	5	6	7	8	9	เรียบง่าย
ไม่ตื่นตัว	1	2	3	4	5	6	7	8	9	ตื่นตัว
ไม่น่าจดจำ	1	2	3	4	5	6	7	8	9	น่าจดจำ
ดูราคาถูก	1	2	3	4	5	6	7	8	9	ดูมีราคา
ธรรมดา	1	2	3	4	5	6	7	8	9	มีเอกลักษณ์

3. กระบวนการวิจัย

3.1 การดำเนินการวิจัย

พิจารณาให้กลุ่มตัวอย่างที่ผ่านเกณฑ์คัดกรองเบื้องต้นแล้วเข้าทดสอบ 2 ครั้ง โดย ครั้งที่ 1 ทำการ สุ่มดูภาพรูปแบบการจัดแสดงแบบไม่เคลื่อนไหว 3 รูปแบบ เมื่อได้รูปแบบที่มีอิทธิพลมากที่สุดต่อการรับรู้จึง เข้าทดสอบในครั้งที่ 2 จากการสุ่มดูภาพรูปแบบการเคลื่อนไหว 5 รูปแบบเป็นรายบุคคลใส่อุปกรณ์ป้องกันเสียง รบกวน (earmuff) จากนั้นใช้เวลาดูรูปแบบเคลื่อนไหวประมาณ 1 นาที ต่อรูปแบบ และกลุ่มตัวอย่างจะได้พัก สายตาเป็นเวลา 10 นาที จากนั้นตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับการรับรู้ทางอารมณ์ของรูปแบบเคลื่อนไหวที่ได้ดู มี จำนวนคำถามรวมข้อย่อยทั้งสิ้น 15 ข้อ ใช้เวลาดูภาพ และตอบแบบสอบถามทั้งสิ้นคนละประมาณ 20 นาที โดย กำหนดให้กล่องทดลองอยู่ในระดับสายตา มีระยะการมองเห็นถึงกล่องทดลองที่ 60 เซนติเมตร แสดงในภาพที่ 5

ภาพที่ 5 การกำหนดวิธีการทดลองด้วยกล่องทดลอง

3.2 การวิเคราะห์ผลการวิจัย

วิเคราะห์ข้อมูลหาค่าความสัมพันธ์ของตัวแปร 2 ปัจจัยต่อการรับรู้ทางอารมณ์ ได้แก่ 1) ปัจจัย ด้านรูปแบบการจัดแสดง 2) ปัจจัยระดับความเร็ว ด้วยการใช่วิธีการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย (Mean: $\bar{x}$) และ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation: S.D.) เบื้องต้นตรวจสอบความเชื่อมั่นของเครื่องมือวิจัยจาก การหาค่าสัมประสิทธิ์อัลฟาครอนบาช (Cronbach's alpha) ซึ่งแสดงค่าอัลฟาครอนบาชเท่ากับ 0.900 อยู่ใน ระดับความเชื่อมั่นสูง จากนั้นวิเคราะห์เชิงสถิติโปรแกรมคำนวณทางสถิติโดยใช้วิธีวิเคราะห์ค่าความแปรปรวน One-way ANOVA เพื่อเปรียบเทียบความแปรปรวนของตัวแปรปัจจัยด้านรูปแบบการจัดแสดง ได้แก่ (1) รูปแบบคลื่นแนวอน (2) รูปแบบคลื่นแนวตั้ง (3) รูปแบบวงกลม และ (4) คัดเลือกรูปแบบการจัดแสดงที่มี อิทธิพลต่อการรับรู้สูงที่สุด เพื่อนำมาวิเคราะห์ในลำดับถัดไปของปัจจัยด้านระดับความเร็วซึ่งกำหนดระดับ ความเร็วทั้งสิ้น 5 ระดับได้แก่ 0.00 เมตร/วินาที 0.12 เมตร/วินาที 0.24 เมตร/วินาที 0.36 เมตร/วินาที 0.48 เมตร/วินาที โดยพิจารณาค่า $p < 0.05$ ที่แสดงถึงความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญของระดับความเร็ว ที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ทางอารมณ์จากค่าคู่ตรงข้าม 9 คู่ค่า

ผลการศึกษา

จากการทดลองของกลุ่มผู้เข้าร่วมวิจัยซึ่งอยู่ในกลุ่มวัยทำงาน 35 คน พบว่า ช่วงอายุ 21-30 ปี พบร้อยละ 57 และช่วงอายุ 31-40 ปี พบร้อยละ 40 เป็นเพศชายร้อยละ 67 เพศหญิงร้อยละ 33 โดยผู้เข้าร่วมการวิจัยส่วนใหญ่มีรองเท้ากีฬา 1-2 คู่ ร้อยละ 67 มีรองเท้ากีฬา 5 คู่ขึ้นไปร้อยละ 6 และมีรองเท้ากีฬา 3-4 คู่ร้อยละ 4 ตามลำดับ

1. การตรวจสอบความเชื่อมั่นของเครื่องมือ

งานวิจัยนี้ได้ทำการตรวจสอบค่าความสัมพันธ์ของคู่ค่าตรงข้ามจากการวิเคราะห์ Pearson Correlation โดยพิจารณาค่า r ของระดับการรับรู้ทางอารมณ์ ดังตารางที่ 2 แสดงให้เห็นถึงคู่ค่าตรงข้ามที่เลือกใช้กับงานวิจัยนี้มีความสัมพันธ์กันในระดับต่ำถึงระดับปานกลางยกเว้น 2 คู่ค่าที่มีความสัมพันธ์กันในระดับสูง คือ (P1) “ไม่ชอบ/ชอบ” กับ (P2) “น่าเกลียด/สวยงาม” ($r=0.808$) และ “(D3) “ดูธรรมดา/มีเอกลักษณ์” กับ (D2) “ดูราคาถูก/ดูมีราคา” ($r=0.801$) แสดงให้เห็นถึงคู่ค่าที่อาจมีทิศทางที่ใกล้เคียงกันจนมีแนวโน้มเป็นความรู้สึกเดียวกันได้

อย่างไรก็ตามยังมี 2 คู่ค่าที่มีทิศในทางตรงกันข้ามมีความสัมพันธ์แบบแปรผกผันกันในระดับต่ำ คือ (A3) “ไม่ตื่นตัว/ตื่นตัว” กับ (P1) “ไม่ชอบ/ชอบ” ($r=-0.009$) (A3) “ไม่ตื่นตัว/ตื่นตัว” กับ (A2) “ซับซ้อน/เรียบง่าย” ($r=-0.156$) แสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ระดับความสัมพันธ์ของคู่ค่าตรงข้ามที่ใช้วัดระดับอารมณ์

การรับรู้ทางอารมณ์	P1	P2	P3	A1	A2	A3	D1	D2	D3
(P1) ไม่ชอบ/ชอบ	1.000								
(P2) น่าเกลียด/สวยงาม	0.808**	1.000							
(P3) น่าเบื่อ/เพลิดเพลิน	0.622**	0.697**	1.000						
(A1) ไม่สะอึก/สะอึก	0.531**	0.626**	0.625**	1.000					
(A2) ซับซ้อน/เรียบง่าย	0.529**	0.490**	0.405**	0.295**	1.000				
(A3) ไม่ตื่นตัว/ตื่นตัว	-0.009	0.078	0.282**	0.318**	-0.156**	1.000			
(D1) ไม่น่าจดจำ/น่าจดจำ	0.640**	0.689**	0.631**	0.631**	0.449**	0.200**	1.000		
(D2) ดูราคาถูก/ดูมีราคา	0.641**	0.681**	0.607**	0.689**	0.373**	0.239**	0.747**	1.000	
(D3) ดูธรรมดา/มีเอกลักษณ์	0.560**	0.631**	0.589**	0.657**	0.193**	0.340**	0.714**	0.801**	1.000

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed)

2. อิทธิพลของรูปแบบการจัดแสดงแบบเคลื่อนไหวต่อการรับรู้ทางอารมณ์ PAD

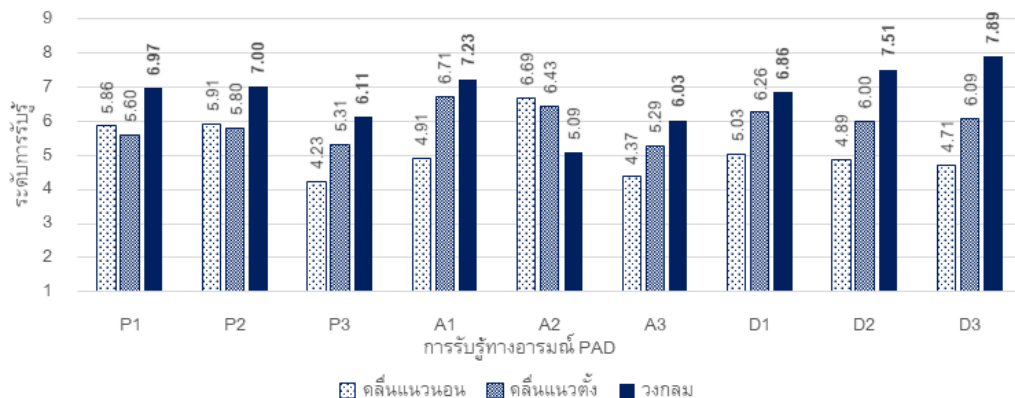
จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างรูปแบบการจัดแสดง 3 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบคลื่นแนวนอน (SI) รูปแบบคลื่นแนวตั้ง (ST) รูปแบบวงกลม (C) ในระดับตั้งต้นที่ไม่มีการเคลื่อนไหว (0.00 เมตร/วินาที) ต่อการรับรู้ทางอารมณ์ จากการวิเคราะห์ด้วยวิธีทางสถิติ One-way ANOVA และวิเคราะห์เปรียบเทียบรายคู่ Post Hoc test ด้วยวิธี Tukey's HSD Test ดังรายละเอียดต่อไปนี้

เมื่อพิจารณาค่าสถิติ F-test ในตารางที่ 3 พบว่ารูปแบบการจัดแสดงสินค้าส่งผลต่อการรับรู้ทางอารมณ์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ $p < 0.05$ และมีอิทธิพลต่อการรับรู้ “ความมีเอกลักษณ์” ในมิติความโดดเด่นมากที่สุด ($F(2, 102) = 25.699$ $p < 0.05$) การใช้รูปแบบวงกลมมีค่าเฉลี่ยการรับรู้สูงกว่ารูปแบบแนวนอนในทุกด้านยกเว้น “ความเรียบง่าย” ในขณะที่รูปแบบคลื่นแนวนอนไม่พบความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติของการรับรู้ “ความชอบ” “ความสวยงาม” การใช้รูปแบบวงกลมและรูปแบบแนวตั้งไม่พบความแตกต่างการรับรู้ “เพลิดเพลิน” “สะดุดตา” “ตื่นตัว” “จดจำ” ส่วนการใช้รูปแบบวงกลมมีค่าเฉลี่ยการรับรู้ด้าน “ความชอบ” “ความสวยงาม” “ดูมีราคา” “มีเอกลักษณ์” มากกว่าการใช้รูปแบบแนวตั้ง

ตารางที่ 3 การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวของอิทธิพลรูปแบบการจัดแสดงต่อการรับรู้ทางอารมณ์

การรับรู้ทางอารมณ์	รูปแบบการจัดแสดงสินค้า						F	p	Tukey' s HSD Test
	SI (1)		ST (2)		C (3)				
	$\bar{X}$	SD.	$\bar{X}$	SD.	$\bar{X}$	SD.			
(P1) ไม่ชอบ/ชอบ	5.86	1.94	5.60	2.14	6.97	1.85	4.723*	0.011	C>ST
(P2) น่าเกลียด/สวยงาม	5.91	1.92	5.80	1.76	7.00	2.18	3.991*	0.021	C>ST
(P3) น่าเบื่อ/เพลิดเพลิน	4.23	1.82	5.31	1.92	6.11	1.35	10.686*	0.000	(C, ST)>SI
(A1) ไม่สะดุดตา/สะดุดตา	4.91	2.06	6.71	0.86	7.23	1.54	21.083*	0.000	(C, ST)>SI
(A2) ซับซ้อน/เรียบง่าย	6.69	2.10	6.43	1.80	5.09	2.54	5.504*	0.005	(SI, ST)>C
(A3) ไม่ตื่นตัว/ตื่นตัว	4.37	1.48	5.29	1.51	6.03	1.60	10.322*	0.000	(C, ST)>SI
(D1) ไม่น่าจดจำ/น่าจดจำ	5.03	1.90	6.26	1.46	6.86	1.26	12.410*	0.000	(C, ST)>SI
(D2) ดูราคาถูก/ดูมีราคา	4.89	2.14	6.00	2.14	7.51	0.95	18.155*	0.000	C>ST>SI
(D3) ธรรมดา/มีเอกลักษณ์	4.71	2.26	6.09	1.99	7.89	1.13	25.699*	0.000	C>ST>SI

โดยรูปแบบวงกลมมีค่าเฉลี่ยคะแนนสูงสุดในทุกด้านต่อการรับรู้ความมีเอกลักษณ์ ($\bar{X} = 7.89$, $p < 0.05$) ดูมีราคา ($\bar{X} = 7.51$, $p < 0.05$) ความสะดุดตา ($\bar{X} = 7.23$, $p < 0.05$) ความสวยงาม ($\bar{X} = 7.00$, $p < 0.05$) ความชอบ ($\bar{X} = 6.97$, $p < 0.05$) ความน่าจดจำ ($\bar{X} = 6.86$, $p < 0.05$) ความเพลิดเพลิน ($\bar{X} = 6.11$, $p < 0.05$) ความตื่นตัว ($\bar{X} = 6.03$, $p < 0.05$) ตามลำดับ อย่างไรก็ตามถึงแม้รูปแบบวงกลมจะมีค่าเฉลี่ยคะแนนสูงในทุกด้าน แต่กลับพบว่าในด้านการรับรู้ความเรียบง่ายรูปแบบวงกลมมีค่าเฉลี่ยคะแนนต่ำสุด ($\bar{X} = 5.09$, $p < 0.05$) แสดงในภาพที่ 6

ภาพที่ 6 อิทธิพลของรูปแบบการจัดแสดงต่อการรับรู้อารมณ์

ประเด็นด้านอิทธิพลของรูปแบบการจัดแสดงต่อการรับรู้ทางอารมณ์นั้น รูปแบบวงกลมสามารถตอบโจทย์กลยุทธ์ที่สำคัญที่สุดของร้านค้าด้วยการสร้างจุดเด่นที่น่าจดจำ ทำให้ลูกค้ารู้จักสินค้า และตราสินค้ามากขึ้น (Pilkington, 2019) ถึงแม้งานวิจัยส่วนใหญ่ไม่ได้กล่าวถึงการใช้รูปแบบที่ตายตัวของการจัดแสดงที่ดีที่สุดไว้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Zhu (2009) ที่แนะนำหลักของการจัดแสดงตู้กระจกหน้าร้านโดยผสมผสานการออกแบบต่าง ๆ ภายใต้หลักการออกแบบ 5 ประการ ได้แก่ ความสมดุล การเน้น ความโดดเด่น จังหวะ และการทำซ้ำ ในสร้างองค์ประกอบการจัดแสดงที่ดึงดูดความสนใจเพื่อส่งเสริมสินค้ามากขึ้น และเมื่อพิจารณาถึงหลักการจัดแสดงของรูปแบบวงกลมพบว่าเป็นการใช้หลักการออกแบบของการเน้น และจังหวะของการจัดแสดง ด้วยวิธีจัดแบบ Radiation ร่วมกับวิธี Continuous line movement, Rhythm เป็นการมองผ่านเส้นนำสายตาในมองสินค้าหลักผ่านสินค้ารองแล้วนำสายตากลับมามองยังสินค้าหลักอีกครั้ง สอดคล้องกับงานวิจัยของ Kanlaya (2017), Sayari (2012) และ Bastowshoop, Zetocha & Passewitz (1991) ที่ระบุว่า การใช้หลักการเน้นเป็นการสร้างจุดโฟกัสในภาพรวมที่เป็นจุดเริ่มต้นของความน่าสนใจจากการสังเกตเห็น ส่งผลให้ผลงานมีความสวยงาม ความสมบูรณ์ มีความลงตัวและมีความน่าสนใจมากขึ้น และจังหวะของการจัดแสดงยังช่วยเพิ่มและส่งเสริมความน่าสนใจของสินค้า และอาจมีความเกี่ยวข้องกับกลุ่มคำที่ผู้เข้าร่วมวิจัยได้แสดงความคิดเห็นไว้เพิ่มเติมถึงความรู้สึก “สร้างสรรค์” “แปลกตา” “มีเสน่ห์” “แตกต่าง” “เตะตา” “ดูพิเศษ” ที่แสดงถึงความสอดคล้องกับงานวิจัยของ Lange, Rosengren & Blom (2016) ที่กล่าวว่าร้านค้าที่มีการจัดแสดงสินค้าด้วยความสร้างสรรค์หรือแปลกใหม่มีแนวโน้มที่จะประสบความสำเร็จ ดังนั้นเป็นไปได้ว่ารูปแบบวงกลมสามารถแสดงถึงสร้างสรรค์ หรือความแปลกใหม่จึงทำให้ลูกค้าเกิดความรู้สึกพึงพอใจ และสร้างความประทับใจ ซึ่งส่งผลการรับรู้อารมณ์เชิงบวกต่อตู้กระจกหน้าร้านค้าในที่สุด จึงเหมาะสมต่อการนำมาใช้เพื่อพัฒนากลยุทธ์ในการดึงดูดความสนใจของลูกค้า

อย่างไรก็ตามจากการทบทวนวรรณกรรมของ Zhu (2009) ระบุถึงผลกระทบของการแสดงหน้าต่างต่อการรับรู้ยังคงขึ้นอยู่กับนักออกแบบต่อองค์ประกอบ 5 ประการข้างต้น ดังนั้นรูปแบบการจัดแสดงจึงกลายเป็นจินตนาการส่วนตัวของผู้ออกแบบที่ไม่สามารถทดสอบได้ว่าถูกต้องหรือไม่

3. การวิเคราะห์อิทธิพลของระดับความเร็วในการจัดแสดงสินค้าที่ส่งผลต่อการรับรู้อารมณ์

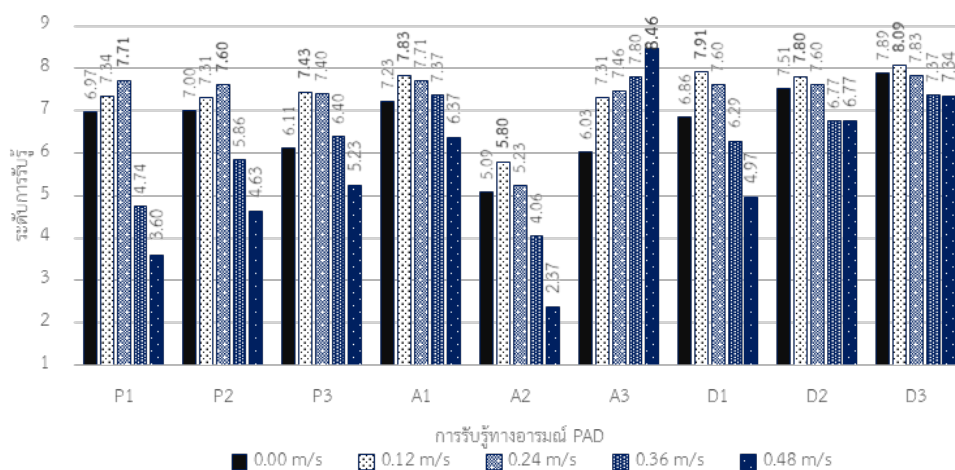
วิเคราะห์และเปรียบเทียบระดับความเร็ว 5 ระดับ ได้แก่ 0.00 เมตร/วินาที 0.12 เมตร/วินาที 0.24 เมตร/วินาที 0.36 เมตร/วินาที 0.48 เมตร/วินาที ของรูปแบบวงกลมต่อการรับรู้ความรู้สึก ซึ่งรูปแบบวงกลมมาจากการคัดเลือกปัจจัยด้านรูปแบบการจัดแสดง เนื่องจากมีอิทธิพลต่อการรับรู้ความรู้สึกสูงที่สุดโดยใช้วิธีวิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวแปรด้วย One-way ANOVA และวิเคราะห์เปรียบเทียบรายคู่ Post Hoc test ด้วยวิธี Tukey' s HSD Test โดยอธิบายถึงการรับรู้ความรู้สึกด้วยค่าตรงข้าม 9 ค่า ได้แก่ (1) ไม่ชอบ-ชอบ, (2) น่าเกลียด-สวยงาม (3) น่าเบื่อ-เพลิดเพลิน (4) ไม่สะดวกตา-สะดวกตา (5) ซับซ้อน-เรียบง่าย (6) ไม่ตื่นตัว-ตื่นตัว (7) ไม่น่าจดจำ-น่าจดจำ (8) ดูราคาถูก-ดูมีราคา และ (9) ดูธรรมดา-มีเอกลักษณ์

ตารางที่ 4 การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวของอิทธิพลระดับความเร็วต่อการรับรู้ทางอารมณ์ ระดับความเร็ว

ระดับความเร็ว การรับรู้	0.00 (0)		0.12 (1)		0.24 (2)		0.36 (3)		0.48 (4)		F	p	Tukey' s HSD Test
	$\bar{x}$	SD.	$\bar{x}$	SD.	$\bar{x}$	SD.	$\bar{x}$	SD.	$\bar{x}$	SD.			
(P1) ไม่ชอบ-ชอบ	6.97	1.85	7.34	1.51	7.71	1.47	4.74	2.43	3.60	1.01	38.433*	0.000	(2 1 0 3) > 4
(P2) น่าเกลียด-สวยงาม	7.00	2.18	7.31	1.49	7.60	1.40	5.86	2.33	4.63	1.77	15.107*	0.000	(2 1 0 3) > 4
(P3) น่าเบื่อ-เพลิดเพลิน	6.11	1.35	7.43	1.27	7.40	1.44	6.40	1.61	5.23	1.55	14.357*	0.000	(1 2 3 0) > 4
(A1) ไม่สะดวกตา-สะดวกตา	7.23	1.54	7.83	1.25	7.71	1.32	7.37	1.14	6.37	0.91	7.439*	0.000	(1 2 3 0) > 4
(A2) ซับซ้อน-เรียบง่าย	5.09	2.54	5.80	2.04	5.23	2.40	4.06	2.52	2.37	0.97	13.479*	0.000	(1 2 0 3) > 4
(A3) ไม่ตื่นตัว-ตื่นตัว	6.03	1.60	7.31	0.87	7.46	1.04	7.80	1.11	8.46	0.51	23.625*	0.000	4>(3 2 1 0)
(D1) ไม่น่าจดจำ-น่าจดจำ	6.86	1.26	7.91	0.89	7.60	0.91	6.29	2.01	4.97	1.42	25.765*	0.000	(1 2 3 0) > 4
(D2) ดูราคาถูก-ดูมีราคา	7.51	0.95	7.80	1.26	7.60	1.17	6.77	1.57	6.77	0.77	5.975*	0.000	(1 2)>(3=4)
(D3) ธรรมดา-มีเอกลักษณ์	7.89	1.13	8.09	0.98	7.83	1.38	7.37	1.68	7.34	0.73	2.525*	0.042	-

จากการวิเคราะห์ตารางที่ 4 ถึงปัจจัยด้านระดับความเร็ว พบว่า ระดับความเร็วส่งผลต่อการรับรู้ทางอารมณ์ที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p<0.05$) ผู้เข้าร่วมวิจัยมีการรับรู้ที่แตกต่างกันเมื่อระดับความเร็วต่างกัน ยกเว้นการรับรู้ “มีเอกลักษณ์” ที่ไม่พบความแตกต่างกันทางสถิติ ซึ่งระดับความเร็วมีอิทธิพลต่อการรับรู้ทางอารมณ์ด้านความโดดเด่นมากที่สุด ($F(4,170)=25.765$, $p<0.05$) เมื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบรายคู่ Post Hoc test พบว่าการใช้ระดับความเร็ว 0.48 เมตร/วินาที มีค่าเฉลี่ยการรับรู้อารมณ์ด้าน “ตื่นตัว” ที่สูงกว่าการใช้ระดับความเร็วอื่นทุกระดับ ในขณะที่การใช้ระดับความเร็ว 0.12 เมตร/วินาที และ 0.24 เมตร/วินาที ไม่พบความแตกต่างการรับรู้ “ความชอบ” “สวยงาม” “เพลิดเพลิน” “ดูมีราคา” แต่พบว่ามีค่าเฉลี่ยการรับรู้ “น่าจดจำ” “เรียบง่าย” สูงกว่า 0.36 เมตร/วินาที 0.48 เมตร/วินาที ส่วนระดับ 0.00 เมตร/วินาที มีค่าเฉลี่ยการรับรู้ “สวยงาม” มากกว่าระดับ 0.48 เมตร/วินาที ทั้งนี้ระดับ 0.36 เมตร/วินาที มีค่าเฉลี่ยการรับรู้ “ความชอบ” สูงกว่าระดับ 0.48 เมตร/วินาที กล่าวคือผู้เข้าร่วมวิจัยมีการรับรู้ความรู้สึกเชิงบวกต่อระดับความเร็ว 0.12 เมตร/วินาที และ 0.24 เมตร/วินาที มากกว่าระดับความเร็ว 0.36 เมตร/วินาที 0.48 เมตร/วินาที และ 0.00 เมตร/วินาที

เมื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยระหว่างการจัดแสดงไม่เคลื่อนไหว และการจัดแสดงแบบเคลื่อนไหวโดยมีระดับความเร็วที่แตกต่างกันจากภาพที่ 5 พบว่าระดับความเร็ว 0.12 เมตร/วินาที มีค่าเฉลี่ยคะแนนสูงในการรับรู้ “ความน่าจดจำ” ($\bar{x} = 7.91, p < 0.05$) “ความเพลิดเพลิน” ($\bar{x} = 7.43, p < 0.05$) “ความสะกดตา” ($\bar{x} = 7.83, p < 0.05$) “ความเรียบง่าย” ($\bar{x} = 5.80, p < 0.05$) “การดูมีราคา” ($\bar{x} = 7.80, p < 0.05$) ส่วนระดับความเร็ว 0.24 เมตร/วินาที มีค่าเฉลี่ยคะแนนสูงในการรับรู้ “ความชอบ” ($\bar{x} = 7.71, p < 0.05$) “ความสวยงาม” ($\bar{x} = 7.60, p < 0.05$) ยกเว้นการรับรู้ “ตื่นตัว” ($\bar{x} = 8.46, p < 0.05$) ที่พบค่าเฉลี่ยคะแนนสูงสุดในระดับความเร็ว 0.48 เมตร/วินาที อย่างไรก็ตามเมื่อระดับความเร็วมากกว่าหรือเท่ากับ 0.24 เมตร/วินาที มีแนวโน้มของการรับรู้ทางอารมณ์ที่ลดลงอย่างต่อเนื่องในทุกการรับรู้ ยกเว้นการรับรู้ “ตื่นตัว” ที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ภาพที่ 7 อิทธิพลของรูปแบบวงกลมที่ระดับความเร็วต่าง ๆ ต่อการรับรู้ทางอารมณ์ PAD

ในการอภิปรายผลประเด็นการศึกษาอิทธิพลของระดับความเร็วในการจัดแสดงสินค้าที่ส่งผลต่อการรับรู้ความรู้สึกช่วยส่งเสริมการรับรู้อารมณ์เชิงบวกต่อระดับความเร็ว และหาแนวทางการตอบโต้ถึงข้อกังวลประเด็นที่ 2 ในเรื่องวิธีการแสดง (Oh & Petrie, 2012 และ Sen, Block & Chandran, 2002) โดยระดับความเร็ว 0.12 เมตร/วินาที ส่งผลมากที่สุดต่อการรับรู้ “ความน่าจดจำ” ซึ่งเป็นบทบาทที่ 1 ของกลยุทธ์ที่สำคัญที่สุด (Pilkington, 2019) และ 0.24 เมตร/วินาที ตามลำดับ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Pollick, et al. (2001) ที่ได้กำหนดเกณฑ์มาตรฐานไว้ที่ 0.116 เมตร/วินาที ซึ่งใกล้เคียงกับงานวิจัยนี้ พบว่าความเร็วมีความเกี่ยวข้องกับการกระตุ้นการรับรู้ทางอารมณ์ในเชิงบวก และเมื่อเพิ่มความเร็วขึ้นอย่างน้อยร้อยละ 5 ของเกณฑ์ที่กำหนด สามารถส่งผลต่อการรับรู้ความพึงพอใจที่เพิ่มมากขึ้นเช่นกัน ดังนั้นการแสดงผลสินค้าที่มีการเคลื่อนไหวสามารถช่วยเพิ่มความน่าสนใจให้แก่ร้านค้าได้ (Bäckström & Johansson, 2006) โดย Nam, et al. (2014) อธิบายไว้ว่าคุณสมบัติของการเคลื่อนไหวที่มีอิทธิพลมากที่สุดคือความเร็ว เมื่อมีการเคลื่อนไหวที่เร็วมากขึ้นความพึงพอใจ และการตื่นตัวจะเพิ่มขึ้นตามลำดับ ทั้งนี้งานวิจัยนี้ได้ตั้งข้อสังเกตถึงระดับความเร็ว 0.48 เมตร/วินาที ที่ส่งผลต่อการรับรู้ “ตื่นตัว” มากที่สุดในขณะที่การรับรู้ความรู้สึกอื่น ๆ มีการรับรู้ต่ำที่สุด และ

ในระดับความเร็วที่ 0.34 เมตร/วินาที ซึ่งใกล้เคียงกับงานวิจัยนี้ที่ใช้ระดับความเร็ว 0.36 เมตร/วินาที พบว่าส่งผลต่อการรับรู้ความพึงพอใจที่ลดลง แต่จะมีการรับรู้ของการตื่นตัวในแนวนอนที่มากขึ้นตามลำดับของระดับความเร็ว และเมื่อพิจารณาในระดับความเร็วพบว่าความเร็วที่มากกว่าหรือเท่ากับ 0.24 เมตร/วินาที มีแนวโน้มที่ส่งผลต่อการรับรู้ทางอารมณ์ที่ลดลงในทุกการรับรู้เมื่อเปรียบเทียบกับกรณีไม่เคลื่อนไหว

สรุปผลการศึกษา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ พบประเด็นที่น่าสนใจถึงอิทธิพลของรูปแบบการจัดแสดงต่อการรับรู้มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ $p < 0.05$ สำหรับการจัดแสดงสินค้าในรูปแบบวงกลม พบว่า มีอิทธิพลต่อการรับรู้เชิงบวกในทุกด้านมากกว่ารูปแบบคลื่นแนวตั้ง และคลื่นแนวนอนตามลำดับ ยกเว้น “ความเรียบง่าย” เมื่อพิจารณาถึงกลุ่มคำที่ผู้เข้าร่วมวิจัยได้แสดงความคิดเห็นไว้เพิ่มเติมถึงความรู้สึก “สร้างสรรค์” “แปลกตา” “มีเสน่ห์” “แตกต่าง” “เตะตา” “ดูพิเศษ” ดังนั้นเป็นไปได้ว่ารูปแบบวงกลมสามารถแสดงถึงสร้างสรรค์ สร้างจุดเด่นที่น่าสนใจ หรือมีความแปลกใหม่ จึงทำให้ลูกค้าเกิดความรู้สึกพึงพอใจและเกิดความประทับใจ ซึ่งส่งผลต่อการรับรู้ทางอารมณ์เชิงบวกของการจัดแสดงตู้กระจกหน้าร้านค้า

จากการศึกษา พบว่า อิทธิพลการเคลื่อนไหวด้วยระดับความเร็วของรูปแบบวงกลมต่อการรับรู้ทางอารมณ์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ $p < 0.05$ ยกเว้นการรับรู้ “มีเอกลักษณ์” ที่ไม่พบความแตกต่างกันทางสถิติ โดยรูปแบบวงกลมที่ระดับความเร็ว 0.12 เมตร/วินาที ให้ค่าเฉลี่ยการรับรู้สูงกว่ารูปแบบที่ไม่มีเคลื่อนไหวในทุกการรับรู้ ได้แก่ ความน่าจดจำ ความเพลิดเพลิน ความสะอาดตา ความเรียบง่าย การดูมีราคา และยังพบว่าผู้เข้าร่วมวิจัยมีการรับรู้เชิงบวกต่อระดับความเร็ว 0.24 เมตร/วินาที ในการรับรู้ความชอบ ความสวยงาม เมื่อพิจารณาความแตกต่างของระดับความเร็วพบว่าระดับความเร็วที่มากกว่า หรือเท่ากับ 0.24 เมตร/วินาที มีแนวโน้มที่จะส่งผลต่อการรับรู้ทางอารมณ์ที่ลดลงในทุกการรับรู้ เมื่อเปรียบเทียบกับกรณีไม่เคลื่อนไหว

การนำไปประยุกต์ใช้ด้านการออกแบบตู้กระจกหน้าร้านรองเท้านักกีฬาส่งเสริมการขาย นักออกแบบ ผู้วิจัยขอเสนอแนะว่าหากไม่พิจารณาระดับความเร็ว ควรเลือกใช้รูปแบบวงกลมเพื่อช่วยให้การจัดแสดงสินค้ามีเอกลักษณ์ ดูมีราคา ความสะอาดตา ความสวยงาม ความชอบ ความน่าจดจำ ความเพลิดเพลิน และมีความตื่นตัว หากต้องการเน้นความเรียบง่ายควรเลือกใช้รูปแบบคลื่นแนวนอน ในกรณีที่ต้องการการจัดแสดงสินค้าแบบเคลื่อนไหวได้ เนื่องจากงานวิจัยนี้รูปแบบวงกลมให้การรับรู้ที่ดีที่สุด จึงมุ่งเน้นการใช้รูปแบบวงกลมเพื่อนำมาวิเคราะห์ปัจจัยด้านระดับความเร็ว ดังนั้นผู้วิจัยขอเสนอแนะว่า หากต้องการส่งเสริมกลยุทธ์ด้านการออกแบบที่ให้การรับรู้ความรู้สึกของความเป็นที่น่าสนใจ น่าจดจำ ความเพลิดเพลิน ความสะอาดตา ความเรียบง่าย การดูมีราคา ควรเลือกใช้รูปแบบวงกลมที่ระดับความเร็ว 0.12 เมตร/วินาที และหากต้องการส่งเสริมด้านความชอบ และความสวยงาม ควรเลือกใช้รูปแบบวงกลมที่ระดับความเร็ว 0.24 เมตร/วินาที

ข้อเสนอแนะ

เนื่องจากงานวิจัยนี้อาจมีข้อจำกัดบางประการในการศึกษา ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมดังนี้

1. ปัจจัยด้านเครื่องมือวิจัย งานวิจัยนี้ได้ทำการทดสอบจากกล่องทดลอง ซึ่งผู้วิจัยได้พบปัญหาจากการสร้างกล่องทดลอง เช่น อุปกรณ์กลไกการเคลื่อนไหวขัดข้องระหว่างการทดลอง ระบบควบคุมความเร็วคลาดเคลื่อน ระยะเวลาผลิต จึงเสนอแนะทางการทดลองด้วยภาพวิดีโอ ซึ่งสามารถควบคุมระยะเวลาการผลิต ควบคุมระดับความเร็วที่แม่นยำ อีกทั้งยังสามารถสร้างสภาพแวดล้อมเสมือนจริงได้รวมถึงยังสะดวกในการทดลองและเก็บรักษาข้อมูล

2. สำหรับการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป งานวิจัยนี้ได้ศึกษาเฉพาะปัจจัยการจัดแสดงของรูปแบบนวนอน แนวตั้ง และวงกลมเท่านั้นซึ่งในอนาคตอาจมีรูปแบบที่หลากหลายมากกว่าในงานวิจัยชิ้นนี้ ควรศึกษาในรูปแบบอื่น ๆ หรือในระบบกลไกการเคลื่อนไหวแบบอื่นร่วมด้วย เนื่องจากข้อจำกัดด้านการกำหนดคู่ค่าของการจัดแสดงสินค้าแบบเคลื่อนไหวต่อการรับรู้ทางอารมณ์ที่มีค่อนข้างมีจำกัด ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้รวบรวมกลุ่มค่าที่ได้จากการสอบถามเพิ่มเติมไว้ดังนี้ (1) กลุ่มค่าการรับรู้อารมณ์เชิงบวก ได้แก่ “แปลกตา” “มีเสน่ห์” “แตกต่าง” “ดูสร้างสรรค์” “เตะตา” “ดูพิเศษ” “รู้สึกเคลื่อนไหว” (2) กลุ่มค่าการรับรู้อารมณ์เชิงลบ ได้แก่ “สับสน” “ตาลาย” “ปวดตา” “เวียนศีรษะ” สามารถนำกลุ่มค่านี้ใช้ในการศึกษาในครั้งต่อไปเพื่อให้งานวิจัยเกิดประสิทธิผลมากที่สุด ปัจจัยด้านระดับความเร็ว ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตถึงค่าเฉลี่ยการรับรู้ทางอารมณ์ที่ใกล้เคียงกันในทุกคู่ค่า ของระดับความเร็ว “0.12 เมตร/วินาที” และ “0.24 เมตร/วินาที” ถึงแม้ความเร็วทั้ง 2 ระดับนี้จะให้ค่าการรับรู้เชิงบวกที่สูงกว่าการจัดแสดงสินค้าแบบไม่เคลื่อนไหว แต่ก็ไม่สามารถระบุได้ว่ามีความเหมาะสมต่อร้านค้าประเภททองเท้ากีฬาหรือไม่ ดังนั้นการศึกษาภายหน้าอาจพิจารณาเพิ่มเกณฑ์การวัดระดับความเหมาะสมต่อการนำมาใช้งานของการจัดแสดงสินค้าในตู้กระจกหน้าร้านค้าเข้ามาร่วมด้วย หรือใช้ระดับความเร็วที่มีการใช้งานจริงเกี่ยวข้องกับการจัดแสดงสินค้าในตู้กระจกหน้าร้านค้าเพื่อให้ผลลัพธ์ที่ครอบคลุม และชัดเจนขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- Bäckström, K., & Johansson, U. (2006). Creating and consuming experiences in retail store environments: comparing retailer and consumer perspectives. **Journal of Retailing and Consumer Services**, 13(6), 417-430.
- Bakker, I., et al. (2014). Pleasure, arousal, dominance: Mehrabian and Russell revisited. **Current psychology**, 33(3), 405-421.
- Bastowshoop, H., Zetocha, D. & Passewitz, G. (1991). **Visual merchandising: a guide for small retailers**. Ames: Iowa State University of Science and Technology.
- Dawar, N. (2017). **Footwear in Thailand**. Retrieved September 11, 2019, from <https://www.scribd.com/document/348997278/footwear-in-thailand-euromonitor#download>.
- Illuminating Engineering Association of Thailand. (2016). **Khumue neawtang karn oakbab karn song sawang phainai arkhan**. (In Thai) [Guidelines for indoor lighting design]. Bangkok: Author.
- Kanlaya, R. (2017). **Karn chat ongprakop khong silapa**. (In Thai) [Composition art]. Retrieved October 15, 2020, from <https://sites.google.com/site/kanlayaroduphek/home/kar-cad-xngkh-prakxb-khxng-silp>
- Kim, M., Choi, K. & Suk, H. (2016). Yol: Enriching emotional quality of single-button messengers through kinetic typography. **Proceedings of the Designing Interactive Systems Conference 2016** (pp. 402-410). Beijing: n.p.
- Lange, F., Rosengren, S. & Blom, A. (2016). Store-window creativity's impact on shopper behavior. **Journal of Business Research**, 69(3), 1014-1021.
- Lee, J., Park, J. & Nam, T. (2007). Emotional interaction through physical movement. **Proceedings of Human - Computer Interaction, Part III, HCII 2007** (pp. 401-410). New York: Springer-Verlag Berlin Heidelberg.
- Mehrabian, A. & Russell, J.A. (1974). **An approach to environmental psychology**. Cambridge: Massachusetts Institute of Technology.
- Nam, T., et al. (2014). Understanding the relation between emotion and physical movements. **International Journal of Affective Engineering**, 13(3), 217-226.
- Oh, H. & Petrie, J. (2012). How do storefront window displays influence entering decisions of clothing stores?. **Journal of Retailing and Consumer Services**, 19(1), 27-35.

- Pilkington, M. (2019). **Retail therapy: Why the retail industry is broken - and what can be done to fix it**. London: Bloomsbury Publishing.
- Pollick, F. E., et al. (2001). Perceiving affect from arm movement. **Journal of Cognition**, 82(2), 51-61.
- Ritzer, G. & Jurgenson, N. (2010). Production, consumption, presumption: the nature of capitalism in the age of the digital 'prosumer'. **Journal of Consumer Culture**, 10(1), 13-36.
- Sayari, S. (2012). **Evaluation of window display of retail shops: a case study of Istiklal Street, Istanbul, Turkey**. (Master's thesis). Istanbul: Eastern Mediterranean University.
- Sen, S., Block, L.G. & Chandran, S. (2002). Window display and consumer shopping decisions. **Journal of Retailing and Consumer Services**, 9(5), 277-290.
- Somoon, K. & Sahachaisaeree, N. (2010). Factors determining window display conveying merchandise's positioning and style: a case of shopping mall clothing display targeting undergraduate students. **Procedia Social and Behavioral Sciences**, 5, 1236-1240.
- Thomas, A., Louise, R. & VP, V. (2018). The impact of visual merchandising on impulse buying behavior of retail customers. **International Journal for Research in Applied Science & Engineering**, 6(11), 474-491.
- Ti, C. (2009). **The effects of window display setting and background music on consumers' mental imagery, arousal response, attitude and approach-avoidance behaviors**. (Master's thesis). Portland: Oregon State University.
- Wongwaiklun, P., Hapanna, S. & Kongklaew, C. (2019). **Yuk phuboriphok plian brand prup tua yang rai hai yu rot**. (In Thai) [Does the "consumer" change the "brand" to survive?]. Retrieved May 5, 2019, from <https://positioningmag.com/1221287>.
- Zhu, L. (2009). **Effective visual merchandising in fashion retailing**. (Doctoral dissertation). Leeds: University of Leeds.

อัตลักษณ์และค่านิยมทางชาติพันธุ์ที่ยังคงอยู่ในเรือนไทลื้อ จากอดีตสู่ปัจจุบัน: กรณีศึกษาเปรียบเทียบ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และบ้านนายางใต้ สปป.ลาว

The remain of ethnic identity and values in Tai Lue houses: a comparative study of Chiang Kham district, Phayao province and Baan Nayang Tai, Lao PDR

นิลบล ประพรหม¹
Nilubon Puraprom¹

Received: 2021-01-25

Revised: 2021-04-20

Accepted: 2021-04-27

บทคัดย่อ

กลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อที่อาศัยอยู่ในบริบทของพื้นที่กรณีศึกษาทั้งสองแห่ง เป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตน ผ่านค่านิยมด้านทัศนคติที่สอดแทรกไปกับครุลงแห่งวิถีชีวิต ครอบคลุมแนวความคิดจนเกิดเป็นเอกลักษณ์แห่งชาติพันธุ์ที่สะท้อนผ่านองค์ประกอบภายในเรือนอยู่อาศัย ซึ่งเมื่อทำการศึกษา โดยการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบการแสดงออกทางอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ไทลื้อภายในเรือนที่อำเภอเชียงคำ และบ้านนายางใต้ในปัจจุบันพบว่า ค่านิยมทางชาติพันธุ์เกี่ยวกับการใช้งานพื้นที่ในเรือนได้เปลี่ยนแปลงไป หลงเหลือเพียงค่านิยมด้านคติความเชื่อ โดยเฉพาะคติการใช้พื้นที่นอนบางประการยังคงอยู่และเป็นลักษณะที่ยังปรากฏร่วมกันในปัจจุบัน ซึ่งล้วนมีความเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบการตกแต่งภายในที่แสดงออกทางอัตลักษณ์ผ่านผืนผ้าใช้สอยในเรือนทั้งสิ้น นอกจากนี้จะเอื้อประโยชน์ให้ได้ตระหนักถึงอัตลักษณ์ชุมชนแล้วยังเป็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ และช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้

คำสำคัญ: อัตลักษณ์ ค่านิยม ชาติพันธุ์ไทลื้อ เรือนไทลื้อ

¹ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา
(School of Architecture and Fine Arts, University of Phayao)
ผู้เขียนหลัก (corresponding author) E-mail: nilubon_ia@yahoo.com

Abstract

Tai Lue ethnic group who lives in both of the case study locations is an ancient community with its own cultural identity. Values and attitudes that depict their way of life encompass concepts that led to their unique ethnic identity, which are reflected in the elements of their dwellings. This comparative analysis study of how ethnic identity is shown in the dwellings of the Tai Lue in Chiang Kham district and Baan Nayang Tai found that present ethnic values concerning the use of space within dwellings has changed. Only remaining values and belief, evidencing in the use of their sleeping space in both locations, have certain features in common. This involves interior design that shows their identity through the use of fabrics within dwellings. Moreover, there are not only contributed the awareness of community identity, but it is also beneficial for conservation and promotion of cultural tourism in the future.

Keywords: identity, values, Tai Lue ethnicity, Tai Lue houses

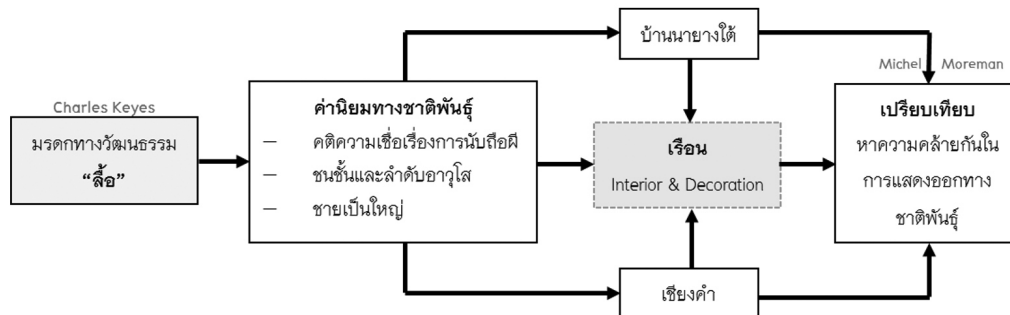
บทนำ

กลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อหรือที่มักเรียกตนเองว่า “คนลื้อ” (Keyes, 1992) มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชาติพันธุ์ยาวนานกว่า 2,000 ปี (Premjit & Panyakaew, 2015) มีวัฒนธรรมประจำกลุ่มชาติพันธุ์มีวัฒนธรรมเป็นของตนเองผ่านค่านิยมด้านคติความเชื่อเรื่องการนับถือผี (Sordsongkrit & Wongtrakura, 2014) ค่านิยมด้านขนชั้นและการถืออาวุธ และค่านิยมด้านชายเป็นใหญ่ (Hlordee, 2015) สอดแทรกไปกับครรลองแห่งวิถีชีวิต ครอบคลุมแนวความคิดด้านพฤติกรรมรวมถึงเป็นตัวกำหนดกิจกรรมที่เกิดขึ้นในสังคม (Social Research Institute, 2008) จนกลายเป็นเอกลักษณ์แห่งกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อที่สะท้อนออกมาให้เห็นได้อย่างเด่นชัดโดยเฉพาะองค์ประกอบที่เกี่ยวกับเรือนที่อยู่อาศัยทั้งภายในและภายนอกของเรือน อีกทั้งยังมากด้วยภูมิปัญญาการทำเกษตรแบบยังชีพอันเก่าแก่ตามลักษณะภูมิประเทศดั้งเดิมบริเวณที่ราบลุ่มระหว่างภูเขาในแคว้นสิบสองปันนาซึ่งเป็นบริเวณทางตอนใต้ของประเทศจีนในปัจจุบัน

ด้วยเหตุปัจจัยหลายประการ ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อส่วนหนึ่งต้องโยกย้ายถิ่นฐานเข้ามายังตอนเหนือของประเทศไทยที่อำเภอเชียงคำ ในสมัยรัชกาลที่ 4 และบางส่วนเข้ามายัง สปป.ลาว ตั้งแต่เมื่อครั้งยังเป็นอาณาจักรล้านช้างอยู่ (Rakpong, 1997) ซึ่งเมื่อแรกครั้งตั้งรกรากยังพื้นที่ใหม่นั้นกว่า 150 ปีนั้น คนลื้อยังคงความเป็นเอกลักษณ์ประจำกลุ่มชาติพันธุ์ของตนไว้อย่างเหนียวแน่น กระทั่งเมื่อเวลาผ่านไปสภาพสังคมและวัฒนธรรมประจำกลุ่มชาติพันธุ์ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงตาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อชุมชนได้รับกระแสจากบริบทสังคมภายนอก ซึ่งยากที่จะปฏิเสธได้ จึงเกิดการถ่ายทอดวัฒนธรรมระหว่างกันเกิดขึ้น เอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์บางประการถูกลดระดับความสำคัญลง หันไปรับเอาวัฒนธรรมใกล้เคียงที่ตนอาศัยอยู่มาเกี่ยวพันกับวิถีชีวิต ดังเช่นจากการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนา ที่ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมจีน ในอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมไทยเมือง ส่วนที่บ้านนายางใต้ สปป.ลาว ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมลาวหลวงพระบาง เป็นต้น

ปัจจุบันวิถีชีวิตและสภาพสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ ในหลายพื้นที่ไม่ได้เป็นสังคมการเกษตรแบบยังชีพเพียงอย่างเดียวอีกต่อไป อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์กลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม ที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยว ก่อให้เกิดรายได้แก่คนในชุมชน ซึ่งจากประเด็นดังกล่าว จึงเป็นที่มาในการศึกษาเปรียบเทียบโดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อหาอัตลักษณ์ค่านิยมทางชาติพันธุ์ไทลื้อที่ปรากฏในเรือนที่อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และบ้านนายางใต้ แขวงหลวงพระบาง สปป.ลาว ที่หลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน เพื่อการอนุรักษ์สืบสานให้ชุมชนคงอัตลักษณ์ประจำกลุ่มชาติพันธุ์ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมโลก โดยงานวิจัยนี้มีคำถามหลัก 2 ข้อ คือ (1) อัตลักษณ์ค่านิยมที่ปรากฏทางสถาปัตยกรรมภายในเรือนไทลื้อมีอะไรบ้าง และ (2) อัตลักษณ์ที่ปรากฏทางสถาปัตยกรรมภายในเรือนอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา บ้านนายางใต้ และแขวงหลวงพระบาง สปป.ลาว เหมือนหรือต่างกันอย่างไร

งานวิจัยมุ่งเน้นการศึกษาอดีต และสำรวจสภาพปัจจุบัน เพื่อหาอัตลักษณ์ด้านองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมภายในเรือนไทลื้อเป็นสำคัญ ด้วยการดำเนินงานวิจัยภายใต้กรอบแนวความคิดของไมเคิล มอร์แมน ที่ว่า ความเป็นชนชาติไทลื้อนั้น จะแสดงออกผ่านความทรงจำ (Moerman, 1965) ประกอบกับแนวคิดของ ชาลส์ คีย์ ที่ว่าด้วยเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อนั้น จะแสดงออกด้วยมรดกทางวัฒนธรรมที่ถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ (Keyes, 1992) ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย

ขอบเขตงานวิจัย

ขอบเขตของวิจัยชิ้นนี้ดำเนินการงานศึกษาเปรียบเทียบระหว่างพื้นที่ 2 แห่งที่ชาวไทลื้อมีการอพยพโยกย้ายถิ่นฐาน คือ ชุมชนไทลื้อที่อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และชุมชนไทลื้อ ที่บ้านนายางใต้ แขวงหลวงพระบาง สปป.ลาว โดยมีเกณฑ์พิจารณาสำคัญ 2 ประการ คือ ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมที่ตั้งที่มีองค์ประกอบพื้นที่คล้ายคลึงกับอาณาจักรห่อคำเชียงรุ่ง แห่งคว้นสิบสองปันนา (Suriyamegha, 2015) และปัจจัยด้านองค์ประกอบของชุมชน ที่มีลักษณะเป็นชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงการเปรียบเทียบองค์ประกอบพื้นที่กรณีศึกษา

ปัจจัยด้านองค์ประกอบพื้นที่กรณีศึกษา	อ.เชียงคำ จ.พะเยา	บ้านนายางใต้ สปป.ลาว
1. สภาพแวดล้อมที่ตั้ง		
- เป็นพื้นที่ราบ	- เป็นพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำ	- เป็นพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำ
- มีแม่น้ำไหลผ่าน	- น.หย่วน น.ลาว น.แวน	- น.บัก
- มีพื้นที่การเกษตรรายล้อม	- มีพื้นที่การเกษตรรอบหมู่บ้าน	- มีพื้นที่การเกษตรรอบหมู่บ้าน
2. องค์ประกอบชุมชน		
- เป็นชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	- เป็นชุมชนที่มีการอนุรักษ์วัฒนธรรม	- เป็นชุมชนที่เปิดให้นักท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตความเป็นอยู่
- มีกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว	- มีการจัดกิจกรรมการอนุรักษ์ทางชาติพันธุ์	- มีการจัดกิจกรรมประจํากลุ่มชาติพันธุ์เพื่อร่อนรับนักท่องเที่ยวตามวาระ
- มีที่พักรองรับนักท่องเที่ยว	- มีที่พักค้างคืนแก่นักท่องเที่ยว (Home Stay)	- มีที่พักค้างคืนแก่นักท่องเที่ยว (Home Stay)

จากปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมที่ตั้ง ทั้งชุมชนไทลื้อที่อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และหมู่บ้านไทลื้อที่บ้านนาียงใต้ แขวงหลวงพระบาง สปป.ลาว ล้วนเป็นชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อที่โยกย้ายถิ่นฐานมาอยู่ที่อยู่แห่งใหม่ ที่มีสภาพทางภูมิศาสตร์เป็นพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำไหลผ่าน มีสภาพแวดล้อมใกล้เคียงกับแคว้นสิบสองปันนา ซึ่งมีลักษณะเอื้อต่อการทำเกษตรบริเวณพื้นที่รอบหมู่บ้าน (Anoluc & Kirdsiri, 2016) และในปัจจุบันทั้งสองแห่งได้มีการปรับตัวไปตามสภาพสังคมเศรษฐกิจที่มีความเปลี่ยนแปลง กลายเป็นชุมชนที่มีจุดขายด้านการท่องเที่ยวที่แสดงอัตลักษณ์ประจำกลุ่มชาติพันธุ์

ดังนั้น การศึกษาพื้นที่ดังกล่าว เพื่อเปรียบเทียบการแสดงออกด้านอัตลักษณ์ ที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบด้านการตกแต่งภายในเรือนประจำกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อทั้งสองแห่ง จะเอื้อประโยชน์ให้ได้ตระหนักถึงอัตลักษณ์ชุมชน อันจะเป็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์สืบสาน และช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้

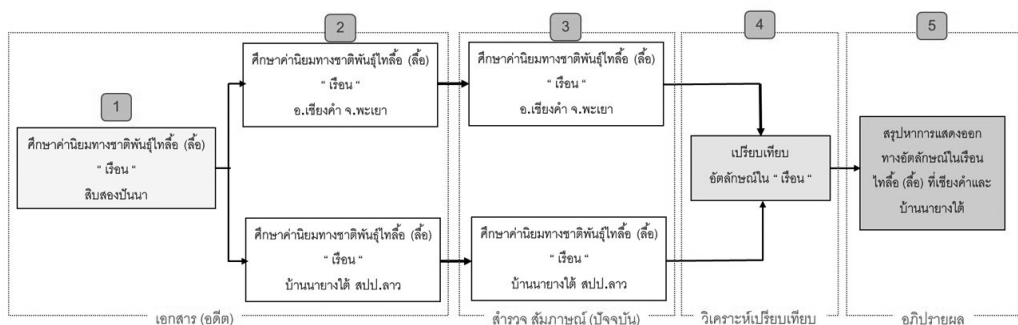
วิธีการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ดังภาพที่ 2 ที่มุ่งเน้นการศึกษา และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเปรียบเทียบ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อสรุปด้านอัตลักษณ์ที่ปรากฏภายในเรือนไทลื้อ โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น 3 ส่วน คือ

1. การศึกษาอดีต ด้วยวิธีการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับค่านิยม ที่ส่งผลต่อการแสดงออกของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ ในรูปแบบของเรือนไทลื้อ การศึกษาถิ่นที่ตั้งดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ ณ แคว้นสิบสองปันนา เพื่อทราบถึงแนวคิด คติความเชื่อ ที่สะท้อนอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อที่ปรากฏในเรือน จากนั้นจึงทำการศึกษาชุมชนไทลื้อที่อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และชุมชนไทลื้อที่บ้านนาียงใต้ สปป.ลาว

2. การศึกษาปัจจุบัน ด้วยวิธีการสำรวจลักษณะทางกายภาพที่ปรากฏเชิงพื้นที่ ภายในเรือนไทลื้อที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน ของกรณีศึกษาทั้งสองแห่ง ประกอบกับการสอบถาม และสัมภาษณ์เจ้าของเรือน ด้วยวิธีการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง

3. การศึกษาเปรียบเทียบ ด้วยการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบตัวแปรกายภาพ ด้านการตกแต่งภายในเรือนไทลื้อ เพื่อหาข้อสรุปความคล้ายคลึงในการแสดงออกทางชาติพันธุ์ของทั้งสองพื้นที่กรณีศึกษา

ภาพที่ 2 แสดงขั้นตอนวิธีการวิจัย

การวิเคราะห์และเปรียบเทียบข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัย แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ตามประเด็นคำถามงานวิจัย ซึ่งสามารถแสดงรายละเอียดการวิเคราะห์ข้อมูลได้ ดังนี้

1. การวิเคราะห์หัตถ์ลักษณะค่านิยมที่ปรากฏทางสถาปัตยกรรมภายในเรือนไทลื้อ

การศึกษาเพื่อแสวงหาหัตถ์ลักษณะด้านค่านิยมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ ที่ปรากฏเป็นลักษณะทางกายภาพในเรือนที่อยู่อาศัยในอดีต ทำการศึกษาข้อมูลหลักฐานทางวรรณกรรม ที่เกี่ยวข้องกับเรือนในแคว้นสิบสองปันนา มาทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบทางกายภาพเชิงองค์ประกอบที่ตั้ง องค์ประกอบภายในเรือน รวมถึงค่านิยมทางชาติพันธุ์ของพื้นที่ที่กรณีศึกษาทั้งสองแห่ง เมื่อครั้งมีการโยกย้ายถิ่นฐาน ก่อนที่จะมีการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน

ผลจากการวิเคราะห์เปรียบเทียบลักษณะของเรือนไทลื้อในอดีตที่แคว้นสิบสองปันนา กับพื้นที่กรณีศึกษาทั้งสองแห่ง พบว่า คนลื้อยังคงยึดถือแบบแผนค่านิยมด้านคติความเชื่อ ในการตั้งหมู่บ้านไว้อย่างเหนียวแน่น ดังเห็นได้จากองค์ประกอบของหมู่บ้านมีความเหมือนกันอย่างชัดเจน มีเพียงรูปแบบสถาปัตยกรรมของเรือนที่มีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสภาพทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่นั้น

ตารางที่ 2 แสดงการเปรียบเทียบลักษณะทางกายภาพด้านองค์ประกอบที่ตั้งและองค์ประกอบของเรือนไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนาในอดีตกับพื้นที่กรณีศึกษาจากวรรณกรรมและเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ลักษณะทางกายภาพ		กลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ (ลื้อ)		
		สิบสองปันนา	เชียงคำ	บ้านนายางใต้
1. สภาพภูมิศาสตร์ที่ตั้ง	- พื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำ	๐	๐	๐
2. องค์ประกอบหมู่บ้าน	- วัด - ใจบ้าน - เรือน - หอเสือบ้าน - หอเสื่อเมือง - ซุ้มประตูหมู่บ้าน	๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐	๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐	๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐
3. รูปแบบเรือน	- เรือนหงส์ - เรือนขาน - เรือนไม้เดี่ยว - เรือนไม้แฝด - หลังคาจั่ว - หลังคาจั่วผสมปั้นหยา - ฝาเรือนตีตามตั้ง - ฝาเรือนตีตามยาว - มีหน้าต่าง	๐ ๐ ๐	๐ ๐ ๐	 ๐ ๐
4. พื้นที่ใช้สอยภายในเรือน	- บันได - ระเบียง - ขานแดด - ขานร่ม - ห้องโถง - ห้องนอน - ห้องครัว - ฝูงข้าว	๐ ๐ ๐ ๐ ๐	๐ ๐ ๐ ๐ ๐	๐ ๐ ๐ ๐ ๐

จากตารางที่ 2 แสดงให้เห็นว่าในอดีตการโยกย้ายถิ่นฐานของชาวไทลื้อไปยังพื้นที่ใหม่ ยังคงยึดถือค่านิยมด้านคติความเชื่ออย่างเคร่งครัด ลักษณะการตั้งหมู่บ้านของชาวไทลื้อจะมีความสัมพันธ์กับแม่น้ำ กล่าวคือ ต้องตั้งอยู่ในภูมิประเทศที่มีแม่น้ำไหลผ่าน เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ เนื่องจากเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตเกษตรกรรมเป็นหลัก มีองค์ประกอบของหมู่บ้านอย่างครบถ้วน คือ วัด ใจบ้าน (หลักเขื่อนบ้าน) หอเสื่อบ้าน (เทวดาบ้าน) หอเสื่อเมือง (เทวดาเมือง) และซุ้มประตูหมู่บ้าน ยกเว้นที่บ้านนาียงใต้เท่านั้นที่ไม่มีหอเสื่อเมือง เนื่องจากเป็นชุมชนไทลื้อขนาดเล็ก

เมื่อทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับลักษณะสถาปัตยกรรมของเรือน พบว่าเรือนไทลื้อทั้งสามแห่งมีความแตกต่างกันออกไป โดยเฉพาะรูปทรงของเรือน และรูปแบบหลังคาเรือน กล่าวคือ เรือนไทลื้อดั้งเดิมแห่งแคว้นสิบสองปันนานั้น มุ่งเน้นการป้องกันอากาศที่หนาวเย็นเป็นหลัก โดยมีลักษณะเป็นหลังคาคลุมแบบจั่วผสมปั้นหยา ไม่มีหน้าต่าง และฝาเรือนผายออก ส่วนที่อำเภอเชียงคำ และบ้านนาียงใต้ นั้น มีลักษณะที่โปร่งกว่า เพื่อเน้นการระบายอากาศตามสภาพภูมิอากาศแบบร้อนชื้น

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ลักษณะภูมิประเทศที่แตกต่างกัน จะทำให้รูปแบบของเรือนเปลี่ยนไป แต่องค์ประกอบด้านพื้นที่ใช้สอยของเรือนนั้น ยังคงมีแนวคิดในการใช้พื้นที่ใกล้เคียงกันอยู่ ซึ่งพื้นที่ใช้สอยหลักของเรือนจะประกอบไปด้วย บันได ระเบียง ขานแดด ขานร่ม ห้องโถง และห้องนอน บางครัวเรือนที่มีขนาดใหญ่ มักจะมียุ้งข้าวในเรือนเพิ่มขึ้นมา ทั้งนี้เมื่อทำการวิเคราะห์รายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับเรือนไทลื้อในอดีต พบว่าองค์ประกอบภายในเรือนไทลื้อนั้น แบ่งด้วยแนวคิดด้านค่านิยมทางชาติพันธุ์อยู่หลายประการ คือ

1. ค่านิยมด้านคติความเชื่อ
2. ค่านิยมด้านชนชั้น และการถืออาวุโส
3. ค่านิยมด้านชายเป็นใหญ่

ตารางที่ 3 แสดงการวิเคราะห์รายละเอียดค่านิยมทางชาติพันธุ์ไทลื้อ

ค่านิยมทางชาติพันธุ์ไทลื้อ		อิทธิพลจากค่านิยมที่ปรากฏทางกายภาพเรือน (สิบสองปันนา)
1. ค่านิยมด้านคติความเชื่อ	ประเพณีปลุกเรือน	- มีเสาขวัญ (เสาเจ้า) ด้านทิศตะวันออก และเสานางด้านทิศตะวันตกคู่กัน
	การนับถือผีบรรพบุรุษ	- มีเสาขวัญ (เสาเจ้า) เป็นเสาเทวดาเรือน - มีหิ้งผีบรรพบุรุษที่ตำแหน่งเสาขวัญเหนือหัวนอนของผู้อาวุโสในบ้าน
	ความเชื่อเรื่องพื้นที่นอน	- พื้นที่นอนเป็นเขตหวงห้าม - ใช้แนวตงปิงเป็นตัวแบ่งพื้นที่ บังสายตาด้วยผ้ากั้ง - ห้องนอนตั้งอยู่ทางทิศตะวันออก - หัวนอนหันไปทางทิศตะวันออก - นอนรวมกันโดยใช้มุ้งคำเป็นตัวแบ่งครอบครัว หรือพื้นที่บุคคล - เชื้อเรื่องอวัยวะสูงต่ำ ที่นอนและผ้าห่มจะต้องอยู่ในทิศทางที่ถูกต้อง
2. ค่านิยมด้านชนชั้นและการถืออาวุโส		- ผู้อาวุโสหรือผู้ที่สำคัญสูงสุดนอนทิศเหนือสุด
3. ค่านิยมด้านชายเป็นใหญ่		

จากตารางที่ 3 สามารถจำแนกประเด็นที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมภายในของเรือนไทลื้อ และสามารถอธิบายได้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ มีความเชื่อดั้งเดิมเรื่องการนับถือผี ตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษสืบทอดกันมาก่อนที่จะเริ่มมีการนับถือศาสนาพุทธ เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ ควบคุมพฤติกรรมให้คนลื้ออยู่ในกรอบศีลธรรมอันดีงาม ทั้งยังเป็นสิ่งผูกพันเครือญาติเข้าด้วยกันอย่างเหนียวแน่น (Rakpong, 1997) พิธีกรรมที่สำคัญของคนลื้อในโอกาสต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น พิธีแต่งงาน หรือพิธีขึ้นบ้านใหม่ ก็จะต้องมีการเซ่นสังเวยเทวดาบ้านหรือผีเรือน และมีพิธีบูชาผีทุกระดับชั้น (Panin, 1990) บนเรือนมีหิ้งผีบรรพบุรุษที่ตำแหน่งเสาขวัญเหนือหัวนอนของผู้อาวุโสในบ้าน

นอกจากนั้น ค่านิยมด้านคติความเชื่อยังปรากฏความสัมพันธ์กับการอยู่อาศัยของคนลื้อในประเพณีปลูกเรือนอีกด้วย กล่าวคือในการปลูกเรือนของคนลื้อนั้นจะมีเสาขวัญ (เสาเจ้า) (Social Research Institute, 2008) ด้านทิศตะวันออก และเสานางด้านทิศตะวันตกคู่กัน โดยมีเสาขวัญ (เสาเจ้า) ถือเป็นเสาเทวดาเรือน ทั้งนี้คติความเชื่ออันเข้มแข็งยังปรากฏในบริเวณส่วนนอนบนเรือนไทลื้อหลายประการ ซึ่งคนลื้อนั้นถือว่าพื้นที่ส่วนนอนเป็นเขตหวงห้ามที่บุคคลภายนอกจะย่างกรายมิได้ โดยถือเอาแนวเขตตงปิง หรือ คานที่วางยาวตลอดแนวผนังเป็นอาณาเขตพื้นที่ โดยส่วนนอน และหัวนอนต้องอยู่ด้านทิศตะวันออกเสมอ พร้อมทั้งมีการบังสายตาจากผู้คนภายนอกด้วยผ้าก๊ง หรือ ผ้าม่าน (Wongwigkarn, et al., 2005) ในส่วนเขตพื้นที่นอนอีกด้วย

ในส่วนของค่านิยมด้านขนาน และ การถืออาวุโส นั้น ชาวไทลื้อมีหลักในการปฏิบัติสืบเนื่องกันมายาวนาน คือ ผู้อาวุโสในครัวเรือน หรือผู้ที่มีความสำคัญสูงสุด จะต้องนอนในตำแหน่งด้านทิศเหนือสุดของเรือน ทั้งนี้ จากข้อมูลข้างต้น จึงนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบการสืบสานค่านิยมทางชาติพันธุ์ของพื้นที่กรณีศึกษาทั้งสองแห่งในอดีต จึงพบรายละเอียดดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 แสดงการวิเคราะห์เปรียบเทียบรายละเอียดค่านิยมทางชาติพันธุ์ไทลื้อ

ค่านิยมทางชาติพันธุ์ไทลื้อ		อ.เชียงคำ จ.พะเยา	บ้านนายางใต้ ส.ป.ป.ลาว
1. ค่านิยมด้านคติความเชื่อ	ประเพณีการปลูกเรือน (ปักเอ็น)	- วางแนวส้นหลังคาตามแนวเหนือใต้ - มีเสาขวัญด้านทิศตะวันออก และเสานางด้านทิศตะวันตกคู่กัน	- วางแนวจั่วตามแนวเหนือใต้ - มีเสาขวัญ (เสาท้าว) ด้านทิศตะวันออก และเสานางด้านทิศตะวันตกคู่กัน
	การนับถือผีบรรพบุรุษ	- มีหิ้งผีบรรพบุรุษที่ตำแหน่งเสาขวัญเหนือหัวนอนของผู้อาวุโสในบ้าน	- มีหิ้งผีบรรพบุรุษ (เทวดาเรือน) ที่ตำแหน่งเสาขวัญเหนือหัวนอนของผู้อาวุโสในบ้าน
	ความเชื่อเรื่องพื้นที่นอน	- พื้นที่นอนเป็นเขตหวงห้าม - ใช้แนวตงบังเป็นตัวแบ่งพื้นที่ บังสายตาด้วยผ้ากั้น - ห้องนอนตั้งอยู่ทางทิศตะวันออก - หัวนอนหันไปทางทิศตะวันออก - นอนรวมกันโดยใช้มุ้งดำเป็นตัวแบ่ง - เชื้อเรื่องอวัยวะสูงต่ำ ที่นอนและผ้าห่มจะต้องอยู่ในทิศทางที่ถูกต้อง	- พื้นที่นอนเป็นเขตหวงห้าม - กั้นห้องเพื่อแบ่งพื้นที่ กั้นส่วนประตูด้วยผ้ากั้น - ห้องนอนอยู่ด้านข้างของเรือน - นอนรวมกันโดยใช้มุ้งดำเป็นตัวแบ่ง - ครอบครัวยุคใหม่หันที่บุคคล - เชื้อเรื่องอวัยวะสูงต่ำ ที่นอนและผ้าห่มจะต้องอยู่ในทิศทางที่ถูกต้อง
2. ค่านิยมด้านขนานและการถืออาวุโส		- ผู้อาวุโสหรือผู้ที่สำคัญสูงสุดนอนทิศเหนือสุด	* ยังไม่พบข้อมูลจากเอกสารวรรณกรรม
3. ค่านิยมด้านชายเป็นใหญ่		- ชายผู้นำครอบครัวนอนทิศเหนือสุดหรือตำแหน่งขวามือ - เครื่องนอนของผู้ชายมีการปักลวดลายพิเศษกว่าของผู้หญิง - หมอนของผู้ชายมีขนาดใหญ่กว่าและมีลวดลายปักด้านข้างพิเศษกว่าฝ่ายหญิง	* ยังไม่พบข้อมูลจากเอกสารวรรณกรรม

เมื่อทำการเปรียบเทียบรายละเอียดค่านิยมทางชาติพันธุ์ไทลื้อที่อำเภอเชียงคำ และบ้านนายางใต้ ในอดีต พบว่า อำเภอเชียงคำ และบ้านนายางใต้ มีค่านิยมด้านคติความเชื่อคล้ายคลึงกัน คือ องค์ประกอบของเรือนมีทั้งเสาขวัญ และเสานางคู่กันตามแนวทิศตะวันออก และทิศตะวันตก โดยบริเวณเสาขวัญบนเรือนของทั้งสองพื้นที่ จะมีหิ้งบูชาผีบรรพบุรุษที่ตำแหน่งของเสาขวัญ พร้อมทั้งมีความเชื่อเรื่องพื้นที่นอนบางประการที่เหมือนกัน คือ พื้นที่นอนเป็นเขตพื้นที่หวงห้าม ที่นอน และผ้าห่มจะต้องอยู่ในทิศทางที่เหมาะสม มีการใช้มุ้งดำเป็นตัวแบ่งครอบครัว แต่สิ่งที่แตกต่างกันเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องพื้นที่นอน คือ อำเภอเชียงคำ หัวนอน และห้องนอนจะอยู่ทางทิศตะวันออก ไม่มีการกั้นห้อง เพื่อเป็นส่วนนอนบนเรือน แต่บ้านนายางใต้มีการกั้นห้องเพื่อเป็นพื้นที่ส่วนนอน (Rakpong, 1997) โดยตัวห้องนอนอยู่ทางด้านข้างของตัวเรือน

2. การวิเคราะห์อัตลักษณ์ค่านิยมที่ปรากฏทางสถาปัตยกรรมภายในเรือนไทลื้อที่อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และบ้านนายางใต้ แขวงหลวงพระบาง สปป.ลาว ในปัจจุบัน

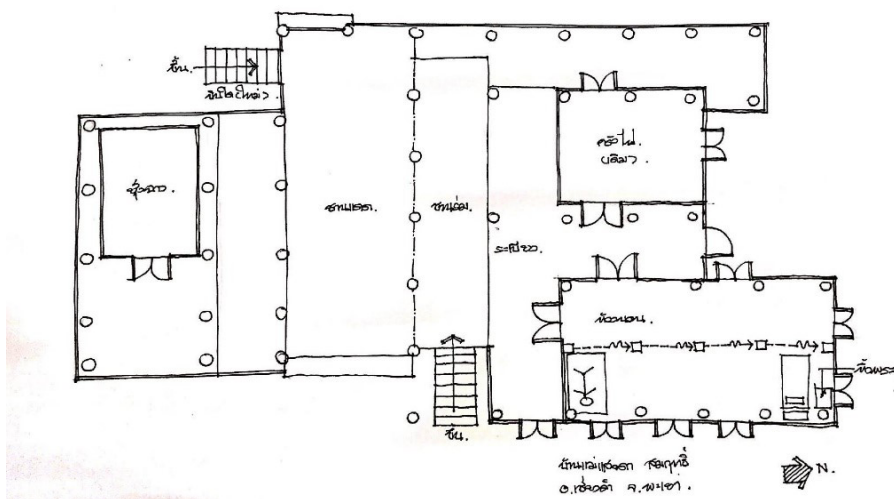
เป็นการวิเคราะห์เปรียบเทียบ เพื่อหาอัตลักษณ์ที่แสดงออกทางชาติพันธุ์ที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน ด้วยวิธีการสำรวจประกอบการสัมภาษณ์โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งเน้นการหารายละเอียดการสืบสานอัตลักษณ์ และค่านิยมประจำชาติพันธุ์ในพื้นที่การศึกษา โดยพบประเด็นสำคัญดังนี้

2.1 อัตลักษณ์ค่านิยมทางชาติพันธุ์ที่ปรากฏในเรือนไถลื้อที่อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

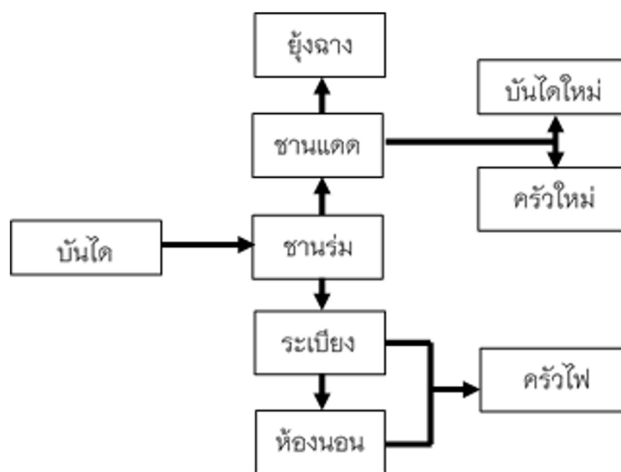
จากการสำรวจสภาพเรือนไถลื้อในพื้นที่กรณีศึกษาที่อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา พบว่า ปัจจุบันหลงเหลือเรือนพักอาศัยแบบชาติพันธุ์ไถลื้อที่มีความสมบูรณ์ และมีการอยู่อาศัยจริงเพียง 1 หลัง คือ เรือนของ นางแสงดา สมฤทธิ์ ซึ่งเรือนดังกล่าว มีลักษณะเป็นเรือนไม้แฝดแบบมีเรือนขวางประกอบกัน ตัวเรือนยกใต้ถุนสูง โดยมีหลังคาทรงจั่วผสมปั้นหยา และมีชายคาปีกนกกันสาดบริเวณชานแดด ตัวเรือนแบ่งออกเป็นสองส่วนใหญ่ ได้แก่ ส่วนเรือนแฝด คือ เรือนที่มีพื้นที่ใช้สอยเป็นเรือนนอน และครัวไฟ และส่วนตัวเรือนขวางเป็นพื้นที่ยั้งฉาง (หลองข้าว) สำหรับเก็บข้าวเปลือกที่ได้จากการทำนา โดยมีส่วนชานแดดเป็นตัวเชื่อมเรือนสองส่วนเข้าด้วยกัน พร้อมกับเชื่อมต่อไปยังบันไดทางขึ้นเรือนที่อยู่ทางทิศตะวันออก ส่วนพื้นที่ใช้สอยภายในตัวเรือน ประกอบด้วย บันได ระเบียบ (เต็น) ชาน (ชานร่ม) ชานแดด ครัวไฟ ยั้งฉาง (หลองข้าว) (ดังภาพที่ 3 และภาพที่ 4)

ภาพที่ 3 แสดงเรือนไถลื้อที่อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

ภาพที่ 4 แสดงผังพื้นที่ใช้สอยเรือนไถลื้อที่อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

ภาพที่ 5 แสดงพื้นที่ใช้สอยเรือนไทลื้อที่อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

เนื่องจากเรือนไทลื้อของ นางแสงดา สมฤทธิ์ นั้น เป็นเรือนพักอาศัยแบบดั้งเดิม มีการต่อเติมซ่อมแซมตามกาลเวลาเพื่อให้เหมาะกับลักษณะการอยู่อาศัยในปัจจุบัน ดังนั้น เรือนหลังนี้จึงยึดคติความเชื่อดั้งเดิม เรื่องการปลูกเรือนอยู่ คือ มีการวางแนวสันหลังคาเรือนตามแนวทิศเหนือใต้ และมีเสาขวัญด้านทิศตะวันออก คู่กับเสานางด้านทิศตะวันตก ตามคติการปลูกเรือนไทลื้อ โดยมีบันไดทางขึ้นเรือนอยู่ด้านทิศตะวันออกของเรือน

ทั้งนี้ ในปัจจุบันค่านิยมการนับถือผีบรรพบุรุษนั้น ถูกแทนที่ด้วยการบูชาพระพุทธรูปตามความเชื่อของศาสนาพุทธแทน ดังปรากฏแทนบูชาพระที่อยู่บริเวณหัวนอน และหิ้งพระในตำแหน่งเสาขวัญของเรือน ซึ่งมีค่านิยมที่เปลี่ยนไปจากอดีตที่มีความเชื่อว่าพระพุทธรูป หรือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ต้องอยู่ที่วัดเพียงเท่านั้น ในส่วนของรูปแบบการพักอาศัยได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตพอสมควร กล่าวคือ นอกจากเป็นเรือนอยู่อาศัยแล้วนั้น จะเปิดให้บริการแก่นักท่องเที่ยวในรูปแบบโฮมสเตย์ (homestay) เพื่อตอบสนองการเป็นชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจากภาครัฐ และชุมชน

จากลักษณะดังกล่าว จึงทำให้คติความเชื่อเรื่องพื้นที่นอนของเรือนไทลื้อที่เชียงคำมีการเปลี่ยนแปลงไป โดยจากเดิมนั้นพื้นที่นอน หรือเรือนนอน คือ พื้นที่ส่วนบุคคลของเจ้าของเรือน ถือเป็นเขตพื้นที่หวงห้ามที่บุคคลภายนอกไม่สามารถล่วงล้ำเข้ามาได้ กลายเป็นพื้นที่รับแขก โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลายเป็นห้องนอนสำหรับนักท่องเที่ยวที่มาพัก เพื่อให้สัมผัสวัฒนธรรมแบบชาติพันธุ์ไทลื้อมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้รูปแบบการใช้งานพื้นที่จะมีการเปลี่ยนแปลงไป แต่ยังคงพบว่ามีอัตลักษณ์เกี่ยวกับพื้นที่นอนหลายประการยังคงอยู่ตามความเชื่อแบบดั้งเดิม ได้แก่

(1) ใช้แนวตงปิงเดิม ซึ่งปัจจุบันไม่มีแล้ว เนื่องจากมีการเปลี่ยนพื้นที่ไม้ตามอายุการใช้งาน เป็นตัวแบ่งพื้นที่ และบังสายตาด้วยผ้าก๊อซสีแดงคลิขอบสีขาว พร้อมหม่านสำหรับร้อยเข้ากับท่อนไม้ไผ่ พาดบริเวณหัวเสาทุกช่วงเสา ตรงกลางเป็นผ้าสีขาวทอลายขีดประดับพู่ห้อย

(2) ห้องนอนตั้งอยู่ทางทิศตะวันออก ในตำแหน่งเดิมของเรือน

(3) ห้วนนอนหันไปทางทิศตะวันออก โดยวางฟูกนอนในตำแหน่งเดิมตามช่วงเสา

(4) การนอนรวมกันเป็นครอบครัว มีการเปลี่ยนแปลงไป โดยลูกหลานแยกครัวเรือนออกไปพักอาศัยเอง แต่ยังมีการใช้มุ้งดาอยู่ ทั้งนี้ไว้เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่มาพัก และมาเยี่ยมชมเป็นหลัก ดังภาพที่ 6

ภาพที่ 6 แสดงพื้นที่นอนในเรือนไถลื้อที่อำเภอเชียงคำปัจจุบัน

2.2 อัตลักษณ์ค่านิยมทางชาติพันธุ์ที่ปรากฏในเรือนไถลื้อบ้านนาียงใต้ แขวงหลวงพระบาง สปป.ลาว

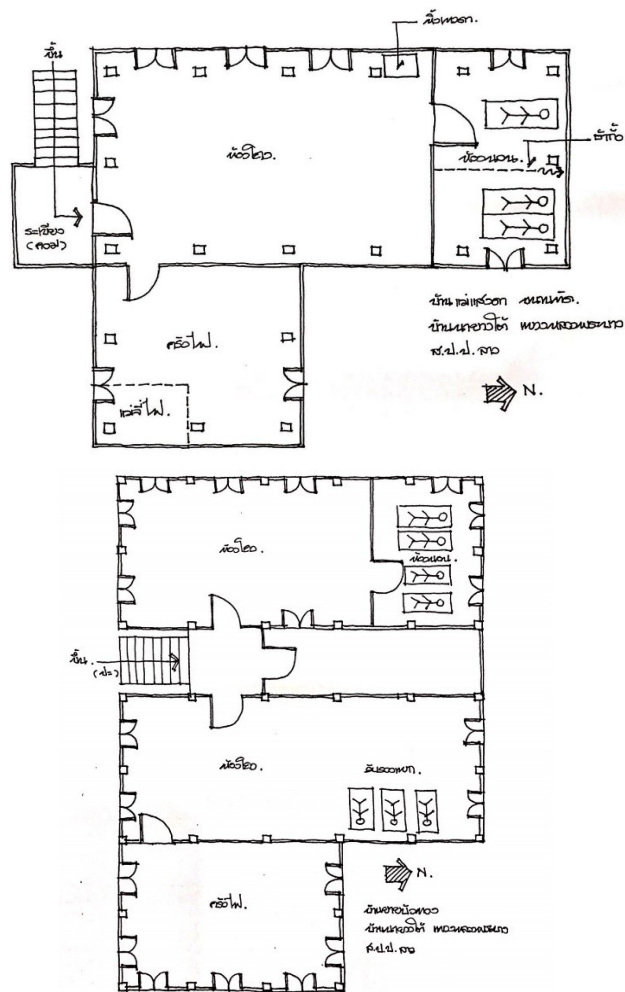
ผลการสำรวจอัตลักษณ์ค่านิยมทางชาติพันธุ์ในเรือนไถลื้อบ้านนาียงใต้ แขวงหลวงพระบาง สปป.ลาว นั้นกระทำภายใต้ข้อจำกัดในการศึกษาข้อมูลหลายประการ ประการแรก คือ ข้อจำกัดด้านระยะเวลาการเก็บข้อมูล ประกอบกับอุปสรรคด้านการคมนาคม จึงทำให้ในการเก็บข้อมูลเชิงสำรวจต้องใช้วิธีการคัดเลือกตามระยะทางที่ต่อเนื่องกัน ตามกรอบของระยะเวลาที่กำหนด โดยมีจำนวนทั้งสิ้น 3 หลัง ร่วมกับการเก็บข้อมูลการสัมภาษณ์ในประเด็นอื่น ๆ ประกอบการวิเคราะห์ พบว่า ลักษณะโดยทั่วไปของบ้านนาียงใต้ เป็นชุมชนไถลื้อเก่าแก่ที่อพยพมาจากแคว้นสิบสองปันนาในอดีต ซึ่งนอกจากมีกลุ่มชาติพันธุ์ไถลื้อแล้ว ยังพบกลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่อาศัยรวมกันอยู่ในพื้นที่อีก 15 ครัวเรือน โดยผลการสำรวจเรือนไถลื้อที่บ้านนาียงใต้ พบว่า ลักษณะของเรือนโดยทั่วไปเป็นเรือนไม้แฝด ประกอบด้วย ตัวเรือนหลัก และครัวไฟ บางหลังมียุงฉาง สำหรับเรือนขนาดใหญ่ของผู้นำชุมชน เป็นเรือนแฝดขนาดใหญ่ พร้อมเรือนครัวไฟประกอบตัวเรือน

ภาพที่ 7 แสดงเรือนไถลื้อที่บ้านนาียงใต้

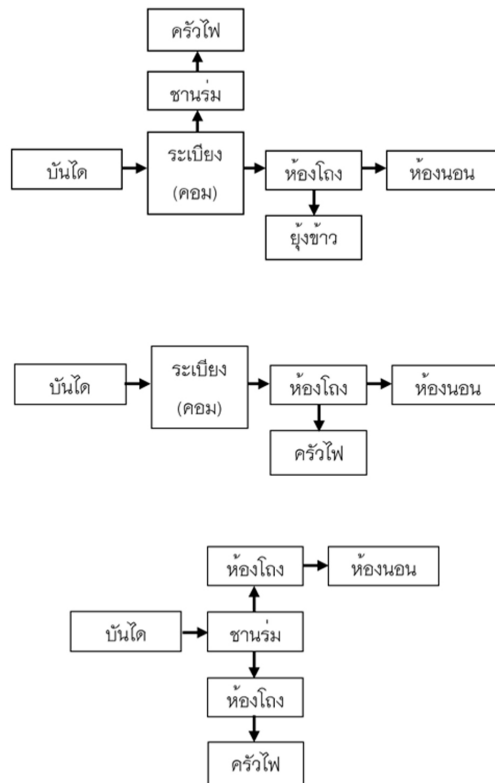
รูปแบบหลังคาเรือนเป็นทรงจั่วสูง พร้อมกับมีชายคาคลุมส่วนบันไดทางขึ้นเรือน (ปะ) ฝาเรือนติดด้วยไม้ เป็นแนวตั้งพร้อมช่องหน้าต่างขนาดสูงจรดพื้น พร้อมราวไม้กันตก บริเวณตัวเรือน แบ่งพื้นที่ใช้สอยออกเป็นสองส่วน คือ ตัวเรือนหลักเป็นเรือนนอน พร้อมห้องโถงสำหรับใช้งานเอนกประสงค์ และส่วนครัวไฟ ซึ่งมีลักษณะเป็นเรือนขนาดเล็ก ประกอบคู่กับเรือนหลักโดยมีบันไดทางขึ้นระหว่างเรือนทั้งสอง และชานร่มเชื่อมระหว่างเรือนทั้งสองในบางหลัง โดยบางหลังจะมีบันไดทางขึ้นแนวขวาง บริเวณส่วนหน้าของเรือน พร้อมระเบียง (ค่อม) แทน

พื้นที่ใช้สอยภายในตัวเรือน ประกอบด้วย บันได ระเบียง (ค่อม) ชานร่ม ห้องโถง ห้องนอน ครัวไฟ และยั้งฉาง โดยเรือนแต่ละหลังจะมีองค์ประกอบของพื้นที่ใช้สอยต่างกัน แต่บางเรือน พบว่า ไม่มียั้งฉาง มีระเบียง(ค่อม) แต่ไม่มีชานร่ม หรือมีชานร่ม แต่ไม่มีระเบียง (ค่อม)

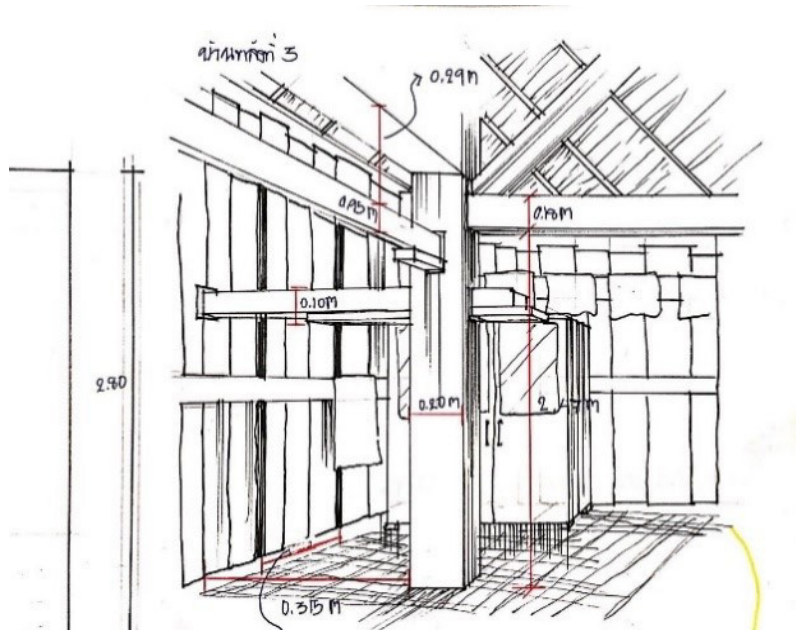
ภาพที่ 8 แสดงแผนผังพื้นที่ใช้สอยเรือนลื้อบ้านนาYangได้

ส่วนตัวเรือน แบ่งพื้นที่ใช้สอยออกเป็นสองส่วน คือ ตัวเรือนหลัก เป็นเรือนนอนพร้อมห้องโถง สำหรับใช้งานอเนกประสงค์ และส่วนครัวไฟ ซึ่งมีลักษณะเป็นเรือนขนาดเล็กประกอบคู่กับเรือนหลัก โดยมี บันไดทางขึ้นระหว่างเรือนทั้งสอง และชานร่มเชื่อมระหว่างเรือนทั้งสองในบางหลัง โดยบางหลังจะมีบันได ทางขึ้นด้านแนวขวาง บริเวณส่วนหน้าของเรือนพร้อมระเบียง (ค่อม) แทน ดังภาพที่ 9

ภาพที่ 9 แสดงพื้นที่ใช้สอยเรือนลื้อบ้านนายางใต้

นอกจากนี้เรือนลื้อบ้านนายางใต้ สปป.ลาว ในปัจจุบัน ยังมีรูปแบบที่ได้รับอิทธิพลจากเรือน ท้องถิ่นแบบหลวงพระบางค่อนข้างมาก ทำให้เอกลักษณ์สำคัญของเรือนลื้อแบบดั้งเดิมมีความเปลี่ยนแปลง ไปหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านรูปทรง และพื้นที่ใช้สอยของเรือน อย่างไรก็ตาม ยังคงมีคติความเชื่อ เกี่ยวกับเรือนที่สามารถเชื่อมโยงถึงเรือนลื้อแบบดั้งเดิมหลงเหลืออยู่ คือ การปลูกเรือนวางแนวสันหลังคา ตามลำน้ำหรือทิศเหนือ-ใต้ โดยมีบันไดทางขึ้นด้านทิศใต้ของเรือน มีประเพณีการลงเสาขวัญ (เสาท้าว) และ เสานางอยู่ ส่วนของค่านิยมเรื่องการนับถือผีบรรพบุรุษได้เจือจางลงมากแล้วดังการสำรวจที่พบว่า บางเรือน มีหิ้งผี หรือหิ้งเทวดาอยู่แต่ในเรือนบางหลังถูกเรียกใหม่ว่า หิ้งธรรม โดยมีลักษณะเป็นหิ้งไม้ติดตั้งบริเวณใกล้ กับเสาขวัญ (เสาท้าว) ในตำแหน่งความสูงประมาณ 160 เซนติเมตร จากพื้น โดยอยู่ด้านในสุดของมุขห้อง โถง ทั้งนี้ ยังไม่ปรากฏว่าเรือนใดนำพระพุทธรูปมาตั้งบูชาบนเรือน เพราะชาวไทลื้อที่บ้านนายางใต้ยังคงมี ความเชื่อที่ว่า พระพุทธรูปสมควรอยู่ที่วัดมากกว่าอยู่บนเรือนของตน

ภาพที่ 10 แสดงโครงสร้างเสาขวัญภายในเรือนไทลื้อบ้านนายางใต้

สิ่งที่แตกต่างจากเรือนไทลื้ออำเภอเชียงคำ คือ ส่วนพื้นที่นอนมีการกันห้องนอนด้วยผนังไม้สูงจรดเพดาน โดยอยู่ในตำแหน่งด้านแนวขวางในสุดของตัวเรือน ซึ่งมีความเชื่อว่าห้องนอนเป็นพื้นที่หวงห้ามที่บุคคลภายนอกเรือนไม่อาจก้าวล่วงล้ำเข้ามาได้ อีกทั้งภายในห้องนอนยังมีหิ้งผีบรรพบุรุษอยู่เหนือส่วนนอนของผู้นำครอบครัว หรือเจ้าของเรือนด้วย

ภาพที่ 11 แสดงผนังส่วนกันห้องนอนบนเรือนไทลื้อที่บ้านนายางใต้ปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม พบว่า ลักษณะเกี่ยวกับอัตลักษณ์ในพื้นที่นอนในปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงไปตามแบบสมัยใหม่ไม่หลงเหลือลักษณะที่เป็นอัตลักษณ์ตามชาติพันธุ์ไทลื้อแบบเดิม เหลือเพียงเอกลักษณ์ของผืนผ้าที่เกี่ยวข้องกับการนอนแบบไทลื้อ คือ ความเชื่อเรื่องอวัยวะสูงต่ำ ถือเอาส่วนลวดลาย และชายพู่ห้อยเป็นส่วนเท้า ที่นอน และผ้าหอบ ต้องอยู่ในตำแหน่ง ที่ถูกต้อง ซึ่งมีตำแหน่งการนอนเป็นตัวละครอันค่านิยมด้านการถืออาวุโสได้อย่างชัดเจน โดยบุคคลที่อาวุโสสูงสุด จะนอนทางทิศตะวันออก และบุคคลอายุน้อยกว่าเรียงลำดับลงมาทางด้านทิศตะวันตกเสมอ

ภาพที่ 12 แสดงเครื่องนอนแบบไทลื้อที่บ้านนางายใต้

สำหรับค่านิยมเรื่องการใช้ผ้ากั้น และมุ้งดำ ปัจจุบันไม่ปรากฏหลงเหลือเป็นหลักฐานการใช้งานแล้ว โดยเฉพาะเรือนขนาดใหญ่ที่รับรองนักท่องเที่ยว มีลักษณะแบบตามท้องตลาดทั่วไป และไม่ได้เป็นไปตามอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในอดีต ดังภาพที่ 13

ภาพที่ 13 แสดงส่วนนอนสำหรับแขกบนเรือนไทลื้อที่บ้านนางายใต้

2.3 การวิเคราะห์เปรียบเทียบอัตลักษณ์ค่านิยมที่ปรากฏทางสถาปัตยกรรมภายในเรือนไทลื้อที่อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และบ้านนางายใต้ แขวงหลวงพระบาง สปป.ลาว ในปัจจุบัน

การวิเคราะห์เปรียบเทียบอัตลักษณ์ค่านิยมที่ปรากฏทางกายภาพ ภายในเรือนไทลื้อของพื้นที่กรณีศึกษาที่ยังดำรงอยู่ในปัจจุบัน โดยวิเคราะห์ในรูปแบบของตารางเปรียบเทียบดังตารางที่ 5 ซึ่งผลจากการเปรียบเทียบ พบว่า ปัจจุบันอัตลักษณ์ค่านิยมทางชาติพันธุ์ที่ปรากฏในเรือนไทลื้อในพื้นที่กรณีศึกษาทั้งสองแห่ง

ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปในหลายประการ ทั้งค่านิยมด้านคติความเชื่อเรื่องการนับถือผี ค่านิยมเรื่องชนชั้น และการถืออาวุโสที่เจือจางลง รวมถึงค่านิยมเรื่องชายเป็นใหญ่สูญหายไปตามกาลเวลา รวมถึงการรับเอาค่านิยมจากวัฒนธรรมตามแหล่งที่อยู่อาศัยใหม่มาผสมผสานเข้ากับของตน

ตารางที่ 5 แสดงการเปรียบเทียบอัตลักษณ์ค่านิยมทางชาติพันธุ์ที่ปรากฏในเรือนไทลื้อในพื้นที่การศึกษา

ตารางเปรียบเทียบการสืบสานมรดกมรดกวัฒนธรรมยังพื้นที่การศึกษาภายในเรือนไทลื้อในปัจจุบัน			
ค่านิยมทางชาติพันธุ์		อ.เชียงคำ จ.พะเยา	บ้านนายางใต้ ส.ป.ป.ลาว
1. ค่านิยมด้านคติความเชื่อ	ประเพณีการปลูกเรือน (ปักเอ็น)	- วางแนวสันหลังคาตามแนวเหนือใต้ - มีเสาขวัญด้านทิศตะวันออก และ เสานางด้านทิศตะวันตกคู่กัน	- วางแนวจั่วตามแนวเหนือใต้ - มีเสาขวัญ (เสาท้าว) ด้านทิศตะวันออก และเสานางด้านทิศตะวันตกคู่กัน
	การนับถือผีบรรพบุรุษ	- หิ้งผีบรรพบุรุษถูกแทนที่ด้วยการ บูชาพระพุทธรูปตามศาสนาพุทธ	- มีหิ้งผีบรรพบุรุษ (เทวดาเรือน) อยู่ บางหลัง - บางหลังไม่มีการบูชาผีอีก แต่ถูกแทนที่ ด้วยหิ้งธรรม ตามหลักของศาสนาพุทธ
	ความเชื่อเรื่องพื้นที่นอน	- พื้นพื้นนอนเป็นเขตหวงห้าม - ใช้แนวตงเป็นตัวแบ่งพื้นที่ บัง สายตาด้วยผ้ากั้น - ห้องนอนตั้งอยู่ทางทิศตะวันออก - หัวนอนหันไปทางทิศตะวันออก - ใช้มุ้งผ้าเป็นตัวแบ่งพื้นที่นอน (เพื่อ การจัดแสดง) - เชื้อเรื่องอวัยวะสูงต่ำ ที่นอนและผ้า หีบจะต้องอยู่ในทิศทางที่ถูกต้อง	- พื้นพื้นนอนเป็นเขตหวงห้าม - กั้นผ้าห่อพร้อมประตูไม้เพื่อแบ่งพื้นที่ - ห้องนอนอยู่ด้านข้างของเรือน - นอนรวมกันโดยไม่ใช้มุ้งผ้าแล้ว - เชื้อเรื่องอวัยวะสูงต่ำ ที่นอนและผ้า หีบจะต้องอยู่ในทิศทางที่ถูกต้อง
2. ค่านิยมด้านชนชั้นและการถืออาวุโส		- ผู้อาวุโสอยู่ในตำแหน่งที่ขึ้นลงเรือน สะดวก ไม่ถือค่านิยมนี้แล้ว	- มีการเรื่องลำดับการนอนโดยบุคคลที่ อาวุโสสูงสุดนอนทางทิศตะวันออกและ บุคคลอายุน้อยกว่าเรียงลำดับลงมาทาง ด้านทิศตะวันตกเสมอ
3. ค่านิยมด้านชายเป็นใหญ่		- ไม่พบค่านิยมเรื่องชายเป็นใหญ่แล้ว	- ไม่พบค่านิยมเรื่องชายเป็นใหญ่แล้ว

สรุปผลการศึกษา

ในอดีตกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อเป็นกลุ่มคนที่มีวัฒนธรรมเป็นของตนเองมาอย่างยาวนาน ซึ่งวัฒนธรรมเหล่านั้นมีรากฐานมาจากคติความเชื่อประจำชาติพันธุ์ที่หล่อหลอมให้คนลื้อมีเอกลักษณ์อันโดดเด่น และเป็นตัวสะท้อนค่านิยมของชนชาติตน โดยอัตลักษณ์ค่านิยมทางชาติพันธุ์ที่มีอิทธิพลส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทลื้อมีอยู่ 3 ประการ ได้แก่

1. ค่านิยมด้านคติความเชื่อ

โดยมีความเชื่อเรื่องการนับถือผีสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ สอดแทรกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับวิถีชีวิต และปรากฏเป็นรูปธรรมเด่นชัดบนเรือนพักอาศัย ประกอบด้วย ความเชื่อเรื่องการปลูกเรือน ความเชื่อเรื่องการนับถือผีบรรพบุรุษ และความเชื่อเรื่องพื้นที่นอนภายในเรือน ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะที่ปรากฏอยู่บนพื้นผ้า ซึ่งนับว่าเป็นส่วนหนึ่งของรายละเอียดตกแต่งภายในที่แฝงไปด้วยความเชื่ออันหลากหลาย ได้แก่ ผ้าม่าน (ผ้ากั้น) มุ้งผ้า ที่นอน (สลิ) หมอน ผ้าปูที่นอน (ผ้าหีบ) และ ผ้าห่ม (ผ้าตัวบ)

2. ค่านิยมด้านชนชั้นและการถืออาวุธ

สืบเนื่องมาจากในอดีตกลุ่มชาติไทพันธุ์ลื้อมีระบบการปกครองแบบศักดินา ดังนั้น รูปแบบทางสังคมของชาวไทลื้อจึงมีการแบ่งระบบชนชั้นตามลำดับอย่างชัดเจน ด้วยลักษณะเช่นนี้ส่งผลให้ชาวไทลื้อมักถือเรื่องชนชั้นเป็นสำคัญ โดยในระดับครัวเรือนลูกหลานจะให้ความสำคัญแก่ผู้ที่มีอาวุธภายในบ้าน ส่วนผู้เฒ่าผู้แก่จะมีความสำคัญ และได้รับการเคารพยกย่องจากลูกหลาน โดยตำแหน่งการนอนในเรือน จะต้องเรียงลำดับลดหลั่นตามอาวุธจากทิศเหนือสู่ทิศใต้ของเรือน

3. ค่านิยมด้านชายเป็นใหญ่

เพศชายในวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ เป็นเพศที่มีความสำคัญ เนื่องจากในครอบครัวชาวไทลื้อลูกชายถือเป็นผู้สืบสกุล เป็นผู้นำครอบครัว ดังจะเห็นได้จากลักษณะของการนอน รวมถึงรายละเอียดของเครื่องนอนของชาวไทลื้อ โดยชายผู้เป็นสามีจะนอนในตำแหน่งทางขวาด้านทิศเหนือของห้อง บนที่นอนที่มีการปักลวดลายอย่างพิเศษกว่าฝ่ายหญิง และนอนบนหมอนสี่เหลี่ยมที่มีความสูงกว่าหมอนของผู้หญิงด้วย

เมื่อชาวไทลื้อมีการโยกย้ายถิ่นฐานไปยังหลายเมืองในเขตลุ่มแม่น้ำโขง อาทิ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา หรือ บ้านนายางใต้ สปป.ลาว อัตลักษณ์ค่านิยมทางชาติพันธุ์ย่อมติดตัวกันไป แต่ได้จางหายไปตามกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคม สภาพเศรษฐกิจ รวมถึงการแลกเปลี่ยนกับวัฒนธรรมข้างเคียงตามถิ่นฐานอาศัย เช่น ชุมชนไทลื้อที่อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมไทยเมือง ชุมชนไทลื้อที่บ้านนายางใต้ แขวงหลวงพระบาง สปป.ลาว ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมลาวหลวงพระบาง หรือแม้แต่ชุมชนไทลื้อสิบสองปันนาก็ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมจีน

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์หลายประการจะสูญหายไปตามกาลเวลา แต่ยังคงพบว่า ปัจจุบันพื้นที่การศึกษาที่เชียงคำ และบ้านนายางใต้ ยังคงมีค่านิยมด้านคติความเชื่อเกี่ยวกับพื้นที่นอนบางประการของชาวไทลื้ออยู่ โดยอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์มีความเกี่ยวข้องกับผ้าแพททั้งสิ้น ลักษณะดังกล่าวถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบด้านการตกแต่งภายในเรือน ที่แสดงออกทางอัตลักษณ์ประจำชาติพันธุ์ผ่านผืนผ้าใช้สอยภายในเรือน ไม่ว่าจะเป็นการย้ายถิ่นฐานของชาวไทลื้อในอดีตจวบจนถึงปัจจุบันจะผ่านมาเป็นระยะเวลาเท่าใด แต่ลักษณะเฉพาะที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์ประจำชาติพันธุ์ยังคงอยู่ ดังค่านิยมที่ปรากฏอยู่ด้านคติความเชื่อเกี่ยวกับพื้นที่นอน คือ การกั้นส่วนพื้นที่ด้วยผ้ากั้น คติความเชื่อในการใช้งานผ้าหลบลดหลั่นบนผ้าหลบ และผ้าห่ม รวมถึงลักษณะการใช้งานมุ้งดำ (ดังภาพที่ 14 และ ภาพที่ 15)

ภาพที่ 14 แสดงอัตลักษณ์ประจำชาติพันธุ์บนผืนผ้าในเครื่องนอนชาติพันธุ์ไทลื้อใน อ.เชียงคำ จ.พะเยา ปัจจุบัน

ภาพที่ 15 แสดงอัตลักษณ์ประจำชาติพันธุ์บนผืนผ้าในเครื่องนอนชาติพันธุ์ไทลื้อบ้านนายางใต้
แขวงหลวงพระบาง สปป.ลาว ปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะ

จากอัตลักษณ์ประจำชาติพันธุ์ที่เกี่ยวข้องกับผืนผ้าใช้สอย อันเป็นองค์ประกอบของเครื่องนอนของชาวไทลื้อทั้งสองแห่ง สามารถสืบสานต่อยอดสู่การอนุรักษ์เชิงพัฒนาให้เกิดมูลค่ากับชุมชนได้ในหลายรูปแบบ ด้วยการทำให้อัตลักษณ์ที่หลงเหลือนี้ให้เป็นสินค้าทางวัฒนธรรม เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวที่สามารถใช้งานได้จริง อาทิ การตกแต่งภายในเรือนให้สามารถเป็นที่พักค้างคืนประเภทโฮมสเตย์ หรือการออกแบบของประดับตกแต่งที่ใช้ในเรือนได้ ก่อให้เกิดเศรษฐกิจที่พึ่งพาตนเองของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- Arnoluk, V. & Kirdsiri, K. (2016). Huean Lue Kalom: Baan Nayangtai Muang Nambak sor por por Laos. (In Thai) [Dwelling houses of Lue-Kalom: Baan Nayangtai, Muang Nambak, Luang Prabang, Lao PDR.]. **NAJUA: Architecture, Design and Built Environment**, 30, 55-82.
- Hlordee, S. (2015). Lakkathat khong chao Tai Lue tee sathon chak kham prasom tee mee kham wa “hua” nai phasa Tai Lue. (In Thai) [Tai Lue worldview reflected from the compound words “hua” containing “head” in Tai Lue language]. **Bangkok: FEU Academic Review**, 9 (2-4), 46-62.
- Keyes, C. F. (1992). **Who are the Lue? Revisited ethnic identity in Laos, Thailand and China**. Cambridge: Center for International Studies, Massachusetts Institute of Technology.
- Moerman, M. (1965). Ethnic Identification in a complex civilization: who are the Lue?. **Journal of American Anthropologist**, 67 (5), 1215-1230.
- Panin, O. (1990). Klao thueng wat ban thin Sipsongpanna ik sak khang. (In Thai) [On vernacular temples in Sipsongpanna]. **NAJUA: Architecture, Design and Built Environment**, 10, 37-55.
- Premjit, S. & Panyakeaw, W. (2015). **Tamnan Muang Lue prawattisat phuenthin dandin Chiang Rung, Muang Yong, Muang Singh**. (In Thai) [Legend of Lue: local history of Chiang Rung, Muang Yong, Muang Singh]. Chiang Mai: Chiand Mai University Press.
- Rakpong, P. (1997). **Karn sueksa wattanatham phuenban tai lue nai pak nuea khong sor por por Laos**. (In Thai) [The study of Tai Lue culture in Northern Lao PDR.]. Bangkok: Office of the National Culture Committee.
- Social Research Institute. (2008). **Tai Lue attaluk haeng chattiphan Tai**. (In Thai) [Tai Lue: Tai ethnic identity]. Chiang Mai: Chiang Mai University Press.
- Sordsongkrit, M. & Wongcharoenkul, C. (2014). Chon klumnoi phao Tai: phi nong phao Tai nai Sibsongpanna Satharanarat Prachachon Chin. (In Thai) [The minority of Dai tribe: Tai tribe relatives in Sibsongpanna, China]. **Journal of Cultural Approach**, 15 (27), 51-64.
- Suriyamegha, O. (2015). Sathanaphab karn sueksa charttiphan Tai Lue tangtae phoso song phan si roi paet sip thueng song phan ha roi si sip. (In Thai) [The state of Tai Lue studies from the 1937s to the 1997s]. **Ramkhamhaeng University Journal of Humanities**, 34 (1), 127-146.

Wongwigkarn, K., et al. (2005). Khogkarn priapthiap phumpanya nai pattanakarn khong baan pheunthin Tai Lue rawang phuentee lueaksan nai Amphur Chiang Kham Changwat Phayao Prathet Thai kab phuentee lueaksan nai Khwaen Sipsongpanna Monthol Yunnan Satharanarat Prachachon Chin. (In Thai) [A comparative study of wisdom of Tai Lue houses between selected areas in Chiang Kham, Phayao, Thailand and those in Sipsongpanna, Yunnan, China]. Bangkok: Thailand Research Fund.

การศึกษาอัตลักษณ์ชุมชนโคกสูง เพื่อเป็นแนวทางการออกแบบหอชมวิสำหรับชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จังหวัดลพบุรี

A study of Khoksalung community identity for tower design guideline for cultural community tourism in Lopburi Province

ภดารี กิตติวัฒนาวณิช¹

Phadaree Kittiwattanawanich¹

Received: 2021-03-05

Revised: 2021-03-19

Accepted: 2021-04-27

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ รวมทั้งพฤติกรรมรับรู้ภายในกรอบแนวความคิด อัตลักษณ์ของที่ตั้งของชุมชนโคกสูง โดยการศึกษาการเก็บข้อมูลแบ่งออกเป็น 2 ส่วน 1) การสำรวจ และวิเคราะห์ข้อมูลวัฒนธรรมความเชื่อของชุมชนจากการศึกษาเอกสาร และ 2) ศึกษาภาคสนาม จากการสำรวจภายในชุมชนโคกสูง การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้องกับชุมชน โคกสูงจำนวน 7 ท่าน และทำแบบสอบถามประชากรที่อาศัยอยู่ในชุมชนโคกสูง จำนวน 50 คน โดยกำหนดองค์ประกอบโดยรวมทางกายภาพของรูปแบบแนวทางรูปแบบการออกแบบ กลุ่มเป้าหมายการศึกษา คือ ความเชื่อที่ผูกพันกับศาสนา และความเชื่อที่ผูกพันการดำรงชีวิตและทำมาหากิน แสดงออกมาในรูปแบบพิธีกรรม บุคคล และประเพณีต่าง ๆ ประกอบสร้างเรื่องราวหรือตำนานที่มีอยู่ในท้องถิ่น ซึ่งชุมชนสามารถนำไปสื่อความหมายเป็นนิทรรศการในท้องถิ่น ที่ชุมชนต่างมองว่าสามารถนำไปสื่อความหมายให้นักท่องเที่ยวได้ตระหนักในความสำคัญของวัฒนธรรมได้ สร้างความเชื่อของชุมชนและยอมรับว่าเป็นอัตลักษณ์วัฒนธรรมของตนได้ จากผลการศึกษา พบว่า 1) ลักษณะลวดลายควรใช้ลวดลายธรรมชาติ เช่น ลวดลายขัด ลวดลายสาน และลวดลายเรขาคณิต เช่น ตารางสี่เหลี่ยม ตารางแบบไขว้ ลวดลายโค้ง 2) ลักษณะโทนสี ควร

¹ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ เทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

(Faculty of Architecture, Rajamangala University of Technology Thanyaburi)

ผู้เขียนหลัก (corresponding author) E-mail: phadaree_k@rmutt.ac.th

เป็นสิ่งที่แสดงถึงเนื้อแท้ของสีเส้นที่ใช้ที่เกิดจากการย้อมแบบธรรมชาติ 3) ประเภทของวัสดุ เป็นวัสดุธรรมชาติที่ไม่ผ่านการปรุงแต่ง และ 4) รูปแบบอาคารควรเป็น รูปแบบสถาปัตยกรรมที่กลมกลืนกับบริบทที่ตั้ง โดยมาจากเรือนผาค้อและเรือนปั้นหยา

คำสำคัญ: ชุมชนโคกสลุง วัฒนธรรม อัตลักษณ์ การรับรู้ แนวทางการออกแบบ

Abstract

This research aims to find the cultural identity and the way of life including to cognitive behavior on the conceptual framework of Khok Salung community's identity. The collecting data method was divided into two parts; 1) the survey and data analysis of community belief culture from documentary investigation 2) fieldwork research by surveying within Khok Salung community, interviewing with 7 experts related to Khok Salung community and collecting a questionnaire of 50 people living in Khok Salung community. The enquiry focused on the relationship of beliefs with religion and life that expressed in a ritual form, people, and customs through stories or legends. Their believed that can be conveyed into the intangible assets of local exhibitions for tourism. The results suggest the following; 1) the local patterns of products should be natural pattern such as plain weaving patterns, a basket weave, geometric patterns such as squares, crossovers, and curves, 2) the tone color should represent the natural dyeing, 3) the materials should be more authentic and 4) the building style should be an architectural style in harmony with the local contexts.

Keywords: Khoksalung community, culture, identity, perception, design guidelines

บทนำ

จากชุมชนโคกสูงเป็นชุมชนท่องเที่ยววัฒนธรรมโดยมีความต้องการจะจัดตั้งหอชมวิวชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไทยชุมชนโคกสูงขึ้น เพื่ออนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมความเป็นไทยไว้ และได้ประสานความร่วมมือระหว่างคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี และประชาชนในชุมชน เพื่อวิจัยและหาแนวทางสร้างการมีส่วนร่วมในการออกแบบหอชมวิวชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไทยชุมชนโคกสูง ด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยมีกระบวนการออกแบบแบบมีส่วนร่วมดังนี้

1) ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ประวัติ การศึกษาวิถีชีวิต วัฒนธรรม

2) สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่พื้นที่

3) สัมภาษณ์กลุ่มย่อย ระหว่าง ผู้นำชุมชน ตัวแทนชาวบ้าน นักวิชาการ นักวิจัย เพื่อหาแนวทางออกแบบแนวทางการออกแบบหอชมวิวชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไทยชุมชนโคกสูงเบื้องต้น

เรื่องราวชุมชนชาวไทยเบื้งโคกสูงมีความน่าสนใจศึกษา เนื่องจากมีสิ่งสำคัญที่กระทบชุมชนในเวลาสั้นและรวดเร็วคือ การที่ชาวบ้านถูกเวนคืนที่ดินที่ได้ใช้เป็นที่ทำมาหากินมาตั้งแต่อดีต ผืนแผ่นดินที่ชาวบ้านเคยออกจากบ้านตั้งแต่เช้าตรู่ไปทำมาหากิน เด็ก ๆ เคยวิ่งเล่นอย่างสนุกสนาน ญาติพี่น้องเคยนั่งเล่น ได้พักผ่อนพูดคุยกันได้ถูกใช้เป็นพื้นที่สร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์เพื่อผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ เป็นการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตอย่างฉับพลัน และด้วยการคมนาคมติดต่อสื่อสารที่สะดวกในปัจจุบัน ทำให้ชุมชนมีวิถีการดำเนินชีวิตปรับเปลี่ยนไปตามกระแส (Saichompoo, 2009) ประวัติความเป็นมาของการย้ายถิ่นฐานของชุมชนไทยเบื้งโคกสูงมีร่องรอยว่าชุมชนไทยเบื้งโคกสูงมีมาก่อนการสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์มานับร้อยปี จากการบอกเล่าของของคนในชุมชนมีกล่าวว่าชุมชนเคลื่อนย้ายมาจากโคราช คือสำเนียงการพูดเหน่อแบบโคราช มักลงท้ายคำพูดว่า “เบื้ง” “เด้อ” “เหว้ย” หรือ “ต๊อ” โดยเฉพาะคำว่า “เบื้ง” เป็นคำพูดที่ใช้กันเสมอ ทำให้คนเมืองกลุ่มอื่นเรียกชุมชนนี้ว่า “ไทยเบื้ง” (Lopburi Cultural Office, 2016) นอกจากนั้นยังพบว่า ไทยเบื้ง หรือ ไทยโคราช เป็นกลุ่มชนพื้นถิ่นที่รวมกันเป็นกลุ่มตั้งบ้านเรือนบริเวณพื้นที่ลุ่มแม่น้ำป่าสัก อำเภอพัฒนานิคม อำเภอชัยบาดาล อำเภอโคกสำโรง และอำเภอสระโบสถ์ จังหวัดลพบุรี และยังตั้งถิ่นฐานกระจายกระจายเป็นกลุ่มอยู่ในจังหวัดอื่น ๆ (Phumaton, 1999) จากแนวคิดผู้นำชุมชนและชาวบ้านในชุมชน มีความประสงค์จะอารมรดกวัฒนธรรมชาวไทยเบื้ง ที่นับวันมีแต่จะค่อย ๆ ถูกกลืนเลือนไป นำมาสู่แนวคิดการสร้างหอชมวิวท้องถิ่นให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่ชาวชุมชนหรือผู้สนใจภายนอกสามารถเข้าถึง และเยี่ยมชมศึกษาภายในครั้งวัน ถึง 1 วันได้ ผู้วิจัยใช้วิธีการในการวิเคราะห์ข้อมูลเชื่อมโยงข้อมูล และนำเรื่องราวความรู้ที่ได้ มากำหนดเป็นหัวข้อในการแสดงเรื่องราวในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น รวมถึงการออกแบบอาคารหอชมวิวของท้องถิ่นในรูปแบบต่าง ๆ หลายรูปแบบด้วยกัน เพื่อช่วยกระตุ้นให้ชุมชนเห็นความสำคัญในคุณค่าของวิถีชีวิตดั้งเดิม และได้นำกระบวนการการออกแบบแบบมีส่วนร่วมโดยชาวชุมชนร่วมเสนอความเห็นและออกแบบหอชมวิวท้องถิ่นชุมชนในแต่ละขั้นตอนให้มากที่สุด ตั้งแต่การเก็บข้อมูลชุมชน การสัมภาษณ์ การบันทึกข้อมูลภาคสนามสู่การออกแบบ

ภาพที่ 1 แสดงอัตลักษณ์ของชุมชนไทยเบ็งบ้านโคกสูง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้มุ่งศึกษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม สำหรับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนไทยเบ็งบ้านโคกสูง พฤติกรรมการรับรู้ของนักท่องเที่ยว ภายใต้แนวความคิดทฤษฎีอัตลักษณ์สถานที่ เพื่อนำไปสู่ข้อเสนอแนะแนวทางการออกแบบภายในหอชมวิวชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไทยเบ็งบ้านโคกสูง หมู่ 3 ตำบลโคกสูง อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี

กรอบแนวคิดการออกแบบอย่างมีส่วนร่วม

ออกแบบหอชมวิวชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไทยมีจุดประสงค์หลัก คือ การสร้างให้เกิดความร่วมมือกันในการทำงานระหว่างชุมชนกับภาคการศึกษา โดยใช้การออกแบบทางสถาปัตยกรรมเป็นเครื่องมือ ช่วยให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว ทั้งยังหวังว่าระหว่างกระบวนการทำงานร่วมกันนั้น คนภายในชุมชนจะได้เห็นถึงคุณค่าและเกิดความรู้สึกหวงแหนในมรดกทางวัฒนธรรมที่ชุมชนมีอยู่ จากการทบทวนวรรณกรรม เรื่องการศึกษาอัตลักษณ์ของชุมชนโคกสูงเพื่อเป็นแนวทางการออกแบบหอชมวิว ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไทย พื้นที่ศึกษา โคกสูง จังหวัดลพบุรี ได้นำมาสรุปกรอบแนวคิดการวิจัยโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ซึ่งแบ่งกระบวนการตามหลักเกณฑ์พื้นฐานสี่ประการ เกี่ยวข้องกันและพัฒนาต่อเนื่องกันเป็นวงจร ในการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ ได้แก่ (1) แผนการปฏิบัติเพื่อปรับปรุงสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วให้ดีขึ้น (2) ปฏิบัติการตามแผนนำแผนไปใช้ปฏิบัติ (3) สังเกตผลการปฏิบัติ และ (4) สะท้อนผลการปฏิบัติเป็นพื้นฐานของการวางแผนต่อไปอย่างต่อเนื่องตลอดวงจร (Panyapinyophon, 2006)

วิธีการศึกษา

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (documentary research) โดยเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูล จากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมาของชุมชนชาวไทยเบ็งบ้านโคกสูง อัตลักษณ์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชุมชน ปัจจัยและกระบวนการของชุมชนในการรื้อฟื้นอัตลักษณ์ของชุมชน และพฤติกรรมการรับรู้และแนวความคิดทฤษฎีอัตลักษณ์ถิ่นที่

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาภาคสนาม (field study) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบการสัมภาษณ์ แกนนำชุมชนและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเกี่ยวกับปัจจัยที่ก่อให้เกิดการรื้อฟื้นและแสดงออกทางด้านอัตลักษณ์ชุมชน ตลอดจนข้อมูลต่างๆที่เป็นประโยชน์ เป็นแนวทางในการประเมินศักยภาพชุมชน เช่น บทบาทผู้นำในด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมถึงข้อจำกัดทางชุมชนในการพัฒนาตนเอง ซึ่งข้อมูลในส่วนนี้ได้จากการให้การสัมภาษณ์ผู้อาวุโสในชุมชนความรู้จากผู้มีประสบการณ์จริง โดยข้อมูลที่ได้นักกลับไปให้ผู้อาวุโสได้ตรวจสอบอีกครั้ง

ขั้นตอนที่ 3 การเก็บข้อมูลจากการแจกแบบสอบถามในชุมชนไทยเบ็งโคกสูง เพื่อทราบถึงพฤติกรรมการรับรู้ภายใต้กรอบแนวความคิด จำนวน 50 ชุด

ขั้นตอนที่ 4 การวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูล และอภิปรายสรุปผลการวิจัยเป็นแนวทางการออกแบบหอชมวิวชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไทย

กระบวนการออกแบบนี้ ช่วยกระตุ้นให้ชาวชุมชนส่วนใหญ่ที่อาจจะยังไม่เข้าใจถึงความสำคัญของการอนุรักษ์มรดกท้องถิ่นที่มีอยู่ได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการออกแบบด้วย โดยเชื่อว่าการนำคนในชุมชนเข้ามาร่วมในโครงการ และให้ทุกคนได้นำเสนอความคิดเห็น จะเพิ่มความรู้สึกว่าตนเองก็เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนได้ อันนำมาซึ่งความหวงแหนวัฒนธรรมชุมชนต่อไป (Sanoff, 2000)

ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

1. อัตลักษณ์ชุมชน หมายถึง ขนบธรรมเนียมประเพณีในการปฏิบัติในสังคมนั้น ๆ รากเหง้าหรือวัฒนธรรมทางสังคมที่ถูกหล่อหลอมให้เกิดขึ้นมา และใช้ในการยึดเป็นภูมิปัญญา (Sankham & Sirachaiyanan, 2017) ซึ่งจะมีวัฒนธรรมสังคมอื่น ๆ เป็นลักษณะเฉพาะถิ่น เอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มชุมชน มีความโดดเด่นหรือแตกต่างกับขนบธรรมเนียมประเพณี (Malahom, 2012) แบ่งเป็น

1) อัตลักษณ์ (identity) หมายถึง ลักษณะบุคคล สังคม ชุมชน หรือประเทศนั้น ๆ ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ของลักษณะเฉพาะตัว มีคุณลักษณะที่ไม่ทั่วไปหรือสากลกับสังคมอื่น ๆ (Fuengfusakul, 2003)

2) สถานที่ (place) (Cox, 1968) กล่าวว่า มนุษย์กับการเข้าไปใช้สอยในอาคาร หรือสถาปัตยกรรมนั้นๆ ความรู้สึกต่อเนื่อง เกี่ยวพัน กับสถานที่ที่เป็นเรื่องที่จำเป็นต่อสิ่งจิตใจ ประสบการณ์ และความสามารถของแต่ละคน ต่อการเชื่อมโยงแนวความคิดเข้ากับงานสถาปัตยกรรม (Relph, 1980)

อัตลักษณ์สถานที่ (place identity) หมายถึง สถานที่ และสิ่งที่เป็นอัตลักษณ์ เพื่อหาคุณลักษณะที่แท้จริงของสถานที่ และเป็นกรอบทฤษฎีเพื่อทดสอบลักษณะความสัมพันธ์ 3 ประการ (Meakon & Bejarananda, 2013) ได้แก่

1) ลักษณะทางกายภาพ หมายถึง สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ องค์ประกอบทางโครงสร้างด้านกายภาพที่มีอัตลักษณ์เฉพาะของสถานที่ เสมือนเป็นรากเหง้า (DNA) ที่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ มีรูปแบบปรากฏเด่นชัดภายในชุมชน เช่น สถาปัตยกรรม แหล่งประวัติศาสตร์ ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของอาคาร และสิ่งปลูกสร้าง

2) ระบบกิจกรรมบนพื้นที่ หมายถึง การปฏิบัติที่ชุมชนให้ความสำคัญ และซึ่งบ่งบอกได้ถึง การประกอบกิจกรรมที่ชัดเจนของผู้คนในชุมชนนั้น ๆ ที่เริ่มจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับพื้นที่ กิจกรรมไปสู่ประเภทกิจกรรม กระทำในรายวัน และฤดูกาล ขึ้นอยู่กับโครงสร้างทางกายภาพในการรองรับกิจกรรมนั้น ๆ

3) สัญลักษณ์ของสถานที่ หมายถึง ความสามารถในการรับรู้อย่างแท้จริง เพื่อใช้ความสัมพันธ์ระหว่างสถานที่ การอ้างอิงถึงสถานที่นั้น ๆ และอธิบายลักษณะของสถานที่ได้ถูกต้อง

ผลการศึกษา

ขั้นตอนที่ 1 อัตลักษณ์ชุมชน ผลวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนามอัตลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมชุมชนไทย เบื้องต้นพบ อัตลักษณ์ชุมชนที่สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับการเข้าไปใช้สอยในอาคาร หรือสถาปัตยกรรมที่ปรากฏในกลุ่มบ้านเรือนในลักษณะทั่วไปคล้ายเรือนไทยภาคกลาง คือ เป็นบ้านใต้ถุนสูง เสาไม้เต็ง นิยมสร้างตามแนวตะวัน ซึ่งการใช้วัสดุ และลักษณะการใช้งานของตัวอาคารสามารถจัดกลุ่มได้ ดังนี้

1) กลุ่มอาคารเรือนผาค้อ

บ้านไต่หน่ไปทางตะวันออกหรือทิศเหนือ ไม่ทำบ้านไต่หน่ไปทางทิศตะวันตกเพราะถือว่าไม่ดี หลังคาทรงสูงคล้ายเรือนไทยมุงด้วยแฝก มีกั้นลม มีจั่ว มีกันสาด มีหน้าต่าง ด้านละ 1 บาน มีประตูห้องนอน 1 ประตู ลักษณะประตูจะทำด้วยไม้เนื้อแข็ง เปิดเข้าไปมี 2 บาน เหมือนประตูโบสถ์ การต่อไม้ใช้วิธีการเจาะ ผ่ากันด้วยใบค้อใช้ไม้ไผ่ประกบใบค้อทั้งสองด้าน จึง เรียกว่าเรือนผาค้อ พื้นปูกระเบื้อง นิยมให้มีระเบียงด้านหน้า มีนอกชานและครัวต่อ จากนอกชาน บ้านไต่หน่ทำด้วยไม้ไผ่ ผาค้อ คือ ฝาที่มาจากใบค้อประกบด้วยไม้ไผ่ ใบค้อจะมีลักษณะคล้ายปาล์ม หรือหมาก โดยต้นค้อพบได้บริเวณริมแม่น้ำป่าสัก ชาวไทยเบ็ญจโกศลสูงมักตัด ใบค้อมาจากทุ่งมะนาวหวานและทำดัดลานระเนือก พื้นของเรือนผาค้อ ทำมาจากไม้ไผ่เหลาให้แบน แต่ละอันกว้าง 1-2 นิ้ว ความยาวขึ้นอยู่กับขนาดของบ้าน นำมาผูกติดกันด้วยหวายหรือเคียวเคาะไถลง ให้เป็นแผง เท่ากับความกว้างของเรือน แล้วนำมาปูเป็นพื้นเรือนผาค้อ

2) กลุ่มอาคารเรือนปั้นหยา

ลักษณะเรือนปั้นหยาที่โคกสูง คล้ายกับเรือนปั้นหยาทั่วไป คือ ตัวบ้านทำจากไม้จริงทั้งหมด ใต้ถุนสูง เสา นิยมใช้ไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้เต็ง ไม้แดง ไม้เกด ไม้มะค่า พื้นจะปูด้วยไม้กระดาน มักมีหน้าต่าง ด้านละ 1 บาน บางหลังยังมุงด้วยหลังคาแฝก บางหลังมุงด้วยหลังคาสังกะสี ไม่มีกั้นลม ไม่มีจั่วด้านนอก มีจั่วด้านใน ส่วนของหลังคาถ้ามองจากด้านบนลงมามาดูเหมือนคลุมทุกด้าน การทำลักษณะนี้เพื่อเป็นกันสาด ปูพื้นด้วยไม้กระดานแผ่นใหญ่และหนา กันผาค้อด้วยไม้กระดานแผ่นใหญ่ เริ่มใช้ตะปูในการต่อหรือตีผาค้อ นิยมกันเฉพาะห้องนอน มีนอกชานต่อออกไปจากกระเบื้อง นอกชานไม่มุงหลังคา มีครัวต่อจากนอกชาน บ้านไต่หน่จากไม้เนื้อแข็ง ใต้ถุนบ้านนิยมทำคอกวัวควาย

3) กลุ่มอาคารไม้

อาคารส่วนใหญ่เป็นอาคารเดี่ยว ไม้ 2 ชั้น และไม้ที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นไม้มะค่า ไม้ตะเคียน ไม้เต็ง ไม้ยาง โดยหน้ากว้างของห้อง อยู่ที่ประมาณ 4 เมตร ลึกตั้งแต่ 6-15 เมตร แล้วแต่ ความยาวของที่ดิน บริเวณ ซ่อมลม ซึ่งลวดลายไม้แต่ละบ้านแตกต่างกัน

นอกจากนี้ผลจากการศึกษาในขั้นตอนแรกนี้ ทำให้ทราบถึงความโดดเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ด้าน สถาปัตยกรรมในพื้นที่ศึกษา คือศาสนสถาน พบว่ามีรูปแบบอุโบสถไทยผสมจีน รูปแบบหอรระฆัง ซึ่งผู้วิจัยได้ กำหนดลักษณะทางกายภาพที่โดดเด่นจากการทบทวนข้อมูลในขั้นตอนนี้ ได้แก่ (1) ประเภทลวดลาย (2) ลักษณะโหนด (3) วัสดุที่ใช้ และ (4) รูปแบบของสถาปัตยกรรม เพื่อนำไปสู่การออกแบบที่เป็นอัตลักษณ์ของ พื้นที่ และขั้นตอนการวิเคราะห์อัตลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมต่อไป

ตารางที่ 1 แสดงกระบวนการซึ่งได้มาซึ่ง 4 ปัจจัย

Keyword (คำสำคัญ)	action (การตีความ)	Theory (ทฤษฎี)	Transform (แปลง)	Implement (การนำไปใช้)
ประเภทลวดลาย -ซ่อมลม หน้าต่าง -ลายกระเบื้องพื้น - เครื่องจักสาน - ฝาผนัง	* การมีปฏิสัมพันธ์ * การเชื่อมโยง	- องค์ประกอบศิลป์	- ทิศนาค - สัญลักษณ์ - รูปทรง	- ป้าย - ฟาซาด
ลักษณะโหนด - ผ้าทอวัฒนธรรมการแต่ง กาย - สีธรรมชาติ	การเคลื่อนไหว การมีปฏิสัมพันธ์ * การเชื่อมโยง	- องค์ประกอบศิลป์	- ทิศนาค	- บรรยากาศและสี
วัสดุที่ใช้ - เครื่องจักสาน - หม้อ ภาชนะที่ทำจากดิน	* หนักแน่นมั่นคง การเคลื่อนไหว	- องค์ประกอบศิลป์	- ทิศนาค	- บรรยากาศและสี
รูปแบบของสถาปัตยกรรม - รูปแบบเรือนฝาค้อ - รูปแบบเรือนหน้าจั่ว - รูปแบบอุโบสถ - รูปแบบอุโบสถ - รูปแบบหอรระฆัง	เอกลักษณ์ จุดเด่น	- ความต้องการ - แนวความคิดตามทฤษฎี สัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคล - องค์ประกอบศิลป์ - การออกแบบมีส่วนร่วม	- พื้นที่ใช้สอย	- ออกแบบ

ตารางที่ 2 แสดงผลวิเคราะห์ลักษณะทางกายภาพ

ลักษณะทางกายภาพ	ผลการวิเคราะห์
1. ประเภทลวดลาย	จากภาพถ่าย ซึ่งพบในองค์ประกอบของสถาปัตยกรรม คือ ซุ้มลม หน้าต่าง พบลวดลายที่เกิดจากเส้นตรง เส้นนอน เส้นโค้ง เส้นอิสระ ที่ผสมผสานกันเป็นลวดลายต่าง ๆ การดึงลวดลายมาประกอบกันเป็นตารางแบบแนวนอน แบบตารางไขว้ เป็นลวดลายต่างๆ ได้แก่ ตารางสี่เหลี่ยม ลายดอกไม้ ลายขัดลายบนพื้นกระเบื้อง ลายสาน
2. ลักษณะโหนดสี	จากภาพถ่ายพบสีธรรมชาติของวัสดุ ได้แก่ สีผนังปูนฉาบลายสีซีเมนต์ สีไม้จริง และกลุ่มสีธรรมชาติจากเส้นด้าย และวัฒนธรรมการแต่งกาย กลุ่มสีดังนี้ สีชมพู สีส้ม สีม่วง สีน้ำตาล เป็นกลุ่มสีที่สดใสเป็นเอกลักษณ์
3. วัสดุที่ใช้	จากภาพถ่ายพบวัสดุที่มีความสัมพันธ์กับสีและลวดลาย ได้แก่ ผนังไม้ไผ่ ลายเครื่องจักรสาน และวัสดุของใช้ภายในบ้านที่ทำจากดินเผา เป็นวัสดุที่แสดงถึงเนื้อแท้ของวัสดุ
4. รูปแบบของสถาปัตยกรรม	จากภาพถ่ายพบรูปแบบอาคารที่มีความหลากหลายได้แก่ รูปแบบเรือนผาค้อ รูปแบบเรือนหน้าจั่ว รูปแบบอุโบสถ ไทย จีน รูปแบบหอรบั้ง ที่มีการประยุกต์เข้ากับรูปแบบอาคารบ้านเรือนในอดีต

ที่มา: ปรับปรุงข้อมูลจาก Lopburi culture Office (2016)

ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์ข้อมูลสัมภาษณ์ เกี่ยวกับ วิถีชีวิตชุมชนจากคำบอกเล่าของคนในชุมชน ผู้ที่ให้ข้อมูลเรื่องการเปลี่ยนแปลงของคนในชุมชนไทยเบ็ญโคกสูง ส่วนใหญ่ได้จาก พระครูธรรมธรรณฉวย ตันติปาโล อายุ 58 ปี เจ้าอาวาสวัดโคกสำราญ คุณประทีป อ่อนสรวง อายุ 54 ปี เป็นหนึ่งผู้ร่วมริเริ่มฟื้นฟูวัฒนธรรมและก่อตั้งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านไทยเบ็ญโคกสูง คุณพะยอม อ่อนสรวง อายุ 50 ปี ผู้สนใจศึกษาวัฒนธรรมพื้นบ้านโคกสูง อาจารย์สุรัชย์ เสือสูงเนิน อายุ 57 ปี นักวิชาการที่ศึกษาด้านวัฒนธรรมโคกสูง คุณยายละมุล พูนหล่ำ อายุ 83 ปี คุณลุงยุทธ เอื้อสรวง อายุ 67 ปี และป้าราย เอื้อสรวง อายุ 65 ปี การบอกเล่าเรื่องราวของชุมชนชาวไทยเบ็ญโคกสูงจึงเป็นสิ่งที่มีความค่าแก่คนทั่วไปที่จะได้รับรู้วิถีการดำเนินชีวิต สังคม วัฒนธรรม สืบสานมาจากบรรพบุรุษที่ยังหลงเหลือ ที่กำลังจะหมดไปตามกาลเวลา

ขั้นตอนที่ 3 วิเคราะห์ผลจากแบบสอบถามด้านข้อมูลการออกแบบ การทดสอบต้นแบบผลงานการออกแบบ ในส่วนนี้เป็นการทดลองออกแบบหอชมวิว เพื่อแสดงอัตลักษณ์ของชุมชนโคกสูง และนำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิในชุมชนโคกสูง ผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบ และกลุ่มประชากรที่อยู่อาศัยในชุมชนโคกสูงประเมินผลงานออกแบบ มุ่งเน้นศึกษาเพื่อหาแนวทางในการออกแบบหอชมวิว เพื่อแสดงอัตลักษณ์ชุมชนและทำการทดลองออกแบบจากนั้นจึงนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบจำนวน 2 ท่าน ผู้ทรงคุณวุฒิในชุมชนโคกสูงจำนวน 7 ท่าน และกลุ่มประชากรที่อาศัยอยู่ในชุมชนจำนวน 50 คนประเมินผลงานออกแบบในความเป็นไปได้ในแง่ การสื่อสาร การออกแบบ และการนำไปใช้ เพื่อหาข้อบกพร่องและข้อเสนอแนะ จากผลการวิจัยสามารถสรุป ออกมาเป็นรูปแบบผลงานการออกแบบอาคารหอชมวิวชุมชน โคกสูงโดยใช้อัตลักษณ์ของชุมชนสื่อออกมาในรูปแบบอาคาร 1 อาคารตัวอย่าง เพื่อเป็นแนวทางการออกแบบหอชมวิวและนำผลการประเมินนั้นมาใช้เป็นทิศทางพัฒนาผลงานออกแบบหอชมวิว เพื่อแสดงอัตลักษณ์ของชุมชนโคกสูงต่อไป

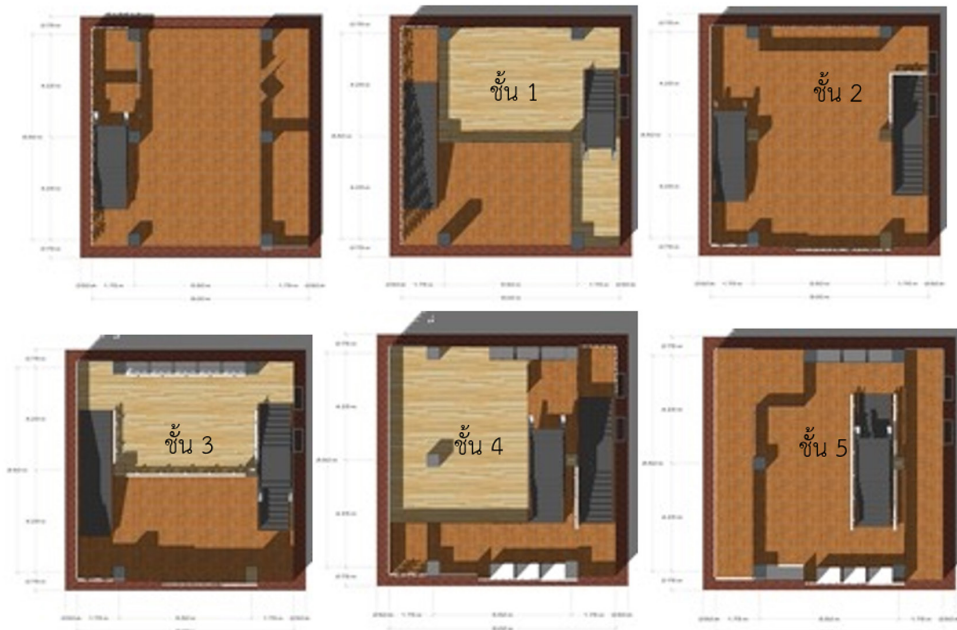
ขั้นตอนที่ 4 สังเคราะห์แนวทางการออกแบบหอชมวิวชุมชนท่องเที่ยวที่ตอบสนองการรับรู้เชิงวัฒนธรรม ความต้องการด้านการออกแบบพื้นที่ที่ตอบสนองต่อการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนวัฒนธรรม สามารถแบ่งเป็น 3 ส่วนคือ

- 1) ตำแหน่งของพื้นที่ที่เหมาะสม คือ พื้นที่ส่วนกลาง พื้นที่ส่วนตัว พื้นที่การเรียนรู้ร่วมพื้นที่ที่สามารถปรับเปลี่ยน รับรู้ เพื่อตอบสนองต่อกิจกรรม
- 2) สภาพแวดล้อมที่มีการเชื่อมบรรยากาศภายนอก และภายในอาคาร
- 3) สภาพแวดล้อมการกระตุ้นการรับรู้ เฟอร์นิเจอร์ และการตกแต่งภายในที่เหมาะสมกับพื้นที่ใช้งานแต่ละส่วน เช่น สี วัสดุ แสง ที่ส่งต่ออารมณ์ความรู้สึกของผู้ใช้งาน

- A: อาคารพิพิธภัณฑ์ชุมชนไทยเบิ้งจำลอง
- B: อาคารอเนกประสงค์ หอประชุม
- C: อาคารร้านค้า ขายของฝาก
- D: อาคารอเนกประสงค์ เกือบของ
- E: ลานจัดงาน
- F: ห้องน้ำ
- G: พื้นที่ก่อสร้างหอชมวิว

ภาพที่ 2 แสดงแผนผังบริเวณที่ตั้งหอชมวิวไทยเบิ้งบ้านโคกสูง

ภาพที่ 3 แสดงผังการจัดวางของพื้นที่แต่ละชั้นของหอชมวิวไทยเบ้งบ้านโคกสูง

จากภาพที่ 3 แสดงผังการจัดวางของพื้นที่แต่ละชั้นของหอชมวิวไทยเบ้งบ้านโคกสูง เพื่อกระตุ้นการรับรู้เชิงอัตลักษณ์เชิงวัฒนธรรมของบริบทที่ตั้ง โดยสามารถแบ่งเป็น 5 ชั้น ดังนี้

พื้นที่ชั้น 1 โถงต้อนรับได้นำกลุ่มอาคารสถาปัตยกรรม รูปแบบเรือนผ้าคำอ รูปแบบหอระฆังทางด้านศาสนา ในรูปแบบของลายของราวระเบียง และลวดลายช่องลม หน้าต่างของอุโบสถ มาประยุกต์ใช้เป็นฟาซาด (facade) หน้าตาและพื้นผิวอาคาร ชั้นสำคัญของงานออกแบบสถาปัตยกรรมหอชมวิว ดังภาพที่ 4

พื้นที่ชั้น 2 และชั้นลอย เป็นส่วนพื้นที่ส่วนจัดแสดงนิทรรศการ และการให้ความรู้ถึงสถานที่ ท่องเที่ยวภายในชุมชน ใช้รูปแบบสถาปัตยกรรม รูปแบบราวระเบียงหอระฆังดัดแปลงเป็นราวอาคารเอกลักษณ์ของหอชมวิว ทั้งอาคาร และวัสดุลวดลายที่ใช้จากความสัมพันธ์ของสี และลวดลายเครื่องจักสานมาใช้ในการทำแผงโชว์นิทรรศการ ดังภาพที่ 4

ด้านหน้า

ด้านหลัง

ด้านข้าง

ภาพที่ 4 แสดงลักษณะทางกายภาพการออกแบบภายนอกหอชมวิวไทยเบ็งบ้านโคกสลุ

ชั้น 1 โถง และส่วนต้อนรับต้อนรับ

ชั้น 1 ส่วนต้อนรับต้อนรับ

ชั้น 1 ส่วนต้อนรับต้อนรับ

ชั้น 2 และชั้นลอย นิทรรศการ

ชั้น 2 และชั้นลอย นิทรรศการ

ชั้น 2 และชั้นลอย นิทรรศการ

ชั้น 3 ห้องประชุม ห้องผลิตสื่อ

ชั้น 4 หอชมวิว

ชั้น 5 คาเฟ่ชมดาว

ภาพที่ 5 แสดงภาพบรรยากาศภายในหอชมวิวไทยเบ็งบ้านโคกสลุ

พื้นที่ชั้น 3 ห้องประชุม และห้องผลิตสื่อ เป็นส่วนพื้นที่ส่วนทำงาน และห้องประชุม สำหรับผู้ดูแลอาคารจัดอยู่บริเวณชั้น 3 ของอาคาร เพื่อเชื่อมพื้นที่ภายในอาคารในรูปแบบพฤติกรรมของผู้ใช้อาคาร เฟอร์นิเจอร์เป็นรูปแบบที่ทันสมัย และใช้ลวดลายเส้นตรง เส้นโค้ง เส้นอิสระ ใช้รูปแบบของสถาปัตยกรรม ทั้งอาคาร และวัสดุลวดลายที่ี้นจากความสัมพันธ์ของสี และลวดลายเครื่องจักรสานมาใช้ในการทำแผงโชว์นิทรรศการ ดังภาพที่ 5

พื้นที่ชั้น 4 หอชมวิว ชั้นที่ 5 ดาดฟ้าชมดาว เป็นส่วนพื้นที่แบบเปิด ลักษณะเป็นพื้นที่โล่ง สามารถมองเห็นวิว ที่นี้เป็นอีกหนึ่งจุดของโคกสูงมองเห็นจากหอชมวิวเป็นจุดขายที่มีบรรยากาศโดยรอบของชุมชน “สะพานรถไฟโคกสูง” หรือจุดชมวิวทางรถไฟลอยน้ำ ซึ่งอยู่ที่บริเวณเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ เป็นทางรถไฟที่วิ่งระหว่างสถานีโคกสูง กับสถานีสุรนารายณ์ ตามภาพที่ 6

ภาพที่ 6 แสดงการเลือกใช้วัสดุการตกแต่งเพื่อเสริมสร้างบรรยากาศให้เข้ากับบริบทที่ตั้ง

นอกจากนี้ผลการประเมินผลงานออกแบบหอชมวิว เพื่อแสดงอัตลักษณ์ของชุมชนโคกสูง กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบ และผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้องกับชุมชนโคกสูงจำนวน 7 ท่าน และจากกลุ่มตัวอย่าง คือ ประชากรที่อาศัยอยู่ในชุมชนโคกสูง จำนวน 50 คน พบว่า ผลประเมินงานออกแบบในความเป็นไปได้ ในการสื่อสาร การออกแบบ และการนำไปใช้ เพื่อหาข้อบกพร่องและข้อเสนอแนะ สามารถสรุปเป็นตารางที่ 3, 4 และ 5

ตารางที่ 3 ตารางสรุปผลการประเมินผลงานออกแบบจากกลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบ และผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับชุมชนโคกสูง

การสื่อสารความหมายถึงชุมชนโคกสูง	ความชัดเจน	4.3
	ความเหมาะสม	4.6
	การสร้างภาพลักษณ์ที่ดี	4.6
การออกแบบ	มีองค์ประกอบชัดเจน	3.7
	มีระเบียบแบบแผน	4.4
	มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียว	4.7
	มีความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัวตาม วัตถุประสงค์	4.4
	มีความเรียบง่าย	4.6
	มีคุณค่าในการจดจำ	4.7
	ความสวยงามของรูปแบบโดยรวม	4.6
การใช้งาน	ความเป็นไปได้ในการนำไปใช้	3.9
	ความสะดวกในการนำไปใช้เป็นต้นแบบ	4
	สื่อสาร สะท้อนการรับรู้ ของผู้ใช้งาน	4.8
	ใช้งานได้ยาวนาน เหมาะกับทุกยุคทุกสมัย	4
ข้อเสนอแนะ		
1. สื่อสารความหมายถึงความเป็นชุมชนโคกสูงได้ดี		
2. สัดส่วนดูลงตัวเป็นระเบียบ รูปแบบการจัดวางไม่ซับซ้อน สื่อสารง่ายรู้ถึงแหล่งที่มา		
3. การออกแบบดูแข็งแรง มีเอกลักษณ์ที่ชัดเจนกลมกลืนกับบริบทที่ตั้ง		
4. ง่ายต่อการนำไปใช้งาน เพราะสามารถนำเป็นต้นแบบใช้กับที่ต่างๆได้อาคาร สะดุดตา ดูมีเอกลักษณ์ต่างจากที่อื่น		

ตารางที่ 4 ตารางสรุปผลการประเมินผลงานออกแบบจากกลุ่มประชากรที่อาศัยอยู่ในชุมชนโคกสูงจำนวน 50 คน

การสื่อสารความหมายถึงชุมชนโคกสูง	ความชัดเจน	4.2
	ความเหมาะสม	4.4
	การสร้างภาพลักษณ์ที่ดี	4.6
การออกแบบ	มีองค์ประกอบชัดเจน	4.2
	มีระเบียบแบบแผน	4.4
	มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียว	4.4
	มีความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัวตาม วิถีประเพณี	4.3
	มีความเรียบง่าย	4
	มีคุณค่าในการจดจำ	4.7
	ความสวยงามของรูปแบบโดยรวม	3.9
การใช้งาน	ความเป็นไปได้ในการนำไปใช้	4.6
	ความสะดวกในการนำไปใช้เป็นต้นแบบ	4.2
	สื่อสาร สะท้อนการรับรู้ ของผู้ใช้งาน	4.2
	ใช้งานได้ยาวนาน เหมาะกับทุกยุคทุกสมัย	3.9
ข้อเสนอแนะ 1. มีความสะดวกในการใช้งาน 2. ลวดลายในส่วนต่างๆ แปรกต่างไม่เหมือนอาคารที่เคยใช้มาก่อน 3. สีสีนหมองไปหน่อย สีสีนน่าจะสดใสกว่านี้ 4. ดูทันสมัย แต่ดูง่าย 5. ง่ายต่อการใช้งาน สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชน ง่ายต่อการโฆษณาประชาสัมพันธ์		

ตารางที่ 5 ตารางแสดงผลการสรุปแบบประเมินผลการออกแบบจากทั้ง 2 กลุ่ม

กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบ และผู้ทรง คุณวุฒิเกี่ยวกับชุมชนโคกสูง จำนวน 7 ท่าน	การสื่อสาร (15)	13.5
	การออกแบบ (35)	31.1
	การใช้งาน (25)	21.3
	คะแนนรวม (75)	65.9
กลุ่มประชากรที่อาศัยอยู่ในชุมชนโคกสูง จำนวน 50 คน	การสื่อสาร (15)	13.2
	การออกแบบ (35)	29.4
	การใช้งาน (25)	20.8
	คะแนนรวม (75)	63.4
การศึกษาอัตลักษณ์ชุมชนโคกสูงเพื่อเป็นแนวทางการออกแบบหอชมวิว		86.2%

สรุปและอภิปรายผล

จากผลการออกแบบที่ได้จากกระบวนการวิจัย และนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบ ผู้ทรงคุณวุฒิและคนในชุมชนโคกสูง พบความคิดเห็นหลากหลายแง่มุม เนื่องจากกลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบ ผู้ทรงคุณวุฒิ และประชากรที่อาศัยอยู่ในชุมชนโคกสูงต่างมีพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับชุมชนโคกสูง และรสนิยมที่แตกต่างกัน ยากที่จะสรุปถึงความพอดีในแต่ละส่วนของการออกแบบ การตัดสินใจคุณค่า เป็นการตัดสินใจโดยการเปรียบเทียบสิ่งที่เกิดขึ้นจริงกับมาตรฐานหรือเกณฑ์ที่กำหนดขึ้น โดยการให้คะแนนการประเมินสิ่งที่คาดหวังระหว่างประเด็นของปัจจัยเบื้องต้น กระบวนการการออกแบบหอชมวิว และประเมินความสัมพันธ์ของสิ่งที่เกิดขึ้นระหว่างปัจจัยการออกแบบ กระบวนการออกแบบ และผลการออกแบบ

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่าผู้มีส่วนร่วมเห็นพ้องไปในทิศทางเดียวกันในเรื่องอัตลักษณ์ วัฒนธรรม บ้านโคกสูง ซึ่งเป็นหมู่บ้าน (ชุมชนไทยเบ๊) ที่เก่าแก่ เป็นชุมชนที่เข้มแข็ง เป็นชุมชนที่มีแนวคิดในการอนุรักษ์ ธรรมชาติ มีเอกลักษณ์เป็นชุมชนเข้มแข็งในการรักษาขนบธรรมเนียม ประเพณี ตลอดจนวิถีชีวิตของชุมชนชาวไทยเบ๊ ที่ดำเนินชีวิตอย่างเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม มีการรับรู้ด้านความงาม และความประทับใจในวิถีวัฒนธรรม ผู้เข้าร่วมสนับสนุนว่าการจัดตั้งหอชมวิวชุมชนบ้านโคกสูงสามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่สามารถปรับใช้ในชุมชนอื่น ๆ เป็นแนวทางไปใช้พัฒนาชุมชนของตนเอง

หอชมวิวชุมชน เป็นพิพิธภัณฑ์ชุมชนแหล่งเรียนรู้ประจำชุมชน จัดแสดงเกี่ยวกับวิถีชีวิตและพุทธศาสนา รูปแบบทางสถาปัตยกรรม และพื้นที่ใช้สอยภายใน ที่เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนจากกระบวนการวิจัยที่เกิดขึ้น พัฒนาเป็นต้นแบบสำหรับนำไปใช้ในอนาคต ทำให้ได้แนวทางในการออกแบบและพัฒนาต่อไปเป็นคู่มือการใช้งานอัตลักษณ์ของชุมชน เพื่อให้บุคลากรขององค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชน หรือกลุ่มองค์กรต่าง ๆ สามารถเข้าใจได้โดยง่าย และสามารถสื่อสาร ในเรื่องการออกแบบได้ตรงกัน ไม่ซับซ้อน โดยคำนึงถึงการใช้งานเป็นหลัก ซึ่งคาดว่าจะส่งผลถึงการสร้างภาพลักษณ์ที่ดี สร้างความน่าสนใจให้กับชุมชน และยังสามารถพัฒนาไปสู่เศรษฐกิจในด้านต่าง ๆ ของชุมชนได้

เอกสารอ้างอิง

- Cox, H. (1968). *The restoration of a sense of place*. Toronto: Ekistics 25.
- Fuengfusakul, A. (2003). *Attaluk.= identity : karn thopthuan trisadee lae krob naewkid.* (In Thai) [*Identity = identity : review of theory and conceptual framework*]. Bangkok: National Research Council of Thailand: NRCT.
- Lopburi Culture Office. (2016). *Chumchon Thai Beng Baan Khoksalung.* (In Thai) [*Thai Beng community of Baan Khoksalung*]. Retrieved July 21, 2019, from https://www.m-culture.go.th/lopburi/ewt_news.php?nid=391&filename=faq.

- Malahom, C. (2012). **Attaluk chumchon raktan su karn sueksa**. (In Thai) [Community identity, the foundation for education]. Retrieved July 15, 2019, from <https://www.pinu.blogspot.com/2017/11/community-identity-to-education.html>.
- Meakon, S. & Bejarananda, M. (2013). Phonkrathob karn thongthiao tor attaluk chumchon: koranee sueksa chumchon laeng thongthiao amphawa. (In Thai) [Tourism impact on community identity: case of Amphawa community]. **Academic Journal: Faculty of Architecture, Khon Kaen University**, 12(2), 1-19.
- Onsalung, P. (2007). **Phonlawat khong chumchon Thai (phakklang) chak phainai su khon nok**. (In Thai) [The dynamics of the Thai community (central region) from the insider to outsider]. Bangkok: Rajabhat University Phranakhon.
- Panyapinyophon, K. (2006). **Wijai choeng patibatkarn: neawtang samrab kru**. (In Thai) [Action research: a guide for teachers]. Bangkok: Nantaphan Printing.
- Phumaton, P. (1999). **Moradok wattanatham Thai Beng lummaenam Pasak nai khet tee dai rab phonkrathob chak karn sang Khuean Pasak**. (In Thai) [Thai culture heritage Pasak river valley in areas affected by the Pasak Dam]. Bangkok: P.A. Living.
- Relph, E. (1980). **Place and placelessness**. London: Pion.
- Saichompoo, S. (2009). **Karn thongthiao choeng niwet bon than kwam laklai tang chiwaphap lae phumpanya thongthin phuea karn pattana setthakit nai phue tee Kung Bang Kachao amphoe Phra Pradaeng changwat Samut Prakan**. (In Thai) [Development and restoration of local arts and culture of the Bang Kachao community for tourism]. Bangkok: Phranakhon Rajabhat University.
- Sankham, P. & Sirachaiyanan, E. (2017). **Karn sueksa attaluck tang satapattayakam kong chumchon rimnum Chanthaboon pean pen naw tang kan aokbab sapabwadlom painai ranka**. (In Thai) [A study on the architectural identity of the Chanthaboon waterfront community]. **Built Environment Inquiry (BEI): Faculty of Architecture, Khon Kaen University**, 16 (1), 41-54.
- Sanoff, H. (2000). **Community participation methods in design and planning**. New York: John Wiley & Sons.

การพัฒนาพื้นที่สาธารณะเพื่อเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง: กรณีศึกษา เทศบาลตำบลสันป่าเปา จังหวัดเชียงใหม่ Public space development for community empowerment: a case study of San Pa Pao, Chiang Mai

ธีรภัทร จิโน¹, พิชญาภา ธัมมิกะกุล² และ ปณวัฒน์ สุทธิบุญชู³
Teerapat Jino¹, Phichayapa Tammikakul² and
Panawat Sutthikunchon³

Received: 2021-03-10

Revised: 2021-05-21

Accepted: 2021-05-25

บทคัดย่อ

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นการพัฒนาพื้นที่สาธารณะเทศบาลตำบลสันป่าเปา อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้กระบวนการออกแบบโดยยึดผู้ใช้เป็นศูนย์กลาง และการออกแบบอย่างมีส่วนร่วม เพื่อเป็นพื้นที่สาธารณะของชุมชน ที่สามารถช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ และเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง ผลการวิจัย พบว่า กระบวนการดังกล่าวสามารถตอบโจทย์ความต้องการของชุมชนได้ เป็นการออกแบบโดยคำนึงถึงความต้องการของผู้ใช้งานเป็นหลัก และเน้นการแก้ปัญหาในพื้นที่ ทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีในระหว่างคนในชุมชน ส่วนราชการภาครัฐ ผู้วิจัยดำเนินการวิจัย โดยผลลัพธ์ที่ได้เกิดเป็นแนวทางการออกแบบผังแม่บทพื้นที่สาธารณะของเทศบาลตำบลสันป่าเปาที่สร้าง และพัฒนาพื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ทั้งด้านการดำเนินงานราชการ การส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีของผู้อยู่อาศัยในชุมชน การส่งเสริมกิจกรรม และการสร้างสิ่งแวดล้อมที่พึงประสงค์แก่ชุมชน โดยการสร้างพื้นที่สาธารณะให้เอื้อต่อการใช้งานของคนในชุมชน และพื้นที่ช่วยเสริมสร้างชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งได้

คำสำคัญ: พื้นที่สาธารณะ การพัฒนา ชุมชนเข้มแข็ง การออกแบบอย่างมีส่วนร่วม

¹ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ และการออกแบบสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยแม่โจ้
(Faculty of Architecture and Environmental Design, Meajo University)

ผู้เขียนหลัก (corresponding author) E-mail: ploplay_tawan@hotmail.com

^{2,3} คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ และการออกแบบสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยแม่โจ้
(Faculty of Architecture and Environmental Design, Meajo University)

Abstract

This research was conducted as a public area development of San Pa Pao, San Sai District, Chiang Mai Province. Using a user-centered design process and participatory design to serve as the community's public place that helps build relationships and strengthen communities. The results of the research showed that the process could meet the needs of the community. It is designed keeping in mind the needs of the users and focus on solving problems in the area. It creates a good relationship between the community, government agencies and the research team. The results were obtained as a guideline to design a master plan of the San Pa Pao Municipality public area in order to create and develop for the most beneficial area, concerning government operations, promoting good quality of life for the residents of the community, and promoting activities and creating a desirable environment for the community by creating public spaces that are conducive to the use of the people in the community, which would result in the strengthened community.

Keywords: public space, development, community empower, participatory design

บทนำ

พื้นที่สาธารณะ คือ พื้นที่เปิดโล่งทางกายภาพที่นำไปสู่การสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับผู้คน (Goodsell, 2003) และมีบทบาทในการส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน ตลอดจนเป็นหัวใจสำคัญเพื่อส่งเสริมความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน (Sukolatanamete, 2015) ถือเป็นองค์ประกอบหลักที่ทำให้ชุมชนเกิดกิจกรรมขึ้น จึงกล่าวได้ว่าพื้นที่สาธารณะนั้นเป็นพื้นที่ของคนในชุมชนที่สามารถบ่งชี้คุณภาพชีวิตของผู้คน ตลอดจนรองรับการรวมตัวกันของคนในชุมชนนั่นเอง

บทความนี้เป็นการต่อยอดโครงการวิจัยเรื่อง การศึกษาแนวทางการจัดการพื้นที่เพื่อเพิ่มภูมิคุ้มกันชุมชนจากภาวะความเจ็บป่วยด้วยโรคไม่ติดต่อ กรณีเปรียบเทียบเทศบาลตำบลสันป่าเปา อำเภอสันทราย กับองค์การบริหารส่วนตำบลเทพเสด็จ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ โดยได้บูรณาการกับโครงการบริการวิชาการ และการเรียนการสอนของคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยแม่โจ้มีเป้าหมายเพื่อการจัดการพื้นที่สาธารณะ ส่งเสริมสุขภาพที่ห่างไกลจากโรคไม่ติดต่อ สร้างภูมิคุ้มกันของชุมชนด้วยการออกแบบสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมสุขภาพกายใจ โดยบทความนี้ได้มุ่งเน้นที่เทศบาลสันป่าเปา ซึ่งเป็นตำบลหนึ่งของอำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ จากการเล็งเห็นถึงความสำคัญของพื้นที่สาธารณะที่จะสามารถสร้างสัมพันธ์ระหว่างชุมชนได้ จึงมีความประสงค์จะทำการปรับปรุงพื้นที่บริเวณสำนักงานเทศบาล และภูมิทัศน์โดยรอบ บนเนื้อที่โครงการขนาด 4 ไร่ ให้เป็นพื้นที่สาธารณะสำหรับชุมชนที่สามารถรองรับการดำเนินกิจกรรมนันทนาการ เสริมสร้างสุขภาพ และเชื่อมโยงผู้คนผ่านวัฒนธรรมของชุมชน ดังนั้นการสร้างพื้นที่สาธารณะของเทศบาลสันป่าเปา จึงถือเป็นการเสริมสร้างพื้นที่ปฏิสัมพันธ์ที่ดีที่เป็นเสมือนตัวกลางเชื่อมสัมพันธ์ของชุมชน ใช้กระบวนการออกแบบโดยยึดผู้ใช้เป็นศูนย์กลาง (user-centered design) ซึ่งจะให้ความสำคัญกับความต้องการ และความพึงพอใจของผู้ใช้งานเป็นหลัก มีวิธีการวัดผลด้วยความพึงพอใจของผู้ใช้ (user experience) ร่วมกับการออกแบบแบบมีส่วนร่วม (participatory design) ซึ่งการออกแบบอย่างมีส่วนร่วมเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างความพึงพอใจของผู้ใช้งาน (Turan et al., 2016) ตามหลักการของ Barcell คือการที่ผู้ออกแบบ และผู้ใช้ถ่ายทอดข้อมูลที่เป็นประโยชน์ซึ่งกันและกัน ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) การทำกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ (workshop) การระดมความคิด (brainstorming) และการสนทนากลุ่ม (focus group) (Barcellini, Prost & Cerf., 2015)

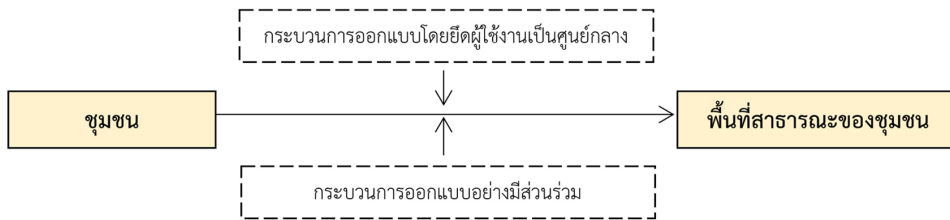
จากวิธีการดังกล่าวนำไปสู่กระบวนการออกแบบพื้นที่สาธารณะให้เอื้อต่อการใช้งานของคนในชุมชน โดยมีคนในชุมชนเป็นศูนย์กลาง และมีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่ที่จะสามารถช่วยเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็งได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษากระบวนการออกแบบโดยยึดผู้ใช้เป็นศูนย์กลาง (user-centered design) และการออกแบบอย่างมีส่วนร่วม (participatory design) ในการพัฒนาพื้นที่สาธารณะของชุมชน
2. วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลภายในพื้นที่ และความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน
3. นำเสนอแนวทางการออกแบบพื้นที่สาธารณะภายใต้การตอบสนองความพึงพอใจของผู้ใช้งาน

กรอบแนวคิด

การศึกษาเรื่องการพัฒนาพื้นที่สาธารณะเพื่อเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง กรณีศึกษา เทศบาลตำบลสันป่าเปา จังหวัดเชียงใหม่ มีกระบวนการออกแบบโดยยึดผู้ใช้งานเป็นศูนย์กลาง ภายใต้กระบวนการออกแบบอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อให้เกิดพื้นที่สาธารณะของชุมชนอย่างแท้จริงดังผังกรอบแนวคิดภาพที่ 1 กระบวนการออกแบบอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิด

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากร/กลุ่มตัวอย่าง

เทศบาลตำบลสันป่าเปา และประชาชน โดยการวิจัยในครั้งนี้มีขอบเขตพื้นที่ศึกษาในบริเวณ พื้นที่สาธารณะ เทศบาลสันป่าเปา อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ บนขนาดพื้นที่ 4 ไร่

กลุ่มตัวอย่าง ประกอบไปด้วยอาสาสมัคร และตัวแทนชุมชน คือ ผู้สูงอายุในชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน กลุ่มเยาวชน และเจ้าหน้าที่ของรัฐ จำนวน 35 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงออกแบบ (design research) โดยการนำกระบวนการออกแบบโดยยึดผู้ใช้เป็นศูนย์กลาง (user-centered design) และการออกแบบอย่างมีส่วนร่วม (participatory design) มาปรับใช้ เพื่อเป็นการออกแบบพื้นที่รองรับกิจกรรมสำหรับบุคคลทุกกลุ่มในชุมชน และการออกแบบสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมสุขภาวะของชุมชน โดยมีกระบวนการวิจัยดังนี้ คือ

1. สสำรวจกายภาพพื้นที่ ขอบเขตที่ดิน สภาพปัญหาปัจจุบัน ในช่วงวันธรรมดาและวันหยุด แบ่งออกเป็น 3 ช่วงเวลา ประกอบด้วย ช่วงเช้า (8.00-11.30 น.) ช่วงกลางวัน (12.00-14.30 น.) และช่วงเย็น (15.00-18.00 น.) เนื่องจากแต่ละช่วงเวลาจะมีรูปแบบการใช้งานที่แตกต่างกัน

2. อบรมเชิงปฏิบัติการ ออกแบบร่างแนวคิด พื้นที่สาธารณะและนันทนาการเพื่อส่งเสริมสุขภาพชุมชน ตำบลสันป่าเปา โดยยึดผู้ใช้เป็นศูนย์กลาง (user-centered design) ใช้แนวทางของการออกแบบ

แบบมีส่วนร่วม (participatory design) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) การระดมความคิด (brainstorming) และการสนทนากลุ่ม (focus group) ให้สอดคล้องกับนโยบายของเทศบาลและความต้องการของผู้ใช้งานในชุมชนเป็นหลัก โดยที่กระบวนการนี้จะให้ความสำคัญกับความคิดและความรู้สึกของผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย เปิดโอกาสให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ กำหนดรูปแบบกิจกรรม รูปแบบสถาปัตยกรรม และการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในพื้นที่สาธารณะของชุมชน แบ่งกิจกรรมออกเป็นทั้งหมด 5 ครั้ง ดังตารางที่ 1 วิธีดำเนินงานวิจัย

ตารางที่ 1 วิธีดำเนินงานวิจัย

กิจกรรมที่ 1	อบรมเชิงปฏิบัติการ	อบรมเชิงปฏิบัติการ ชี้แจงวัตถุประสงค์ของงานวิจัยเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกัน นำเสนอแนวคิดการใช้ทรัพยากรในการออกแบบระดมความคิด รับฟังความคิดเห็นจากผู้บริหารและชุมชน
กิจกรรมที่ 2	ขั้นตอนการออกแบบ	ปฏิบัติการปรับปรุงแบบร่างแนวคิดการออกแบบพื้นที่สาธารณะและนันทนาการเพื่อส่งเสริมสุขภาพชุมชน ตำบลสันป่าเปา
กิจกรรมที่ 3	อบรมเชิงปฏิบัติการ	นำเสนอแบบร่างแนวคิดการออกแบบพื้นที่สาธารณะและนันทนาการเพื่อส่งเสริมสุขภาพชุมชน ตำบลสันป่าเปา รับฟังความคิดเห็นจากผู้บริหารและชุมชน เพื่อนำข้อคิดเห็นมาปฏิบัติการปรับปรุงแบบร่างต่อไป
กิจกรรมที่ 4	อบรมเชิงปฏิบัติการ	แนวทางการพัฒนาพื้นที่สาธารณะและนันทนาการเพื่อส่งเสริมสุขภาพชุมชน ตำบลสันป่าเปา นำเสนอแบบร่างแนวคิดในการออกแบบครั้งที่ 2 รับฟังความคิดเห็นจากผู้บริหารและชุมชน เพื่อให้ผู้นำชุมชน หน่วยงานท้องถิ่น ให้ข้อเสนอแนะครั้งสุดท้าย
กิจกรรมที่ 5	ขั้นตอนการออกแบบ	พัฒนาแบบร่างแนวคิดสู่การเขียนแบบก่อสร้าง ถอดรายการวัสดุ เพื่อนำรูปแบบและรายการไปสู่การวางแผนพัฒนาระยะสั้น ระยะกลาง ระยะยาว บรรจุลงแผนพัฒนาเทศบาลและการขอความอนุเคราะห์จากภาคเอกชน มอบแบบร่างแนวคิดฉบับสมบูรณ์

ภาพที่ 2 บรรยากาศการดำเนินกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ

การรวบรวมข้อมูล

ตำบลสันป่าเปา แบ่งเขตการปกครองเป็น 6 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ 1 บ้านสันตันเปา หมู่ 2 บ้านป่าก้าง หมู่ 3 บ้านบ่อหิน หมู่ 4 บ้านข้าวโก หมู่ 5 บ้านหนองอึ่ง หมู่ 6 บ้านพยากน้อย มีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำไหลผ่าน 1 สาย ได้แก่ แม่น้ำกวงและมีลำเหมืองไหลผ่าน 2 สาย คือ ลำเหมืองกอน และลำเหมืองเพยไฮ ลักษณะพื้นที่ที่มีความลาดเอียงจากทางทิศเหนือไปทางทิศใต้ สภาพดินโดยทั่วไปมีลักษณะเป็นดินร่วนปนทรายซึ่งเหมาะแก่การทำการเกษตรกรรม เช่น ทำนา ทำสวน ปลูกมันเทศ และพืชอื่น ๆ

ภาพที่ 3 ขอบเขตพื้นที่ตั้งโครงการ

ภาพที่ 4 พื้นที่ว่างบริเวณสำนักงานเทศบาลสันป่าเปา อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่

จากการสำรวจกายภาพโดยรอบ ดังภาพที่ 3 ขอบเขตพื้นที่ตั้งโครงการ และภาพที่ 4 พื้นที่ว่างบริเวณสำนักงานเทศบาลสันป่าเปา อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า เทศบาลตำบลสันป่าเปามีพื้นที่โล่งที่ไม่เกิดประโยชน์ และไม่มีการจัดการดูแล ตลอดจนปัญหาด้านโหนดที่ดินที่ไม่ตรงตามเนื้อที่จริง จึงต้องดำเนินการวัดสำรวจผังที่ดินใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับปัจจุบัน และสามารถนำไปสู่กระบวนการออกแบบพื้นที่สาธารณะเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อคนในชุมชน ตลอดจนปรับปรุงสภาพแวดล้อมที่พึงประสงค์แก่ชุมชนต่อไป

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

กระบวนการออกแบบโดยยึดผู้ใช้เป็นศูนย์กลาง (user-centered design) ใช้แนวทางของการออกแบบแบบมีส่วนร่วม (participatory design) โดยการสัมภาษณ์ (interview) การระดมความคิด (brainstorming) และการสนทนากลุ่ม (focus group) สามารถสรุปความต้องการของชุมชนได้ว่า แบ่งออกเป็น 3 ส่วนหลัก ประกอบด้วย (1) พื้นที่โดยรอบอาคาร (municipality office area) (2) พื้นที่ลานอเนกประสงค์ (public space) และ (3) ลานกีฬาและกิจกรรม (sport & activity area) ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ความต้องการชุมชนและพื้นที่ใช้งาน

ความต้องการ	พื้นที่โดยรอบอาคาร (municipality office area)	พื้นที่ลานอเนกประสงค์ (public space)	ลานกีฬาและกิจกรรม (sport & activity area)
	ที่จอดรถสำหรับบุคลากร 20 คัน	ลานกิจกรรม	สนามฟุตบอล 7 คนที่ได้มาตรฐาน
	พื้นที่ประชุมหน่วยงาน	สามารถเชื่อมต่อกับพื้นที่รอบสำนักงานเทศบาล	สนามกีฬาหรือลานกีฬา
	พื้นที่สำหรับ กคน.	มีร่มเงา สามารถบังแดด ลม ฝน	เส้นทางวิ่งจ็อกกิ้ง
	สามารถรองรับผู้พิการ	มีแสงสว่างเพียงพอ	พื้นที่วางเครื่องออกกำลังกาย 10 ชิ้น
		ระบุวัสดุปลูกคลุมพื้นที่เหมาะสม	สนามเด็กเล่น
			ศาลา หรือพื้นที่พักผ่อน

จากตารางแสดงความต้องการของชุมชนสามารถนำมาเป็นเงื่อนไขในการออกแบบพื้นที่สาธารณะโดยรอบสำนักงานเทศบาลตำบลสันป่าเปาให้ตรงตามความต้องการของคนในชุมชน โดยแนวคิดในการออกแบบสามารถสรุปได้จากความต้องการของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ว่าต้องมีความเรียบง่ายและสร้างสรรค์ มีการออกแบบวางผังให้ใช้งานได้สะดวก ใช้พื้นที่ได้เต็มประสิทธิภาพ และสามารถรองรับการปรับเปลี่ยนตามกิจกรรม และเทศกาลต่าง ๆ ได้ เป็นมิตรกับชุมชนโดยคำนึงถึงวัสดุที่ใช้ในการออกแบบเหมาะสมกับพื้นที่ ราคาไม่แพงสามารถหาได้ง่ายตามท้องตลาด ตลอดจนง่ายต่อการบำรุงรักษา มีความปลอดภัยในการใช้พื้นที่ทั้งกลางวัน กลางคืน

• เรียบง่ายและสร้างสรรค์ •

มีการออกแบบวางผังที่ใช้งานได้สะดวก และใช้งานพื้นที่ได้เต็มประสิทธิภาพ สลับ ปรับ และยืดหยุ่นไปตามการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ได้ มีการแบ่งสัดส่วนพื้นที่การใช้งานได้เป็นมิตร และสร้างสรรค์

• เป็นมิตรกับชุมชน •

การออกแบบภูมิทัศน์และงานสถาปัตยกรรม เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและชุมชน สอดคล้อง กับบริบทของพื้นที่ และผู้ใช้งาน จัดสัดส่วนการใช้งานที่เหมาะสมและเป็นมิตร กับคนพิการและผู้สูงอายุ มีความปลอดภัยในการใช้งานทั้งกลางวัน และกลางคืน

• ต้นทุนไม่แพง •

เน้นการออกแบบที่สามารถนำไปใช้งานได้จริง เลือกใช้วัสดุที่สอดคล้อง และมีราคาที่เหมาะสม สมผลกับการใช้งานจริง และสามารถหาได้ในท้องถิ่น สอดคล้องกับความคิดสร้างสรรค์ พื้นที่ภูมิทัศน์โดยรอบ เลือกใช้ต้นไม้ในท้องถิ่น และคำนึงเรื่องการบำรุงรักษาง่ายเป็นหลัก

ภาพที่ 5 สรุปแนวความคิดในการออกแบบพื้นที่สาธารณะเทศบาลตำบลสันป่าเปา

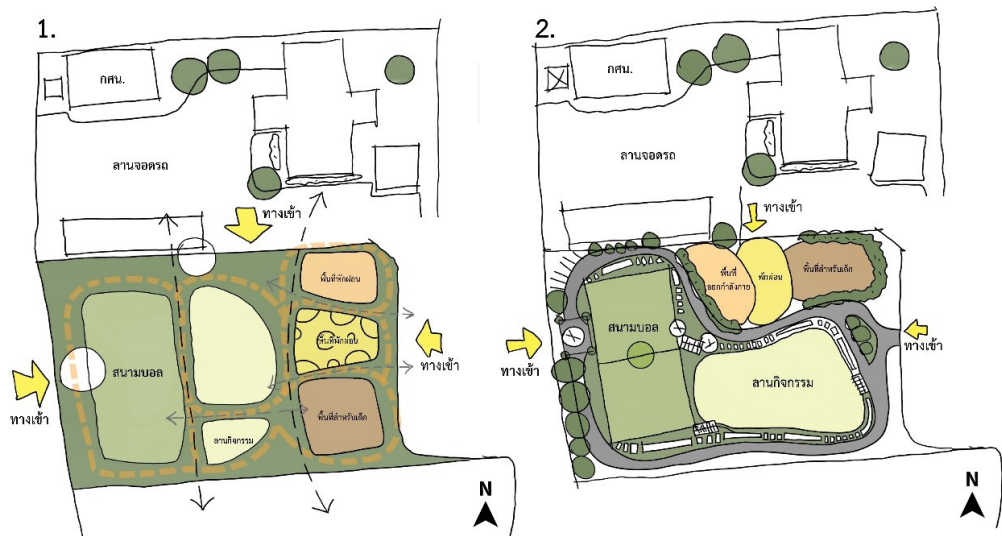
ผลการวิจัย

การออกแบบขั้นต้นเริ่มจากการวิเคราะห์กายภาพของที่ตั้งโครงการเบื้องต้น เพื่อหาความเหมาะสมในการวางผัง โดยพื้นที่ตั้งโครงการแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังภาพที่ 6 บริเวณที่ตั้งโครงการ คือ ส่วนที่ 1 เป็นลานปูนหน้าอาคารเทศบาลตำบลสันป่าเปา ใช้สำหรับจอดรถพนักงานและคนที่มาติดต่อราชการ ไม่มีรั้วเฝ้า และไม่มีการแบ่งพื้นที่ใช้งานเป็นสัดส่วน และ ส่วนที่ 2 บริเวณสนามโล่งด้านหน้า มีลักษณะเป็นลานเปิดโล่ง ปลูกหญ้าขนาดเล็ก มีต้นไม้ใหญ่บางส่วน แต่ไม่เพียงพอสำหรับร่มเงา ทำให้บริเวณดังกล่าวร้อนจัดช่วงกลางวัน จึงไม่เกิดการใช้งาน มีเพียงตอนเย็นสนามหญ้าจะถูกใช้สำหรับเล่นฟุตบอลของเด็ก ๆ ในชุมชน ซึ่งการใช้งานดังกล่าวถือว่าน้อย และยังไม่เกิดประโยชน์สูงสุด

ภาพที่ 6 บริเวณที่ตั้งโครงการ

จากนั้นจึงได้ทำการสำรวจความต้องการของชุมชน โดยยึดแนวทางของการออกแบบแบบมีส่วนร่วม (participatory design) จากการสัมภาษณ์ (in-depth interview) การระดมความคิด (brainstorming) และการสนทนากลุ่ม (focus group) เปิดโอกาสให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ กำหนดรูปแบบกิจกรรม ซึ่งกระบวนการดังกล่าวจึงนำไปสู่การพัฒนาโซนได้ดังภาพที่ 7 การวางแผนบริเวณจากการวิเคราะห์ความเหมาะสมการใช้พื้นที่โครงการ

ภาพที่ 7 การวางแผนบริเวณจากการวิเคราะห์ความเหมาะสมการใช้พื้นที่โครงการ

นอกจากนี้ การที่บริเวณที่ตั้งโครงการแบ่งออกเป็น 2 ส่วนอย่างชัดเจน และมีลักษณะเป็นลานโล่ง ไม่มีกิจกรรมตายตัว จึงเริ่มต้นจากการกำหนดกิจกรรมหลักตามที่ชุมชนต้องการ ประกอบด้วย สนามฟุตบอล ลานกิจกรรม พื้นที่พักผ่อน พื้นที่เล่นสำหรับเด็ก และลานจอดรถ โดยแบ่งเป็นสัดส่วนและจัดวางตามความเหมาะสมของพื้นที่ กำหนดจุดทางเข้า-ออกหลักของโครงการใช้ชัดเจน เมื่อได้โซนที่ลงตัวแล้ว จึงเชื่อมพื้นที่แต่ละส่วนเข้าด้วยกันด้วยเส้นทางสัญจร เพื่อให้พื้นที่เกิดความสันทัดต่อเนื่อง และสามารถเชื่อมถึงกันได้

การจัดวางผังบริเวณมาจากการวิเคราะห์ความเหมาะสมการใช้พื้นที่ในโครงการโดยการศึกษาจากสภาพแวดล้อมโดยรอบ คุณภาพของที่ว่าง ข้อดี-ข้อเสียของพื้นที่ กำหนดเส้นทางสัญจรในพื้นที่ เพื่อนำมาจัดโซนตามความต้องการของชุมชนเป็นสำคัญ เมื่อกำหนดโซนต่าง ๆ ตามความต้องการของชุมชน เชื่อมพื้นที่ด้วยเส้นทางสัญจร จึงนำไปสู่กระบวนการออกแบบพื้นที่ โดยเริ่มต้นจากการออกแบบลู่วิ่ง เพื่อเป็นเส้นทางสำหรับเดิน และวิ่งออกกำลังกาย เนื่องจากข้อจำกัดของพื้นที่ที่ต้องการออกแบบลู่วิ่งให้สามารถใช้งานได้โดยรอบของที่ตั้ง จากนั้นจึงเริ่มออกแบบเส้นทางเดินขึ้นเพื่อให้เป็นสัญจรทางสัญจรที่เชื่อมพื้นที่ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน โดยขึ้นสายธรรมชาติ เพื่อสร้างความต่อเนื่องและสันทัด ออกแบบสนามฟุตบอลขนาดมาตรฐานหลัก พื้นที่สนามเด็กเล่น ลานกิจกรรม พื้นที่ออกกำลังกาย และเพิ่มจุดนั่งพักกระจายไปทั่วทั้งโครงการ ดังภาพที่ 8 กระบวนการออกแบบพื้นที่สาธารณะเทศบาลตำบลสันป่าเปา

ลู่วิ่ง

เส้นทางเดิน

สนามฟุตบอล

สนามเด็กเล่น

พื้นที่นั่งพักและออกกำลังกาย

ลานกิจกรรม

ผังภาพรวมโครงการ

ภาพที่ 8 กระบวนการออกแบบพื้นที่สาธารณะเทศบาลตำบลสันป่าเปา

จากการวางแผนบริเวณโดยวิเคราะห์ความเหมาะสมการใช้พื้นที่ในโครงการ แสดงถึงการแบ่งพื้นที่ตามการใช้งานหลัก ประกอบด้วย ส่วนลู่วิ่งโดยรอบโครงการ เส้นทางเดินเชื่อมต่อทั้งโครงการ สนามฟุตบอลหลัก สนามเด็กเล่น ลานอเนกประสงค์ พื้นที่นั่งพัก ส่วนพื้นที่สีเขียว เป็นต้น ดังภาพที่ 9 การออกแบบพื้นที่สาธารณะเทศบาลตำบลสันป่าเป้าโดยแบ่งตามการใช้งาน (1)

ภาพที่ 9 การออกแบบพื้นที่สาธารณะเทศบาลตำบลสันป่าเป้าโดยแบ่งตามการใช้งาน (1)

นอกจากนี้ บริเวณพื้นที่จอดรถหน้าอาคาร แต่เดิมมีลักษณะเป็นลานปูนโล่ง ไม่มีการกำหนดขอบเขต ซึ่งความต้องการของชุมชนยังคงต้องการเป็นพื้นที่จอดรถเช่นเคย จึงได้ทำการออกแบบที่จอดรถ กำหนดเส้นทางเดินรถให้ชัดเจน มีเส้นแบ่งชัดเจน และเพิ่มแนวต้นไม้เพื่อช่วยเพิ่มร่มเงาให้กับพื้นที่ดังภาพที่ 10 การออกแบบพื้นที่สาธารณะเทศบาลตำบลสันป่าเป้าโดยแบ่งตามการใช้งาน (2)

ภาพที่ 10 การออกแบบพื้นที่สาธารณะเทศบาลตำบลสันป่าเปาโดยแบ่งตามการใช้งาน (2)

นอกจากนี้ทางโครงการยังคงให้ความสำคัญกับพื้นที่สีเขียว เพื่อปรับสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมต่อการเสริมสร้างสุขภาวะของชุมชน โดยได้ทำการสำรวจพืชพรรณไม้เดิมในพื้นที่ พบแนวต้นไม้เดิมโดยรอบ ไม้ยืนต้นประกอบไปด้วย ต้นรัง ต้นหมาก ต้นสัก ต้นมะม่วง และไม้พุ่ม ประกอบด้วย ต้นชา กระเจียวอยู่บริเวณรอบที่ตั้งโครงการ ซึ่งไม่เพียงพอต่อการช่วยให้ร่มเงาในพื้นที่ดังภาพที่ 11 ผังแนวต้นไม้เดิมภายในโครงการ

ภาพที่ 11 ผังแนวต้นไม้เดิมภายในโครงการ

[illegible]

สรุปผลการศึกษา

การพัฒนาพื้นที่สาธารณะเพื่อเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง: กรณีศึกษา เทศบาลตำบลสันป่าเป้า จังหวัดเชียงใหม่
Public space development for community empowerment: a case study of San Pa Pao, Chiang Mai

ภาพที่ 13 ผังบริเวณโครงการ

ผังบริเวณโครงการแสดงให้เห็นถึงการแบ่งพื้นที่ใช้งานตามความต้องการของชุมชนและส่วนที่เกี่ยวข้องเป็นหลัก โดยจะประกอบไปด้วยส่วนจอดรถ สนามฟุตบอล พื้นที่ออกกำลังกายและลานกิจกรรม สนามเด็กเล่น พื้นที่พักผ่อน โดยส่วนต่าง ๆ จะถูกเชื่อมต่อกันด้วยเส้นทางเดินและแนวพื้นที่สีเขียว เพื่อสร้างบรรยากาศให้ร่มรื่น ผ่อนคลาย เหมาะสมต่อการเป็นพื้นที่สาธารณะที่ช่วยส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีของผู้อยู่อาศัยในชุมชน การส่งเสริมกิจกรรม และการสร้างสิ่งแวดล้อมที่พึงประสงค์แก่ชุมชนต่อไป บรรยากาศให้ร่มรื่น ผ่อนคลาย เหมาะสมต่อการเป็นพื้นที่สาธารณะที่ช่วยส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีของผู้อยู่อาศัยในชุมชน การส่งเสริมกิจกรรม และการสร้างสิ่งแวดล้อมที่พึงประสงค์แก่ชุมชนต่อไป

ภาพที่ 14 บรรยายภาพภายในโครงการ

อภิปรายผล

การพัฒนาพื้นที่สาธารณะเทศบาลตำบลสันป่าเปา อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้กระบวนการออกแบบโดยยึดผู้ใช้เป็นศูนย์กลาง (user-centered design) และการออกแบบอย่างมีส่วนร่วม (participatory design) พบว่ากระบวนการดังกล่าวสามารถตอบโจทย์ความต้องการของชุมชนได้ เป็นการออกแบบโดยคำนึงถึงความต้องการของผู้ใช้งานเป็นหลัก และเน้นการแก้ปัญหาในพื้นที่ ทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีในระหว่างการประชุม เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมได้รับความรู้ประสบการณ์จากการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการทำงานของตนเองได้ สร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนโดยผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นได้เป็นแนวทางการออกแบบผังแม่บทพื้นที่สาธารณะเทศบาลตำบลสันป่าเปาที่ตรงตามความต้องการของชุมชน และบริบทสังคม เอื้อต่อการใช้งาน โดยพื้นที่ดังกล่าวจะกลายเป็นศูนย์กลางรองรับการรวมตัวกันของคนในชุมชน และมีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่จะสามารถช่วยเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็งต่อไปในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

กระบวนการออกแบบโดยยึดผู้ใช้เป็นศูนย์กลาง (user-centered design) และการออกแบบอย่างมีส่วนร่วม (participatory design) สามารถนำมาใช้เป็นส่วนหนึ่งในการออกแบบพื้นที่เพื่อส่วนรวมได้ดี แต่กระนั้นกระบวนการดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยการวางแผนลำดับขั้นตอนให้ชัดเจน เนื่องจากต้องใช้เวลาในการสรุปและสังเคราะห์ข้อมูล หากไม่มีการวางแผนที่ดีจะทำให้เกิดความล่าช้าได้ นอกจากนั้นในทุกขั้นตอนของการพัฒนาแบบจะต้องได้รับความเห็นชอบจากส่วนรวมเป็นสำคัญ ดังนั้น ทุกครั้งที่มีการนำเสนอความก้าวหน้าควรจะต้องทำข้อสรุปส่วนรวม และกำหนดขั้นตอนการทำงานให้ชัดเจน เพื่อกำหนดดำเนินการในขั้นต่อไปเป็นไปตามกำหนดการทำงานที่วางไว้ได้

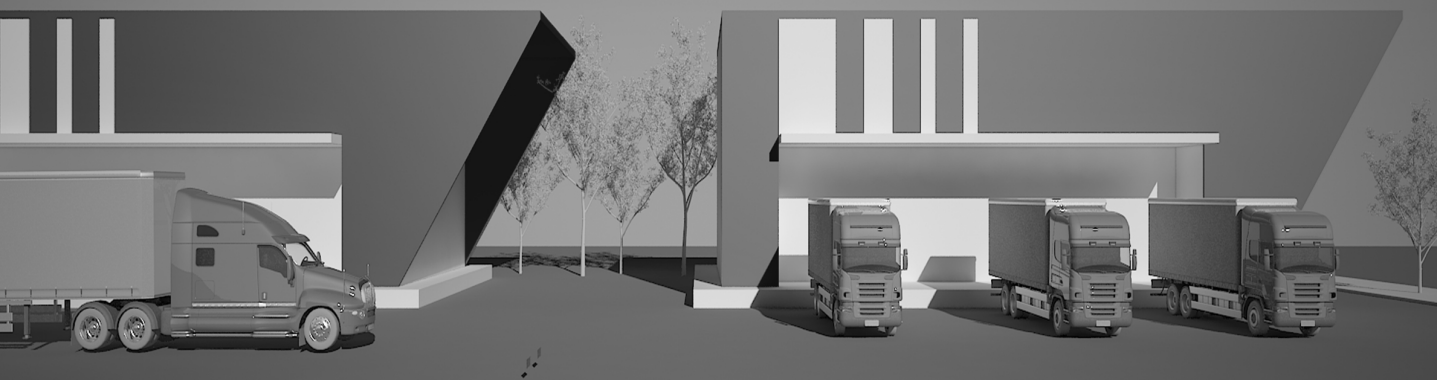
ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการทำแบบสำรวจพฤติกรรมของผู้ใช้งานเพิ่มเติม ซึ่งการสำรวจดังกล่าวจะสามารถสรุปได้ว่าปัจจุบันชุมชนมีการทำกิจกรรมอะไรบ้าง และมีความต้องการพื้นที่เพื่อรองรับกิจกรรมประจำวันและประจำปียังไง เพื่อให้สามารถนำข้อมูลมาใช้พัฒนาพื้นที่ให้ตรงตามการใช้งานได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้งานวิจัยชิ้นนี้ได้ข้อสรุปการวางแผนพื้นที่สาธารณะเทศบาลตำบลสันป่าเปาไว้ โดยมีองค์ประกอบเบื้องต้นเพียงพอที่จะทำไปการพัฒนาแบบต่อไป เนื่องจากยังคงต้องพิจารณาเรื่องงบประมาณในการก่อสร้างที่เหมาะสมในลำดับต่อไป

ทั้งนี้ ประเทศไทยในปัจจุบันตกอยู่ภาวะความเสี่ยงจากสภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคมทั้งการขยายตัวของเมือง จึงจำเป็นต้องเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างสมดุล มีความรู้ ความเข้าใจ และมีจิตสำนึกของการดำรงชีวิตร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข ด้วยการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในการปรับตัว ลดผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลง โดยมุ่งเน้นให้ความสำคัญต่อชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นมีสิ่งแวดล้อมที่ดี เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี รวมไปถึงการแก้ปัญหาด้านมลภาวะทางอากาศที่นำไปสู่ปัญหาสุขภาพ ดังนั้นแล้วพื้นที่สีเขียวจึงเป็นสิ่งสำคัญ เพราะสามารถบรรเทามลพิษทางอากาศ และฝุ่นละออง PM 2.5 ได้ การพัฒนาพื้นที่สาธารณะเพื่อ

เสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งที่ดีจึงต้องเป็นการเพิ่มพื้นที่สีเขียวระดับชุมชน มีแนวทางในการจัดการพืชพรรณ เพื่อช่วยเพิ่มปริมาณพืชพรรณ และเพิ่มขีดความสามารถในการกรองอากาศ สร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของพืชพรรณ การเลือกปลูกต้นไม้หลากหลายชนิดเพื่อให้สามารถดูดซับมลพิษที่แตกต่างกันได้อย่างครอบคลุม โดยเฉพาะไม้ตระกูลสน และต้นไม้ประเภทไม้ผลัดใบที่มีใบหยاب และมีขน มีความสามารถในการช่วยดักจับฝุ่นละออง (Embassy of the Kingdom of the Netherlands & Natural Resources and Environmental Policy and Planning, 2010) เพื่อให้การพัฒนาพื้นที่สาธารณะเทศบาลตำบลสันป่าเปา เป็นชุมชนต้นแบบด้านการออกแบบสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมสุขภาพ ต่อไปในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- Embassy of the Kingdom of the Netherlands & Natural Resources and Environmental Policy and Planning (2010). **Mueang Srikeaw: karn banthao monlaphit samrab Mueang Chiang Mai**. (In Thai) [Urban green: relief for the city with focus on Chiang Mai, Thailand]. Retrieved January 15, 2021, from <https://edepot.wur.nl/157911>.
- Sukolratanamete, S. (2015). Ongprakop nai karn oakbab saphabwaetlom tee chuai song soem kwamrusuek pen suan nueng khong chumchon. (In Thai) [Enhancing sense of community through enviromental design elements]. **NAJUA: Architecture, Design and Built Environment**, 29(1), 475-488.
- Barcellini, F., Prost, L. & Cerf., M. (2015). Designers and users roles in participatory design: What is actually co-designed by participants. **Journal of Applied Ergonomics**, 50, 31-40.
- Goodsell, C.T. (2003). The concept of public space and its democratic manifestations. **The American Review of Public Administration**, 33 (4), 361-383.
- Turan, S. Ö., et al. (2016). User evaluation of the urban park design implementation with participatory approach process. **Procedia Social and Behavioral Sciences**, 216, 306 – 315.

แนวทางการจัดการเชิงพื้นที่สำหรับพื้นที่กันชนระหว่างสถานีขนส่งและกระจายสินค้ากับพื้นที่โดยรอบ เพื่อสนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของชุมชน

Spatial management guidelines for buffer zone between logistic station and surrounding area to enhance community well-being

จิรกรณ จัฒพล¹ และ สุวรรณ ร่องวิริยะพานิช²
Jirakrit Judphol¹ and Suwanna Rongwiriyanich²

Received: 2021-03-05

Revised: 2021-06-05

Accepted: 2021-09-22

บทคัดย่อ

การกำหนดพื้นที่กันชนสำหรับสถานีขนส่ง และกระจายสินค้าเป็นหนึ่งในแนวทางการจัดการเชิงพื้นที่เพื่อลดผลกระทบด้านสภาพแวดล้อมเชิงลบที่จะปล่อยสู่พื้นที่โดยรอบ โดยทั่วไปการกำหนดพื้นที่กันชนจะถูกแสดงออกมาในรูปแบบระยะของพื้นที่กันชน อย่างไรก็ตามพื้นที่กันชนมีศักยภาพที่จะได้รับการจัดการเชิงพื้นที่เพื่อให้พื้นที่กันชนดังกล่าวถูกใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นกว่าการปล่อยเป็นพื้นที่ว่างเปล่า บทความนี้จึงทำการศึกษา และวิเคราะห์แนวคิดความอยู่ดีมีสุขของชุมชนกับการพัฒนาพื้นที่โดยรอบการขนส่งย่านชุมชนเพื่อนำเสนอแนวทางการจัดการเชิงพื้นที่สำหรับพื้นที่กันชนระหว่างสถานีขนส่งและกระจายสินค้ากับพื้นที่โดยรอบสนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของชุมชนผ่านการกำหนดรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน หรือลักษณะกิจกรรมในบริเวณพื้นที่กันชน และประยุกต์ใช้ร่วมกับแนวคิดการพัฒนาพื้นที่โดยรอบการขนส่งย่านชุมชน เพื่อกำหนดสัดส่วนการใช้ประโยชน์ที่เหมาะสม โดยการวิเคราะห์แนวคิดความอยู่ดีมีสุขของชุมชนออกมาในรูปของการใช้ประโยชน์ที่ดิน ที่ประเมินถึงการใช้ประโยชน์ที่ดินสนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของชุมชนที่ขาดหายของพื้นที่โดยรอบสถานีขนส่งและกระจายสินค้า และเสนอแนะวิธีการประยุกต์ใช้แนวคิดดังกล่าวกับพื้นที่กันชนเฉพาะที่

¹ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

(Faculty of Architecture, Naresuan University)

ผู้เขียนหลัก (corresponding author) E-mail: jirakritj61.com

² คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

(Faculty of Architecture, Naresuan University)

เหมาะสมและผู้ใช้งานหลักในพื้นที่เฉพาะนั้น ๆ สู่การนำไปประยุกต์ใช้กับกรณีศึกษาโครงการสถานีขนส่ง และ
กระจายสินค้าจังหวัดพิษณุโลก โดยผลการศึกษาที่ปรากฏจะแสดงให้เห็นถึงสัดส่วนของการใช้ประโยชน์ที่ดิน
ข้อจำกัด และข้อสังเกตจากการประยุกต์ใช้งาน เพื่อสนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของชุมชนกับพื้นที่กันชนโดยรอบ

คำสำคัญ: สถานีขนส่งและกระจายสินค้า พื้นที่กันชน ความอยู่ดีมีสุขของชุมชน แนวทางการจัดการเชิงพื้นที่

Abstract

The defining of buffer zone is a method of spatial management approaches to mitigate negative impacts of logistic stations to surrounding areas. Buffer zone is normally defined in terms of distance around the polluting area. However, buffer zone could potentially be managed and utilized in a more efficient way than just to leave as an empty open space. This paper is studied and analyzed the concept of community well-being and development of area surrounding community transportation. The result proposes spatial management guidelines of buffer zone between logistic station and surrounding community for enhancing community well-being through land use pattern or activities in area. Then there are applied with the concept of development of area surrounding community transportation for determine the land use proportion. The analysis of community well-being will show in land use that evaluate the lack of community well-being in area surrounding of logistic station. The proposed guidelines are developed in form of land uses or activities that are suitable to specific feature characters of buffer areas and key users in particular area. In sum, there are applied to Phitsanulok logistic station as a case study to illustrate the land use proportion, limitations, and application observation to support the community well-being and surrounding buffer zones.

Keywords: logistic station, buffer zone, community well-being, spatial management guidelines

บทนำ

พื้นที่กันชนเป็นพื้นที่ที่เกิดจากการกำหนดระยะโดยรอบกิจกรรมหนึ่ง ๆ เพื่อบรรเทาผลกระทบเชิงลบที่จะส่งออกสู่พื้นที่กิจกรรมโดยรอบ ที่มีความอ่อนไหวทั้งในระบอบธรรมชาติและต่อมนุษย์ เช่น ป่าสงวน แหล่งน้ำธรรมชาติ พื้นที่ชุมชน ย่านที่พักอาศัย (Department of Environment Malaysia, 2012; Environmental Protection Authority, 2005) รวมไปถึงพื้นที่ที่มีรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินต่าง ๆ ที่อาจเกิดผลกระทบหรือสร้างความเสียหายจากการอยู่ติดกัน (Lismore City Council, 2000) โดยมีสมมติฐานว่าผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมจะลดปริมาณลง เมื่อมีการเพิ่มขึ้นของระยะทางจากแหล่งกำเนิดผลกระทบ (Environmental Protection Authority, 2005) ดังจะเห็นได้จากมาตรฐานการกำหนดพื้นที่กันชนส่วนมากมุ่งเน้นการกำหนดเพียงระยะกันชน แต่ไม่ได้มีการกำหนดรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินหรือพื้นที่กิจกรรมภายในพื้นที่กันชนที่เหมาะสม ซึ่งจะมีส่วนช่วยสนับสนุนให้เกิดความอยู่ดีมีสุขของชุมชนสำหรับพื้นที่โดยรอบ

แนวคิดความอยู่ดีมีสุขของชุมชน (community well-being) เป็นแนวคิดที่สนับสนุน และเพิ่มศักยภาพของชุมชนผ่านการประเมินปัจจัยในด้านต่าง ๆ ที่มีอยู่ในพื้นที่ชุมชน ปัจจัยหนึ่งในนั้น คือ สถานที่และพื้นที่กิจกรรม (Hilldixon, Solley & Bynon., 2019) ปัจจัยด้านสถานที่และพื้นที่กิจกรรมเป็นหนึ่งในตัวชี้วัดความอยู่ดีมีสุขของชุมชนที่แสดงออกมาในลักษณะเชิงพื้นที่ในรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน อาทิ พื้นที่สาธารณะสีเขียว พื้นที่ทางสังคม เป็นต้น รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินดังกล่าวหากนำมาประยุกต์ใช้ร่วมกับแนวคิดพื้นที่กันชน อาจส่งผลให้ได้รูปแบบพื้นที่กันชนที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนโดยรอบได้อย่างครอบคลุมทั้งในเชิงของการลดปริมาณผลกระทบเชิงลบ และการพัฒนาคุณภาพชีวิตไปพร้อม ๆ กัน

โครงการสถานีขนส่ง และกระจายสินค้า จังหวัดพิษณุโลกเป็นโครงการที่กำลังถูกพิจารณา และมีแผนในการก่อสร้างในอนาคต โดยมีการเสนอร่างโครงการให้ตั้งอยู่พื้นที่ตำบลบึงพระ จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งปัจจุบันเป็นพื้นที่ชุมชนที่มีผู้คนอาศัยอยู่ เมื่อพิจารณาถึงพื้นที่ศึกษาในปัจจุบันที่เป็นแหล่งชุมชนเดิม หากเกิดสถานีขนส่งและกระจายสินค้าและพื้นที่กันชนโดยรอบโครงการ การศึกษาและประยุกต์ใช้แนวคิดความอยู่ดีมีสุขของชุมชนจึงเป็นทางเลือกหนึ่งในการพัฒนาพื้นที่กันชนดังกล่าว ให้สามารถสนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของชุมชนเดิมในพื้นที่ศึกษาได้เป็นอย่างดี

บทความฉบับนี้ศึกษาแนวทางและลำดับขั้นตอนการพิจารณา วิเคราะห์ และเสนอแนะรูปแบบการจัดการเชิงพื้นที่สำหรับพื้นที่กันชนระหว่างสถานีขนส่ง และกระจายสินค้ากับพื้นที่ชุมชนโดยรอบ ในรูปของการกำหนดพื้นที่กิจกรรมเพื่อสนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของชุมชน ตลอดจนแสดงตัวอย่างการประยุกต์ใช้ผ่านกรณีศึกษาโครงการสถานีขนส่งและกระจายสินค้าจังหวัดพิษณุโลก

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาทฤษฎีแนวคิดความอยู่ดีมีสุขของชุมชนที่อยู่ในกรอบการจัดการเชิงพื้นที่และแนวคิดการพัฒนาพื้นที่โดยรอบการขนส่งย่านชุมชน

2. เพื่อวิเคราะห์การประยุกต์ใช้แนวคิดความอยู่ดีมีสุขร่วมกับแนวคิดการพัฒนาพื้นที่โดยรอบการขนส่งเข้ากับการกำหนดพื้นที่กิจกรรมของพื้นที่กันชน

3. เพื่อเสนอแนะแนวทางในการจัดการเชิงพื้นที่สำหรับพื้นที่กันชนระหว่างสถานีขนส่งและกระจายสินค้ากับพื้นที่ชุมชนโดยรอบ เพื่อสนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของชุมชน

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดความอยู่ดีมีสุขของชุมชน (community well-being)

การทำเข้าใจถึงแนวคิดความอยู่ดีมีสุขของชุมชนประกอบจากพื้นฐานความเข้าใจของแนวคิดสองอย่าง คือ “ความอยู่ดีมีสุข” (well-being) และ “ชุมชน” (community) โดยแนวคิดความอยู่ดีมีสุขเป็นแนวคิดที่กว้างมีหลายแง่มุม และหลายมิติ ทำให้สามารถนำไปใช้งานเฉพาะด้าน และบริบทต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในโลกปัจจุบันได้อย่างกว้างขวาง แต่เดิมความอยู่ดีมีสุขมีความเกี่ยวข้องกับสามมุมมองหลัก คือ (1) การเน้นไปที่ปัจจัยด้านความสุขและความพึงพอใจในชีวิต (2) การเน้นไปที่ปัจจัยที่เป็นการเติมเต็มหรือเพิ่มศักยภาพของการใช้ชีวิตตามค่านิยมหลัก และ (3) การเน้นไปที่ปัจจัยที่เน้นไปที่เรื่องสุขภาพโดยเฉพาะ โดยทั้งสามมุมมองเป็นส่วนประกอบที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดความอยู่ดีมีสุขที่มีความสัมพันธ์และต้องพึ่งพาซึ่งกันและกัน (Markovich, Slovynec D’Angelo & Dinh, 2018)

แนวคิดความอยู่ดีมีสุขของชุมชนเป็นการรวมกันของปัจจัยสำคัญในการส่งเสริม และเพิ่มศักยภาพในด้านต่าง ๆ ที่ชุมชน และผู้ต้องการ (Wisemen & Brasher, 2008) เป็นแนวคิดที่ใช้ประเมินชุมชนผ่านแง่มุม และมิติที่หลากหลายที่ปรากฏขึ้นภายในชุมชนเหล่านั้นที่กำหนดขึ้นโดยองค์กรหรือกลุ่มคนที่หลากหลาย ทำให้แนวคิดความอยู่ดีมีสุขของชุมชนมีลักษณะเป็นกรอบความคิดที่กว้างขวาง ไม่มีคำจำกัดความ และมาตรฐานสากลที่ชัดเจน หากแต่สามารถตีความผ่านบริบทในเชิงพื้นที่ได้ โดยแสดงออกในรูปของพื้นที่ของชุมชนที่สร้างโอกาสให้กับผู้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมที่สร้างขึ้นเพื่อสนับสนุนการเชื่อมต่อของผู้คน และสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน รวมไปถึงส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของตัวบุคคลผ่านการลดผลกระทบทางสังคม (Markovich, Slovynec D’Angelo & Dinh, 2018)

หนึ่งในตัวอย่างของกรอบแนวคิดที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง คือ แนวคิดการประเมินความอยู่ดีมีสุขของชุมชนของ Hilldixon, Solley & Bynon (2019) ผ่านการประเมินการเข้าถึง และสามารถเข้าใช้งานพื้นที่กิจกรรมหรือสถานที่ต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยแนวคิดดังกล่าวแบ่งพื้นที่กิจกรรมที่ใช้เป็นตัวชี้วัดความอยู่ดีมีสุขของชุมชนออกเป็น 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ (1) พื้นที่ทางวัฒนธรรม และการพักผ่อน (2) พื้นที่สาธารณะ และสิ่งแวดล้อม และ (3) พื้นที่ด้านการขนส่ง และการเชื่อมต่อ โดยมีการระบุลักษณะของพื้นที่กิจกรรมรูปแบบต่าง ๆ ที่สนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของชุมชนจำแนกย่อยได้ 6 ประเภทดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 รูปแบบพื้นที่กิจกรรมที่ใช้ในการประเมินความอยู่ดีมีสุขของชุมชน

พื้นที่กิจกรรม	ตัวอย่างกิจกรรม
ศาสนสถาน	สถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาต่างๆ เช่น วัด โบสถ์
พื้นที่สันทนาการ	สนามกีฬา สระว่ายน้ำ
พื้นที่สนับสนุนวัฒนธรรมท้องถิ่น	พิพิธภัณฑ์ แกลอรีศิลปะ โรงจัดแสดง โรงละคร
พื้นที่ทางสังคม	ร้านอาหาร คาเฟ่ สนามเด็กเล่น ศูนย์กลางชุมชน
พื้นที่สาธารณะสีเขียว	พื้นที่สวนสาธารณะ
พื้นที่ขนส่งสาธารณะ	สถานีรถโดยสารขนส่งสาธารณะ

ที่มา: ดัดแปลงจาก Hildixon, Solley & Bynon (2019)

นอกจากแนวคิดการประเมินความอยู่ดีมีสุขของชุมชน ผ่านการระบุลักษณะของพื้นที่กิจกรรมดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังมีแนวคิดการจัดการสถานที่ภายใต้กรอบความคิดของความอยู่ดีมีสุขของชุมชนที่มีการระบุในรูปของแนวทางในการออกแบบโครงการผ่านการกำหนดคุณลักษณะด้านต่าง ๆ ที่ควรคำนึงถึง เพื่อให้สอดคล้องและส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของชุมชนที่จำแนกออกเป็น 5 ด้าน เสนอโดย Markovich, Sloviniec D'Angelo, & Dinh (2018) ซึ่งมีรายละเอียดสรุปได้ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 กรอบการออกแบบโครงการที่คำนึงคุณลักษณะด้านต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของชุมชน

ด้านสังคม	ตัวชี้วัดด้านการเชื่อมโยงและเป็นมิตร
	1) การออกแบบโครงการ รวมไปถึงการเลือกที่ตั้งและการเข้าถึงต้องมีการเชื่อมต่อโดยตรงทั้งทางกายภาพและทางการมองเห็นกับพื้นที่สาธารณะ 2) พื้นที่สาธารณะหรือพื้นที่ส่วนกลางและจุดเข้าเมืองตั้งอยู่ตามเส้นทางเดินเท้าหลักและออกแบบให้เป็นพื้นที่พิเศษสำหรับพลเมือง 3) การออกแบบแสงและการจัดวางอยู่ในขนาดสัดส่วนการใช้งานของมนุษย์ (human scale) ทำให้เห็นพื้นที่สาธารณะหรือพื้นที่ส่วนกลางได้ สนับสนุนให้เกิดความรู้สึกปลอดภัยและเป็นมิตรต่อสภาพแวดล้อมโดยรอบ 4) โครงการถูกออกแบบโดยรองรับความต้องการของผู้คนทุกวัยตั้งแต่เด็กถึงผู้สูงอายุ 5) โครงการที่ออกแบบเป็นมิตรกับทั้งบริบทของสังคมและผู้คนในชุมชน

ตารางที่ 2 กรอบการออกแบบโครงการที่คำนึงคุณลักษณะด้านต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของชุมชน (ต่อ)

ด้านสังคม	ตัวชี้วัดด้านระบบสนับสนุน
	1) โครงการอยู่ในระยะที่สามารถเดินได้จากบริการที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ
	2) โครงการอยู่ในระยะที่สามารถเดินได้จากตัวเลือกทางอาหารเพื่อสุขภาพ
	3) โครงการให้พื้นที่เียบสงบสำหรับการพักผ่อนส่วนตัว
	ตัวชี้วัดด้านสังคม
	1) โครงการมีการจัดพื้นที่ทางสังคมในร่ม
ด้านสภาพแวดล้อม	2) โครงการให้การเข้าถึงพื้นที่ชุมชนทางสังคมกลางแจ้ง
	3) โครงการสามารถรองรับพื้นที่ในเฉพาะบริบทสำหรับการรวบรวมทางสังคม
	ตัวชี้วัดด้านความสุขและความเพลิดเพลิน
	1) โครงการเพิ่มการเชื่อมต่อทั้งทางกายภาพและทางการมองเห็นในรูปแบบทางธรรมชาติจากพื้นที่สาธารณะหรือพื้นที่ส่วนกลางและพื้นที่ว่างที่คนทั่วไปใช้งาน
	2) โครงการใช้ประโยชน์จากแสงธรรมชาติและการระบายอากาศให้มากที่สุด
	3) โครงการเพิ่มปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนและธรรมชาติสำหรับพื้นที่สาธารณะหรือพื้นที่ส่วนกลางและพื้นที่ว่างที่คนทั่วไปใช้งาน
	4) โครงการได้รับการออกแบบเพื่อกระตุ้นให้ผู้คนกระฉับกระเฉง
	ตัวชี้วัดด้านระบบธรรมชาติ
	1) โครงการปรับปรุงการทำงานของระบบนิเวศทางธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ
	2) โครงการดำเนินการส่งเสริมการอนุรักษ์น้ำและมีการบำบัดน้ำที่มีคุณภาพสูงสำหรับการใช้งานในสถานที่
	ตัวชี้วัดด้านการเคลื่อนไหว
	1) โครงการมอบโอกาสให้ผู้คนสามารถทำกิจกรรมรูปแบบต่าง ๆ หลากหลาย
	2) โครงการจัดลำดับความสำคัญในการใช้งานของระบบการขนส่งและเชื่อมต่อกับระบบการขนส่งอื่น ๆ
	ตัวชี้วัดด้านความยืดหยุ่น
	1) โครงการระบุความเสี่ยงและดำเนินการตามแผนความยืดหยุ่น

ตารางที่ 2 กรอบการออกแบบโครงการที่คำนึงคุณลักษณะด้านต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของชุมชน (ต่อ)

ด้านเศรษฐกิจ	ตัวชี้วัดด้านการเข้าถึง
	1) โครงการเป็นประโยชน์และสามารถใช้งานได้โดยผู้คนที่ทุกระดับรายได้ในชุมชน
	ตัวชี้วัดด้านความสมบูรณ์ของชุมชน
	1) โครงการสร้างความสมดุลแก่การใช้ชีวิต โดยสามารถเชื่อมโยงผู้คนไปยังสถานที่ต่างๆ อาทิ ที่พักอาศัย ที่ทำงาน โดยอยู่ในระยะที่เดินได้
	2) โครงการมีความหนาแน่นของกิจกรรม และสิ่งอำนวยความสะดวกที่สามารถรองรับความหนาแน่นของผู้คนได้
	3) โครงการสามารถดึงดูดผู้คนเข้ามาใช้งานได้
	ตัวชี้วัดด้านความคุ้มค่า
	1) โครงการมีการบำรุงรักษาอย่างต่อเนื่อง เพื่อดำเนินงานและส่งเสริมเศรษฐกิจในระยะยาว
	ตัวชี้วัดด้านเศรษฐกิจในท้องถิ่น
	1) โครงการส่งเสริมความเข้มแข็งและความหลากหลายของเศรษฐกิจในท้องถิ่น รวมไปถึงเป็นฐานความรู้ด้านเศรษฐกิจ
ด้านวัฒนธรรม	ตัวชี้วัดด้านความสามารถในการคงอยู่ของวัฒนธรรม
	1) โครงการสามารถถ่ายทอดงานศิลปะสู่สาธารณะ และสร้างเสริมโอกาสในการสร้างงานศิลปะ
	2) โครงการคำนึงถึงมรดกทางธรรมชาติและวัฒนธรรม
	3) โครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม
	ตัวชี้วัดด้านความรู้สึกเป็นเจ้าของ
	1) โครงการช่วยให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและสามารถแสดงออกอย่างชัดเจน
	2) โครงการแสดงถึงตัวตนในด้านวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมท้องถิ่น
	ตัวชี้วัดด้านกิจกรรม
	1) โครงการให้การเข้าถึงพื้นที่สร้างสรรค์
	ตัวชี้วัดด้านการเรียนรู้
	1) โครงการเปิดโอกาสให้คนทุกวัยได้เรียนรู้และพัฒนา
	2) โครงการมีการสื่อสารร่วมกันของผู้คนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต

ตารางที่ 2 กรอบการออกแบบโครงการที่คำนึงคุณลักษณะด้านต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของชุมชน (ต่อ)

ด้านการเมือง	ตัวชี้วัดด้านความรู้สึกเป็นเจ้าของและมีส่วนร่วม
	1) โครงการอนุญาตให้ผู้คนสามารถควบคุมสภาพแวดล้อมได้
	2) ผู้ใช้โครงการมีส่วนร่วมในการดูแลโครงการ
	3) ผู้ใช้โครงการมีส่วนร่วมในการกำหนดและตรวจสอบคุณภาพชีวิตของชุมชน
	ตัวชี้วัดด้านการทำงานร่วมกัน
	1) โครงการมีกระบวนการและกลไกที่ชัดเจนในการมีส่วนร่วมของสาขาวิชาชีพที่หลากหลาย
	2) โครงการสร้างการทำงานร่วมกันของผู้คน
	ตัวชี้วัดด้านการบูรณาการ
	1) โครงการผสมผสานความหลากหลายของแต่ละด้านได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ที่มา: ดัดแปลงจาก Markovich, Slovynec D'Angelo & Dinh (2018)

จะเห็นได้ว่ากรอบแนวทางการจัดการสถานที่ในด้านต่างๆ เพื่อสนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของชุมชนที่ได้กล่าวถึงข้างต้นนั้น แม้ส่วนใหญ่จะเป็นแนวทางการจัดการและคุณลักษณะของกิจกรรมที่ควรคำนึงถึงในภาพกว้าง หากแต่ก็สามารถนำแนวทางเหล่านี้ไปประยุกต์ใช้ให้เข้ากับความต้องการในลักษณะที่เป็นกายภาพของพื้นที่ได้

2. แนวคิดการพัฒนาพื้นที่โดยรอบการขนส่ง (transit-oriented developments - TODs)

แนวคิดการพัฒนาพื้นที่โดยรอบการขนส่ง เป็นแนวคิดที่ใช้ในการพัฒนาเมืองหรือชุมชนที่ให้ความสำคัญต่อการเดินทาง และขนส่งสาธารณะ ซึ่งมีความสอดคล้องกับตัวชี้วัดในแนวคิดความอยู่ดีมีสุขของชุมชนที่กล่าวถึงการเชื่อมโยงของผู้คนไปยังสถานที่ต่าง ๆ ในระยะเดินเท้า รวมไปถึงรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ปรากฏในแนวคิดนี้ มีความใกล้เคียงกับรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินที่สนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของชุมชน จึงอาจนำมาปรับใช้เป็นกรอบแนวทางในการกำหนดสัดส่วนรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินต่าง ๆ ของพื้นที่กันชนให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้นได้

แนวคิดการพัฒนาพื้นที่โดยรอบการขนส่ง เป็นแนวคิดในการพัฒนาพื้นที่โดยรอบย่านการค้าหลักหรือจุดพักการขนส่ง (transit stop) โดยมีการออกแบบรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินแบบผสมผสาน อาทิ ที่พักอาศัย พื้นที่การค้า สำนักงาน พื้นที่เปิดโล่ง และพื้นที่สาธารณะ ซึ่งให้ความสำคัญกับสภาพแวดล้อมที่สามารถเดินเท้า และส่งเสริมการใช้งานขนส่งสาธารณะ รวมไปถึงการกำหนดความหนาแน่นของที่พักอาศัยและสิ่งปลูกสร้างอาคาร แนวคิดนี้จำแนกออกเป็นสองรูปแบบจากเงื่อนไขของพื้นที่ที่แตกต่าง (Calthorpe Associates, 1992) ได้แก่

1) แนวคิดการพัฒนาพื้นที่โดยรอบการขนส่งย่านใจกลาง (urban TODs) แนวคิดการพัฒนาเมืองเชิงการขนส่งระดับผังเมือง เป็นแนวคิดในการพัฒนาพื้นที่บริเวณที่มีเส้นทางหลักในการเข้าถึงย่านการค้าหรือย่านการทำงานที่มีกิจกรรมของผู้คนหนาแน่น โดยมีการออกแบบที่ส่งเสริมการสร้างงานและเหมาะสมกับพื้นที่กิจกรรมที่มีความเข้มข้นในการใช้งานสูง อาทิ ศูนย์การค้าขนาดใหญ่ อาคารสำนักงาน หรือย่านที่พักอาศัยที่มีความหนาแน่น

2) แนวคิดการพัฒนาพื้นที่โดยรอบการขนส่งย่านชุมชน (neighborhood TODs) แนวคิดในการพัฒนาพื้นที่บริเวณที่ใกล้กับเส้นทางหลักในการเข้าถึงที่พักอาศัย ร้านค้าปลีก หรือสถานที่บริการต่าง ๆ โดยมีการออกแบบที่ให้ความสำคัญกับพื้นที่ที่อยู่อาศัย และกิจกรรมที่จับจ่ายใช้สอยในท้องถิ่น โดยพื้นที่มีการเข้าถึงทางถนนซึ่งส่วนใหญ่ไม่ใช่ถนนเส้นหลักที่ใช้ในการเดินทางของผู้คนหรือขนส่งสินค้า หากแต่ให้ความสำคัญกับสภาพแวดล้อมที่สามารถเดินเท้าได้อย่างสะดวก โดยตั้งอยู่รอบจุดศูนย์กลาง อาทิ ป้ายรถสาธารณะ

การนำแนวคิดการพัฒนาพื้นที่โดยรอบการขนส่งไปใช้กับย่านพื้นที่เดิมที่มีการใช้งานอยู่แล้ว ควรส่งเสริมบริบทเดิมของพื้นที่ และการใช้งานของพื้นที่โดยรอบ ด้วยการกำหนดขอบเขตของพื้นที่ที่จะพัฒนา และกำหนดสัดส่วนของรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินที่สามารถกระตุ้นกิจกรรมทางเท้า และเสริมสร้างการทำกิจกรรมร่วมกัน ตามสัดส่วนดังตารางที่

ตารางที่ 3 สัดส่วนการใช้ประโยชน์ที่ดินของพื้นที่ภายใต้แนวคิดการพัฒนาพื้นที่โดยรอบการขนส่ง

พื้นที่กิจกรรม	สัดส่วนแนวคิดการพัฒนาพื้นที่โดยรอบการขนส่งย่านใจกลาง (ร้อยละ)	สัดส่วนแนวคิดการพัฒนาพื้นที่โดยรอบการขนส่งย่านชุมชน (ร้อยละ)
พื้นที่สาธารณะ	ขั้นต่ำ 10	ขั้นต่ำ 10
พื้นที่พาณิชยกรรม	10 – 30	10 – 15
ที่พักอาศัย	20 – 60	40 – 80
พื้นที่ทำงาน (สำนักงาน)	20 – 60	0 – 40

ที่มา: ดัดแปลงจาก Calthorpe (1992)

รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทพื้นที่สาธารณะถือเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญอย่างมากเมื่อเทียบกับรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินอื่น ๆ แม้จะมีสัดส่วนเพียงร้อยละ 10 เท่านั้น เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวจะเป็นพื้นที่สาธารณะที่ให้ผู้คนในพื้นที่มาใช้งานและทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน โดยออกมาในรูปแบบของพื้นที่กิจกรรมอย่างสวนสาธารณะหรือลานสาธารณะเปิดโล่ง

แนวทางเสนอแนะการกำหนดพื้นที่กิจกรรมสำหรับพื้นที่กันชน เพื่อสนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของชุมชน

จากการวิเคราะห์รูปแบบพื้นที่กิจกรรมปัจจุบัน ที่ปรากฏ และกำหนดพื้นที่กิจกรรมที่สนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของชุมชนลงบนพื้นที่กันชน พบว่า ที่มีลักษณะว่างโล่งไม่มีสิ่งปลูกสร้าง โดยจากแนวทางการออกแบบโครงการของ Markovich, Sloviniec D'Angelo & Dinh (2018) ได้เสนอแนวทางการออกแบบโครงการที่สนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของชุมชน ประกอบด้วยองค์ประกอบทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ด้านสังคม ด้านสภาพแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจ ด้านวัฒนธรรม และด้านการเมือง ที่มีการกำหนดตัวชี้วัดสำหรับองค์ประกอบในด้านต่าง ๆ ดังตารางที่ 2 และการศึกษาได้ประมวลสรุปแนวทางดังกล่าวให้อยู่ในรูปของพื้นที่กิจกรรมที่สนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของชุมชน และนำผลที่ได้มาประมวลร่วมกับกรอบแนวคิดการประเมินความอยู่ดีมีสุขของชุมชนของ Hilldixon, Solley & Bynon (2019) ในด้านสถานที่ดังตารางที่ 1 ซึ่งสามารถสรุปเป็นรูปแบบพื้นที่กิจกรรมสำหรับพื้นที่กันชนของสถานีขนส่งและกระจายสินค้า เพื่อสนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของชุมชนได้ โดยแนวทางดังกล่าวจะไม่คำนึงถึงมิติในข้อกำหนดทางผังเมือง และผลกระทบเชิงลบจากสถานีขนส่งและกระจายสินค้านี้ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ข้อเสนอแนะพื้นที่กิจกรรมที่สนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของชุมชน

องค์ประกอบ	พื้นที่กิจกรรม	ตัวอย่างกิจกรรม
ด้านสังคม	พื้นที่ทางสังคมของชุมชน	ศาลาประชาคม ลานกิจกรรมชุมชน ศูนย์ชุมชน
	พื้นที่พักผ่อนและส่งเสริมสุขภาพของชุมชน	สนามฟุตบอล สนามแบดมินตัน ลานออกกำลังกาย
ด้านการเมือง	พื้นที่ด้านการขนส่งและเชื่อมต่อ	สถานีรถโดยสารขนส่งสาธารณะ บ้ายรถโดยสารสาธารณะ
ด้านสภาพแวดล้อม	พื้นที่สาธารณะสีเขียว	สวนสาธารณะ สวนหย่อม
ด้านเศรษฐกิจ	พื้นที่พาณิชยกรรม	ศูนย์การค้า ร้านค้า ร้านอาหาร ตลาด
	พื้นที่ส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่น	ร้านสินค้าท้องถิ่น ร้านสินค้าที่ระลึก
ด้านวัฒนธรรม	พื้นที่เผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น	พิพิธภัณฑ์ แกลอรีศิลปะ หอประชุม โรงละคร
	พื้นที่ส่งเสริมการเรียนรู้และความคิดสร้างสรรค์	ห้องสมุด ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ลานจัดแสดง

ซึ่งกรอบพื้นที่กิจกรรมสำหรับพื้นที่กันชนของสถานีขนส่งและกระจายสินค้า เพื่อสนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของชุมชนนี้ จะถูกใช้ในการระบุพื้นที่กิจกรรมที่เหมาะสมกับชุมชน อย่างไรก็ตาม นอกจากการระบุประเภทพื้นที่กิจกรรมแล้ว การคำนึงถึงสัดส่วนของพื้นที่กิจกรรมที่เหมาะสมก็มีบทบาทสำคัญต่อการสนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของชุมชนเช่นกัน ทำให้การศึกษานี้ได้เสนอแนะแนวทางพิจารณาการกำหนดประเภทของพื้นที่กิจกรรมตามสัดส่วนที่เหมาะสมเพิ่มเติม โดยอ้างอิงจากแนวคิดการพัฒนาพื้นที่โดยรอบการขนส่งย่านชุมชนดังตารางที่ 3 มาประมวลร่วมกับข้อเสนอแนะพื้นที่กิจกรรมที่สนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของชุมชนดังตารางที่ 4 และสรุปสัดส่วนพื้นที่กิจกรรมที่สนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของชุมชนประยุกต์จากกรอบแนวคิดการพัฒนาพื้นที่โดยรอบการขนส่งดังตารางที่ 5

ตารางที่ 5 สัดส่วนพื้นที่กิจกรรมที่สนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของชุมชนประยุกต์จากกรอบแนวคิดการพัฒนาพื้นที่โดยรอบการขนส่ง

พื้นที่กิจกรรมตามแนวคิดการพัฒนาพื้นที่โดยรอบการขนส่ง	พื้นที่กิจกรรมที่สนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของชุมชน	สัดส่วนแนวคิดการพัฒนาพื้นที่โดยรอบการขนส่งย่านใจกลาง (ร้อยละ)	สัดส่วนแนวคิดการพัฒนาพื้นที่โดยรอบการขนส่งย่านชุมชน (ร้อยละ)
พื้นที่สาธารณะ	พื้นที่ทางสังคมของชุมชน	ขั้นต่ำ 10	ขั้นต่ำ 10
	พื้นที่กิจกรรมและพักผ่อนของชุมชน		
	พื้นที่สาธารณะสีเขียว		
พื้นที่ใจกลาง	พื้นที่พาณิชยกรรม	10 – 30	10 – 15
	พื้นที่ส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่น		
	พื้นที่ด้านการขนส่งและเชื่อมต่อ		
พื้นที่ทำงาน	พื้นที่เผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น	20 – 60	0 – 40
	พื้นที่ส่งเสริมการเรียนรู้และความคิดสร้างสรรค์		
ที่พักอาศัย	พื้นที่ชุมชนเดิม	20 – 60	40 – 80

จากตารางที่ 5 จะเห็นได้ว่าแม้รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทพื้นที่สาธารณะ จะมีสัดส่วนเพียงร้อยละ 10 เท่านั้น หากพิจารณาจากกรอบการออกแบบด้านสภาพแวดล้อมของ Markovich, Slovinec D'Angelo & Dinh (2018) ที่ระบุว่าพื้นที่ควรมีการเชื่อมต่อทางกายภาพ และทางการมองเห็นกับพื้นที่ธรรมชาติ หรือพื้นที่ส่วนกลางสาธารณะ ส่งผลให้การศึกษานี้เสนอแนะพื้นที่สาธารณะสีเขียวประเภทสวน

สาธารณะ หรือสวนหย่อมเป็นพื้นที่กิจกรรมที่มีผลต่อการสนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของชุมชนมากกว่ารูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินอื่น ๆ เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวจะเป็นพื้นที่สาธารณะที่ให้ผู้คนในพื้นที่มาใช้งาน และทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน ทั้งยังเป็นพื้นที่เปิดโล่ง ที่ส่งเสริมให้เกิดการเชื่อมต่อทางการมองเห็นได้ดีกว่าพื้นที่ประเภทอื่น ๆ

นอกจากนี้การจัดวางตำแหน่ง หรือแผนผังบริเวณพื้นที่ดังกล่าว ยังส่งผลในการสนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของชุมชนได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้าถึง และการเชื่อมต่อทางกายภาพ และทางการมองเห็น การศึกษานี้จึงเสนอแนะให้การกำหนดรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน และพื้นที่กิจกรรมดังกล่าว โดยคำนึงถึงการเข้าถึงการใช้งานของผู้คนในชุมชนจากกรอบการออกแบบด้านสังคมและเศรษฐกิจ กล่าวคือ ควรมีการเข้าถึงการใช้งานพื้นที่ที่สะดวกและง่าย รวมไปถึงการอยู่ในระยะที่สามารถเดินเท้าได้ตามแนวคิดการพัฒนาพื้นที่โดยรอบการขนส่งย่านชุมชน (transit-oriented developments - TODs)

จากการวิเคราะห์แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องตามที่กล่าวมาข้างต้น ปรากฏให้เห็นถึงพื้นที่กิจกรรมที่สนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของชุมชน และสัดส่วนในการจัดสรรพื้นที่กิจกรรม โดยการนำผลลัพธ์ดังกล่าวมาสร้างแนวทางเสนอแนะ โดยใช้หลักการในการต้องการเพิ่มพื้นที่กิจกรรมที่สนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของชุมชนที่ขาดหายในพื้นที่ชุมชนโดยรอบ จากวิธีการกำหนดพื้นที่กิจกรรมลงบนพื้นที่กันชนที่มีลักษณะว่างโล่งไม่มีสิ่งปลูกสร้างเป็นหลัก ซึ่งสามารถสรุปเป็นลำดับขั้นตอนในการวิเคราะห์ เพื่อกำหนดรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน และพื้นที่กิจกรรม สำหรับพื้นที่กันชนระหว่างสถานีขนส่งและกระจายสินค้ากับพื้นที่ชุมชนโดยรอบ เพื่อสนับสนุนความอยู่ดีมีสุขได้เป็น 2 ขั้นตอนหลัก ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์พื้นที่ชุมชนที่จะเป็นผู้ใช้งานหลักของพื้นที่กันชน

จากแนวคิดความอยู่ดีมีสุขของชุมชนด้านสังคมและสภาพแวดล้อมที่โครงการควรมีการเชื่อมต่อทั้งทางการเข้าถึง และทางการมองเห็นกับพื้นที่สาธารณะ รวมไปถึงการที่โครงการควรอยู่ในระยะที่สามารถเดินเท้าได้ ตามแนวคิดการพัฒนาพื้นที่โดยรอบการขนส่งย่านชุมชน ซึ่งในการศึกษานี้เสนอให้พิจารณาขอบเขตของพื้นที่ชุมชนที่จะเข้าใช้งานในพื้นที่กันชนให้อยู่ในระยะการเดินเท้าได้ไม่เกิน 5 นาที โดยกำหนดพื้นที่โดยรอบพื้นที่กันชนระยะ 300 เมตร เป็นพื้นที่ชุมชนที่จะเป็นผู้ใช้งานหลักของพื้นที่กันชน โดยพื้นที่ชุมชนดังกล่าวต้องไม่มีอุปสรรคที่จะขัดขวางการเชื่อมต่อทางการเข้าถึงพื้นที่กันชนที่สำคัญ อาทิ ถนนขนาดใหญ่ ทางรถไฟ ทางน้ำ เป็นต้น เมื่อได้พื้นที่ชุมชนที่จะเป็นผู้ใช้งานหลักแล้ว จึงทำการวิเคราะห์รูปแบบ และสัดส่วนพื้นที่กิจกรรมปัจจุบันของพื้นที่ชุมชนนั้น ๆ จำแนกตามรูปแบบพื้นที่กิจกรรมดังตารางที่ 5 เพื่อใช้เป็นข้อมูลประกอบการกำหนดรูปแบบพื้นที่กิจกรรมของพื้นที่กันชน เพื่อสนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของชุมชนตามแนวทางเสนอแนะในขั้นตอนต่อไป

ขั้นตอนที่ 2 การกำหนดรูปแบบพื้นที่กิจกรรมของพื้นที่กันชนที่สนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของชุมชน

ทำการวิเคราะห์รูปแบบของพื้นที่กิจกรรมที่สนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของชุมชน ที่ไม่ปรากฏในพื้นที่ชุมชนที่ได้จากขั้นตอนที่ 1 และนำไปพิจารณาเปรียบเทียบตามสัดส่วนดังตารางที่ 5 เพื่อระบุพื้นที่กิจกรรมที่ต้องการเพิ่มเติมในพื้นที่กันชน เพื่อสนับสนุนให้เกิดความอยู่ดีมีสุขของชุมชนที่ดีขึ้นได้ โดยขั้นตอนนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานแนวคิดความอยู่ดีมีสุขของชุมชน ที่ระบุว่า โครงการควรมอบโอกาสให้ผู้คนสามารถทำกิจกรรมที่

หลากหลายรูปแบบ หมายความว่า ในกรณีที่มีความขาดแคลนของพื้นที่หลากหลายประเภท อาจพิจารณาแบ่งสรรการใช้ประโยชน์ที่ดินให้เกิดความหลากหลายเป็นหลักก่อน โดยอยู่บนพื้นฐานของสัดส่วนที่เหมาะสมตามข้อเสนอแนะตารางที่ 5 ทั้งนี้ การเปรียบเทียบสัดส่วนให้ครบพื้นที่กันชนเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่รวม ทั้งนี้ จะให้ความสำคัญกับรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทพื้นที่สาธารณะเป็นลำดับแรก ด้วยเหตุผลด้านการสนับสนุนการเชื่อมต่อถึงกล่าวถึงแล้วก่อนหน้านี้

นอกจากเกณฑ์ต่าง ๆ ข้างต้นแล้วการกำหนดพื้นที่กิจกรรมของพื้นที่กันชน ควรคำนึงถึงความเหมาะสมกับขนาดของพื้นที่กันชนด้วย เนื่องจากในบางกรณีที่มีการใช้ประโยชน์ที่ดิน และพื้นที่กิจกรรมที่สนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของชุมชนที่ขาดหาย หรือไม่เพียงพอหลายประเภท แต่ขนาดของพื้นที่กันชนไม่เพียงพอต่อการบรรจุพื้นที่กิจกรรมเหล่านั้น จึงควรวิเคราะห์ร่วมกับปัจจัยด้านต่าง ๆ เพื่อจัดสรรรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินที่จะกำหนดลงพื้นที่กันชน ให้สามารถสนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด โดยการศึกษาข้อเสนอแนะที่ช่วยสนับสนุนการตัดสินใจเพิ่มเติม จากเกณฑ์ต่าง ๆ ที่กล่าวถึงก่อนหน้านี้ อีก 3 เกณฑ์หลัก ประกอบด้วย

1) ความหนาแน่นของการตั้งถิ่นฐาน กล่าวคือ รูปแบบพื้นที่กิจกรรมที่สนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของชุมชนบางประเภท อาจไม่มีประสิทธิภาพพอหากมีจำนวนของผู้เข้าใช้ในปริมาณที่น้อยเกินไป โดยในการศึกษานี้เสนอให้ใช้การประเมินในรูปของความหนาแน่นของการตั้งถิ่นฐาน คิดเป็นร้อยละของสิ่งปลูกสร้างต่อพื้นที่ชุมชนทั้งหมดที่สามารถประเมินได้สะดวกจากภาพถ่ายทางอากาศ

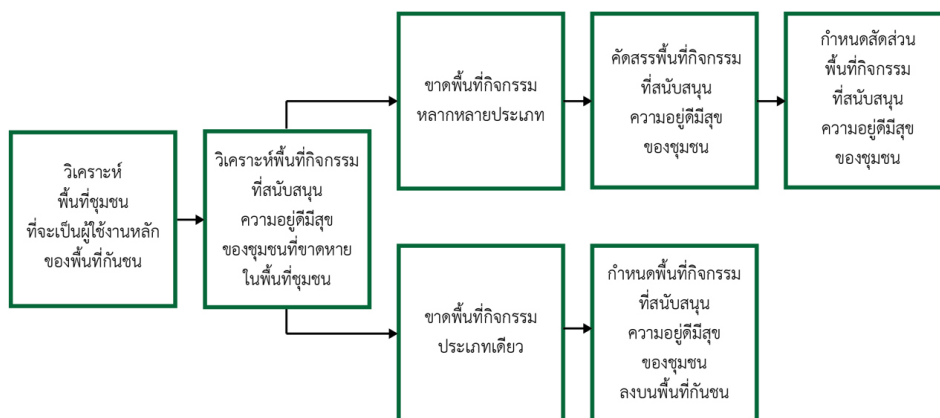
2) รูปร่างของพื้นที่กันชน กล่าวคือ แบ่งออกเป็น 2 กรณี โดยคำนึงจากตัวอย่างกิจกรรมดังตารางที่ 9 ในกรณีแรกที่พื้นที่กันชนมีรูปร่างที่ดินเหมาะสมกับการสร้างอาคาร ซึ่งควรมีความกว้างของพื้นที่ไม่ต่ำกว่า 12 เมตร จะเหมาะสมกับพื้นที่กิจกรรมทุกประเภท แต่หากในกรณีของพื้นที่กันชนมีรูปร่างที่ดินไม่เหมาะแก่การสร้างอาคาร โดยมีความกว้างของพื้นที่ต่ำกว่า 12 เมตร จะเหมาะสมกับพื้นที่กิจกรรมที่ไม่จำเป็นต้องมีสิ่งปลูกสร้าง ได้แก่ พื้นที่ด้านการขนส่ง และเชื่อมต่อ พื้นที่พักผ่อน และสร้างเสริมสุขภาพของชุมชน พื้นที่สาธารณะสีเขียว และพื้นที่พาสซีฟ

3) การเข้าถึง กล่าวคือ พื้นที่กันชนมีการเข้าถึงง่าย หรือติดกับถนนเส้นหลัก จะเหมาะสมกับพื้นที่กิจกรรมที่มีส่วนรวมจากผู้คนภายนอก หรือผู้ใช้งานจาร ส่วนพื้นที่กันชนที่มีการเข้าถึงจำกัดหรือไม่ติดกับถนนเส้นหลัก จะเหมาะสมกับพื้นที่กิจกรรมที่ผู้ใช้งานหลักเป็นผู้อยู่ในย่านชุมชนบริเวณนั้น

ซึ่งในแต่ละส่วนประกอบ สามารถจำแนกตามความหนาแน่นของการตั้งถิ่นฐาน ขนาด และรูปร่างของพื้นที่ และการเข้าถึง มีความเหมาะสมกับรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินที่สนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของชุมชนดังตารางที่ 6

ตารางที่ 6 ลักษณะพื้นที่กันชนกับรูปแบบพื้นที่กิจกรรมที่สนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของชุมชน

ลักษณะของพื้นที่กันชน	พื้นที่กิจกรรมที่สนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของชุมชน							
	พื้นที่ด้านการขนส่งและเชื่อมต่อ	พื้นที่ทางสังคมของชุมชน	พื้นที่พักผ่อนและสร้างเสริมสุขภาพของชุมชน	พื้นที่สาธารณะสีเขียว	พื้นที่พาณิชยกรรม	พื้นที่ส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่น	พื้นที่เผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น	พื้นที่ส่งเสริมการเรียนรู้และความคิดสร้างสรรค์
1) ความหนาแน่นของการตั้งถิ่นฐาน								
1.1 พื้นที่สิ่งปลูกสร้างเกินร้อยละ 60 ของพื้นที่ชุมชน	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1.2 พื้นที่สิ่งปลูกสร้างร้อยละ 30 – 60 ของพื้นที่ชุมชน	☐		☐	☐	☐	☐		
1.3 พื้นที่สิ่งปลูกสร้างไม่เกินร้อยละ 30 ของพื้นที่ชุมชน	☐			☐	☐			
2) รูปร่างของพื้นที่กันชน								
2.1 รูปร่างที่ดินเหมาะสมกับการสร้างอาคาร	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2.2 รูปร่างที่ดินไม่เหมาะสมกับการสร้างอาคาร	☐		☐	☐	☐			
3) การเข้าถึง								
3.1 การเข้าถึงง่าย	☐			☐	☐	☐	☐	☐
3.2 การเข้าถึงจำกัด		☐	☐	☐				☐

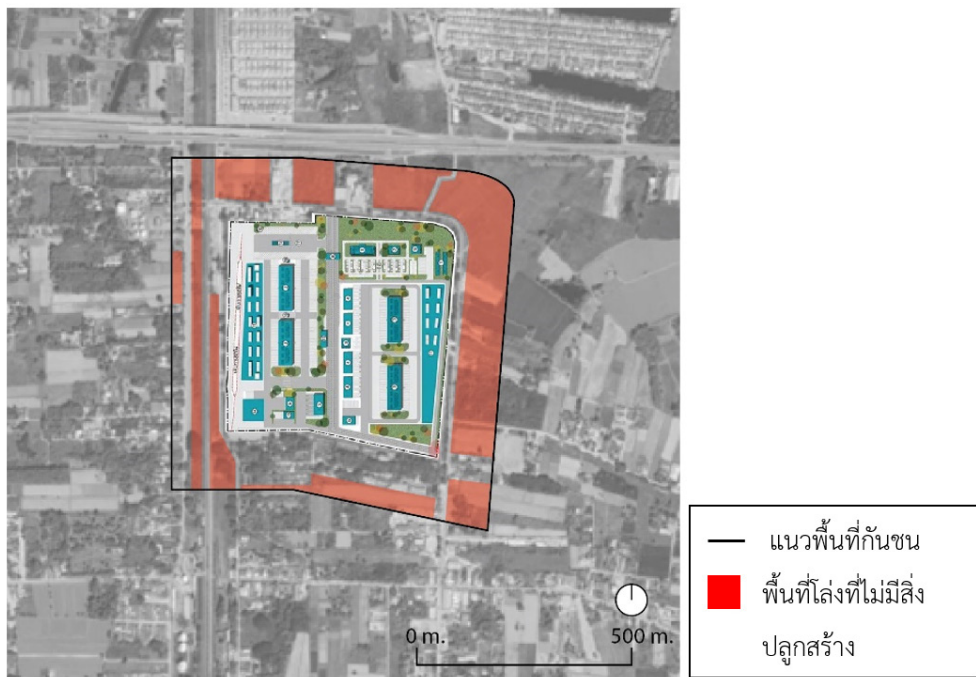

ภาพที่ 1 ลำดับขั้นตอนการประยุกต์ใช้แนวทางเสนอแนะ

จากแนวทางเสนอแนะข้างต้น สามารถสรุปลำดับขั้นตอนทั้งหมดในการวิเคราะห์ เพื่อกำหนดรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินและพื้นที่กิจกรรม สำหรับพื้นที่กันชนระหว่างสถานีขนส่ง และกระจายสินค้ากับพื้นที่ชุมชนโดยรอบ เพื่อสนับสนุนความอยู่ดีมีสุขตามแนวทางเสนอแนะได้ดังภาพที่ 1 ซึ่งแนวทางเสนอแนะดังกล่าว เป็นการกำหนดพื้นที่กิจกรรมลงบนพื้นที่กันชนที่มีลักษณะว่างโล่ง ไม่มีสิ่งปลูกสร้าง ผ่านการวิเคราะห์ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ โดยกำหนดพื้นที่กิจกรรมที่สนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของชุมชน ที่ไม่ปรากฏในบริเวณพื้นที่ชุมชนโดยรอบลงบนพื้นที่กันชนตามสัดส่วนที่เหมาะสม โดยแนวทางเสนอแนะดังกล่าวจะไม่คำนึงถึงมิติด้านอื่น ๆ ประกอบการกำหนดพื้นที่กิจกรรม

การประยุกต์ใช้แนวทางเสนอแนะ: กรณีศึกษาสถานีขนส่ง และกระจายสินค้าจังหวัดพิษณุโลก

กรณีศึกษาสถานีขนส่งและกระจายสินค้าจังหวัดพิษณุโลก ตั้งอยู่ที่บริเวณสถานีรถไฟบึงพระ อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก มีขนาดเนื้อที่ 185 ไร่ โดยอยู่ใกล้กับทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 126 และมีทางรถไฟขนานกับพื้นที่โครงการในทางทิศตะวันตก พื้นที่โดยรอบของโครงการประกอบไปด้วยชุมชนบึงพระและพื้นที่ทางเกษตรกรรม

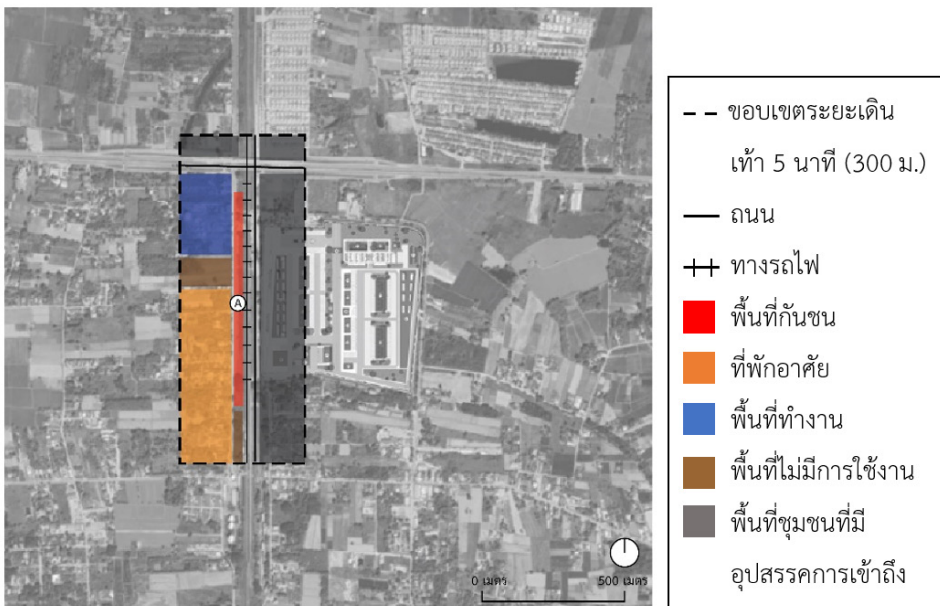

ภาพที่ 2 พื้นที่ว่างโล่งที่ไม่มีสิ่งปลูกสร้างภายในแนวพื้นที่กันชนรอบสถานีขนส่งและกระจายสินค้าจังหวัดพิษณุโลก

ตัวอย่างการประยุกต์ใช้แนวทางเสนอแนะ จะพิจารณาให้โครงการสถานีขนส่งและกระจายสินค้า มีระยะกันชนโดยรอบ 150 เมตร โดยอ้างอิงและเปรียบเทียบกับคุณลักษณะทางกายภาพกับมาตรฐานการ กำหนดพื้นที่กันชนประเทศเนเธอร์แลนด์ของ Maas (1976) ซึ่งการกำหนดระยะกันชนดังกล่าวเป็นเพียง ตัวอย่างแสดงให้เห็นถึงการประยุกต์ใช้งานเพียงเท่านั้น ตามแนวทางเสนอแนะจะพิจารณาถึงพื้นที่กันชนว่าง โล่งที่ไม่มีสิ่งปลูกสร้าง สามารถสรุปพื้นที่กันชนว่างโล่งที่ไม่มีสิ่งปลูกสร้างดังภาพที่ 2 ด้วยข้อจำกัดด้านพื้นที่ ศึกษา บทความนี้จึงได้นำเสนอเพียงการประยุกต์กับพื้นที่กันชนส่วนเดียวเท่านั้น คือ พื้นที่กันชนติดกับทาง รถไฟฟ้าด้านทิศตะวันตกของสถานีขนส่งและกระจายสินค้า โดยมีขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์พื้นที่ชุมชนที่จะเป็นผู้ใช้งานหลักของพื้นที่กันชน

จะเห็นได้ว่าบริเวณพื้นที่กันชน A (ภาพที่ 3) อยู่ระหว่างถนนและทางรถไฟ จากแนวคิดดังกล่าวที่ กล่าวมาในข้างต้นสามารถกำหนดพื้นที่โดยรอบพื้นที่กันชนในระยะ 300 เมตร เป็นผู้ใช้งานหลัก โดยบริเวณ พื้นที่ดังกล่าวบางส่วนจากการกำหนดจะไม่ถูกนับเป็นผู้ใช้งานหลักของพื้นที่กันชน เนื่องจากมีอุปสรรคในการ เข้าถึงพื้นที่กันชนอย่างทางรางรถไฟและถนนขนาดใหญ่ตัดผ่าน เมื่อพิจารณาพื้นที่กิจกรรมปัจจุบันของพื้นที่ ชุมชนพบว่าส่วนใหญ่เป็นพื้นที่อยู่อาศัย พื้นที่ทำงาน และพื้นที่ไม่มีการใช้งาน โดยมีสัดส่วนพื้นที่กิจกรรม ได้แก่ (1) ที่พักอาศัยร้อยละ 55 ของพื้นที่ทั้งหมด (2) พื้นที่ทำงานร้อยละ 25 ของพื้นที่ทั้งหมด (3) พื้นที่ไม่มี การใช้งานร้อยละ 10 ของพื้นที่ทั้งหมด และ (4) พื้นที่กันชน A ร้อยละ 10 ของพื้นที่ทั้งหมด (ค่าสัดส่วนโดย ประมาณดังกล่าว ใช้เพื่อแสดงให้เห็นเป็นตัวอย่างของการประยุกต์ใช้แนวทางเสนอแนะเท่านั้น)

ภาพที่ 3 ผู้ใช้งานหลักของพื้นที่กันชน A และพื้นที่กิจกรรมปัจจุบันของพื้นที่ชุมชนที่เป็นผู้ใช้งานหลัก

ขั้นตอนที่ 2 การกำหนดรูปแบบพื้นที่กิจกรรมของพื้นที่กันชนที่สนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของชุมชน

นำผลการวิเคราะห์รูปแบบและสัดส่วนพื้นที่กิจกรรมที่ได้มา เปรียบเทียบกับลักษณะพื้นที่กิจกรรมที่สนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของชุมชนดังตารางที่ 4 เพื่อตรวจสอบพื้นที่กิจกรรมที่สนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของชุมชนที่ขาดหาย

ผลสรุปของพื้นที่กันชน A คือ พบพื้นที่กิจกรรมที่สนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของชุมชนที่ขาดหายในทุกรูปแบบ ซึ่งในกรณีที่มีพื้นที่กิจกรรมที่เหมาะสมหลากหลายรูปแบบ หากแต่พื้นที่กันชนมีขนาดจำกัดแบบในกรณีนี้ กรอบแนวทางเสนอแนะ เสนอให้เลือกจัดสรรกิจกรรมที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพของการใช้งานสูงสุดที่อยู่บนพื้นฐานของความหลากหลาย โดยพิจารณาถึงข้อจำกัดและเกณฑ์ความเหมาะสม 3 ประการ ประกอบด้วย ความหนาแน่นของการตั้งถิ่นฐาน ขนาดและรูปร่างของที่ดิน และการเข้าถึง ตามข้อเสนอแนะดังตารางที่ 6 โดยสามารถสรุปรูปแบบพื้นที่กิจกรรมที่เหมาะสมสำหรับพื้นที่กันชน A ดังตารางที่ 7

ตารางที่ 7 รูปแบบพื้นที่กิจกรรมที่เหมาะสมสำหรับพื้นที่กันชน A

ลักษณะของพื้นที่กันชน	พื้นที่กิจกรรมที่สนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของชุมชน							
	พื้นที่ด้านการขนส่งและเชื่อมต่อ	พื้นที่ทางสังคมของชุมชน	พื้นที่พักผ่อนและสร้างเสริมสุขภาพของชุมชน	พื้นที่สาธารณะสีเขียว	พื้นที่พาณิชยกรรม	พื้นที่ส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่น	พื้นที่เผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น	พื้นที่ส่งเสริมการเรียนรู้และความคิดสร้างสรรค์
พื้นที่กิจกรรมที่ไม่ปรากฏหรือไม่เพียงพอในพื้นที่ชุมชน	○	○	○	○	○	○	○	○
1) ความหนาแน่นของการตั้งถิ่นฐาน								
พื้นที่สิ่งปลูกสร้างร้อยละ 30 – 60 ของพื้นที่ชุมชน	○		○	○	○	○		
2) รูปร่างของพื้นที่กันชน								
มีรูปร่างที่ดินไม่เหมาะสมกับการสร้างอาคาร	○		○	○	○			
3) การเข้าถึง								
3.1 การเข้าถึงง่าย	○			○	○	○	○	○
สรุป	○		○	○				○

จากการคัดเลือกพื้นที่กิจกรรมที่จะบรรจุลงในพื้นที่กันชนตามแนวทางเสนอแนะ ได้ผลว่ามีการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เหมาะสมกับพื้นที่กันชน A เพื่อสนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของชุมชนหมายเลข 1 ได้แก่ (1) พื้นที่ด้านขนส่งและเชื่อมต่อ (2) พื้นที่พื้นที่สาธารณะสีเขียว และ (3) พื้นที่พาณิชยกรรม

โดยสถานีนขนส่งและกระจายสินค้าจังหวัดพิษณุโลก ตั้งอยู่เขตนอกเมืองบริเวณถนนเลี้ยวเมือง การใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชนโดยรอบส่วนใหญ่เป็นย่านที่พักอาศัย และพื้นที่เกษตรกรรม ซึ่งสามารถอ้างอิงสัดส่วนตามแนวคิดการพัฒนาพื้นที่โดยรอบการขนส่งย่านชุมชนดังตารางที่ 5 โดยสามารถสรุปสัดส่วนพื้นที่กิจกรรม เพื่อสนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของชุมชนและพื้นที่กันชน A ดังตารางที่ 8

ตารางที่ 8 สัดส่วนพื้นที่กิจกรรมเพื่อสนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของชุมชนและพื้นที่กันชน A

รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน	สัดส่วน* (ร้อยละ)
พื้นที่ชุมชน	90
- ที่พักอาศัย	55
- พื้นที่ทำงาน	25
พื้นที่ไม่มีการใช้งาน	10
พื้นที่กันชน A	10
- พื้นที่สีเขียวสาธารณะ	10
- พื้นที่พาณิชยกรรม	
- พื้นที่ด้านการขนส่งและเชื่อมต่อ	

*สัดส่วนโดยประมาณปรับเปลี่ยนได้เล็กน้อยตามความเหมาะสม

จากสัดส่วนพื้นที่กิจกรรมข้างต้นที่บริเวณพื้นที่กันชนมีสัดส่วนประมาณร้อยละ 10 ของพื้นที่ทั้งหมด เหมาะสมกับการจัดสรรให้พื้นที่สาธารณะสีเขียว พื้นที่พาณิชยกรรม และพื้นที่ด้านการขนส่งและเชื่อมต่อ แต่เนื่องจากพื้นที่กันชนมีสัดส่วนเพียงร้อยละ 10 ของพื้นที่ทั้งหมด ส่งผลให้ไม่สามารถกำหนดพื้นที่กิจกรรมได้ตามสัดส่วนขั้นต่ำตามแนวทางเสนอแนะ อย่างไรก็ตาม แนวทางเสนอแนะได้ให้ความสำคัญกับพื้นที่กิจกรรมอย่างพื้นที่สาธารณะสีเขียวมากที่สุด ส่งผลให้พื้นที่กิจกรรมที่เหมาะสมกับการกำหนดลงบนพื้นที่กันชน A ได้แก่ พื้นที่สาธารณะสีเขียว โดยกลุ่มพื้นที่กิจกรรมอื่น ๆ อาจจะบุไว้ทางเลือกรอง สำหรับการกำหนดพื้นที่กิจกรรมของพื้นที่กันชน A

สรุปผลและอภิปราย

การศึกษานี้มุ่งเน้นไปที่การจัดการเชิงพื้นที่สำหรับพื้นที่กันชนระหว่างสถานีขนส่ง และกระจายสินค้ากับพื้นที่ชุมชนโดยรอบ เพื่อสนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของชุมชน โดยศึกษาจาก 2 แนวคิดหลัก ได้แก่ แนวคิดความอยู่ดีมีสุขของชุมชน และแนวคิดการพัฒนาพื้นที่โดยรอบการขนส่งย่านชุมชน ให้ออกมาในรูปแบบของแนวทางในการกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินและพื้นที่กิจกรรม โดยแนวทางเสนอแนะดังกล่าว สามารถประยุกต์ใช้กับพื้นที่กันชนของกรณีศึกษาผ่านการวิเคราะห์พื้นที่ชุมชนโดยรอบ และกำหนดพื้นที่กิจกรรมที่สนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของชุมชน ซึ่งแนวทางเสนอแนะดังกล่าวอาจไม่คำนึงถึงหรือกล่าวรวมถึง ข้อกำหนดทางผังเมือง และผลกระทบเชิงลบจากสถานีขนส่งและกระจายสินค้า

นอกจากนี้ จากการศึกษาแนวคิดดังกล่าว พบปัจจัยสำคัญในการสนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของชุมชน ที่นำมาเป็นพื้นฐานการพัฒนาแนวทางเสนอแนะในการกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่กันชน 3 ปัจจัย ประกอบด้วย (1) ความหลากหลายของกิจกรรม (2) การให้ความสำคัญกับพื้นที่สาธารณะสีเขียว และ (3) การเข้าถึงพื้นที่ด้วยการเดินเท้า โดยสามารถสรุปแนวทางเสนอแนะเป็น 2 ขั้นตอนหลัก คือ

ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์พื้นที่ชุมชนที่จะเป็นผู้ใช้งานหลักของพื้นที่กันชน ที่เสนอให้พิจารณาพื้นที่ชุมชนจากระยะการเดินเท้าไม่เกิน 5 นาที โดยกำหนดพื้นที่ชุมชนโดยรอบพื้นที่กันชนระยะ 300 เมตร และสามารถเข้าถึงพื้นที่กันชนได้โดยไม่มีอุปสรรคทางกายภาพเป็นผู้ใช้งานหลัก เพื่อวิเคราะห์รูปแบบ และสัดส่วนพื้นที่กิจกรรมในปัจจุบัน

ขั้นตอนที่ 2 การกำหนดพื้นที่กิจกรรมสำหรับพื้นที่กันชนที่สนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของชุมชน โดยวิเคราะห์พื้นที่กิจกรรมที่ขาดแคลน เพื่อจัดสรรให้ได้สัดส่วนพื้นที่กิจกรรมที่เหมาะสม บนพื้นฐานการให้ความสำคัญต่อความหลากหลายตามแนวคิดความอยู่ดีมีสุขของชุมชน และแนวคิดการพัฒนาพื้นที่โดยรอบการขนส่ง ทั้งนี้ โดยพิจารณาจากลักษณะทางกายภาพของชุมชนและพื้นที่กันชนร่วมด้วย เพื่อจัดสรรพื้นที่ให้สอดคล้องกับข้อจำกัด และศักยภาพของที่ดิน ที่คำนึงถึง 3 ปัจจัยหลัก คือ (1) ความหนาแน่นของการตั้งถิ่นฐานของชุมชนโดยรอบ (2) รูปร่างของพื้นที่กันชน และ (3) การเข้าถึง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการเชิงพื้นที่สำหรับพื้นที่กันชนระหว่างสถานีขนส่ง และกระจายสินค้ากับพื้นที่ชุมชนโดยรอบ เพื่อสนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของชุมชน สามารถสรุปได้ ดังนี้

1. กระบวนการพิจารณาผู้ใช้งานหลักของพื้นที่กันชนควรมีรูปแบบที่หลากหลายมากขึ้น หรือมีการคำนึงถึงผู้ใช้งานจากด้านอื่น ๆ นอกจากพื้นที่ชุมชนโดยรอบ เช่น การวิเคราะห์ผู้ใช้งานของพื้นที่กันชนจากคนภายนอกหรือผู้ใช้งานชาวกร เป็นต้น
2. กระบวนการพิจารณาการกำหนดพื้นที่กิจกรรม ควรมีขั้นตอนที่ช่วยในการระบุได้ดียิ่งขึ้นกว่าการใช้ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ตามที่แนวทางในกรณีศึกษานี้นำเสนอเท่านั้น เช่น การใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นต้น

3. พื้นที่กิจกรรมที่สนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของชุมชน ควรมีการศึกษาเพิ่มเติม และมีเกณฑ์ที่สามารถวัดระดับการสนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของชุมชนที่ชัดเจน หรือมีเกณฑ์ที่สนับสนุนความอยู่ดีมีสุขอย่างเป็นรูปธรรม

โดยมีข้อสังเกตที่ได้จากการประยุกต์ใช้แนวทางเสนอแนะด้านต่าง ๆ กับกรณีศึกษา สามารถสรุปได้ดังนี้

1. พื้นที่กันชนที่ไม่มีผู้ใช้งานหลัก เนื่องจากไม่มีพื้นที่ชุมชนที่สามารถเข้าถึงพื้นที่กันชนได้ในระยะเดินเท้า (300 เมตร) อาจส่งผลให้ไม่สามารถกำหนดพื้นที่กิจกรรมที่สนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของชุมชนได้อย่างชัดเจน

2. บางกรณีอาจไม่สามารถคัดสรรพื้นที่กิจกรรมที่กำหนดลงบนพื้นที่กันชนได้อย่างชัดเจน เนื่องจากความเหมาะสมของพื้นที่กิจกรรมกับพื้นที่กันชนไม่สอดคล้องกับพื้นที่กิจกรรมที่สนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของชุมชนที่ขาดหายในพื้นที่ชุมชน

3. บางกรณีไม่สามารถกำหนดพื้นที่กิจกรรมได้ตามสัดส่วนขั้นต่ำ ตามแนวทางเสนอแนะ ส่งผลให้จำเป็นต้องเลือกตัดบางพื้นที่กิจกรรมที่จะไม่ได้กำหนดลงบนพื้นที่กันชน หรือมีการกำหนดสัดส่วนของพื้นที่กิจกรรมที่ต่ำกว่าสัดส่วนขั้นต่ำตามแนวทางเสนอแนะ เพื่อให้เกิดการสนับสนุนพื้นที่กิจกรรม สำหรับความอยู่ดีมีสุขของชุมชนได้มากที่สุด

เอกสารอ้างอิง

- Calthorpe Associates. (1992). **City of San Diego land guidance system: transit-oriented development design guidelines**. Sandiego: The City of San Diego.
- Department of Environment Malaysia. (2012). **Guidelines for siting and zoning of industry and residential areas** (2nd ed.). Pudajaya: Author.
- Environmental Protection Authority. (2005). **Guidance for the assessment of environmental factors: separation distances between industrial and sensitive land uses no.3**. Joondalup: Author.
- Hilldixon, A., Solley, S. & Bynon, R. (2019). **Being well together: the creation of the co-op community wellbeing index**. Retrieved August 10, 2020, from https://communitywellbeing.coop.co.uk/media/1026/the_community_wellbeing_index_-_full_report.pdf.
- Lismore City Council. (2000). **Lismore development control plan-part a chapter 11: buffer areas**. Retrieved January 9, 2020, from https://lismore.nsw.gov.au/files/Part_A_Chapter_11_Buffer_Areas_LEP_2000.pdf.
- Maas, F.M. (1976). In Suess, M.J. & S.R.Craxford (Eds.). **Manual on urban air quality management**. Copenhagen: World Health Organization.
- Markovich, J., Sloviniec D'Angelo, M. & Dinh, T. (2018). **Community wellbeing: a framework for the design professions**. Ottawa: The Conference Board of Canada.
- Wiseman, J. & Brasher, K. (2008). Community wellbeing in an unwell world: trends, challenges and possibilities. **Journal of Public Health Policy**, 29, 353-366.

การศึกษาแบบการใช้ที่ดินแบบผสมผสาน ด้วยเครื่องมือการวิเคราะห์โครงข่ายเมืองบริเวณโดยรอบสถานีขนส่งระบบรางในกรุงเทพมหานคร

The study of mixed land use pattern with urban network analysis tool around railway station in Bangkok

ฉวีวรรณ เต็นไพบูลย์¹, ฮิเดะฮิโกะ คาเนกะเอะ²

และ ปณต รัตนชุม³

Chaweewan Denpaiboon¹, Hidehiko Kanegae²

and Panot Rattanachum³

Received: 2021-04-21

Revised: 2021-06-22

Accepted: 2021-06-24

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาสู่ประเด็นปัญหาการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินที่เกิดจากผลกระทบของการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานขนาดใหญ่ของเมือง ได้แก่ ถนนและการขนส่งมวลชนระบบราง มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินของกรุงเทพมหานคร โดยใช้เครื่องมือการวิเคราะห์โครงข่ายเมือง 2) เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างของปัจจัยด้านเศรษฐกิจ สังคม วิถีชีวิต และการเดินทางของผู้ใช้บริการและผู้อยู่อาศัย และ 3) เสนอแนะมาตรการทางด้านการผังเมือง เพื่อส่งเสริมการใช้ประโยชน์ที่ดินแบบผสมผสานบริเวณโดยรอบสถานีขนส่งระบบราง โดยทำการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสำรวจ ทั้งทางด้านกายภาพ โครงการอาคารสูงโดยรอบสถานีรถไฟ และสำรวจด้วยแบบสอบถามด้านทัศนคติการอยู่อาศัยในอาคารสูง ความเข้าใจต่อแนวคิดการพัฒนาที่ดินแบบผสมผสาน และทำการวิเคราะห์โครงข่ายเมือง การศึกษานี้นอกจากได้แสดงให้เห็นการเข้าถึง การวางตัวกลุ่มอาคาร และการเดินทางของผู้อยู่อาศัยและผู้ใช้บริการ แล้วยังแสดงให้เห็นถึงเส้นทางของการเดินทางที่สิ้นสุดจาก อาคารที่เป็นจุดเริ่มต้น จนถึง จุดสิ้นสุดของการรวมศูนย์เดินทางของผู้คน

¹ (อาจารย์พิเศษ) ภาควิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
(special lecturer) (Department of Housing, Faculty of Architecture, Chulalongkorn University)

ผู้เขียนหลัก (corresponding author) E-mail: denpaiboon_c@yahoo.com

² Graduate School of Policy Science, Ritsumeikan University, Japan

³ กรมโยธาธิการและผังเมือง กรุงเทพมหานคร

(Department of Public Work and Town and Country Planning, Bangkok)

คำสำคัญ: การใช้ที่ดินแบบผสมผสาน การขนส่งระบบราง การวิเคราะห์โครงข่ายเมือง การเข้าถึง

Abstract

This article focuses on the issue of land use change affected by large-scale urban infrastructure development such as road and mass transit rail system. The objectives are as follows; 1) to study the land use change of Bangkok by using urban network analysis tool, 2) to describe the relationship between economic, social factors, lifestyle and travel of service users and residents and 3) to recommend the urban planning measures to promote the integrated utilization of the area by conducting studies and collecting data with both physical surveys high-rise projects around the train station and surveyed with the high-rise residential attitude questionnaire and understanding of the concept of integrated land development by using urban network analysis (UNA). This study was not only shown the accessibility, placement of building groups and travel of residents and users, but it was also the buildings measure with the shortest approximation that will be connected to the node.

Keywords: mixed land use, rail transportation, urban network analysis, accessibility

บทนำ

การเพิ่มขึ้นของประชากรโลกอย่างไม่มีที่สิ้นสุดผลักดันให้เกิดการใช้ที่ดินอย่างเข้มข้น ซึ่งผู้เชี่ยวชาญเชื่อว่าการใช้ประโยชน์ที่ดินแบบผสมผสานอย่างเข้มข้นจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างมีศักยภาพ แต่ยังมีข้อจำกัดของการวิจัยเชิงซึ่งยังขาดหลักฐานสนับสนุนแนวคิดดังกล่าว (Rowley, 1998) ในขณะที่ปัจจุบันนี้ประชากรเมืองของกรุงเทพมหานครได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วประกอบกับยังมีลักษณะของโครงสร้างทางกายภาพของเมืองที่แตกต่างกันในแต่ละย่านอันเนื่องจากการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานขนาดใหญ่ของเมือง ได้แก่ การพัฒนาระบบการขนส่งทางราง มาตลอดระยะเวลากว่า 15 ปีที่ผ่านมา ทำให้ราคาที่ดินมีราคาสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว และทำให้เกิดการพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ของเมืองโดยรอบสถานีรถไฟฟ้าขึ้นอย่างรวดเร็ว และทำให้มีการเดินทางได้สะดวก สบายมากยิ่งขึ้น การอธิบายปรากฏการณ์รูปแบบของเมืองที่ได้เปลี่ยนแปลงไปจากผลกระทบการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานดังกล่าวใน ปัจจัยการเข้าถึงเชิงพื้นที่ ปัจจัยเชิงกิจกรรม และการเดินทาง ตลอดจนปัจจัยเชิงเศรษฐกิจและสังคม จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นของเมืองที่เกิดขึ้น อันได้แก่ รูปแบบอาคารและสิ่งแวดล้อม ที่ส่งเสริมการพัฒนาการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคาร เป็นต้น

การศึกษาจะสร้างความเข้าใจต่อการวิเคราะห์เชิงพื้นที่ของโครงสร้างทางกายภาพของเมืองอันเกิดจากผลกระทบของการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานขนาดใหญ่ของระบบขนส่งทางรางซึ่งทำให้เกิดการพัฒนาที่ดินที่มีความหนาแน่นสูง การใช้ที่ดินแบบผสมผสาน ที่สามารถเดินทางด้วยเท้าในบริเวณรอบสถานีรถไฟฟ้าให้มีปฏิสัมพันธ์กัน ซึ่งถือเป็นความท้าทายของสังคมเมืองในยุคร่วมสมัยใหม่ เราเรียกว่า แนวความคิดของการพัฒนาเมืองในแนวตั้งที่ยั่งยืน (sustainable vertical urbanism) (Lin, & Gámez, 2018) ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากการใช้ที่ดินในเขตเมืองได้พัฒนาการก่อสร้างอาคารสูง การใช้ที่ดินผสมผสานมากขึ้น ทำให้เกิดการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารอย่างหลากหลาย ที่เรียกว่า “Principle of Multifunction” และเน้นการบริการโครงสร้างพื้นฐานสีเขียวด้วยระบบนิเวศกับการวางแผนสิ่งแวดล้อมเมือง จากทฤษฎีด้านการพัฒนาเมืองที่ร่วมสมัยกับการใช้ประโยชน์ที่ดินแบบผสมผสาน และการพัฒนาสิ่งแวดล้อมเมือง (Gutnov, 1984) จึงหมายถึงความสัมพันธ์ในเชิงพื้นที่ด้านประโยชน์ใช้สอยของกิจกรรมด้านพาณิชยกรรม กับการพัฒนาสังคมยุคใหม่ให้สามารถใช้พื้นที่ได้อย่างมีคุณค่ากับการใช้เวลา และการเดินทางเข้าสู่เมือง ซึ่งถือเป็นความจำเป็นพื้นฐานที่สังคมต้องการในชีวิตประจำวัน

ทั้งนี้ มีกลุ่มสายวิชาชีพ นักวางแผน และนักวิจัยได้พยายามใช้เครื่องมือและเทคโนโลยี “การวิเคราะห์รูปแบบโครงข่ายเมือง” (urban network analysis UNA) ที่สามารถช่วยการวิเคราะห์เชิงพื้นที่ได้อย่างง่ายดายและสะดวกในการอธิบายของปรากฏการณ์ในเมืองที่เกิดขึ้น และสามารถบูรณาการองค์ความรู้กับการใช้เครื่องมือขั้นสูงในการศึกษาการภาพเมืองนี้ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการศึกษาในการวางแผนกายภาพของประเทศที่พัฒนาแล้ว ช่วยให้เกิดการวางแผนในระดับต่างๆ โดยเสนอภาพรวมต่อการพัฒนาเมือง และการสร้างกลยุทธ์หรือวิธีการเตรียมความพร้อมสำหรับการพัฒนาท้องถิ่นหรือเพื่อควบคุมหรือส่งเสริมการพัฒนาของเมืองได้

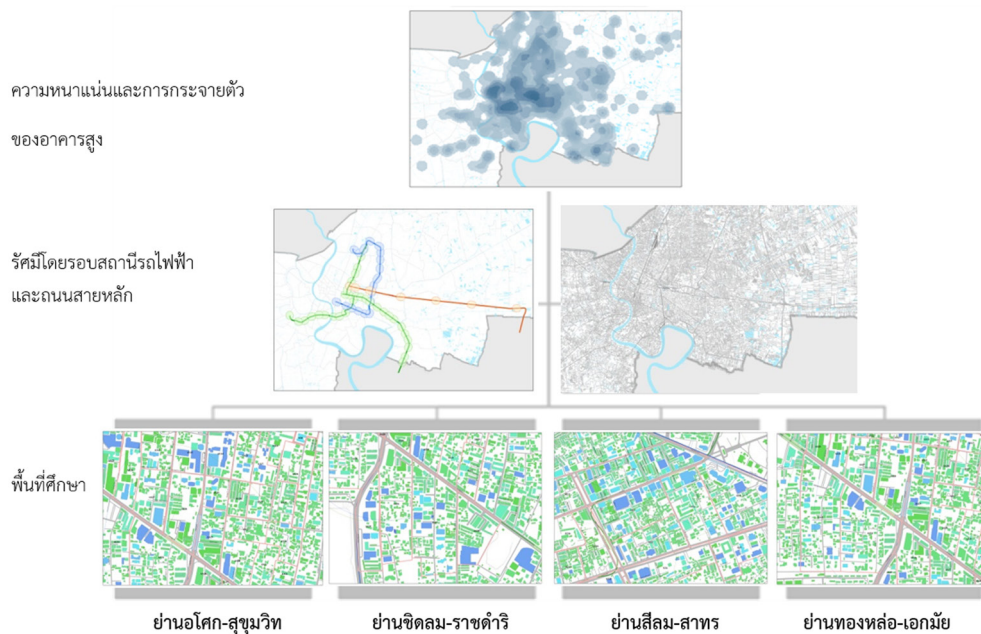
วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. ศึกษาการใช้ประโยชน์ที่ดินของกรุงเทพมหานครที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพื้นฐานขนาดใหญ่ของเมืองที่ส่งผลต่อรูปแบบเมือง โดยใช้เครื่องมือการวิเคราะห์โครงข่ายเมือง
2. เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างของปัจจัยด้านเศรษฐกิจ สังคม วิถีชีวิตและการเดินทางของผู้ใช้บริการ และผู้อยู่อาศัย
3. เสนอแนะมาตรการทางด้านการผังเมืองเพื่อส่งเสริมการใช้ประโยชน์ที่ดินแบบผสมผสานบริเวณโดยรอบสถานีการขนส่งทางราง

วิธีการศึกษา

1. การคัดเลือกพื้นที่ศึกษา

มีหลักเกณฑ์ 2 ปัจจัย ได้แก่ (1) บริเวณที่มีความหนาแน่นของอาคารสูง และ (2) พื้นที่ที่อยู่ในรัศมี 500 เมตร โดยรอบสถานีรถไฟฟ้าที่มีโครงข่ายการคมนาคมขนส่งของเมือง ได้แก่ ถนนและระบบราง ดังภาพที่ 1 จึงเป็นที่มาของพื้นที่ศึกษาบริเวณรอบสถานีรถไฟฟ้ากรุงเทพฯ ที่มีความหนาแน่นของอาคารสูง 4 ย่าน ได้แก่ (1) ย่านโอศิก - สุขุมวิท (2) ย่านสีลม - สาทร (3) ย่านชิดลม - ราชดำริ และ (4) ย่านทองหล่อ - เอกมัย ในการเป็นตัวแทนของการศึกษาเชิงลึกด้านรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน อาคารและพื้นที่ว่าง เพื่อศึกษาโครงข่ายของอาคารและการเข้าถึง และศึกษาพฤติกรรมของผู้อยู่อาศัยและผู้ใช้บริการในพื้นที่การใช้ที่ดินแบบผสมผสานแบบเข้มข้น

ภาพที่ 1 ปัจจัยในการคัดเลือกพื้นที่ศึกษา

2. การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างในการเก็บข้อมูล โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (accident sampling) โดยคำนึงถึงการเลือกกลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนของแต่ละหน่วยอาคาร และผู้มาใช้บริการในพื้นที่ละ 50 ตัวอย่าง ทั้ง 4 พื้นที่เป็นจำนวนทั้งสิ้น 200 ตัวอย่าง (เนื่องจากข้อจำกัดในการเข้าถึงข้อมูลของผู้อาศัยในอาคารสูงโดยตรง)

3. ทำการวิเคราะห์แปลผลทางกายภาพโครงข่ายเมือง โดยการใช้โปรแกรมสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ (geographic information system-GIS) ผ่านเครื่องมือการวิเคราะห์โครงข่ายเมือง ที่เรียกว่า การวิเคราะห์โครงข่ายเมือง (urban network analysis-UNA) (Elena, 2014) เพื่อทำการวิเคราะห์พื้นที่ศึกษาทั้ง 4 ย่าน

4. ทำการวิเคราะห์และประมวลผลจากการสำรวจ

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดการพัฒนาการวางแผนแบบย่านสู่การวางแผนแบบผสมผสาน ถูกหยิบยกขึ้นมาเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาพื้นที่ในยุคใหม่ ซึ่งประกอบด้วย อาคารที่มีการใช้ประโยชน์หลากหลายประเภทอยู่ในโครงการ ภายใต้ข้อกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินของย่าน จึงสนับสนุนการพัฒนาในรูปแบบการผสมผสานการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อสร้างความหลากหลายเชิงพื้นที่ทั้งในด้านบทบาทการใช้งาน ด้านเศรษฐกิจและสังคม และด้านระบบนิเวศของเมือง สถาบันการพัฒนาดิน ให้ความหมายของลักษณะของการพัฒนาการใช้ประโยชน์ที่ดินแบบผสมผสาน อันก่อให้เกิดกิจกรรมการพัฒนาที่ดินก่อให้เกิดรายได้มากกว่า 3 ประเภท เช่น คาเฟ่ สานักงาน ร้านกาแฟ ที่อยู่อาศัย โรงแรม และหรือประชาคม ศูนย์ชุมชน สถานที่พักผ่อน (Witherspoon, Robert & Abbett, 1976) รวมถึงตัวชี้วัดยุทธศาสตร์การวางแผนการพัฒนาแบบผสมผสานของ Lee, Ostwald & Gu (2020) ประกอบด้วย ความสะดวกสบายของผู้ใช้บริการ (user convenience) บูรณาการใช้งาน (functional integration) การรับรู้ (visual perception) การส่งเสริมเอกลักษณ์ (image promotion) ระบบโครงข่าย (systematic network) สิ่งอำนวยความสะดวกของระดับล่าง (amenity of low levels) ผู้ใช้ทางเดินเท้า (pedestrian usage) ความแตกต่างของการเชื่อมต่อ (divergence of connection) พื้นที่เปิดโล่ง (openness of open space) ความเป็นอัตลักษณ์ (regional identity) ศิลปะและการออกแบบ (art and design unification) แม้ว่าในปัจจุบันนโยบายการวางผังเมืองรวมได้กำหนดย่านการพัฒนาการใช้ประโยชน์ที่ดินแบบผสมผสานได้มากกว่าหนึ่งประเภทภายในพื้นที่ย่านนั้น ๆ โดยผู้ที่ต้องการขอเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินสามารถดำเนินการตามกระบวนการที่กำหนดไว้ผ่านคณะกรรมการผังเมืองรวมของจังหวัด หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้น ๆ

การประยุกต์ใช้เครื่องมือในการวิเคราะห์ด้วยระบบภูมิศาสตร์สารสนเทศ (geographic information system-GIS) และการวิเคราะห์โครงข่ายเมือง (urban network analysis) กับการศึกษาโครงสร้างทางกายของเมือง จากการทบทวนงานศึกษาวิจัยในต่างประเทศ พบว่า ปัจจุบันได้มีการพัฒนาอย่างกว้างขวางและมีการบูรณาการศาสตร์ด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะการอธิบายปรากฏการณ์ในเชิงพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ สำหรับการวิเคราะห์โครงข่ายเมือง เป็นการวิเคราะห์ที่สามารถช่วยคาดการณ์ปรากฏการณ์ หรือพื้นที่ของเมืองที่มีความน่าสนใจ หรือมีความเหมาะสมสำหรับการวางแผนเพื่อใช้ประโยชน์ในกิจกรรมต่าง ๆ อาทิเช่น การใช้ข้อมูลของอาคารสิ่งปลูกสร้างหรือโครงข่ายถนน หรือการเชื่อมต่อเพื่อหาพื้นที่ที่เหมาะสม สำหรับ

การใช้ประโยชน์เพื่อพาณิชยกรรม ซึ่งอาจเป็นบริเวณที่มีการเดินเท้า หรือความหนาแน่นของการจราจรสูง โดยการวิเคราะห์โครงข่ายเมืองโดยโปรแกรมสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ จะแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางกายภาพขององค์ประกอบสภาพแวดล้อมเมืองใน 3 ด้าน ได้แก่ เส้นทางของการเดินทางที่สามารถเกิดขึ้นได้ จุดเปลี่ยนถ่ายหรือจุดศูนย์รวมของการเดินทางหรือทางแยก และอาคารที่เป็นจุดเริ่มต้น - จุดสิ้นสุดของการเดินทางของผู้คน สินค้า หรือข้อมูล

การวิเคราะห์โครงข่ายเมืองมีแบบจำลองในการวิเคราะห์ทั้งสิ้น 5 แบบจำลอง อันได้แก่ (1) การวัดการเข้าถึงอาคารในรัศมีโดยรอบ (reach index) เป็นการวิเคราะห์โครงข่ายการเชื่อมโยงอาคารกับอาคารอื่นๆ ในรัศมีที่กำหนดในการการศึกษา (2) การวัดปัจจัยดึงดูด (gravity index) จะเป็นการวัดหรือนับจำนวนของการเข้าถึงจุดหมายปลายทางรอบ ๆ อาคารแต่ละอาคารภายในรัศมีบริเวณของพื้นที่ศึกษาให้ด้วยการถ่วงน้ำหนักคุณลักษณะของอาคาร วิเคราะห์ปัจจัยแรงดึงดูดจะต้องการวัดการเดินทางไปสู่จุดหมายปลายทางในการเข้าถึงจุดหมายปลายทาง (3) การวัดการเชื่อมโยงของพื้นที่ (betweenness index) เป็นการวิเคราะห์อาคารโดยรอบรัศมีของการศึกษากับเส้นทางโดยรอบอาคารที่สั้นที่สุด (shortest path) ระหว่างจุดตัดถนนในโครงข่ายที่ใกล้ที่สุด โดยจะสามารถวัดระดับของความเป็นศูนย์กลางได้ (4) การวัดความใกล้เคียงกันของพื้นที่ (closeness index) เป็นการวัดว่าขอบเขตของอาคารนั้นอยู่ใกล้เพียงใดกับอาคารทั้งหมดในบริเวณโดยรอบภายใต้เส้นทางใดมากที่สุด สำหรับอาคารที่มีความใกล้เคียงมากที่สุดนั้น จะมีการเชื่อมต่อกับจุดเปลี่ยนถ่ายการเดินทาง (node) หรือตัวอาคารหรือพื้นที่ที่ศึกษาสูงภายในระยะที่สั้นที่สุด และ (5) การวัดศูนย์กลางตรง (straightness index) เป็นการวิเคราะห์เส้นทางตรงของจุดศูนย์กลางไปยังบริเวณอื่น โดยปรับปรุงจากแนวคิดของประสิทธิภาพที่เพิ่มขึ้น ในการเชื่อมต่อกันของจุดเปลี่ยนถ่ายการเดินทางระหว่าง 2 จุด ในระบบเมื่อมีการเบี่ยงเบนน้อยที่สุดของเส้นทางที่สั้นที่สุด

จากงานวิจัยของการอยู่อาศัยในอาคารสูงของประเทศฮ่องกง พบว่า การอยู่อาศัยที่อยู่ใกล้ชิดกันมาก กลับมีความสัมพันธ์น้อยกว่ากลุ่มคนที่อยู่อาศัยคนละชั้นมากกว่า หมายถึง การอยู่กันคนละชั้นกลับมีความสัมพันธ์ที่มากกว่า (Denpaiboon, 2017) การสนับสนุนจากโครงข่ายระบบขนส่งสาธารณะ และทางเดินเท้าอย่างมีประสิทธิภาพ ดังกรณีศึกษาที่ประสบความสำเร็จในฮ่องกง ซึ่งมีการใช้ประโยชน์ที่ดินมากกว่า 3 ประเภทขึ้นไป ได้แก่ ที่อยู่อาศัย พาณิชยกรรม พื้นที่นันทนาการ สิ่งอำนวยความสะดวกของชุมชนและบริการขนส่งสาธารณะ โดยการพัฒนากิจกรรมมักมีสัดส่วนที่อยู่อาศัย ระหว่างร้อยละ 30 - 65 ของการใช้ที่ดินรวมทั้งหมดของโครงการ ดังนั้น แนวคิดเกี่ยวกับการใช้ที่ดินแบบผสมผสานอย่างเข้มข้น (multiple and intensive land use-MILU) (Lau, Giridharan & Ganesan, 2015) ถูกนำมาใช้เป็นแนวคิดในการพัฒนาโครงการที่อยู่อาศัย ของภาครัฐ ควบคู่กับระบบขนส่งสาธารณะหลากหลายรูปแบบ และการเข้าถึงโครงข่ายการเดินทางหลายระดับเชื่อมเข้ากับสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานของเมืองที่หลากหลาย มีชีวิตชีวา และมีความคึกคักตลอดเวลา แต่ Rowley (1998) เห็นว่ายังขาดการวิจัยเชิงประจักษ์ ซึ่งไม่มีหลักฐานสนับสนุนแนวคิดดังกล่าว การใช้ที่ดินแบบผสมผสานสามารถอธิบายได้ด้วยความหลากหลายของลักษณะการใช้ที่ดินที่ไม่ใช่การใช้ประโยชน์ที่ดินหลักเพียงประเภทเดียว ดังที่กล่าวข้างต้น พื้นที่ชั้นล่างจะจัดสรรการใช้ประโยชน์ที่ดินหลักประเภทใด ๆ ในการพัฒนาโครงการนั้น ควรมีกิจกรรมของการใช้ที่ดินมากกว่า 3 กิจกรรม ของการใช้พื้นที่ทั้งหมด โดยการใช้ประโยชน์ที่หลากหลาย ถูกแบ่งประเภทด้วยการผสมผสานของรายได้ที่มาจากการใช้ที่ดินอย่างหลากหลาย เช่น พาณิชยกรรม ที่อยู่อาศัย นันทนาการ สถาบันต่าง ๆ และอุตสาหกรรม

ผลการศึกษาและการอภิปรายผล

1. วิเคราะห์การใช้ประโยชน์ที่ดินที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพื้นฐานขนาดใหญ่ของเมืองที่ส่งผลต่อรูปแบบเมือง ด้วยเครื่องมือการวิเคราะห์โครงข่ายเมือง (urban network analysis-UNA)

เป็นการวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างโครงข่ายเมืองกับรูปแบบเมือง หรือโครงสร้างของเมือง จากฐานข้อมูลสารสนเทศภูมิศาสตร์ กรุงเทพฯ ปี พ.ศ. 2559 ประกอบด้วย องค์ประกอบของ UNA 3 ส่วน ได้แก่ จุดเปลี่ยนถ่ายการเดินทาง (nodes) ขอบเขต (edges) และอาคาร (buildings) เพื่อทำการประเมินระดับของความสัมพันธ์ระหว่างโครงข่ายและรูปแบบเมือง 5 ดัชนี (reach index, betweenness index, closeness index, gravity index และ straightness index) จากพื้นที่ศึกษาทั้ง 4 ย่าน พบประเด็นสำคัญ ดังนี้

1.1 การวิเคราะห์การกระจุกตัวของอาคารและการใช้ที่ดิน

1) การวิเคราะห์การกระจุกตัวของอาคารและการใช้ที่ดิน ย่านอโศก - สุขุมวิท

(1) การวัดการเข้าถึงของอาคารในรัศมีโดยรอบ (reach index) เป็นการวัดการเข้าถึงที่สามารถระบุอาคารหรือบริเวณที่มีแนวโน้มเป็นจุดดึงดูดกิจกรรมหรือจุดสนใจได้ในพื้นที่ศึกษาย่านอโศก - สุขุมวิท พบว่า บริเวณที่มีอัตราการเข้าถึงของอาคารในรัศมีโดยรอบสูง คือ พื้นที่บริเวณส่วนใจกลาง ริมถนนอโศกมนตรี ซึ่งเป็นบริเวณที่มีการกระจุกตัวของอาคารสูงหลายอาคาร การวัดการเข้าถึงของอาคารในรัศมีโดยรอบย่านอโศก - สุขุมวิท คือ พื้นที่ที่มีการเข้าถึงของอาคารโดยรอบสูงและกระจุกตัวของอาคารมากที่สุดในพื้นที่สีแดง และพื้นที่สีส้ม สามารถวัดความหนาแน่นได้ในระดับสูง ระหว่าง 834.01 – 1,235.00 รองลงมาได้แก่ พื้นที่ที่มีการเข้าถึงของอาคารโดยรอบระดับปานกลาง วัดความหนาแน่นได้ในระดับปานกลาง ระหว่าง 538.00 - 834.00 ส่วนพื้นที่ที่มีการเข้าถึงของอาคารโดยรอบค่อนข้างเบาบาง วัดความหนาแน่นได้ในระดับเบาบาง อยู่ในช่วงระหว่าง 123.00 - 538.00

(2) การวัดความเป็นศูนย์กลาง (betweenness index) สามารถบอกถึงระดับความเป็นศูนย์กลางของกลุ่มอาคารและกลุ่มอาคารอื่นๆ โดยรอบพบว่าบริเวณพื้นที่ศึกษาย่านอโศก - สุขุมวิทนั้น บริเวณที่มีระดับความเป็นศูนย์กลางสูง คือ ริมถนนอโศกมนตรี

(3) การวัดศูนย์กลางตรง (straightness index) เป็นการวิเคราะห์เส้นทางตรงจากจุดเปลี่ยนถ่ายการเดินทาง (nodes) ไปยังบริเวณอื่นหรือกลุ่มอาคารที่ใกล้ที่สุดที่คาดว่าจะดึงดูดการเดินทางมากที่สุด ทั้งนี้ พบว่าพื้นที่ที่เป็นจุดดึงดูดมากที่สุด คือ บริเวณริมถนนอโศกมนตรี ของพื้นที่ศึกษาย่านอโศก

(4) การวัดความใกล้เคียงกันของพื้นที่ (closeness index) เป็นการวัดความใกล้เคียงกัน ของอาคารหรือกลุ่มอาคารในพื้นที่ที่สามารถเดินทางโดยทำได้ การเดินทางโดยเท้าที่สั้นที่สุดจะมีการเชื่อมต่อภายในมากที่สุดภายในระยะทางที่สั้นที่สุด พบว่า เส้นทางที่สั้นที่สุด ในพื้นที่ศึกษาและมีการเชื่อมต่อมากที่สุดคือ บริเวณริมถนนสุขุมวิท ซึ่งเป็นเพียงกลุ่มอาคารเล็ก ๆ เท่านั้น มีลักษณะการเกาะกลุ่มของอาคารกันอย่างไม่หนาแน่นมาก

(5) การวัดปัจจัยดึงดูด (gravity index) เป็นการวัดการเข้าถึงเพื่อหาอาคารที่เป็นปลายทางของการเดินทางโดยเท้าที่สั้นที่สุด หรือการเดินทางภายในชุมชนของคนในชุมชนได้มากที่สุด พบว่า บริเวณที่คาดว่า

จะเป็นจุดหมายของการเดินทางโดยเท้าที่มากที่สุดนั้น มีอยู่น้อยมากในพื้นที่ย่านนอศอก - สุขุมวิท ซึ่งมีปัจจัยดึงดูด คือ สถานที่ราชการ และโรงแรม

ภาพที่ 2 การประเมินระดับของความสัมพันธ์ระหว่างโครงข่ายและรูปแบบเมืองตาม 5 ดัชนี ของพื้นที่ศึกษาย่านนอศอก - สุขุมวิท:
(ก) การวัดความเป็นศูนย์กลาง ศูนย์กลางตรง ความใกล้เคียงกันของพื้นที่ และการดึงดูดและ (ข) การวัดการเข้าถึงของอาคารในรัศมีโดยรอบสถานีรถไฟฟ้า

2) การวิเคราะห์การกระจุกตัวของอาคารและการใช้ที่ดิน ย่านสีลม - สาทร

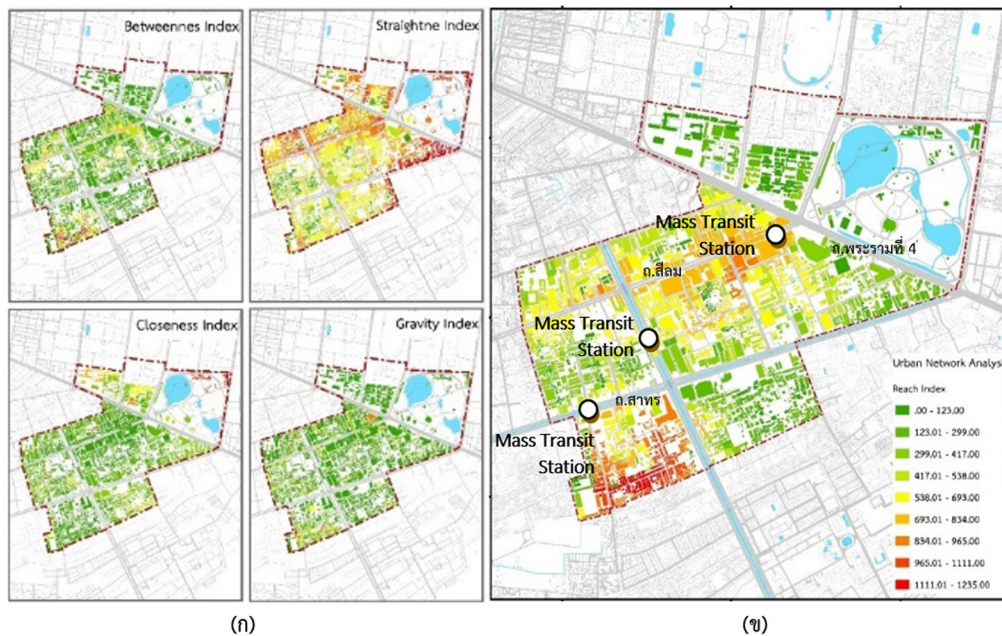
(1) การวัดการเข้าถึงของอาคารในรัศมีโดยรอบ (reach index) ซึ่งเป็นการวัดการเข้าถึงที่สามารถระบุอาคารหรือบริเวณที่มีแนวโน้มเป็นจุดดึงดูดกิจกรรมหรือจุดสนใจ โดยในพื้นที่ศึกษาย่านสีลม - สาทรนั้นพบว่า บริเวณที่มีอัตราการเข้าถึงของอาคารในรัศมีโดยรอบสูงคือ พื้นที่บริเวณใจกลางพื้นที่ศึกษา บริเวณสถาบันการศึกษาหรือสถานที่ราชการ ซึ่งเป็นบริเวณที่มีการกระจุกตัวของอาคารสูงในพื้นที่สีเหลืองเข้มและพื้นที่สีเหลือง วัดความหนาแน่นได้ในระดับสูง ระหว่าง 834.01 - 1,235.00 รองลงมาวัดความหนาแน่นได้ในระดับปานกลางในพื้นที่สีแดงและพื้นที่สีส้ม ระหว่าง 538.00 - 834.00 พื้นที่ที่มีการเข้าถึงของอาคารโดยรอบค่อนข้างเบาบาง ซึ่งมีการกระจุกตัวของอาคาร วัดความหนาแน่นได้ในระดับเบาบางในพื้นที่สีเขียวเข้มและพื้นที่สีเขียวอ่อน ระหว่าง 123.00 - 538.00

(2) การวัดความเป็นศูนย์กลาง (betweenness index) สามารถบอกถึงระดับความเป็นศูนย์กลางของกลุ่มอาคารและกลุ่มอาคารอื่น ๆ โดยรอบ พบว่า บริเวณพื้นที่ศึกษาย่านสีลม - สาทร มีระดับความเป็นศูนย์กลางสูง คือ บริเวณทางใต้ริมถนนสาทรใต้บริเวณสถาบันราชการและสถานศึกษา บริเวณที่เป็นศูนย์กลางรองลงมา คือ บริเวณจุดตัดกันของถนนมหาราช - สุรศักดิ์ และถนนสีลม และมีลักษณะการวางตัวของอาคารในพื้นที่ที่มีระดับความเป็นศูนย์กลางสูง อยู่ตามแนวถนนสาทรใต้ ลักษณะการวางตัวของอาคารในพื้นที่มีระดับความเป็นศูนย์กลางระดับปานกลาง บริเวณแยกศาลาแดง และลักษณะการวางตัวของอาคารในพื้นที่มีระดับความเป็นศูนย์กลางต่ำ มีอยู่โดยทั่วไปในพื้นที่ศึกษาย่านสีลม - สาทร

(3) การวัดศูนย์กลางตรง (straightness index) เป็นการวิเคราะห์เส้นทางตรงจากจุดเปลี่ยนถ่ายการเดินทาง (nodes) ไปยังบริเวณอื่นหรือกลุ่มอาคารที่ใกล้ที่สุดที่คาดว่าจะจะเป็นจุดดึงดูดการเดินทางมากที่สุด พบว่าพื้นที่ที่เป็นจุดดึงดูดมากที่สุด ได้แก่ บริเวณริมถนนสาทรใต้ ใกล้เคียงกับจุดตัดของถนนสาทรใต้และถนนพระราม 4 บริเวณแยกวิทยุ บริเวณพื้นที่ที่คาดว่าจะดึงดูดการเดินทางและอยู่ใกล้ Node หรือทางแยกของการเดินทางมากที่สุด บริเวณแยกวิทยุ ซึ่งเป็นที่ตั้งของสำนักงานส่วนใหญ่ เพราะสามารถเดินทางเข้าถึงได้ง่าย บริเวณพื้นที่ที่คาดว่าจะดึงดูดการเดินทางและอยู่ใกล้จุดเปลี่ยนถ่ายการเดินทาง (nodes) ระดับปานกลาง กระจ่ายตัวอยู่ของอาคารในระดับการเดินทางต่ำ ส่วนใหญ่อยู่ใกล้เคียงกับสถานศึกษาหรือสถาบันราชการ

(4) การวัดความใกล้เคียงกันของพื้นที่ (closeness index) เป็นการวัดความใกล้เคียงกันของอาคารหรือกลุ่มอาคารในพื้นที่ที่สามารถเดินทางโดยเท้าได้ที่สั้นที่สุดจะมีการเชื่อมต่อภายในมากที่สุดภายในระยะทางที่สั้นที่สุด พบว่า เส้นทางที่สั้นที่สุดในพื้นที่ศึกษาและมีการเชื่อมต่อมากที่สุดคือบริเวณใกล้เคียงกับสวนลุมพินี ส่วนกลุ่มอาคารที่มีความใกล้เคียงกันระยะไกลออกไปที่สามารถเดินทางโดยเท้าได้ จะกระจ่ายไปทั่วเช่นกัน

(5) การวัดปัจจัยดึงดูด (gravity index) เป็นการวัดการเข้าถึงเพื่อหาอาคารที่เป็นปลายทางของการเดินทางโดยเท้าที่สั้นที่สุดหรือการเดินทางภายในชุมชนของคนในชุมชนได้มากที่สุด ซึ่งพบว่าบริเวณที่คาดว่าจะดึงดูดของการเดินทางโดยเท้าที่มากที่สุ่นั้น พบว่ามีอยู่น้อยมากในพื้นที่ศึกษาย่านสีลม - สาทร ส่วนใหญ่จะอยู่บริเวณใกล้เคียงกับสถานที่ราชการ หรือโรงเรียน

ภาพที่ 3 การประเมินระดับของความสัมพันธ์ระหว่างโครงข่ายและรูปแบบเมืองตาม 5 ดัชนี ของพื้นที่ศึกษาย่านสีลม - สาทร:
(ก) การวัดความเป็นศูนย์กลาง ศูนย์กลางตรง ความใกล้เคียงกันของพื้นที่ และการดึงดูด และ (ข) การวัดการเข้าถึงของ
อาคารในรัศมีโดยรอบสถานีรถไฟฟ้า

3) การวิเคราะห์การกระจุกตัวของอาคารและการใช้ที่ดิน ของพื้นที่ศึกษาย่านชิดลม - ราชดำริ

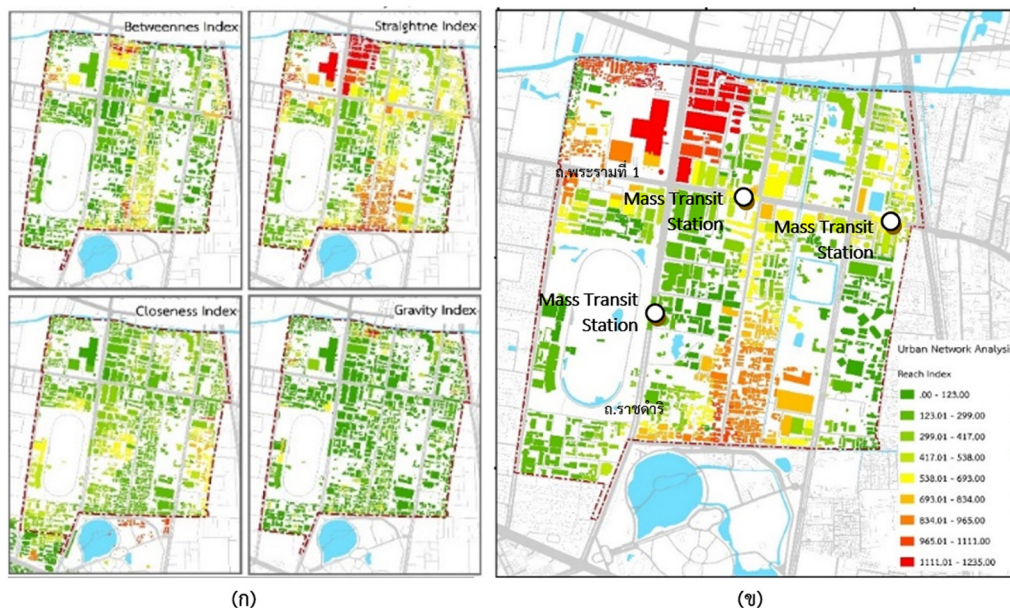
(1) การวัดการเข้าถึงของอาคารในรัศมีโดยรอบ (reach index) ซึ่งเป็นการวัดการเข้าถึงที่สามารถระบุอาคารหรือบริเวณที่มีแนวโน้มเป็นจุดดึงดูดกิจกรรมหรือจุดสนใจได้ โดยในพื้นที่ศึกษาย่านชิดลม - ราชดำริ นั้น พบว่าบริเวณที่มีอัตราการเข้าถึงของอาคารในรัศมีโดยรอบสูงคือพื้นที่บริเวณตอนเหนือของพื้นที่ ริมถนนราชดำริและคลองแสนแสบ การวัดการเข้าถึงของอาคารในรัศมีโดยรอบ (reach index) ย่านชิดลม - ราชดำริพื้นที่ที่มีการเข้าถึงของอาคารโดยรอบสูง ซึ่งมีการกระจุกตัวของอาคารมากที่สุดพื้นที่สีแดง และพื้นที่สีส้ม สามารถวัดความหนาแน่นได้ในระดับสูง ระหว่าง 834.01 - 1235.00 พื้นที่ที่มีการเข้าถึงของอาคารโดยรอบปานกลาง ซึ่งมีการกระจุกตัวของอาคารค่อนข้างมาก วัดความหนาแน่นได้ในระดับปานกลาง ระหว่าง 538.01 - 834.00 พื้นที่ที่มีการเข้าถึงของอาคารโดยรอบค่อนข้างเบาบางในพื้นที่สีเขียวเข้มและพื้นที่สีเขียวอ่อน วัดความหนาแน่นได้ในระดับเบาบาง ระหว่าง 123.00 - 417.01

(2) การวัดความเป็นศูนย์กลาง (betweenness index) สามารถบอกถึงระดับความเป็นศูนย์กลางของกลุ่มอาคารและกลุ่มอาคารอื่นๆ โดยรอบ โดยพบว่าบริเวณพื้นที่ศึกษาย่านชิดลม - ราชดำริ บริเวณที่มีระดับความเป็นศูนย์กลางสูงที่สุด คือ บริเวณริมคลองแสนแสบ และบริเวณที่เป็นศูนย์กลางรองลงมาคือ บริเวณริมถนนถนนหลังสวนใกล้กับสวนลุมพินี และบริเวณแยกเฉลิมเผ่าซึ่งเป็นจุดตัดของถนนอังรีดูนังต์และถนนเพลินจิต

(3) การวัดศูนย์กลางตรง (straightness index) เป็นการวิเคราะห์เส้นทางตรงจากจุดเปลี่ยนถ่ายการเดินทาง (nodes) ไปยังบริเวณอื่นหรือกลุ่มอาคารที่ใกล้ที่สุด ที่คาดว่าจะจะเป็นจุดดึงดูดการเดินทางมากที่สุด ทั้งนี้ พื้นที่ที่เป็นจุดดึงดูดมากที่สุด คือ บริเวณริมคลองแสนแสบและถนนราชดำริ ใกล้เคียงกับจุดตัดของถนนราชดำริและถนนเพลินจิต บริเวณศูนย์การค้าเซ็นทรัลเวิลด์ บริเวณพื้นที่ที่คาดว่าจะเป็จุดดึงดูดการเดินทางและอยู่ใกล้จุดเปลี่ยนถ่ายการเดินทาง (nodes) หรือทางแยกของการเดินทางมากที่สุด บริเวณใกล้เคียงศูนย์การค้าขนาดใหญ่ บริเวณพื้นที่ที่คาดว่าจะเป็จุดดึงดูดการเดินทางและอยู่ใกล้จุดเปลี่ยนถ่ายการเดินทาง (nodes) หรือทางแยกของการเดินทางปานกลางกระจายตัวอยู่ทั่วพื้นที่ บริเวณพื้นที่ที่คาดว่าจะเป็จุดดึงดูดการเดินทางและอยู่ใกล้จุดเปลี่ยนถ่ายการเดินทาง (nodes) หรือทางแยกของการเดินทางเบาบาง อยู่ใกล้เคียงกับสถานศึกษา สถาบันราชการ และโรงพยาบาล

(4) การวัดความใกล้เคียงกันของพื้นที่ (closeness index) เป็นการวัดความใกล้เคียงกันของอาคารหรือกลุ่มอาคารในพื้นที่ที่สามารถเดินทางโดยเท้าได้ โดยการเดินทางโดยเท้าที่สั้นที่สุดจะมีการเชื่อมต่อภายในมากที่สุดภายในระยะทางที่สั้นที่สุด ในขณะที่ความใกล้ชิดที่ต่ำหรือห่างกันมากจะมีการเชื่อมต่อกันน้อยในระยะทางที่สั้นที่สุด พบว่า เส้นทางที่สั้นที่สุดในพื้นที่ศึกษาและมีการเชื่อมต่อมากที่สุด คือ บริเวณตรงข้ามโรงแรมสยามเคมปินสกี กรุงเทพฯ ใกล้กับริมคลองแสนแสบ ในขณะที่ระยะทางห่างกันมากขึ้น และมีการเชื่อมต่อกันน้อยในระยะทางที่สั้นที่สุด กลุ่มอาคารที่มีความใกล้เคียงกันปานกลางที่สามารถเดินทางโดยเท้าได้บริเวณริมถนนวิฑู

(5) การวัดปัจจัยดึงดูด (gravity index) เป็นการวัดการเข้าถึงเพื่อหาอาคารที่เป็นปลายทางของการเดินทางโดยเท้าที่สั้นที่สุด หรือการเดินทางภายในชุมชนของคนในชุมชนได้มากที่สุด ซึ่งพบว่าบริเวณที่คาดว่าจะเป็จุดหมายของการเดินทางโดยเท้าที่มากที่สุด มีอยู่น้อยมากในพื้นที่ศึกษาย่านชิดลม - ราชดำริ ส่วนใหญ่จะอยู่บริเวณใกล้เคียงกับศูนย์การค้า หรือจุดเปลี่ยนถ่ายการเดินทาง ซึ่งอยู่ในชุมชนริมคลองแสนแสบ พื้นที่ หรือกลุ่มอาคารที่คาดว่าจะเป็จุดหมายของการเดินทางโดยเท้าในชุมชนที่สั้นที่สุด เช่น พื้นที่ใกล้เคียงกับสถาบันราชการ หรือสถานศึกษา

ภาพที่ 4 การประเมินระดับของความสัมพันธ์ระหว่างโครงข่ายและรูปแบบเมืองตาม 5 ดัชนี ของพื้นที่ศึกษาย่านชิดลม - ราชดำริ:

(ก) การวัดความเป็นศูนย์กลาง ศูนย์กลางตรง ความใกล้เคียงกันของพื้นที่ และการดึงดูด และ (ข) การวัดการเข้าถึงของอาคารในรัศมีโดยรอบสถานีรถไฟฟ้า

4) การวิเคราะห์การกระจุกตัวของอาคารและการใช้ที่ดิน ของพื้นที่ศึกษาย่านทองหล่อ - เอกมัย

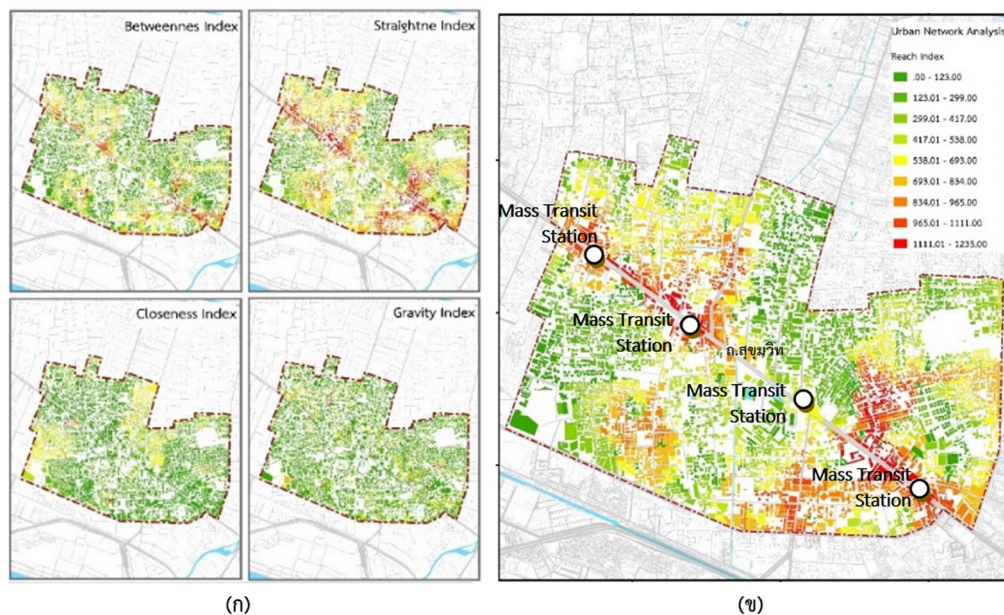
(1) การวัดการเข้าถึงของอาคารในรัศมีโดยรอบ (reach index) ซึ่งเป็นการวัดการเข้าถึงที่สามารถระบุอาคารหรือบริเวณที่มีแนวโน้มเป็นจุดดึงดูดกิจกรรมหรือจุดสนใจได้ โดยในพื้นที่ศึกษาย่านทองหล่อ - เอกมัย นั้น พบว่าบริเวณที่มีอัตราการเข้าถึงของอาคารในรัศมีโดยรอบสูงคือพื้นที่บริเวณตอนเหนือของพื้นที่ริมถนนสุขุมวิทบริเวณโดยรอบสถานีรถไฟฟ้าพร้อมพงษ์ สถานีรถไฟฟ้าทองหล่อ และสถานีรถไฟฟ้าเอกมัย พื้นที่ที่มีการเข้าถึงของอาคารโดยรอบสูง ซึ่งมีการกระจุกตัวของอาคารมากที่สุดพื้นที่สีแดงและพื้นที่สีส้ม สามารถวัดความหนาแน่นได้ในระดับสูง ระหว่าง 834.01 – 1,235.00 พื้นที่ที่มีการเข้าถึงของอาคารโดยรอบพื้นที่สีเหลืองเข้มและพื้นที่สีเหลืองอ่อน ซึ่งมีการกระจุกตัวของอาคารในระดับปานกลางระหว่าง 538.01 - 834.00 พื้นที่ที่มีการเข้าถึงของอาคารโดยรอบค่อนข้างเบาบางโดยรอบพื้นที่สีเขียวเข้มและพื้นที่สีเขียวอ่อน ซึ่งมีการกระจุกตัวของอาคาร วัดความหนาแน่นได้ในระดับเบาบาง ระหว่าง 0.00 - 417.00

(2) การวัดความเป็นศูนย์กลาง (betweenness index) สามารถบอกถึงระดับความเป็นศูนย์กลางของกลุ่มอาคารและกลุ่มอาคารอื่นๆ โดยรอบ โดยพบว่าบริเวณพื้นที่ศึกษาย่านทองหล่อ - เอกมัยนั้น บริเวณที่มีระดับความเป็นศูนย์กลางสูงที่สุด คือบริเวณโดยรอบสถานีรถไฟฟ้า BTS ได้แก่ สถานีรถไฟฟ้าพร้อมพงษ์ สถานีทองหล่อ และสถานีเอกมัย และบริเวณที่เป็นศูนย์กลางรองลงมา คือ บริเวณรอบสถานีรถไฟฟ้าในช่วงรัศมี 500 เมตร

(3) การวัดศูนย์กลางตรง (straightness index) เป็นการวิเคราะห์เส้นทางตรงจากจุดเปลี่ยนถ่ายการเดินทาง (nodes) ไปยังบริเวณอื่น หรือกลุ่มอาคารที่ใกล้ที่สุดที่คาดว่าจะจะเป็นจุดดึงดูดการเดินทางมากที่สุด พบว่า พื้นที่บริเวณที่มีเป็นจุดดึงดูดมากที่สุดอยู่บริเวณ คือ บริเวณรัศมีโดยรอบสถานีรถไฟฟ้ามหานคร 500 เมตร ได้แก่ สถานีรถไฟฟ้ามหานคร สถานีรถไฟฟ้ามหานคร และสถานีเอกมัย บริเวณพื้นที่ที่คาดว่าจะดึงดูดการเดินทางและอยู่ใกล้จุดเปลี่ยนถ่ายการเดินทาง (nodes) หรือทางแยกของการเดินทางมากที่สุด บริเวณใกล้เคียงศูนย์การค้าขนาดใหญ่ บริเวณพื้นที่ที่คาดว่าจะดึงดูดการเดินทาง และอยู่ใกล้จุดเปลี่ยนถ่ายการเดินทาง (nodes) หรือทางแยกของการเดินทางปานกลาง กระจายตัวอยู่ทั่วพื้นที่ บริเวณพื้นที่ที่คาดว่าจะดึงดูดการเดินทางและอยู่ใกล้จุดเปลี่ยนถ่ายการเดินทาง (nodes) หรือทางแยกของการเดินทางเบาบาง อยู่ใกล้เคียงกับสถานศึกษาหรือสถาบันราชการ และโรงพยาบาล

(4) การวัดความใกล้เคียงกันของพื้นที่ (closeness index) เป็นการวัดความใกล้เคียงกันของอาคารหรือกลุ่มอาคารในพื้นที่ที่สามารถเดินทางโดยเท้าได้ โดยการเดินทางโดยเท้าที่สั้นที่สุดจะมีการเชื่อมต่อภายในมากที่สุดภายในระยะทางที่สั้นที่สุด ในขณะที่ความใกล้ชิดที่ต่ำหรือห่างกันมากจะมีการเชื่อมต่อกันน้อยในระยะทางที่สั้นที่สุด พบว่า เส้นทางที่สั้นที่สุดในพื้นที่ศึกษาและมีการเชื่อมต่อมากที่สุดคือบริเวณซอยสุขุมวิท 18 และสุขุมวิท 20 ที่มีการเข้าถึงกับชุมชนและซอยต่างๆ ในขณะที่ระยะทางห่างกันมากขึ้น และมีการเชื่อมต่อกันน้อยในระยะทางที่สั้นที่สุด พบอยู่โดยทั่วไปของพื้นที่กลุ่มอาคารที่มีความใกล้เคียงกันปานกลางที่สามารถเดินทางโดยเท้าได้ มีการเข้าถึงกับชุมชนและซอยต่าง ๆ บริเวณตามซอยย่อยและซอยแยก ซึ่งสามารถบ่งบอกความเป็นชุมชนได้ กลุ่มอาคารที่มีความใกล้เคียงกันต่ำที่สามารถเดินทางโดยเท้าได้พบเป็นส่วนมากของพื้นที่ศึกษา

(5) การวัดปัจจัยดึงดูด (gravity index) เป็นการวัดการเข้าถึงเพื่อหาอาคารที่เป็นปลายทางของการเดินทางโดยเท้าที่สั้นที่สุด หรือการเดินทางภายในชุมชนของคนในชุมชนได้มากที่สุด ซึ่งพบว่าบริเวณที่คาดว่าจะดึงดูดการเดินทางโดยเท้าที่มากที่สุด มีอยู่น้อยมากในพื้นที่ศึกษาย่านทองหล่อ - เอกมัย ส่วนใหญ่จะอยู่บริเวณชุมชนที่มีการเชื่อมต่อกับซอยแยก ซึ่งไม่ได้ติดกับถนนใหญ่แต่เป็นถนนสายรอง ที่สามารถบ่งบอกถึงความเป็นชุมชนได้ พื้นที่หรือกลุ่มอาคารที่คาดว่าจะดึงดูดการเดินทางโดยเท้าในชุมชนที่สั้นที่สุด

ภาพที่ 5 การประเมินระดับของความสัมพันธ์ระหว่างโครงข่ายและรูปแบบเมืองตาม 5 ดัชนี ของพื้นที่ศึกษาย่านทองหล่อ - เอกมัย: (ก) การวัดความเป็นศูนย์กลาง ศูนย์กลางตรง ความใกล้เคียงกันของพื้นที่ และการดึงดูด และ (ข) การวัดการเข้าถึงของอาคารในรัศมีโดยรอบสถานีรถไฟฟ้า

จากการศึกษาวิเคราะห์ข้างต้น การคำนวณค่าการเข้าถึงองค์ประกอบเมืองด้วยระบบข้อมูลสารสนเทศภูมิศาสตร์ ด้วยปัจจัยเมือง อันได้แก่ จุดศูนย์กลาง (nodes) ขอบเขต (edges) และอาคาร (buildings) เครื่องมือดังกล่าวสามารถช่วยให้กลุ่มสถาปนิก นักวางแผน นักภูมิศาสตร์ หรือนักวิชาการทำการวิเคราะห์ขยายผลต่อในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมที่ถูกสร้างขึ้นอย่างสะดวก และรวดเร็วในการวิเคราะห์ การวัดการเข้าถึงศูนย์กลางเมือง เครือข่ายเชิงพื้นที่ที่สามารถดำเนินการอย่างรวดเร็ว รวมถึงตรวจสอบรูปแบบของเมือง และรูปแบบกิจกรรมการอาศัยอยู่ในแต่ละพื้นที่ที่ได้ส่งผลกระทบการทำกิจกรรมของคนในเมืองได้ เช่น รูปแบบการใช้ที่ดิน หรือการรวมกันของอาคารแต่ละพื้นที่ สามารถวัดได้อย่างอิสระและภายใต้ข้อจำกัดในแต่ละพื้นที่โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์ในรูปแบบทรงเรขาคณิตสองมิติหรือสามมิติของรูปแบบเมือง

1.2 การวิเคราะห์รูปแบบของเมือง (urban pattern) ทั้ง 4 พื้นที่ศึกษา

จากแบบจำลองเมืองเชิง 3 มิติ เพื่อให้ง่ายต่อความเข้าใจต่อการพัฒนาเมืองในการศึกษารูปแบบเมืองและโครงสร้างเมืองด้วยระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์แสดงความสูงอาคารในรูปแบบ Block ทำให้ได้ผลลัพธ์ของการศึกษาเชื่อมโยงกับระบบเมือง ได้แก่ การเข้าถึงระบบบริการขนส่งมวลชนทางราง การเชื่อมโยงระบบโครงข่ายคมนาคม สัดส่วนความเข้มข้นการใช้ที่ดินแบบผสมผสาน ความหนาแน่น และการกระจายตัวของอาคารสูง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงรูปแบบเมืองและโครงสร้างเมือง ทั้ง 4 พื้นที่ศึกษา มีการใช้ประโยชน์ที่ดินของอาคารแบบผสมผสานอย่างเข้มข้นปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน ส่วนใหญ่อยู่บนถนนสายหลัก ได้แก่ ถนน

อโศกมนตรี สุขุมวิท สีลม และสาทร ส่วนใหญ่เป็นพาณิชย์กรรมประเภทต่าง ๆ สามารถเดินเข้าถึงด้วยทางเท้า ในรัศมี 500 เมตร จากสถานีรถไฟฟ้า ส่วนการใช้ที่ดินแบบผสมผสานนั้น จากการสำรวจการใช้ประโยชน์ที่ดิน ในอาคารมีเพียง 2 ถึง 3 ประเภท ทั้งในแนวตั้งและแนวนอน ซึ่งได้ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนใน 4 พื้นที่ และ มีความสอดคล้อง กับแนวคิดการใช้ประโยชน์ที่ดินในอาคารแบบผสมผสานในต่างประเทศ ซึ่งแต่ละย่านมีรูปแบบของการผสมผสานการใช้ประโยชน์ที่ดินที่มีความแตกต่างกันตามบทบาทของย่านนั้น ๆ

กฎหมายที่เกี่ยวข้องต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบเมือง ได้แก่ กฎหมายควบคุมอาคาร และข้อบัญญัติกรุงเทพฯ ที่ควบคุมความสูงตามแนวถนนสายหลัก ซึ่งข้อกำหนดดังกล่าวนี้ ได้ส่งผลต่อรูปแบบหน้าตาของอาคาร และภูมิทัศน์เมืองอย่างมาก เนื่องจากข้อกำหนดดังกล่าวต้องการควบคุมระยะถอยร่นหน้าอาคาร (setback) ตามแนวถนนสายหลัก ถ้าพื้นที่มีจำนวนจำกัดจะยิ่งส่งผลต่อรูปแบบอาคารที่ต้องใช้ระยะถอยร่นตามสัดส่วนระยะจากกึ่งกลางถนน ทำให้เกิดความลาดเอียงของด้านหน้าอาคาร ตามมุมของระยะถอยร่นดังกล่าว ทำให้ใช้ประโยชน์ที่ดินจากตัวอาคารได้ไม่เต็มศักยภาพ ทั้งนี้ ตามเจตนารมณ์ในการกำหนดระยะถอยร่นอาคารนั้น แท้จริงแล้วมีวัตถุประสงค์ที่คำนึงถึงความปลอดภัยเมื่อเกิดภัยพิบัติ ซึ่งต้องมีพื้นที่ว่างสำหรับการอพยพคนออกจากตัวอาคาร ทำให้กฎหมายในช่วงปี พ.ศ. 2535 - 2549 ยังคำนึงถึงระยะถอยร่นกับความสูงของอาคาร ซึ่งส่งผลต่อรูปลักษณ์ และหน้าตาของอาคาร (ดังภาพที่ 6 - 9)

ภาพที่ 6 ลักษณะการเข้าถึง การเชื่อมโยงระบบโครงข่ายคมนาคม สัดส่วนความเข้มข้นการใช้ที่ดินแบบผสมผสาน ความหนาแน่น และการกระจายตัวของอาคารสูง ในพื้นที่ศึกษาย่านอโศก - สุขุมวิท

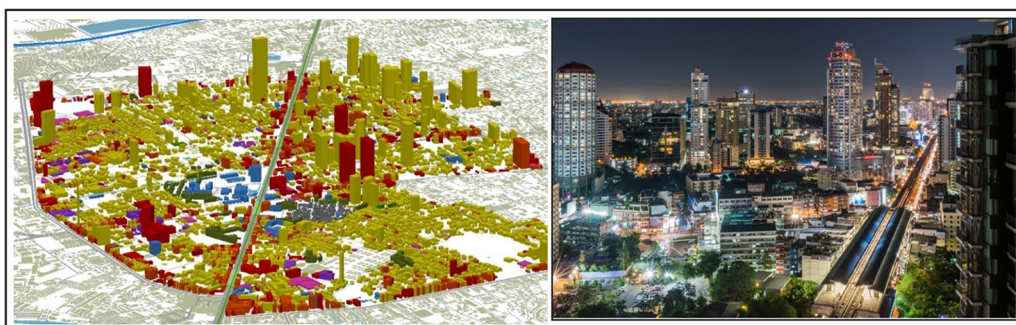
ที่มา: Denpaiboon (2017) และ Google Earth (2020)

ภาพที่ 7 (ลักษณะการเข้าถึง การเชื่อมโยงระบบโครงข่ายคมนาคม สัดส่วนความเข้มข้นการใช้ที่ดินแบบผสมผสาน ความหนาแน่น และการกระจายตัวของอาคารสูง ในพื้นที่ศึกษาย่านสีลม - สาทร
ที่มา: Denpaiboon (2017) และ Google Earth (2020)

ภาพที่ 8 (ลักษณะการเข้าถึง การเชื่อมโยงระบบโครงข่ายคมนาคม สัดส่วนความเข้มข้นการใช้ที่ดินแบบผสมผสาน ความหนาแน่น และการกระจายตัวของอาคารสูง ในพื้นที่ศึกษาย่านชิดลม - ราชดำริ
ที่มา: Denpaiboon (2017), Google Earth (2020) และ Estator (2019)

ภาพที่ 9 ลักษณะการเข้าถึง การเชื่อมโยงระบบโครงข่ายคมนาคม สัดส่วนความเข้มข้นการใช้ที่ดินแบบผสมผสาน ความหนาแน่น และการกระจายตัวของอาคารสูง ในพื้นที่ศึกษาย่านทองหล่อ - เอกมัย
ที่มา: Denpaiboon (2017), Google Earth (2020) และ Realist (2016)

1.3 การวิเคราะห์การวางตัวของรูปแบบตัวอาคาร ตามข้อกำหนด

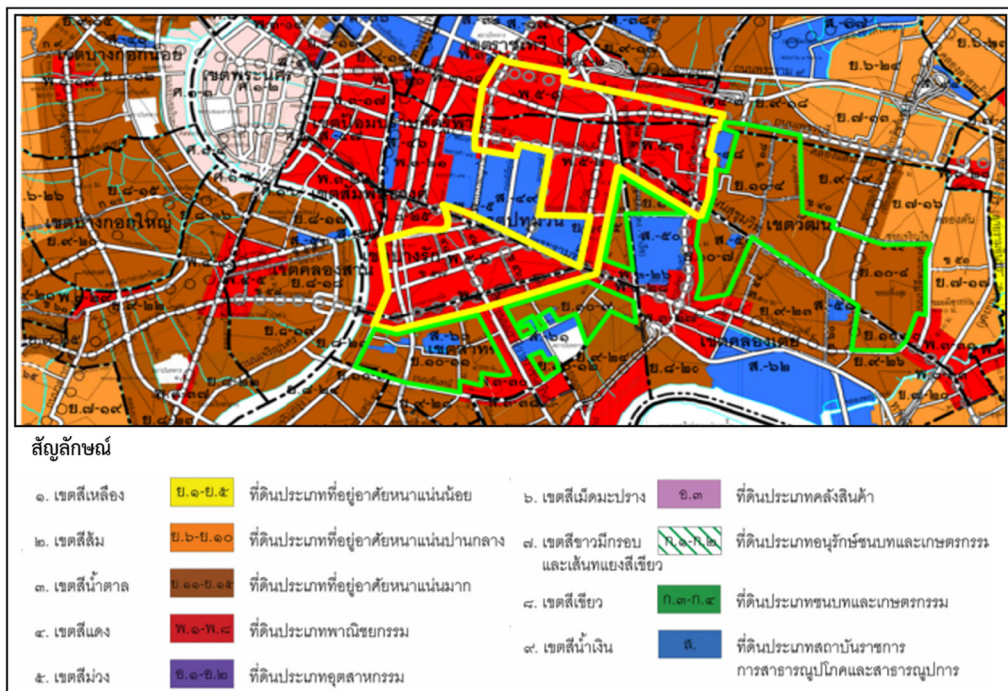
การอธิบายการวางตัวของรูปแบบตัวอาคาร ตามข้อกำหนด ข้อบังคับการควบคุมอาคารสูง ที่เรียกว่า กฎหมายอาคารชุด กฎหมายทางด้านผังเมือง ปี พ.ศ. 2535 เพื่อควบคุม และกำกับดูแลการพัฒนาเมืองและก่อสร้างอาคารให้เกิดมาตรฐานด้านความปลอดภัย แต่เดิมได้กำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดิน และอาคารตามแนวความคิดการกำหนดย่าน บทบาทหน้าที่ตามการใช้งานที่แยกออกจากกัน ได้แก่ ย่านพาณิชยกรรม ย่านที่อยู่อาศัย ย่านสำนักงานและย่านการศึกษา ย่านนันทนาการ และที่ว่างที่โล่ง เป็นต้น การพัฒนาเมืองเริ่มมีการใช้ที่ดินแบบผสมผสานมากขึ้น ดังนั้น จึงมีการออกกฎหมาย ข้อบังคับควบคุมอาคารสูง และการก่อสร้างอาคารออกมาอีกหนึ่งฉบับ ดังตารางที่ 1 ข้อกำหนดใช้ประโยชน์ที่ดินตามผังเมืองรวม และภาพที่ 11 ในการพัฒนารูปแบบอาคารแนวสูงอย่างแพร่หลายในย่านต่าง ๆ ของเมือง ในการศึกษาครั้งนี้จึงได้ผลลัพธ์จากข้อบังคับ การควบคุมอาคารสูง ส่งผลต่อรูปแบบเมือง ด้วยข้อกำหนดเดิมและใหม่ต่อรูปแบบอาคารของเมืองที่แตกต่างกัน เช่น ข้อกำหนดใช้ประโยชน์ที่ดินจากกำหนดย่านสู่แบบผสมผสาน (zoning to mixed use) ของผังเมืองรวมกรุงเทพฯ การกำหนดย่านการใช้ประโยชน์ที่ดิน เดิมเป็นการกำหนดย่านการใช้ประโยชน์ที่ดินแบบแยกส่วน ซึ่งผังเมืองรวมของกรุงเทพฯ มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์ที่ดินแบบผสมผสาน เช่น ในย่านแหล่งงาน ก็เน้นให้มีการพัฒนาที่อยู่อาศัยรวมอยู่ด้วย เพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงแหล่งงานได้ง่าย ดังเช่น กฎกระทรวงให้ใช้บังคับผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 พ.ศ. 2542 พ.ศ. 2549 และ พ.ศ. 2556

ตารางที่ 1 ข้อกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินตามกฎหมายกระทรวงให้ใช้บังคับผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 1 - 4

ผังเมืองรวม กรุงเทพมหานคร	ข้อกำหนดการใช้ ประโยชน์ที่ดิน	แนวความคิดการใช้ประโยชน์ที่ดิน
ผังเมืองรวม ฉบับที่ 1 - 3 (พ.ศ. 2535-2549)	Zoning (Major-Minor use)	แนวความคิดกำหนดระบบการใช้ประโยชน์ที่ดินหลักและรอง (Major-Minor use) ซึ่งกำหนดสัดส่วนร้อยละของการใช้ประโยชน์ที่ดินหลักในแต่ละย่านตาม Functions หรือวัตถุประสงค์ของย่านนั้นๆ โดยกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินรองในแต่ละย่าน ร้อยละ 10 ของพื้นที่ทั้งหมด
ผังเมืองรวม ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2556)	ให้มี Mixed Use ใน Zoning	ใช้ระบบการกำหนดขนาดพื้นที่กิจกรรม เช่น (1) ย่านพาณิชยกรรม (พ.5) กำหนดให้สามารถอาคารที่อยู่อาศัยรวมขนาดพื้นที่มากกว่า 10,000 ตารางเมตร พื้นที่พาณิชยกรรมไม่เกิน 20,000 ตร.ม. และสำนักงาน พื้นที่ไม่เกิน 10,000 ตร.ม. (2) ย่านที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาก (ย.10) กำหนดให้สามารถสร้างอาคารที่อยู่อาศัยรวม ขนาดพื้นที่มากกว่า 10,000 ตร.ม. พื้นที่พาณิชยกรรม ขนาด 5,000 - 10,000 ตร.ม. และพื้นที่สำนักงาน มีพื้นที่ไม่เกิน 2,000 ตร.ม.

ที่มา: ปรับปรุงจาก Bangkok Metropolitan Administration (2013)

การเปลี่ยนแปลงจากการกำหนดย่านการใช้ประโยชน์ที่ดิน (zoning) มาสู่การใช้ประโยชน์ที่ดินแบบผสมผสาน (mixed-use) โดยผังเมืองรวมฉบับที่ 1 - 3 (พ.ศ. 2535 - 2549) มาสู่แนวความคิดการกำหนดระบบการใช้ประโยชน์ที่ดินหลักและรอง (major-minor use) ซึ่งกำหนดสัดส่วนร้อยละของการใช้ประโยชน์ที่ดินหลักในแต่ละย่านตามการใช้งาน หรือวัตถุประสงค์ของย่านนั้นๆ โดยกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินรองในแต่ละย่านอยู่ที่ร้อยละ 10 ของพื้นที่ทั้งหมด ในขณะที่ข้อกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินตามกฎหมายกระทรวงให้ใช้บังคับผังเมืองกรุงเทพฯ พ.ศ. 2556 ได้ใช้ระบบการกำหนดขนาดพื้นที่กิจกรรม เช่น ในย่านพาณิชยกรรม (พ. 5) กำหนดให้สามารถอาคารที่อยู่อาศัยรวม ขนาดพื้นที่มากกว่า 10,000 ตร.ม. พื้นที่พาณิชยกรรม ไม่เกิน 20,000 ตร.ม. และสำนักงาน พื้นที่ไม่เกิน 10,000 ตร.ม. ในขณะที่ย่านที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาก (ย. 10) กำหนดให้สามารถสร้างอาคารที่อยู่อาศัยรวม ขนาดพื้นที่มากกว่า 10,000 ตร.ม. พื้นที่พาณิชยกรรม ขนาด 5,000 - 10,000 ตร.ม. และพื้นที่สำนักงาน พื้นที่ไม่เกิน 2,000 ตร.ม. ซึ่งจะเห็นได้ว่า ผลจากการกำหนดย่านการใช้ประโยชน์ที่ดินตามผังเมืองรวมกรุงเทพฯ โดยการกำหนดสัดส่วนร้อยละของกิจกรรม ทำให้เกิดปัญหาจากนักพัฒนาที่ดินมักจะแข่งขันกันเพื่อขออนุญาตก่อสร้างอาคารเพื่อจำกัดสิทธิในการสัดส่วนร้อยละของการใช้ประโยชน์ที่ดินรอง แต่ยังไม่ได้ดำเนินการก่อสร้างอาคาร ซึ่งการกำหนดขนาดพื้นที่กิจกรรม ทำให้สามารถช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ และสนับสนุนให้เกิดการใช้ประโยชน์ที่ดินแบบผสมผสาน (mixed-use) ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ภาพที่ 10 กฎกระทรวงให้ใช้บังคับผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2556บริเวณ พ.5 (พื้นที่สีแดง กรอบสี่เหลี่ยม) ซึ่งเป็นที่ตั้งบริเวณพื้นที่ศึกษา ทั้ง 4 ย่าน และบริเวณ ย.10 (พื้นที่สีน้ำตาล กรอบสี่เหลี่ยมอ่อน)

ที่มา: Bangkok Metropolitan Administration (2013)

จากการวิเคราะห์การใช้ประโยชน์ที่ดินที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพื้นฐานขนาดใหญ่ของเมืองที่ส่งผลต่อรูปแบบเมือง ด้วยเครื่องมือการวิเคราะห์โครงข่ายเมือง (urban network analysis-UNA) เพื่อวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างโครงข่ายเมืองกับรูปแบบเมือง หรือโครงสร้างของเมือง ไปสู่การใช้ประโยชน์ที่ดินแบบผสมผสานแบบเข้มข้น (mix used intensive land) ตลอดจนการใช้ประโยชน์ที่ดินจากแนวราบไปสู่แนวสูงในเขตพื้นที่เมือง ในพื้นที่ทั้ง 4 บริเวณ พบว่า การใช้ประโยชน์ที่ดินแบบผสมผสานที่เกิดขึ้นอย่างเข้มข้น ได้เกิดขึ้นในย่านที่มีตัวเลือกการเดินทางจำนวนหลายรูปแบบ (inter modal) เชื่อมต่อกันจะมีการเปลี่ยนแปลงของการใช้ประโยชน์ที่ดินแบบผสมผสานอย่างเข้มข้น และมีจำนวนมาก เมื่อเปรียบเทียบกับการใช้ที่ดินของกรุงเทพฯโดยรวม ดังตารางที่ 2

อย่างไรก็ตาม พบว่า การใช้ที่ดินแบบผสมผสานอย่างเข้มข้นจะเกิดขึ้นที่ย่านสีลม - สาทร (ร้อยละ 7.08) และย่านอโศก-สุขุมวิท (ร้อยละ 6.88) สูงกว่าย่านอื่น ๆ เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ได้รับอิทธิพลจากการเป็นจุดเปลี่ยนถ่ายการสัญจร (inter modal) ซึ่งเป็นจุดตัดของระบบรถไฟฟ้า BTS และ MRT อีกทั้งยังเป็นจุดตัดของโครงข่ายถนน 2 สายหลัก มีรูปแบบการกระจุกตัวของอาคารสูงบริเวณโดยรอบสถานีรถไฟฟ้า และมีกิจกรรมการใช้ประโยชน์ในตัวอาคารมีความหลากหลาย เนื่องจากมีจำนวนผู้เดินทางมาใช้บริการในพื้นที่ค่อนข้างสูงกว่าย่านอื่นๆ นั้นแสดงให้เห็นว่า อิทธิพลของการคมนาคมขนส่งด้วยระบบราง ที่ทำให้พื้นที่มีการเข้าสู่ส่งผลต่อรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินแบบผสมผสานมากยิ่งขึ้น อาทิ เช่น เป็นย่านพาณิชย์กรรมสำนักงาน ภัตตาคารร้านอาหาร โรงแรม สถาบันการศึกษา และนันทนาการ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีของการใช้ประโยชน์ที่ดินแบบผสมผสาน

โดยการใช้ประโยชน์ที่ดินหลักประเภทใด ๆ ในการพัฒนาโครงข่ายนั้น ไม่ควรมากกว่า 2 ใน 3 ของการใช้พื้นที่ทั้งหมด และมีการผสมผสานกิจกรรมการใช้ประโยชน์ในอาคารอย่างหลากหลาย ซึ่งจำแนกออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ พาณิชยกรรม ที่อยู่อาศัย นันทนาการ สถาบัน และอุตสาหกรรม ทั้งนี้ จากการศึกษาพบว่า พื้นที่ทั้ง 4 บริเวณ มีกิจกรรมการผสมผสานการใช้ประโยชน์อาคารสูงสุดเพียง 3 กิจกรรม จึงมีความเข้มข้นของการใช้ประโยชน์อาคารอยู่ในระดับปานกลาง แม้ว่าย่านทองหล่อ - เอกมัย มีการใช้ประโยชน์อาคารที่บ่งบอกความเป็นย่านที่อยู่อาศัยเป็นหลัก แต่ก็ยังมีกิจกรรมแบบผสมผสานในอาคาร มากกว่า 3 กิจกรรมเช่นเดียวกันกับอีก 3 พื้นที่ศึกษา

ตารางที่ 2 การเปรียบเทียบการใช้ประโยชน์ที่ดินในย่านพื้นที่ศึกษาทั้ง 4 บริเวณ

ประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดิน	ร้อยละการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ศึกษา				ร้อยละการใช้ประโยชน์ที่ดินทั้งหมดของกรุงเทพฯ
	ย่านทองหล่อ	ย่านสาทร	ย่านชิดลม	ย่านอโศก	
1) ที่อยู่อาศัย	57.48	26.23	16.97	42.32	23.85
2) พาณิชยกรรม	8.70	16.61	24.44	18.19	1.82
3) ผสมผสาน (ที่อยู่อาศัยและพาณิชยกรรม)	5.26	7.08	3.43	6.88	1.75
4) อุตสาหกรรม	1.87	0.29	-	1.03	1.64
5) คลังสินค้า	2.64	0.08	0.08	0.76	0.69
6) สาธารณูปโภคและสาธารณูปการ	3.27	13.08	24.09	1.92	2.06
7) การศึกษา	3.02	6.05	1.37	11.11	2.06
8) ศาสนา	1.28	1.86	1.77	0.62	0.51
9) นันทนาการ	1.91	19.13	14.00	0.17	0.40
10) อื่น ๆ	14.57	9.60	13.84	16.99	66.22
รวม 10 ประเภท	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

ที่มา: Denpaiboon (2017)และ ระบบภูมิสารสนเทศ (GIS) กรุงเทพมหานคร (2559)

2.กิจกรรมเชิงพื้นที่ (spatial activity) การเข้าถึงและการเดินทาง (accessibility and mobility)

จากการสำรวจภาคสนาม พบว่า ประเภทของอาคารที่มีการใช้พื้นที่อย่างผสมผสาน ต้องดำเนินการพัฒนาให้เกิดขึ้นอย่างแท้จริง การพัฒนาในรูปแบบนี้มีเป้าหมายที่จะค้นหาความหมายในเชิงแนวคิดของการพัฒนาอาคารสูงในเมือง ซึ่งประชาชนเมืองสามารถทำงานและอยู่อาศัยได้ แม้ว่าพัฒนาการก่อสร้างในอาคารสูงแบบผสมผสานที่มีการใช้สอยพื้นที่ส่วนเกิน มีจำนวน 10,000 ตารางเมตร และมีจำนวนอาคารสูงเกินกว่า 300 เมตร การพัฒนาอาคารสูงจะเป็นทิศทางของการพัฒนา ซึ่งไม่ได้เป็นทฤษฎีของแนวคิดการออกแบบที่มีอคตินิยม สิ่งสำคัญของหลักเกณฑ์ปัจจัยด้านคุณภาพของอาคาร ภายใต้การออกแบบด้านสถาปัตยกรรมให้เข้ากับสภาพแวดล้อมเมือง เกิดการเชื่อมต่อกับโครงข่ายคมนาคมอย่างสมบูรณ์ เนื่องจากเหตุผลของความสมดุลกันระหว่างการแยกตัวกับการเปิดพื้นที่ที่มีความแตกต่างของประโยชน์ใช้สอยภายในตัวอาคาร

ดังนั้น เพื่อให้เกิดการบูรณาการของการใช้ประโยชน์แบบผสมผสาน ให้เกิดความสะดวกสบายต่อการอยู่อาศัยกับสภาพแวดล้อมภายในอาคาร ลักษณะการอยู่อาศัย และความสัมพันธ์ของคนอยู่อาศัยในโครงการจึงต้องมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน รวมถึงการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของโครงสร้างทางกายภาพเมือง

กับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในย่านการใช้ที่ดินแบบผสมผสาน ยังแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางกายภาพของเมืองในย่านพื้นที่ศึกษา กับการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อรูปแบบการอยู่อาศัยในอาคารสูง ที่ส่งผลกระทบต่อลักษณะทางด้านสังคมและเศรษฐกิจมากนัก้อยเพียงใด โดยในการศึกษานี้ได้ตั้งประเด็นเกี่ยวกับผลกระทบทางด้านสังคมที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินแบบผสมผสานไว้หลายประเด็น ได้แก่ ลักษณะการเดินทาง ความตระหนักรู้ต่อการพัฒนาแบบผสมผสาน และความพึงพอใจต่อการอยู่อาศัยในย่านที่มีการพัฒนาแบบผสมผสาน ดังนี้

2.1 ลักษณะในการเดินทาง การวิเคราะห์ลักษณะการเลือกรูปแบบการเดินทางของผู้อยู่อาศัย

และผู้มาใช้บริการในพื้นที่ศึกษาทั้งหมด พบว่า ส่วนใหญ่เลือกใช้ระบบขนส่งมวลชนทางรางมากที่สุด ได้แก่ BTS และ MRT รองลงมาเป็นขนส่งสาธารณะระบบอื่น ๆ ได้แก่ รถโดยสารประจำทาง รถตุ๊กตุ๊ก มอเตอร์ไซด์รับจ้าง และรถยนต์ส่วนบุคคล ตามลำดับ ส่วนการเลือกรูปแบบการเดินทางของผู้อยู่อาศัยและผู้มาใช้บริการในพื้นที่ พบว่า สาทร เป็นพื้นที่มีค่าเฉลี่ยของระยะทางในการเดินทางน้อยที่สุด รองลงมาคือ ชิดลม ทองหล่อ และโอโศก ในขณะที่ระยะเวลาในการเดินทางของย่านชิดลม สาทร และทองหล่อ มีค่าเฉลี่ยของระยะเวลาในการเดินทาง รวมถึงค่าใช้จ่ายในการเดินทางใกล้เคียงกัน ซึ่งเป็นไปตามทฤษฎีการใช้ประโยชน์ที่ดินแบบผสมผสานอย่างเข้มข้น ในย่านที่มีใช้ประโยชน์ที่ดินหนาแน่นและมีความหลากหลายสูง มีแนวโน้มที่จะมีรูปแบบการเดินทางระยะทางและเวลาสั้นกว่า หากระบบการขนส่งสามารถพัฒนาโครงข่ายการให้บริการได้เต็มรูปแบบ

ตารางที่ 3 สรุปการวิเคราะห์ความสัมพันธ์โครงสร้างทางกายภาพของเมืองกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในย่านการใช้ที่ดินแบบผสมผสานของลักษณะการเดินทาง

ลักษณะการเดินทาง		พื้นที่ศึกษา			
		ย่านสาทร	ย่านชิดลม	ย่านโอโศก	ย่านทองหล่อ
ระยะทางการเดินทางเฉลี่ย (กิโลเมตร)	ค่าเฉลี่ย (Mean)	5.1205	11.4318	21.2657	13.5714
	ความแปรปรวน (Variance)	28.4427	170.4952	593.6858	370.0315
	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Std. Deviation)	5.3332	13.0574	24.3657	19.2362
ระยะเวลาในการเดินทางเฉลี่ยต่อเที่ยว (นาที)	ค่าเฉลี่ย (Mean)	53.0233	46.6667	74.9884	62.8049
	ความแปรปรวน (Variance)	938.2614	1360.2273	3040.4820	2023.8110
	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Std. Deviation)	30.6311	36.8813	55.1406	44.9868
ค่าใช้จ่ายในการเดินทางเฉลี่ยต่อเที่ยว (บาท)	ค่าเฉลี่ย (Mean)	81.2821	56.5000	101.6905	56.7162
	ความแปรปรวน (Variance)	5673.3131	1594.4419	26864.3653	2076.1186
	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Std. Deviation)	75.3214	39.9305	163.9035	45.5644

2.2 ความตระหนักรู้ต่อการใช้ประโยชน์ที่ดินแบบผสมผสานอย่างเข้มข้น ทักษะคิดและความตระหนักรู้ต่อการพัฒนาแบบผสมผสานของการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อความยั่งยืนของโครงสร้างเมือง ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เทคนิคการวิเคราะห์ความแปรปรวน (ANOVA) พบว่า ผู้อยู่อาศัยหรือผู้เข้ามาใช้บริการในย่านสาทร ย่านชิดลม มีทัศนคติและความตระหนักรู้ต่อการพัฒนาแบบผสมผสานของการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อความยั่งยืนของโครงสร้างเมืองมีความแตกต่างกัน ส่วนผู้อยู่อาศัยหรือใช้งานในย่านทองหล่อ มีความพึงพอใจต่อการพัฒนาแบบผสมผสานของการใช้ประโยชน์ที่ดินแตกต่างกับผู้อยู่อาศัยหรือใช้งานพื้นที่ในย่านดังกล่าว

2.3 ความพึงพอใจของพฤติกรรมและทัศนคติต่อการอยู่อาศัยในแต่ละย่านที่มีการใช้ประโยชน์ที่ดินแบบผสมผสานอย่างเข้มข้น พบว่า

1) ผู้อยู่อาศัยและผู้ให้บริการมีความพึงพอใจต่อการใช้ประโยชน์ที่ดินในย่าน กล่าวคือ

ผู้อยู่อาศัยและผู้ใช้งานมีความพึงพอใจต่อระบบขนส่งมวลชนทางรางเมื่อต้องการเดินทางไปยังย่านเศรษฐกิจศูนย์กลางเมือง ส่วนใหญ่มีความเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยค่อนข้างมาก เช่นเดียวกับความพึงพอใจต่อราคาค่าโดยสารของระบบขนส่งมวลชนทางรางในปัจจุบันมีราคาเหมาะสม เต็มใจที่จะจ่ายได้ และพอใจที่จะอยู่อาศัยหรือทำงานในย่านที่มีเข้าถึงด้วยระบบรางและมีการผสมผสานการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างเข้มข้น

ผู้อยู่อาศัยและผู้ใช้งานมีความพึงพอใจต่อราคาค่าโดยสารของระบบขนส่งมวลชนทางรางในปัจจุบันมีราคาเหมาะสม และมีความเต็มใจที่จะจ่ายได้ ส่วนใหญ่มีความเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วย

2) ทักษะคิดและความตระหนักรู้ต่อการพัฒนาแบบผสมผสานของการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อความยั่งยืนของโครงสร้างเมืองของผู้อยู่อาศัยและผู้ใช้งาน กล่าวคือ

ความใกล้ชิดของอาคารหรือระยะห่างของอาคาร จะส่งผลต่อการประหยัดเวลาและพื้นที่ การกำหนดระยะถอยร่นจากแนวถนนสาธารณะ และระหว่างตัวอาคาร ทำให้คนเดินเท้าสามารถเข้าถึงพื้นที่ได้ดีขึ้น การเข้าถึงระบบขนส่งมวลชน และบริการสาธารณูปโภคได้อย่างทั่วถึง และมีประสิทธิภาพมากขึ้น เนื่องจากการพัฒนาอาคารติดต่อกัน และมีการใช้ประโยชน์ที่ดินแบบผสมผสานอย่างเข้มข้น ส่วนใหญ่อยู่ในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่ง และพบว่าการพัฒนาอาคารสูงหรืออาคารขนาดใหญ่ควรมีสัดส่วนการใช้ประโยชน์ที่ดินที่มีความหลากหลาย อย่างน้อย 3 - 4 กิจกรรม ส่วนใหญ่อยู่ในระดับเห็นด้วยค่อนข้างมากที่สุดการผสมผสานการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างหลากหลายและความหนาแน่นที่เพิ่มขึ้น จะช่วยป้องกันการขยายตัวของเมืองอย่างไร้ทิศทาง ส่วนใหญ่อยู่ในระดับเห็นด้วยค่อนข้างมาก

ผู้อยู่อาศัยมีความพึงพอใจว่าหากเข้ามาอยู่อาศัยในโครงการที่มีการใช้ประโยชน์ที่ดินแบบผสมผสานอย่างเข้มข้น และตั้งอยู่ใกล้สถานีรถไฟฟ้าในปัจจุบัน การคำนึงถึงการออกแบบ และพัฒนาการของการใช้ประโยชน์ที่ดินแบบผสมผสานอย่างเข้มข้นได้แสดงออกถึงการเปลี่ยนแปลงการพัฒนาเมืองในทางที่ดีขึ้น เพิ่มคุณภาพชีวิตและส่งเสริมสภาพแวดล้อมที่ดีในเมือง ส่วนใหญ่อยู่ในระดับเห็นด้วยมาก

ผู้อยู่อาศัยมีความพึงพอใจว่าความสัมพันธ์ของการเป็นส่วนตัวของสังคมการอยู่อาศัยในแนวตั้งยังอยู่ไกลทำให้ความสัมพันธ์มากกว่าเพื่อนบ้านที่อยู่ใกล้ ส่วนใหญ่มีความเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยค่อนข้างมาก

ผู้อยู่อาศัยมีความพึงพอใจต่อความหนาแน่นของอาคารของการอยู่อาศัยในอาคารสูง ทำให้ผู้อยู่อาศัยมีปฏิสัมพันธ์ ใกล้ชิดกันน้อยกว่าการอยู่อาศัยแบบดั้งเดิมในอาคารแนวราบ ส่วนใหญ่มีความเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วย

ผู้อยู่อาศัยมีความพึงพอใจว่า ไม่รู้สึกถึงภัยต่อการอยู่อาศัยหรือทำงานในอาคารสูงที่อยู่ติดกันอย่างหนาแน่น เนื่องจากมีความน่าหลงใหลของความเป็นเมืองอย่างไม่มีขีดจำกัด การอยู่อาศัยในอาคารสูงไม่มีความแตกต่างกับการอยู่อาศัยในอาคารแนวราบ และการอยู่อาศัยในอาคารสูงว่ามีความปลอดภัยและความเป็นส่วนตัวสูงกว่า เมื่อเปรียบเทียบกับอาคารอยู่อาศัยในอาคารแนวราบ ส่วนใหญ่มีความเห็นอยู่ในระดับปานกลาง

สรุปผลการศึกษา

พบประเด็นสำคัญ 3 ประเด็น ดังนี้

1. ในการใช้เครื่องมือการวิเคราะห์โครงข่ายเมืองครั้งนี้ เป็นเครื่องมือที่เป็นประโยชน์ต่อการวางแผนเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถนำไปสู่การวางแผนเชิงพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถคำนวณค่าการเข้าถึงองค์ประกอบเมืองบนฐานระบบข้อมูลสารสนเทศภูมิศาสตร์ ช่วยนักวางแผนให้สามารถวิเคราะห์ขยายผลต่อในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมในพื้นที่ กับการวัดการเข้าถึงศูนย์กลางเมืองและเครือข่ายอื่น ๆ รวมทั้งการตรวจสอบรูปแบบของเมืองและรูปแบบกิจกรรมการอาศัยอยู่ในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. รูปแบบโครงสร้างเมือง ได้มีการใช้ที่ดินแบบผสมผสานมากขึ้น จากการสำรวจการใช้ประโยชน์ที่ดินในอาคารมีกิจกรรมการใช้ประโยชน์ในอาคารมากขึ้น ทั้งในแนวตั้งและแนวราบ เพื่อให้เกิดการบูรณาการของการใช้ประโยชน์แบบผสมผสาน ให้เกิดความสะดวกสบายต่อการอยู่อาศัยกับสภาพแวดล้อมภายในอาคาร ลักษณะการอยู่อาศัย และโดยเน้นความสัมพันธ์ของคนอยู่อาศัยในโครงการจึงต้องมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน รวมถึงการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของโครงสร้างทางกายภาพเมืองกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในย่านการใช้ที่ดินแบบผสมผสาน ยังแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางกายภาพของเมืองในย่านพื้นที่ศึกษา

3. ข้อกำหนดควบคุมความสูงของอาคารด้วยระยะถอยร่นของหน่วยงานท้องถิ่น ช่วยส่งเสริมการใช้ประโยชน์ของอาคารซึ่งสามารถเพิ่มความสูงให้พื้นที่ที่ประโยชน์ใช้สอยมากขึ้นจากการถอยร่น จึงส่งผลต่อรูปแบบการวางตัวอาคารด้วยการมีพื้นที่ทางเดินเท้าที่กว้างขวางขึ้น และมีความปลอดภัยในเชิงผังเมือง เมื่อเกิดภัยพิบัติ ไฟไหม้ ซึ่งจะเป็นมาตรการในการจูงใจภาคเอกชน สามารถพัฒนาความสูงอาคารได้จากระยะถอยร่นโดยเพิ่มความสูงอาคาร เช่นในพื้นที่บริเวณย่านสาทร

ข้อเสนอแนะ

เพื่อให้เกิดแนวทางการส่งเสริมเชิงนโยบายขอการใช้ประโยชน์ที่ดินแบบผสมผสานอย่างเข้มข้นกับการพัฒนาโครงข่ายขนส่งมวลชนทางรางตามแผนงานพัฒนาพื้นที่ของกรุงเทพมหานคร ให้เกิดการพัฒนาและการลงทุนอสังหาริมทรัพย์โดยรอบสถานีรถไฟ และสนับสนุนการออกแบบพัฒนาพื้นที่ให้มีการเจริญเติบโต

อย่างชาญฉลาด (smart growth) เช่นกับในหลาย ๆ ประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น เกาหลี และฮ่องกง โดยมีแนวทาง ดังนี้

1. กรุงเทพมหานครควรสร้างกลไกการแทรกแซงการพัฒนาพื้นที่ใหม่บริเวณโดยรอบสถานีรถไฟความเร็วสูงดำเนินการแก้ไขข้อกฎหมายผังเมืองด้วยการกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินแบบผสมผสานทั้งใต้ดินบนดิน ในอากาศให้เป็นรูปธรรมเพื่อรองรับการพัฒนาพื้นที่ที่มีประสิทธิภาพ และประเภทกิจกรรมในอาคารขนาดใหญ่ พร้อมทั้งมีข้อกำหนดระบบย่านในแนวตั้ง และระยะถอยร่น

2. กรุงเทพมหานครควรสร้างกลไกการแทรกแซง และแก้ไขข้อกฎหมายร่วมลงทุนกับภาคเอกชนในการพัฒนาพัฒนาระบบสาธารณูปการ และระบบสาธารณูปการในพื้นที่ เพื่อให้มีการใช้ที่ดินแบบผสมผสานเป็นรูปธรรม โดยให้ภาครัฐเข้ามาดำเนินการร่วมกับเอกชนเพื่อส่งเสริมให้เป็นพื้นที่การพัฒนาและที่อยู่อาศัยอย่างชาญฉลาดและเป็นรูปธรรม

3 สนับสนุนการจัดทำแผนพัฒนาพื้นที่เฉพาะแห่ง (plan unit district) ให้การควบคุมให้เป็นไปตามผังเมืองรวมทั้งในด้านการกำหนดย่านการใช้ประโยชน์ที่ดิน (zoning ordinances) และ (zoning application) ข้อบัญญัติท้องถิ่น (municipal code) หรือข้อบัญญัติควบคุมอาคาร (building code) ภายใต้อำนาจของเทศบาลหรือหน่วยงานท้องถิ่น ในการสนับสนุนการใช้ที่ดินแบบผสมผสานอย่างเข้มข้น (multiple and intensive land use) ให้มีการใช้ประโยชน์ที่ดินในอาคารมากกว่า 5 ประเภท อันประกอบด้วย ที่อยู่อาศัย พาณิชยกรรม พื้นที่นันทนาการ สิ่งอำนวยความสะดวกของชุมชน และบริการขนส่งสาธารณะ เพื่อส่งเสริมกิจกรรมเชิงพื้นที่ (spatial activity) โดยไม่ให้เป็นการสร้างความรำคาญต่อการร่วมอยู่อาศัยในอาคารเดียวกัน

4. สนับสนุนการผสมผสานการใช้ประโยชน์ที่ดินในแนวสูง (vertical mixed use buildings) ความแตกต่างของกลุ่มผู้ใช้งานในอาคาร เพื่อเป็นแบบอย่างในการพัฒนาพื้นที่เขตต่อเมืองและเขตชานเมือง ซึ่งข้อกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดิน (zoning ordinance) มีผลต่อความหนาแน่นของเมือง ขนาดและการวางตัวของอาคาร เช่น การกำหนดระยะถอยร่นจากถนน ทำให้รูปแบบและความสูงของอาคารสามารถมีจำนวนชั้นเพิ่มขึ้น ต่อการกำหนดขนาดความกว้างของถนน เพื่อให้เกิดความปลอดภัยเมื่อเกิดภัยพิบัติ รวมถึงพื้นที่สาธารณะของเมือง เป็นต้น

5. จากแนวคิดการพัฒนาพื้นที่ TOD บริเวณโดยรอบสถานีรถไฟ ได้มีผลการศึกษาว่า ระยะทางภายในรัศมี 500 เมตร โดยรอบสถานีรถไฟ คือระยะทางที่สามารถเดินทางด้วยทางเท้าและสามารถเข้าถึงแหล่งกิจกรรม จากการศึกษาครั้งนี้มีข้อเสนอว่า ระยะทางเดินเท้าสามารถเดินทางได้มากกว่า 500 เมตร หรือ 800 เมตร หรือมากกว่านั้น หากระหว่างเส้นทางการเดินเท้า มีการประกอบกิจกรรมต่างๆ ในระหว่างทางเดินเท้า ที่มีความหลากหลายของกิจกรรม และมีปริมาณในจำนวนมาก เช่น โครงการที่อยู่อาศัย กิจกรรมของชุมชน ร้านอาหาร ร้านกาแฟ ร้านหนังสือ หรือร้านขายของที่ระลึก ก็สามารถทำให้เกิดเป็นระยะการเดินทางด้วยเท้าที่ยาวนานขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- Bangkok Metropolitan Administration. (2013). **Phang meuang ruam krungthep pho so 2556**. (In Thai) [**Bangkok master plan B.E. 2556**]. Retrieved from <http://www.bangkok.go.th/cpdonestopservice/page/main/1629/ผังเมืองรวม-กทม-2556>
- Denpaiboon, C. (2017). **Planning issue from zoning to mix - use development concept for urban structures sustainability**. Bangkok: Faculty of Architecture and Planning Thammasat University Press.
- Elena, S. (2014). **Urban network analysis toolbox**. Retrieved from <http://www.urban-knowledge.nl/20/urban-network-analysis-toolbox>
- Google Earth (2020). **Aerial photograph**. Retrieved from <http://maps.google.com>
- Gutnov, A.E. (1984). **Evolution of urban planning**, Moscow: Stroiizdat.
- Lau, S.S.Y., Giridharan, R. & Ganesan, S. (2015). Multiple and intensive land use: case studies in Hong Kong. **Habitat International**, 29(3), 527-546.
- Lee, J.H., Ostwald, M.J. & Gu, N. (2020). **Design thinking: creativity, collaboration and culture**. Basel: Springer International Publishing.
- Lin, Z. & Gámez, J.L.S. (2018). **Vertical urbanism: designing compact cites in China**. New York: Routledge.
- Realist. (2016). **Condominium near BTS Thonglor, within 200 meters**. Retrieved from <https://www.realist.co.th/blog/คอนโด-ทองหล่อ/>
- Rowley, A. (1998). **Planning mixed use development: issues and practice**. London: Royal Institute of Chartered Surveyors.
- Salaryman Estator. (2019). **Magnolias ratchadamri boulevard**. Retrieved from https://www.livinginsider.com/inside_topic/5062/1/Magnolias-RatchadamriBoulevard.html
- Sevtsuk, A. & Mekonnen, M. (2012). Urban network analysis toolbox. **International Journal of Geomatics and Spatial Analysis**, 22(2), 287-305
- Sopita, P. (2015). **Panorama view CBD Silom-Sathorn from M Silom**. Retrieved from <https://thinkofliving.com>
- Witherspoon, R.M.G., Robert, E. & Abbett, J.P. (1976). **Mixed-use developments: new ways of land use**. Washington, D.C.: Urban Land Institute.

ศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยวและการพัฒนาพื้นที่ส่วนกลางและพื้นที่ริมน้ำ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชนคลองบางน้อย จังหวัดสมุทรสงคราม

Potential of tourism resources and public space and riverfront development to promote tourism of Klong Bang Noi Community, Samut Songkhram Province

ภัทฐิตา พงศ์ธนา¹
Phattita Pongthana¹

Received: 2021-06-08

Revised: 2021-06-13

Accepted: 2021-06-24

บทคัดย่อ

ชุมชนคลองบางน้อยตั้งอยู่บริเวณปากคลองบางน้อยเชื่อมโยงกับแม่น้ำแม่กลอง เป็นเส้นทางคมนาคมสายหลัก และศูนย์กลางการค้าของกลุ่มแม่น้ำแม่กลอง-แม่น้ำท่าจีนในอดีต แต่เมื่อความเจริญเข้ามาทำให้มีการสัญจรทางน้ำลดลง ส่งผลให้เศรษฐกิจในพื้นที่ซบเซาและวิถีชีวิตริมน้ำเริ่มเลือนหายไป หน่วยงานภาครัฐและชุมชนคลองบางน้อยจึงได้เล็งเห็นถึงความสำคัญในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ชุมชนคลองบางน้อยให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เพื่อรักษาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและส่งเสริมการท่องเที่ยวให้ชุมชนคลองบางน้อยยังคงอยู่ต่อไป บทความนี้ จึงมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาศักยภาพทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนคลองบางน้อย เพื่อนำไปพัฒนาข้อมูลสารสนเทศ และเสนอแนวทางการพัฒนาพื้นที่ส่วนกลางและพื้นที่ริมน้ำของชุมชนให้สอดคล้องกับแผนและนโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยวของภาครัฐ คือ เพื่อรักษาวิถีชีวิตของชุมชนริมน้ำโดยใช้การวิเคราะห์ลักษณะทางกายภาพ ศึกษาทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ และรูปแบบของพื้นที่ส่วนกลางและพื้นที่ริมน้ำของชุมชน จากการสำรวจพื้นที่ การสัมภาษณ์ และรับฟังความคิดเห็นจากคนชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยผลการศึกษา พบว่า ชุมชนคลองบางน้อยมีทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ

¹ วิทยาลัยสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
(College of Architecture, Suansunandha Rajabhat University)
ผู้เขียนหลัก (corresponding author) E-mail: phattita.po@ssru.ac.th

หลากหลายด้าน ซึ่งสามารถนำไปใช้ในการส่งเสริม พัฒนา และรวบรวมข้อมูลสารสนเทศสำหรับการท่องเที่ยวชุมชน ตลอดจนกำหนดภาพรวมของแนวทางการปรับปรุงภูมิทัศน์พื้นที่ส่วนกลางและพื้นที่ริมน้ำชุมชนคลองบางน้อย ให้มีรูปแบบแตกต่างกันไปตามลักษณะกายภาพของพื้นที่ และเชื่อมโยงกับข้อมูลสารสนเทศที่พัฒนาขึ้น รองรับกิจกรรมที่ตอบสนองต่อความต้องการใช้งานของชุมชน ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนริมน้ำคลองบางกอกน้อยให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: พื้นที่ส่วนกลางชุมชน การพัฒนาพื้นที่ริมน้ำ การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ทรัพยากรการท่องเที่ยว

Abstract

Klong Bang Noi community is located in the junction of Bang Noi Canal and Mae Klong River. It used to be one of the main transportation routes and commercial hub along Mae Klong River – Tha Chin River until urban development had sprawled and reached. The normal way of water life, trades, and water transportation were affected drastically in local economy and faded from the riverside community. Therefore, local government and Klong Bang Noi community realized of the importance to bring back business of Klong Bang Noi community to be a tourist attraction to preserve the cultural heritage and promote tourism activities in Klong Bang Noi Community. This paper focuses on exploring potential of their tourism resources of Klong Bang Noi Community, as a part of develop information database and propose design guidelines to create community public spaces and riverfront scape through the provincial authority of tourism development plan and policy. The ideas will bring back waterfront community by using the physical analysis, potential tourism resources, and community public space patterns and riverfront scape. Methods were site survey, interviews and participatory with community. The results found that, Klong Bang Noi Community has many potential tourist resources that can be used to promote, develop and collect the information data for community tourism. The findings can be used as an overview of the approach to improve landscape of public spaces and waterfront scape of Klong Bang Noi community to promote and maintain the cultural identity of Klong Bang Noi riverfront community for sustainable tourism.

Keywords: community space, riverfront development, sustainable tourism, tourism resources

บทนำ

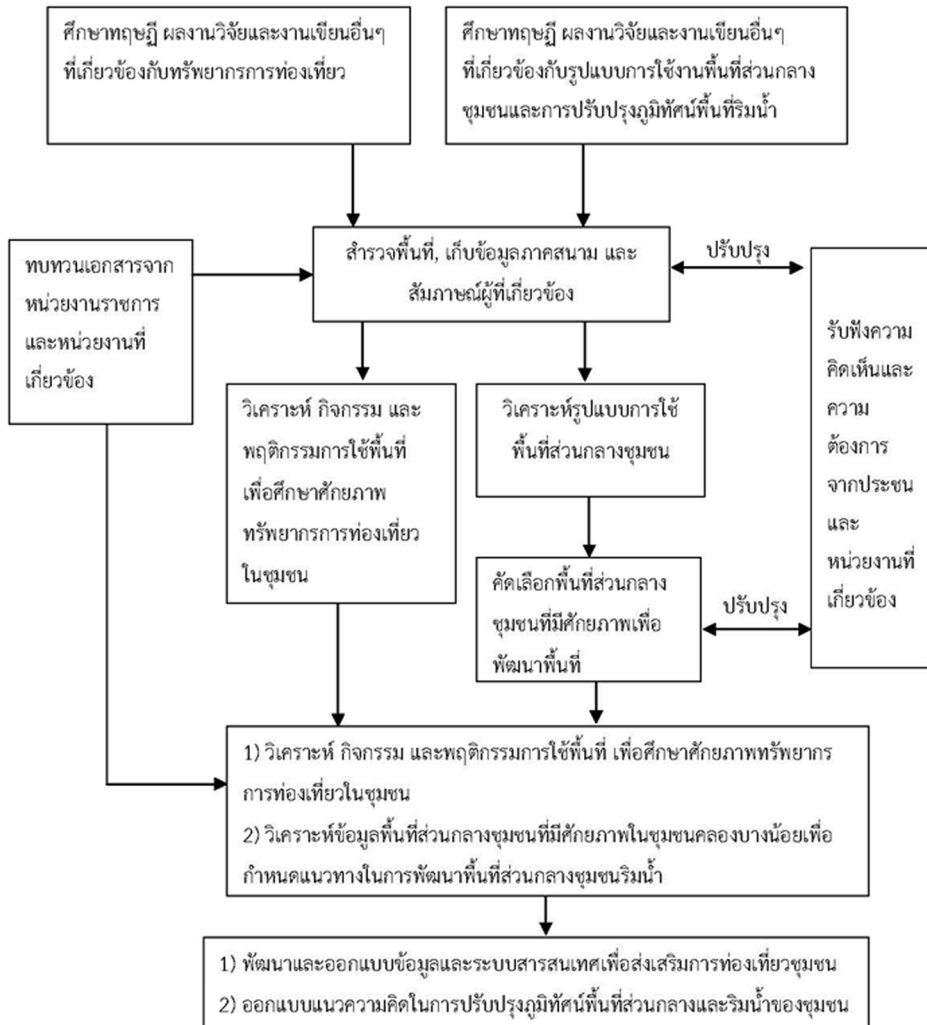
แผนปฏิบัติการส่งเสริมการท่องเที่ยวประจำปี พ.ศ.2562 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จัดทำขึ้นภายใต้กรอบแนวคิดของ แผนยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 นโยบายรัฐบาล ทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจ: โมเดลประเทศไทย 4.0 แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2560-2564 และแผนวิสาหกิจ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2560-2564 ผนวกกับการวิเคราะห์ปัจจัยแวดล้อมในสถานการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต เพื่อให้ได้แผนที่เกิดประโยชน์ต่อประเทศชาติและมีประสิทธิภาพสูงสุด มุ่งสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวยอดนิยม (preferred destination) อย่างยั่งยืน ด้วยการเพิ่มรายได้ ทางการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง สมดุลและทั่วถึงผ่านการนำเสนอคุณค่าของการท่องเที่ยวประเทศไทย ที่จะทำให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ที่ทรงคุณค่า และเปิดมุมมองใหม่ให้กับ ชีวิตจากการสัมผัสเสน่ห์วิถีไทยเฉพาะถิ่น (The Ministry of Tourism and Sports Thailand, 2017)

ชุมชนคลองบางน้อย เป็นชุมชนริมแม่น้ำเก่าแก่แห่งหนึ่งของจังหวัดสมุทรสงคราม เคยเป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนสินค้าทางน้ำโดยชุมชนชาวจีนที่อพยพมา ตั้งถิ่นฐานในช่วงกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น แต่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางการคมนาคมเป็นทางบก ทำให้ชุมชนคลองบางน้อยซบเซาไม่เหมือนคึกคักเหมือนก่อน ต่อมาเทศบาลตำบลกระดังงาร่วมกับชุมชนได้มีการส่งเสริมให้ชุมชนคลองบางน้อยฟื้นฟูตลาดน้ำบางน้อยที่อยู่ในชุมชน ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและมียุทธศาสตร์ส่งเสริมอนุรักษ์อย่างยั่งยืน เพื่อให้ตลาดน้ำบางน้อยกลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้งและให้คนรุ่นหลังได้มีโอกาสสัมผัสถึงวิถีชีวิตของชุมชนคลองบางน้อยมากขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ คือ (1) การศึกษาทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในชุมชนคลองบางน้อย เพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาข้อมูลสารสนเทศ เข้ามาช่วยส่งเสริม สนับสนุน และประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวของชุมชน ให้เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ และเพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชน (2) การศึกษารูปแบบการใช้งานพื้นที่ส่วนกลางและพื้นที่ริมน้ำของชุมชน และ (3) เสนอแนวทางการปรับปรุงภูมิทัศน์พื้นที่ส่วนกลางและพื้นที่ริมน้ำของชุมชน เพื่อรองรับกิจกรรมที่ตอบสนองต่อความต้องการใช้งานของชุมชน และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่ยังคงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนริมน้ำไว้ได้อย่างยั่งยืน และเป็นแนวทางให้กับชุมชนและหน่วยงานภาครัฐในท้องถิ่น สามารถเป็นแนวทางในการศึกษาทรัพยากรท่องเที่ยวในชุมชนเพื่อนำไปพัฒนาข้อมูลสารสนเทศ และเป็นแนวทางการออกแบบพื้นที่ส่วนกลางและพื้นที่ริมน้ำของชุมชนให้เกิดประโยชน์ด้านการท่องเที่ยวต่อไป

ระเบียบวิธีวิจัย

จากกระบวนการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล เอกสาร บทความ และรายงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการใช้พื้นที่ส่วนกลางและพื้นที่ริมน้ำชุมชน สามารถวางระเบียบวิธีวิจัยดังภาพที่ 1 โดยใช้วิธีการลงพื้นที่สำรวจจริง การบันทึกภาพและการสังเกตการณ์ เพื่อเก็บข้อมูลด้านกายภาพของพื้นที่ส่วนกลางและพื้นที่ริมน้ำของชุมชน แหล่งท่องเที่ยว ประเพณี วิถีชีวิต และสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน ร่วมกับการใช้กระบวนการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) โดยมีการออกแบบโครงสร้างคำถามที่สามารถนำไปใช้ในกระบวนการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (guide interview)

จากกลุ่มตัวอย่างบุคคลที่เป็นผู้ที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญในเรื่องทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในชุมชนคลองบางน้อย ประกอบด้วย ตัวแทนจากเทศบาลระดังงา จำนวน 5 คน ตัวแทนจากผู้นำชุมชนจำนวน 5 คน และ เจ้าอาวาส ทั้ง 3 วัดในชุมชน คือ วัดเกาะแก้ว วัดเกาะใหญ่ และวัดไทร เพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชุมชน

ภาพที่ 1 ระเบียบวิธีวิจัย

ผลการศึกษาวิจัย

แบ่งออกเป็น 4 ประเด็นสำคัญ คือ

1. ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในชุมชนคลองบางน้อย ซึ่งทรัพยากรการท่องเที่ยว สามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ตามลักษณะ คุณค่า และความสนใจของนักท่องเที่ยว (Wongvarnish, 2003) ประกอบด้วย

(1) ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ คือ ทรัพยากรที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ทั้งด้านชีวภาพและกายภาพ มีความสวยงาม เช่น แม่น้ำ และคลอง เป็นต้น

(2) ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ คือ แหล่งท่องเที่ยวที่มีความเกี่ยวข้องที่เป็นหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศาสนา ได้แก่ โบราณวัตถุ โบราณสถาน และศาสนา

(3) ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรม คือ แหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางศิลปะ และขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ที่บรรพบุรุษได้สร้างสม และถ่ายทอดเป็นมรดกสืบทอดต่อกันมา (Miller, 2001) ประกอบด้วย งานประเพณี วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน การแสดงศิลปวัฒนธรรม สินค้าพื้นเมือง การแต่งกาย ภาษา ขนเผ่า หรือ กิจกรรมทางการท่องเที่ยว เช่น การพายเรือ ขี่จักรยาน และล่องแก่ง เป็นต้น

จากการศึกษา พบว่า ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในชุมชนคลองบางน้อย แบ่งเป็น 3 ประเภท (ดังภาพที่ 2) ดังนี้

1) ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ คือ ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น แม่น้ำ และคลอง เป็นต้น เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวได้มากที่สุด ประกอบด้วย

(1) แม่น้ำแม่กลอง เป็นทางน้ำธรรมชาติที่มีขนาดใหญ่ มีความสำคัญในแง่ของการท่องเที่ยวโดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับประชาชนในท้องถิ่น ใช้เป็นทางสัญจรทางน้ำ และยังมีความงดงามโดดเด่นมีทิวทัศน์ที่สวยงาม เอื้ออำนวยประโยชน์ต่อการพักผ่อนหย่อนใจ

(2) คลองบางน้อย เป็นลำน้ำตามธรรมชาติที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวได้มาก เชื่อมกับแม่น้ำแม่กลอง

2) ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ คือ แหล่งท่องเที่ยวหรือสถานที่ท่องเที่ยวที่มีความเกี่ยวข้องที่เป็นหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี และ ศาสนสถาน ประกอบด้วย

(1) ศาสนสถาน หมายถึง สถานที่ควรแก่การนับถือหรือควรแก่การบูชา มี 3 วัด คือ วัดเกาะแก้ว วัดเกาะใหญ่ วัดไทร ถูกสร้างสร้างขึ้นสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย (พ.ศ.2023-พ.ศ.2285)

(2) โบราณสถาน หมายถึง สิ่งของโบราณที่เคลื่อนย้ายไม่ได้ คือ เสากินรี ซึ่งมีอายุมากกว่า 100 ปี ถูกสร้างขึ้นในช่วงตอนปลายอยุธยา เสากินรีเป็นหลักฐานที่สำคัญในการแสดงถึงการตั้งถิ่นฐานขามอญที่มายุอยู่ในชุมชนคลองบางน้อย ได้มีสร้างเสากินรี 3 ต้น ในบริเวณวัดเกาะแก้ว โดยตัวกินรีเป็นเนื้อสำริดและเสาเป็นไม้ที่มีความเหนียวและทน ซึ่งปัจจุบันเสากินรีเหลือเพียงหนึ่งต้น เนื่องจากสภาพของเสากินรีทรุดโทรมไปตามกาลเวลา (Wongvanichsin, 2007)

(3) แหล่งประวัติศาสตร์ หมายถึง สถานที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ คือ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สมัย เก็บรวบรวมโบราณวัตถุ ส่วนมากเป็นเครื่องปั้นดินเผาที่ใช้ในครัวเรือนสมัยโบราณตั้งแต่สมัยทวารวดี สมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา และสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น จำนวนกว่า 4,000 ชิ้น

3) ทรัพยากรท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรม (art and culture tradition and activities resources) คือ แหล่งท่องเที่ยวหรือทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางศิลปะและขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ที่บรรพบุรุษได้สร้างสมและถ่ายทอดเป็นมรดกสืบทอดกันมา ทรัพยากรการท่องเที่ยวประกอบด้วย ประเพณี และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน ประกอบด้วย

(1) ประเพณี

(1.1) ประเพณีวันสงกรานต์ ในสมัยก่อนคนในชุมชนเรียกประเพณีสงกรานต์ว่า กุดสงกรานต์ จัดในช่วงกลางเดือนเมษายน ถือเป็นวันขึ้นปีใหม่หรือการส่งท้ายปีเก่า มีกิจกรรมต่าง ๆ เช่น สรงน้ำพระทางเรือ การรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ การประกวดก่อเจดีย์ทราย และการประกวดเต้นรำ เป็นต้น

(1.2) ประเพณีการแข่งขันเรือ เป็นการละเล่นในยามน้ำหลากที่สืบทอดมาตั้งแต่สมัยโบราณ มักจะเล่นกันในช่วงของงานบุญในประเพณีต่าง ๆ มีการแข่งเรือ 3 ประเภท คือ เรือยาว เรือบด และเรือกระทะ

(1.3) ประเพณีวันลอยกระทง จัดขึ้นที่วัดไทร เรียกว่า การลอยกระทงสาย ทำจากกาบกล้วยความสูงประมาณ 1 คืบ ปักเทียน และธูปขบุน้ำมันเป็นจำนวนมาก ทำให้ผิวน้ำเต็มไปด้วยกระทงสายที่ลอยสว่างไสว

(1.4) ประเพณีวันเข้าพรรษา เป็นประเพณีที่มีความสืบทอดมายาวนานจนถึงปัจจุบันมีการจัดประเพณีการหล่อเทียนพรรษาของชุมชน และการแห่เทียนพรรษาทางเรือ เพื่อนำมาถวายให้แก่วัดต่าง ๆ ในชุมชน ได้แก่ วัดบางคนที วัดเกาะใหญ่ วัดเกาะแก้ว และวัดไทร

(2) วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในชุมชน ตั้งอยู่บริเวณบริเวณปากคลองบางน้อย เป็นเรือนไม้ทั้งริมสองฝั่งคลอง ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านพาณิชย์กรรมต่าง ๆ ได้แก่ ร้านขายของชำ ร้านอาหาร และร้านขายยา เป็นต้น พื้นที่ในตลาดส่วนใหญ่เป็นผลิตภัณฑ์จากท้องถิ่นและมีความเกี่ยวข้องกับคนไทยเชื้อสายจีน เช่น โรตีสันตึก ยาจีน ข้าวผัดปลาทุโบราณ ส้มโอ มะพร้าว และน้ำตาลสด เป็นต้น

2. การวิเคราะห์และออกแบบข้อมูลและระบบสารสนเทศเพื่อนำไปใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยว

จากการสัมภาษณ์และสำรวจ พบว่า ข้อมูลและระบบสารสนเทศของชุมชนส่วนใหญ่เป็นการประชาสัมพันธ์แบบบอกต่อ และผ่านสื่อในลักษณะต่างคนต่างทำ ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวจึงอยู่ในลักษณะกระจัดกระจาย ผู้วิจัยจึงนำข้อมูลทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในชุมชนคลองบางน้อยภาพที่ 2 แล้วรวบรวมข้อมูลสถานที่ท่องเที่ยว ร้านอาหาร และที่พัก ในชุมชนเพิ่มเติม เพื่อนำข้อมูลทั้งหมดมาพัฒนาและออกแบบข้อมูลและระบบสารสนเทศ โดยร่วมกับผู้นำชุมชนและเทศบาลในทุกขั้นตอน เพื่อได้ข้อมูลและระบบสารสนเทศที่ตรงกับความต้องการของชุมชน และผู้ดูแลระบบสารสนเทศของเทศบาลกระดังงาสามารถเข้าไปปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงข้อมูลในอนาคตได้ โดยใช้ขั้นตอนการวิเคราะห์และออกแบบข้อมูลและระบบสารสนเทศ (ดังภาพที่ 3) ดังนี้

1) การจัดทำฐานข้อมูล (database) ด้วยการวิเคราะห์แยกประเภทของข้อมูลออกเป็นกลุ่ม ๆ เช่น แหล่งท่องเที่ยว ที่พัก ร้านอาหาร สินค้าชุมชน ประเพณี เทศกาล ทรัพยากรการท่องเที่ยว โปรแกรมการท่องเที่ยว และกลุ่มนำเที่ยว เป็นต้น

2) พัฒนาและออกแบบสื่อประชาสัมพันธ์และข้อมูลสารสนเทศการท่องเที่ยวชุมชนคลองบางน้อย เช่น แผนที่บอกสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ในชุมชน ป้ายประชาสัมพันธ์ คู่มือการท่องเที่ยวชุมชน โปสเตอร์และแผ่นพับเพื่อการท่องเที่ยว เป็นต้น จากฐานข้อมูลโดยใช้องค์ประกอบของกราฟิก (graphic) (Puntatong, Phirasant & Soodsang, 2012) เพื่อเผยแพร่ข้อมูลการท่องเที่ยวชุมชน ให้มีความน่าสนใจ ดึงดูดเนื้อหาเข้าใจง่าย ส่งเสริมและสร้างภาพลักษณ์การท่องเที่ยวของชุมชนคลองบางน้อย

3) พัฒนาและออกแบบระบบสารสนเทศที่สอดคล้องกับบริบทการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน จากการสัมภาษณ์พบว่า ปัจจุบันการประชาสัมพันธ์ข้อมูลต่าง ๆ ของชุมชน ใช้เว็บไซต์ของเทศบาลกระดังงา และ Facebook ตลาดน้ำบางน้อย ซึ่งผู้ดูแลระบบคือเทศบาลตำบลกระดังงา ดังนั้นผู้นำชุมชนและเทศบาลเสนอให้ใช้เว็บไซต์เดิมของเทศบาลในการพัฒนาและออกแบบระบบสารสนเทศเพิ่มเติม โดยแบ่งการใช้งานออกเป็น 2 ส่วน คือ (1) สำหรับนักท่องเที่ยว สามารถเข้าถึงสื่อประชาสัมพันธ์และข้อมูลสารสนเทศ จากข้อ 2 ผ่านหลากหลายช่องทาง ได้แก่ เว็บไซต์ www.kdg.go.th Facebook ตลาดน้ำบางน้อย และ QR Code ที่มีฟังก์ชันการใช้ที่ง่ายและไม่ซับซ้อน สามารถใช้งานผ่านคอมพิวเตอร์และโทรศัพท์มือถือ เพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถดูข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว โปรแกรมการท่องเที่ยว ที่พัก ร้านอาหาร และสินค้าชุมชน ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ (2) สำหรับผู้ดูแลระบบ คือ เทศบาลตำบลกระดังงา สามารถใช้งานผ่านเว็บไซต์ www.kdg.go.th/admin/ เพื่อเข้าไปปรับปรุงข้อมูลและอัปเดตภาพ (Kaewkosaba & Horwongsakul, 2019)

ภาพที่ 3 ตัวอย่างข้อมูลและระบบสารสนเทศที่ใช้ประสัมพันธ์การท่องเที่ยว
(ชาว-แผนที่ตลาดน้ำบางน้อย, ชัย-ระบบสารสนเทศ)

3. รูปแบบของพื้นที่ส่วนกลางและพื้นที่ริมน้ำชุมชนและแนวทางการออกแบบการปรับปรุงภูมิทัศน์พื้นที่ส่วนกลางชุมชนริมน้ำเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

จากการวิเคราะห์ และสรุปรูปแบบของพื้นที่ส่วนกลางและพื้นที่ริมน้ำของชุมชน ผ่านการสำรวจพื้นที่ สังเกต และสัมภาษณ์คนในชุมชน แบ่งเป็น ลักษณะการใช้งานพื้นที่ และขนาดของการใช้งานพื้นที่ ดังนี้

1) ลักษณะการใช้งานพื้นที่ส่วนกลางและพื้นที่ริมน้ำชุมชน ได้แก่

(1) พื้นที่กิจกรรมเอนกประสงค์ ได้แก่ ลานหน้าวัด ลานริมน้ำวัด สนามกีฬา สวนสาธารณะ เทศบาลตำบลกระดังงา และทางเดินเลียบบคลองบางน้อยระหว่างตลาดน้ำบางน้อยถึงวัดไทร ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ในบริเวณวัด เนื่องจากสถานที่เป็นพื้นที่โล่งว่างและไม่มีกำหนดการใช้งานพื้นที่ที่แน่นอน จึงทำให้เกิดกิจกรรมที่หลากหลาย การใช้พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมทางสังคมมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนในชุมชน และเป็นพื้นที่สำหรับจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่าง ๆ เช่น การจัดงานเทศกาลและงานประเพณีท้องถิ่น เป็นต้น (ดังภาพที่ 4)

(2) พื้นที่กิจกรรมเชิงพาณิชย์กรรม ได้แก่ พื้นที่ริมน้ำบริเวณตลาดน้ำบางน้อยและทำน้ำวัดเกาะแก้ว เนื่องจากอยู่ใกล้ตลาดน้ำบางน้อยและมีกำหนดเวลาใช้งานที่แน่นอน การใช้งานหลักของพื้นที่เป็นกิจกรรมเชิงพาณิชย์กรรม เช่น ร้านค้า แผงขายของ และที่นั่งรับประทานอาหาร เป็นต้น ส่วนในช่วงเย็นและวันหยุดของตลาดใช้พื้นที่เป็นกิจกรรมเชิงสังคม คือ การพบปะพูดคุยกันของคนในชุมชน (ดังภาพที่ 5)

2) ขนาดของพื้นที่ส่วนกลางและพื้นที่ริมน้ำชุมชน

จากการสำรวจพบว่าพื้นที่ส่วนกลางและพื้นที่ริมน้ำชุมชนสามารถแบ่งเป็น 3 ขนาด คือ (1) ขนาดใหญ่ ได้แก่ ลานอเนกประสงค์บริเวณวัด (2) ขนาดเล็ก ได้แก่ ทางเดินริมน้ำที่มีความกว้างมากกว่า 5 เมตร และขนาดอื่นๆ ได้แก่ ทางเดินริมน้ำที่มีความกว้างน้อยกว่า 2.5 เมตร

การใช้งานพื้นที่: ลานจอดรถ (1)

การใช้งานพื้นที่: กิจกรรมงานประเพณี (2)

ภาพที่ 4 ลักษณะของการใช้งานพื้นที่: พื้นที่กิจกรรมอเนกประสงค์

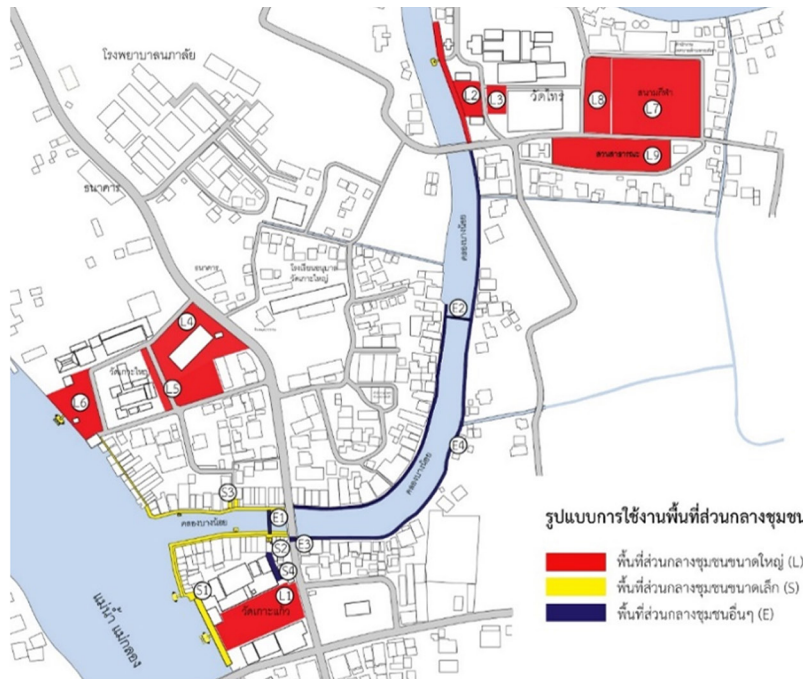

การใช้งานพื้นที่: ร้านขายของ

การใช้งานพื้นที่: พบปะพูดคุยกัน

ภาพที่ 5 ลักษณะของการใช้งานพื้นที่: พื้นที่กิจกรรมเชิงพาณิชย์กรรม

ภาพที่ 6 รูปแบบการใช้งานพื้นที่ส่วนกลางชุมชน

4. การวิเคราะห์พื้นที่ส่วนกลางที่มีศักยภาพสูงของชุมชนคลองบางน้อยที่เหมาะสมแก่การพัฒนาแบ่งเป็น 5 ส่วน คือ

1) เกณฑ์การวิเคราะห์ศักยภาพในการพัฒนาพื้นที่ส่วนกลางและพื้นที่ริมน้ำของชุมชน

ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบและเก็บข้อมูลจากการสำรวจพื้นที่ การตรวจสอบพื้นที่กับเทศบาลและชุมชน พบว่า พื้นที่ส่วนกลางและพื้นที่ริมน้ำชุมชน มีลักษณะที่หลากหลายและทับซ้อนกัน จึงมีความจำเป็นต้องมีเกณฑ์การวิเคราะห์ศักยภาพในการพัฒนาพื้นที่ เพื่อให้การพัฒนาพื้นที่ส่วนกลางและพื้นที่ริมน้ำชุมชนตอบสนองต่อการใช้งาน และสามารถบริการประชาชนได้อย่างแท้จริง (Faculty of Architecture, Chulalongkorn University, 2006) จึงมีการกำหนดเกณฑ์ในการวิเคราะห์พื้นที่ที่มีศักยภาพในการพัฒนา ดังนี้

(1) กรรมสิทธิ์ในการถือครองที่ดิน (land ownership) ในพื้นที่มีอยู่ด้วยกัน 3 กลุ่ม คือ ที่ดินของรัฐ ธรณีสงฆ์ และที่ดินของเอกชน ซึ่งแต่ละกลุ่มจะมีความคล่องตัวในการที่จะสามารถพัฒนาพื้นที่ได้แตกต่างกัน หากเป็นพื้นที่ของรัฐและธรณีสงฆ์จะสามารถพัฒนาพื้นที่ได้ง่ายและหลากหลายกว่าพื้นที่เอกชน

(2) การใช้ที่ดินโดยรอบของพื้นที่ (surrounding land use) พื้นที่ส่วนกลางและพื้นที่ริมน้ำชุมชนที่มีการใช้ที่ดินโดยรอบอย่างหนาแน่น หมายความว่าพื้นที่ที่สามารถนำไปพัฒนาให้เกิดประโยชน์กับการท่องเที่ยวได้มากกว่าพื้นที่ที่มีความหนาแน่นต่ำ แต่อย่างไรก็ตามพื้นที่ที่มีความหนาแน่นต่ำบางพื้นที่อาจจะมีศักยภาพในการพัฒนาเพื่อเป็นพื้นที่สำหรับกิจกรรมอื่น ๆ เช่นกัน ดังนั้นจึงควรพิจารณาองค์ประกอบ

อื่น ๆ ร่วมด้วยเพื่อสามารถตั้งศักยภาพของพื้นที่มาใช้ประโยชน์ให้มากที่สุด

(3) การใช้ประโยชน์ที่ดินในปัจจุบัน (existing used) พิจารณาการใช้งานพื้นที่ในปัจจุบัน แบ่งเป็น พื้นที่โล่งว่างไม่มีการใช้ประโยชน์ และ พื้นที่ที่มีการใช้ประโยชน์ไม่ถาวร เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพในการพัฒนา เนื่องจากสามารถเข้าไปพัฒนาพื้นที่ได้ง่าย ส่วนพื้นที่ที่มีการใช้ประโยชน์ถาวร เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพในการพัฒนาต่ำ เนื่องจากไม่สามารถเข้าไปปรับปรุงได้ ต้องมีการผ่านกระบวนการต่าง ๆ ก่อนการเข้าไปพัฒนา

(4) การสะดวกในการเข้าถึงพื้นที่ (accessibility) พิจารณาจากความสามารถในการเข้าถึงพื้นที่จากการสัญจรประเภทต่าง ๆ เช่น การสัญจรโดย เรือ รถยนต์ รถจักรยานยนต์ จักรยาน และการเดิน การเข้าถึงพื้นที่ได้การสัญจรหลากหลายประเภทในเวลาเดียวกัน ย่อมมีความสะดวกและเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพมากกว่าการเข้าถึงด้วยการสัญจรเพียงแบบเดียว

(5) การเชื่อมโยงกับโครงข่ายคมนาคมสาธารณะ (linkage with public transport) พิจารณาจากการเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่กับระบบการขนส่งสาธารณะ พื้นที่ใดที่มีระยะทางการเข้าถึงพื้นที่ได้ใกล้เคียงกว่าหมายความว่า ประชาชนมีความสะดวก และความรวดเร็ว ในการเข้าถึงพื้นที่ได้มากกว่าพื้นที่ที่อยู่ไกลระบบการขนส่งสาธารณะ

(6) พื้นที่ที่ไม่มีปัญหาเรื่องมลภาวะต่าง ๆ พื้นที่ที่มีปัญหาเรื่องมลภาวะทางน้ำ เสียง สิ่งปฏิกูล รวมไปถึงทัศนอุจาดทั้งหลาย เป็นสิ่งที่ส่งผลให้ศักยภาพในการพัฒนาพื้นที่ลดลง

จากการเก็บข้อมูลของพื้นที่ส่วนกลางที่ได้จากการสำรวจพื้นที่ จดบันทึก สังเกต และสัมภาษณ์เชิงลึกจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลที่ได้มีปริมาณมากจึงต้องมีการจัดลำดับข้อมูล เพื่อการลดปริมาณข้อมูลและความสับสนในการจัดลำดับศักยภาพของพื้นที่ จึงวิเคราะห์ศักยภาพพื้นที่ในการพัฒนาโดยใช้วิธีการจัดลำดับการให้คะแนน 1-5 โดยกำหนดให้คะแนนต่ำเป็นตัวแทนของความเหมาะสมน้อยหรือศักยภาพต่ำที่สุด และคะแนนสูงที่สุดเป็นตัวแทนของพื้นที่ที่มีความเหมาะสมในการพัฒนาพื้นที่สูงที่สุด โดยกำหนดเกณฑ์การจัดลำดับศักยภาพของพื้นที่ที่มีความเหมาะสมในการพัฒนาต่อไป ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 เกณฑ์การวิเคราะห์ศักยภาพในการพัฒนาพื้นที่ส่วนกลางและพื้นที่ริมน้ำของชุมชน

เกณฑ์ในการพิจารณา	ค่าคะแนน	เกณฑ์ในการพิจารณา	ค่าคะแนน
1. กรรมสิทธิ์ในการถือครองที่ดิน - ที่ดินของรัฐ - ธรณีสงฆ์ - ที่ดินของเอกชน	5 3 1	4. การสะดวกในการเข้าถึงพื้นที่ - การเข้าถึงโดยทางเรือ+ทางรถยนต์+ทางเดิน - การเข้าถึงโดยทางเรือ+ทางเดิน - การเข้าถึงโดยทางรถยนต์+ทางเดิน - การเข้าถึงโดยทางเรือ/ทางรถยนต์/ทางเดิน อย่างใดอย่างหนึ่ง	5 3 3 1
2. การใช้ที่ดินโดยรอบของพื้นที่ - หนาแน่นมาก - หนาแน่นปานกลาง - หนาแน่นน้อย	5 2 1	5. การเชื่อมโยงกับโครงข่ายคมนาคมสาธารณะ - สามารถเชื่อมต่อกับระบบขนส่งสาธารณะในระยะไม่เกิน 250 เมตร - สามารถเชื่อมต่อกับระบบขนส่งสาธารณะในระยะไม่เกิน 500 เมตร - สามารถเชื่อมต่อกับระบบขนส่งสาธารณะในระยะมากกว่า 500 เมตร	5 3 1
3. การใช้ประโยชน์ที่ดินในปัจจุบัน - พื้นที่โล่งว่างไม่มีการใช้ประโยชน์ - พื้นที่ที่มีการใช้ประโยชน์ไม่ถาวร - พื้นที่ที่มีการใช้ประโยชน์ถาวร	5 3 1	6. พื้นที่ที่ไม่มีปัญหาเรื่องมลภาวะต่างๆ - พื้นที่ที่ไม่มีปัญหาเรื่องมลภาวะ - พื้นที่ที่มีปัญหาเรื่องมลภาวะปานกลาง - พื้นที่ที่มีปัญหาเรื่องมลภาวะมาก	5 3 1

2) ผลการวิเคราะห์ศักยภาพของพื้นที่ส่วนกลางและพื้นที่ริมน้ำของชุมชนคลองบางน้อย

นำเกณฑ์การวิเคราะห์ศักยภาพในการพัฒนาพื้นที่ส่วนกลางและพื้นที่ริมน้ำของชุมชน ดังตารางที่ 1 โดยกำหนดช่วงลำดับสูง-ต่ำ ของคะแนน เพื่อแบ่งระดับศักยภาพของพื้นที่ เป็น 3 กลุ่มในตารางที่ 2 ดังนี้ (1) กลุ่ม A มีคะแนนช่วง 30 – 21 จัดเป็นกลุ่มพื้นที่ที่มีศักยภาพสูงที่สุด (2) กลุ่ม B มีคะแนนช่วง 20 – 16 จัดเป็นกลุ่มพื้นที่ที่มีศักยภาพปานกลาง (3) กลุ่ม C มีคะแนนช่วง 15 – 10 จัดเป็นกลุ่มพื้นที่ที่มีศักยภาพต่ำ

การประเมินคะแนนของแต่ละพื้นที่ ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบและเก็บข้อมูลทั้งจากการสำรวจพื้นที่ การตรวจสอบกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และร่วมคัดเลือกพื้นที่ที่มีศักยภาพกับกลุ่มตัวอย่าง เพื่อการประเมินค่าคะแนนของแต่ละพื้นที่ที่มีถูกต้องและเหมาะสมกับชุมชนมากที่สุด

ตารางที่ 2 ตารางการวิเคราะห์พื้นที่ส่วนกลางชุมชนที่มีศักยภาพสูงของพื้นที่ส่วนกลางชุมชน

ลำดับพื้นที่ส่วนกลางชุมชน	1. กรรมสิทธิ์ในการถือครองที่ดิน	2. การใช้ที่ดินโดยรอบของพื้นที่	3.การใช้ประโยชน์ที่ดินในปัจจุบัน	4. ความสะดวกในการเข้าถึง	5. การเชื่อมโยงโครงข่ายคมนาคมสาธารณะ	6. พื้นที่ที่ไม่มีปัญหาเรื่องมลภาวะต่างๆ	คะแนนรวม
1. พื้นที่ส่วนกลางชุมชนขนาดใหญ่ (L)							
L1	3	1	1	4	5	1	15
L2	3	1	3	5	1	3	16
L3	3	1	3	4	1	3	15
L4	3	1	3	4	3	1	15
L5	3	1	3	4	3	5	19
L6	3	1	3	5	1	5	18
L7	3	1	3	4	1	3	15
L8	3	1	3	4	1	3	15
L9	3	1	3	4	1	3	15
2. พื้นที่ส่วนกลางชุมชนขนาดเล็ก (S)							
S1	5	5	1	3	3	5	22
S2	3	5	1	4	3	5	21
S3	3	5	5	3	1	5	22
S4	3	2	3	4	5	5	22
3. พื้นที่ส่วนกลางชุมชนอื่นๆ (E)							
E1	5	2	3	1	1	3	15
E2	5	2	3	1	1	3	15
E3	5	2	3	1	1	3	15
E4	5	5	3	3	1	5	22

3) แนวทางการออกแบบการปรับปรุงภูมิทัศน์พื้นที่ส่วนกลางและพื้นที่ริมน้ำของชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

พื้นที่ส่วนกลางและพื้นที่ริมน้ำของชุมชนที่ได้รับการคัดเลือก (ดังตารางที่ 2 และภาพที่ 7) เพื่อนำมาพัฒนาปรับปรุงภูมิทัศน์ คือ พื้นที่ที่อยู่ในเกณฑ์ที่ศักยภาพสูง (A) และปานกลาง (B) เนื่องจากพื้นที่ที่อยู่ในเกณฑ์ที่ศักยภาพสูง (A) และ ปานกลาง (B) เป็นพื้นที่ที่ไม่มีการใช้งานหรือมีการใช้งานไม่ถาวรในบางส่วนของพื้นที่ มีการเข้าถึงที่สะดวกทั้งทางบกและทางน้ำ อยู่ในเขตพื้นที่หนาแน่นมากถึงปานกลาง และเชื่อมโยงกับระบบขนส่งสาธารณะได้สะดวกมากถึงปานกลาง จึงเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การพัฒนา ส่วนพื้นที่ที่อยู่ในเกณฑ์ที่ศักยภาพต่ำ (C) เป็นพื้นที่ที่มีการใช้งานไม่ถาวรในบางส่วนของพื้นที่หรือยังพอมีพื้นที่ว่างที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์อยู่ มีการเข้าถึงทั้งทางบกและทางน้ำไม่สะดวกมากนัก อยู่ในเขตพื้นที่หนาแน่นปานกลางถึงน้อย และเชื่อมโยงกับระบบขนส่งสาธารณะได้สะดวกปานกลางถึงน้อย จึงเป็นพื้นที่ที่ไม่เหมาะสมแก่การพัฒนาหรือพัฒนาได้ยาก

จากนั้นผู้วิจัยทำการลงพื้นที่สำรวจพื้นที่อย่างละเอียดอีกครั้ง พร้อมกับรับฟังความคิดเห็นและความต้องการจากประชาชนในชุมชน และหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำผลที่ได้มาปรับปรุงและวิเคราะห์พื้นที่ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาพื้นที่ส่วนกลางและพื้นที่ริมน้ำของชุมชน ให้รองรับกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการใช้งานของชุมชน (Gehl, 1971) และนักท่องเที่ยวสามารถรับรู้และเข้าถึงทรัพยากรการท่องเที่ยวของพื้นที่ต่าง ๆ ได้สะดวกและเหมาะสมในแต่ละพื้นที่ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว และยังคงรักษาวินัยชีวิตชุมชนริมน้ำอย่างยั่งยืน โดยมีแนวคิดในการออกแบบและปรับปรุงภูมิทัศน์ ดังนี้

(1) การออกแบบป้ายแผนที่ท่องเที่ยว เนื่องจากพื้นที่ชุมชนและตลาดน้ำอยู่ในย่านที่อยู่อาศัยหนาแน่นและถูกโอบล้อมด้วยวัด ทำให้มีข้อจำกัดเรื่องมุมมอง ดังนั้น สามารถพัฒนาสถานที่ให้ชัดเจนโดยการจัดทำป้ายสัญลักษณ์แสดงเอกลักษณ์ของชุมชน ประกอบด้วย เส้นทาง สถานที่ท่องเที่ยว และทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพของชุมชน ที่ผู้วิจัยได้ออกแบบข้อมูลสารสนเทศไว้ข้างต้นและยังสามารถเชื่อมต่อกับระบบสารสนเทศที่พัฒนาขึ้น ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถรับรู้ถึงเอกลักษณ์ และง่ายต่อการบ่งชี้ตำแหน่งของตนเองว่าอยู่ส่วนไหนของชุมชน (Rodjanapradied, 2017) รวมไปถึงสถานที่ที่ตั้งของร้านค้าในตลาดน้ำบางน้อยด้วย

(2) การออกแบบพื้นที่นั่งพักและจุดชมทัศนียภาพ บริเวณทางเดินเลียบริมคลองบางน้อย เชื่อมระหว่างตลาดน้ำบางน้อยกับวัดไทร มีระยะทางที่ค่อนข้างไกล จึงควรมีพื้นที่สำหรับจุดนั่งพักและจุดชมทัศนียภาพริมน้ำที่สวยงาม โดยแบ่งเป็น 3 จุด ระยะห่างจุดละ 500 เมตร รูปแบบการตกแต่งกำหนดให้ใช้วัสดุธรรมชาติที่หาได้ในท้องถิ่น การดูแลง่าย ทนทาน และแสดงถึงวิถีชีวิตภายในชุมชน

(3) การออกแบบพื้นที่กิจกรรมส่วนกลาง ออกแบบพื้นที่และสภาพแวดล้อมให้เอื้อประโยชน์แก่การมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมริมน้ำ เช่น พื้นที่แสดงดนตรี ที่นั่งพักผ่อน จุดพักผ่อน และพื้นที่นั่งรับประทานอาหาร (Hall, 2002) เพื่อส่งเสริมกิจกรรมที่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับสายน้ำ

(4) การออกแบบป้ายทางเข้าชุมชน เนื่องจากมีโครงการก่อสร้างหลังคาคลุมลานเอนกประสงค์บริเวณลานจอดรถวัดเกาะแก้ว ทำให้บดบังทางเข้าหลักของตลาดน้ำบางน้อยเดิม จึงจำเป็นต้องเปลี่ยนทางเข้าหลักเป็นบริเวณหน้าวิหารพระพุทธโลโย เพื่อให้นักท่องเที่ยวรับรู้ทางเข้าได้ชัดเจนยิ่งขึ้น แนวทางการ

ออกแบบของป้ายทางเข้าหลัก ใช้รูปแบบเอกลักษณ์ของตลาดน้ำบางน้อยซึ่งได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมของชุมชนชาวจีนริมน้ำคลองบางน้อย

การวิเคราะห์พื้นที่ส่วนกลางและพื้นที่ที่มีศักยภาพภาพเพื่อสรุปการกำหนดแนวทางการปรับปรุงภูมิทัศน์นั้น ผู้วิจัยและกลุ่มตัวอย่างได้ร่วมกันพิจารณาการกำหนดแนวทางการปรับปรุงภูมิทัศน์ของแต่ละพื้นที่แตกต่างกันออกไป จากข้อมูลทรัพยากรการท่องเที่ยว การใช้งานพื้นที่ การเข้าถึง รวมถึงแผนการพัฒนาของเทศบาล เพื่อให้การออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์ตอบสนองความต้องการของชุมชนและการท่องเที่ยวอย่างแท้จริง

ตารางที่ 3 สรุปแนวทางการปรับปรุงภูมิทัศน์พื้นที่ส่วนกลางและพื้นที่ริมน้ำของชุมชนที่มีศักยภาพ

รูปแบบการพัฒนา	พื้นที่โล่งว่างที่ศักยภาพในการพัฒนา							
	A1 (S1)	A2 (S2)	A3 (S3)	A4 (S4)	A5 (E4)	B1 (L2)	B2 (L5)	B3 (L6)
การพัฒนาป้ายแผนที่ท่องเที่ยว		✓	✓	✓		✓	✓	✓
การพัฒนาพื้นที่นั่งพักและจุดชมทัศนียภาพ	✓	✓	✓	✓	✓			
การพัฒนาพื้นที่กิจกรรมส่วนกลาง		✓	✓					
การพัฒนาป้ายทางเข้า	✓			✓		✓	✓	✓

4) ตัวอย่างแนวทางการปรับปรุงภูมิทัศน์พื้นที่ส่วนกลางและพื้นที่ริมน้ำ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

(1) แนวทางการปรับปรุงพื้นที่ริมน้ำบริเวณท่าน้ำวัดเกาะใหญ่ กล่าวคือ พื้นที่ศักยภาพ B3 ตั้งอยู่บริเวณท่าน้ำวัดเกาะใหญ่ ริมแม่น้ำแม่กลอง การเข้าถึงพื้นที่สามารถเข้าได้ สะดวกทั้งทางบกและทางน้ำ บริเวณโดยรอบมี พระใหญ่ หอระฆัง และศาลเจ้าพ่อเสือ ปัจจุบันมีการปรับปรุงพื้นที่ให้เป็นท่าเทียบเรือที่มีขนาดใหญ่และเป็นทางเข้าตลาดน้ำบางน้อย ดังนั้นรูปแบบการพัฒนาจึงควรเป็นป้ายทางเข้าและป้ายแผนที่ท่องเที่ยว เพื่อแสดงเส้นทางการเข้าถึง เส้นทางการท่องเที่ยว ตำแหน่งที่ตั้ง และข้อมูลสถานที่สำคัญ โดยสามารถเข้าถึงรายละเอียดข้อมูลต่าง ๆ ด้วยการเชื่อมต่อระบบสารสนเทศที่ผู้วิจัยและชุมชนได้ร่วมกันพัฒนาไว้

ภาพที่ 8 แนวทางการปรับปรุงพื้นที่ริมน้ำบริเวณท่าน้ำวัดเกาะใหญ่ (ซ้าย-ปัจจุบัน, ขวา-ปรับปรุง)

(2) แนวทางการปรับปรุงภูมิทัศน์ทางเดินเลียบบคลองบางน้อย กล่าวคือ พื้นที่ศักยภาพ A5 เป็นทางเดินเลียบบคลองบางน้อย ระหว่างวัดและชุมชน เชื่อมระหว่างตลาดน้ำบางน้อยไปยังวัดไทร ระยะทางประมาณ 1.5 กิโลเมตร สามารถเข้าถึงได้ทั้งทางบกและทางน้ำ ทิวทัศน์ตลอดทางเดินเลียบบคลองทั้งสองฝั่ง ทิวทัศน์ริมน้ำคลองบางน้อย และบ้านไม้ริมคลองสลับกับสวนผักและผลไม้ริมคลอง เป็นทัศนภาพที่แสดงถึงวิถีชีวิตของชุมชนริมคลองบางน้อยได้อย่างชัดเจน ดังนั้นรูปแบบการพัฒนาจึงควรเป็นพื้นที่สำหรับจุดนั่งพัก และจุดชมทัศนียภาพริมน้ำที่สวยงามระหว่างทางเดิน โดยแบ่งเป็น 3 จุด ระยะห่างจุดละ 500 เมตร เพื่อเป็นจุดนั่งพักผ่อนถ่ายรูป และเป็นจุดหมายตาขนาดเล็กในการเข้าถึงพื้นที่ชุมชนคลองบางน้อย โดยใช้วัสดุท้องถิ่น และใช้วิธีการติดตั้งที่ง่ายต่อการดูแล การบำรุงรักษา และสามารถปรับเปลี่ยนไปตามงานเทศกาล และประเพณี

ภาพที่ 9 แนวทางการปรับปรุงภูมิทัศน์ทางเดินเลียบบคลองบางน้อย (ซ้าย-ปัจจุบัน, ขวา-ปรับปรุง)

(3) แนวทางการปรับปรุงพื้นที่ส่วนกลางของตลาดน้ำคลองบางน้อย กล่าวคือ พื้นที่ศักยภาพ A3 บริเวณริมทางเดินระหว่างวัดเกาะใหญ่กับตลาดน้ำบางน้อย การเข้าถึงสะดวก ทั้งทางบกและทางน้ำ เป็นพื้นที่โล่งไม่มีการใช้ประโยชน์ ตั้งอยู่บริเวณกลางตลาดน้ำบางน้อย ใกล้กับที่จอดรถของวัดเกาะใหญ่ ดังนั้นรูปแบบการพัฒนาจึงได้ปรับให้เป็นพื้นที่กิจกรรมส่วนกลาง พื้นที่นั่งพัก และจุดชมทัศนียภาพ เพื่อเป็น

ลานอเนกประสงค์ของตลาดน้ำบางน้อย เช่น พื้นที่พักผ่อน พื้นที่แสดงดนตรี จุดพักผ่อน จุดนัดพบ และพื้นที่นั่งรับประทานอาหาร เป็นต้น และป้ายแสดงแผนที่ท่องเที่ยวชุมชน เพื่อแสดงตำแหน่งที่อยู่ เส้นทางท่องเที่ยว และข้อมูลทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชน จากข้อมูลและระบบสารสนเทศ ซึ่งในปัจจุบันตลาดน้ำบางน้อยยังขาดพื้นที่ส่วนกลางสำหรับทำกิจกรรมด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยว และส่วนกลางของชุมชนตลาดน้ำ (Kraithong & Issarathumnoon, 2020) ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน และเทศบาลที่ต้องการกระตุ้นเศรษฐกิจให้กับชุมชน รวมถึงส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ของคนกับสายน้ำด้วย

ภาพที่ 10 แนวทางการปรับปรุงพื้นที่ส่วนกลางของตลาดน้ำคลองบางน้อย (ซ้าย-ปัจจุบัน, ขวา-ปรับปรุง)

5) แนวทางการปรับปรุงพื้นที่ทางเข้าตลาดน้ำบางน้อยและชุมชน

พื้นที่ศักยภาพ A4 ตั้งอยู่บริเวณทางเดินหน้าวิหารพระพุทธไสยาสน์ วัดเกาะแก้ว เป็นลานอเนกประสงค์ และทำกิจกรรมมากมาย เช่น จอดรถ ตลาดนัด กิจกรรมประเพณีในช่วงเทศกาลต่าง ๆ โดยสามารถเข้าถึงพื้นที่ได้ในทางบก ซึ่งมีจุดใกล้กับระบบขนส่งสาธารณะของชุมชน ปัจจุบันพื้นที่นี้มีโครงการก่อสร้างหลังคาคลุมลานอเนกประสงค์บริเวณลานวัดเกาะแก้ว ทำให้บดบังทางเข้าหลักเดิมของตลาดน้ำบางน้อย ซึ่งจากการสัมภาษณ์ชุมชนและหน่วยงานท้องถิ่น มีความคิดเห็นว่าควรเปลี่ยนทางเข้าหลักให้อยู่หน้าบริเวณหน้าวิหารพระพุทธไสยาสน์ ซึ่งเป็นทางเข้าของชุมชนอีกทางหนึ่ง อยู่ใกล้กับถนนเส้นหลัก และพื้นที่จอดรถมากที่สุด เพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถรับรู้ทางเข้าตลาดน้ำบางน้อยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยรูปแบบของป้ายทางเข้าหลักใช้เอกลักษณ์ที่ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมของชุมชนชาวจีนริมน้ำคลองบางน้อย

ภาพที่ 11 แนวทางการปรับปรุงพื้นที่ทางเข้าตลาดน้ำบางน้อยและชุมชน (ซ้าย-ปัจจุบัน, ขวา-ปรับปรุง)

สรุปผลการวิจัย

ชุมชนคลองบางน้อย มีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ ได้แก่ ด้านธรรมชาติ ด้านกิจกรรม ด้านวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ และด้านเทศกาลประเพณี ซึ่งมีความแตกต่างจากชุมชนอื่น เนื่องจากเป็นชุมชนชาวจีนที่มีความเก่าแก่ เป็นศูนย์กลางทางการค้าแห่งหนึ่งที่มีความสำคัญในลุ่มแม่น้ำแม่กลอง และยังเป็นสถานที่ที่มีคุณค่าด้านประวัติศาสตร์ นอกจากนี้ยังมีศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิต ที่ยังคงอยู่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เช่น แข่งเรือบด แข่งเรือกระทะ กระทงสาย และแห่เทียนทางเรือในวันเข้าพรรษา เป็นต้น ดังนั้นชุมชนคลองบางน้อยจึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เหมาะสมแก่การพักผ่อนหย่อนใจ สัมผัสธรรมชาติและเรียนรู้วิถีชีวิตริมน้ำ

การออกแบบข้อมูลและระบบสารสนเทศ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชน จึงเป็นการรวบรวมข้อมูลและจัดชุดข้อมูลเป็นกลุ่ม เช่น แหล่งท่องเที่ยว ที่พัก ร้านอาหาร สินค้าชุมชน เทศกาลประเพณี ทรัพยากรการท่องเที่ยว โปรแกรมการท่องเที่ยว และกลุ่มน้ำเที่ยว เป็นต้น เพื่อนำไปออกแบบสื่อประชาสัมพันธ์ และข้อมูลสารสนเทศการท่องเที่ยวชุมชนคลองบางน้อย เช่น แผนที่บอกสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ในชุมชน ป้ายประชาสัมพันธ์ คู่มือการท่องเที่ยวชุมชน โบสเตอร์ และแผ่นพับ ให้มีความน่าสนใจ ดึงดูดเนื้อหาเข้าใจง่าย และสร้างภาพลักษณ์ให้กับชุมชน โดยใช้การเผยแพร่ข้อมูลในระบบสารสนเทศร่วมกับเทศบาลและชุมชน ในการพัฒนาและออกแบบระบบสารสนเทศ เพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงข้อมูลการท่องเที่ยวได้ง่าย และสะดวกมากยิ่งขึ้น จากระบบสารสนเทศของเทศบาลระดับจังหวัดที่มีอยู่เดิม เพื่อช่วยในการเพิ่มและแก้ไขข้อมูลของชุมชนภายหลัง ภายใต้รูปแบบการพัฒนาพื้นที่ส่วนกลางและพื้นที่ริมน้ำชุมชน ได้แก่

1) ลักษณะการใช้งานพื้นที่ ประกอบด้วย พื้นที่กิจกรรมเอนกประสงค์ ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ในบริเวณวัด ใช้พื้นที่ในการจัดกิจกรรมทางสังคม วิถีชีวิต วัฒนธรรม และประเพณีต่าง ๆ และ พื้นที่กิจกรรมเชิงพาณิชย์กรรม ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ในตลาดน้ำบางน้อย มีกำหนดเวลาใช้งานที่แน่นอน

2) ขนาดของการใช้งานพื้นที่ แบ่งเป็น 3 ขนาด คือ (1) ขนาดใหญ่ ได้แก่ ลานเอนกประสงค์บริเวณวัด (2) ขนาดเล็ก ได้แก่ ทางเดินริมน้ำที่มีความกว้างมากกว่า 5 เมตร และ (3) ขนาดอื่น ๆ ได้แก่ ทางเดินริมน้ำที่มีความกว้างน้อยกว่า 2.5 เมตร

แนวทางการปรับปรุงภูมิทัศน์พื้นที่ส่วนกลางและพื้นที่ริมน้ำของชุมชน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวสามารถแบ่งเป็น 4 แนวทาง คือ

1) การออกแบบป้ายแผนที่ท่องเที่ยว เพื่อให้ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถรับรู้ถึงตำแหน่งที่อยู่และแผนที่ชุมชน และข้อมูลทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน ด้วยข้อมูลสารสนเทศที่เข้าใจง่ายและน่าสนใจ พร้อมทั้งเชื่อมโยงข้อมูลใหม่กับระบบสารสนเทศของชุมชนเดิม

2) การออกแบบพื้นที่นั่งพักและจุดชมทัศนียภาพริมน้ำ โดยใช้วัสดุในท้องถิ่น การดูแลง่าย ทนทาน และแสดงถึงวิถีชีวิตภายในชุมชน

3) การออกแบบพื้นที่กิจกรรมส่วนกลาง เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของนักท่องเที่ยวและคนในชุมชน

4) การออกแบบป้ายทางเข้าชุมชน เพื่อให้นักท่องเที่ยวรับรู้ทางเข้าได้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยสะท้อนถึงเอกลักษณ์ของชุมชนชาวจีนริมน้ำคลองบางน้อย ในพื้นที่ส่วนกลางและพื้นที่ริมน้ำแต่ละแห่ง

จากแนวทางการออกแบบที่หลากหลายผสมกัน เพื่อให้เกิดความเหมาะสมตามลักษณะพื้นที่กับกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชุมชนริมน้ำ ส่งเสริมให้ผู้คนเข้ามาใช้พื้นที่ทำกิจกรรมต่าง ๆ อย่างเต็มประสิทธิภาพ และรู้สึกปลอดภัย นอกจากนี้ ควรมีการพัฒนาพื้นที่สาธารณะอื่น ๆ ในเขตเทศบาลตำบลกระดังงา ที่เชื่อมต่อกับชุมชนคลองบางน้อย เช่น ลานกิจกรรม พื้นที่ออกกำลังกาย หอ่งน้ำ สวนสุขภาพ และพื้นที่พักผ่อน เพื่อให้เกิดการเชื่อมต่อของพื้นที่และคนในชุมชน ให้มีความสัมพันธ์ที่ดี เกิดความหวงแหนในสถานที่ และร่วมกันดูแลรักษาพื้นที่นั้น ๆ ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- Faculty of Architecture, Chulalongkorn University. (2006). **Khrong karn pattana phuentee long wang rim klong samkhan nai Krungthep Maha Nakhon**. (In Thai) [Development project for open space on important canals in Bangkok]. Bangkok: Chula Unisearch.
- Gehl, J. (1971). **Life between buildings: using public space**. Washington, D.C.: Island Press.
- Hall, P. (2002). **Urban and regional planning (4th Eds.)**. New York: Routledge.
- Kaewkosaba, K. & Horwongsakul, T. (2019). Karn pattana rabob sarasonthed phuea sonsoem karn thongthiao nai phuentee Aow Baan Don Changwat Suratthani. (In Thai) [The development of information system for tourism promotion by community participation in Bandon Bay, Suratthani]. **Suratthani Rajabhat Journal**, 6(1), 114-125.
- Kraithong, N. & Issarathumnoon, W. (2020). Karn rabu khunkha ruean thaeo kao rimnam Prasae phuea karn anurak. (In Thai) [Value identification of the traditional row-houses along Prasae River for conservation]. **Journal of Environmental Design**, (7)1, 22-43.
- Miller, G. (2001). The development of indicators for sustainable tourism: result of Delphi survey of tourism researchers. **Tourism Management**, 2001(22), 351-362.
- Puntatong, A., Phirasant, J. & Soodsang, N. (2012). Karn pattana suesingphim phuea karn thongthiao khong chumchon rop Uthayan Prawattisat Sukhothai. (In Thai) [Participatory development of printing for the communities around Sukhothai Historical Park]. **Art and Architecture Journal, Naresuan University**, 3(1), 114-125
- Rodjanapradied, R. (2017). **Krabuankarn karn aokbab chumchon mueang**. (In Thai) [Urban design methodology]. Bangkok: Chulalongkorn University Press.
- The Ministry of Tourism and Sports Thailand. (2017). **National tourism development plan no.2 of 2017-2021**. Bangkok: Author.
- Wongvarnish, W. (2003). **Phumisat karn tongthiao**. (In Thai) [Tourism geography]. Bangkok: Thammasat University Press.
- Wongvanichsin, P. (2007). **Neawtang karn anurak lae fuenfu klong Bang Noi changwat Samut Songkhram**. (In Thai) [Conservation and regeneration guidelines for Klong Bang Noi Community, Samut Songkhram Province]. (Master's thesis). Bangkok: Chulalongkorn University.

สร้างสรรค์หัวใจโลก

การกำหนดเป้าหมายในการพัฒนาเมืองเก่าขนาดกลาง: กรณีศึกษาเมืองสวรรคโลก

Defining the city development goals of middle sized old town: a case study of Sawankhalok City

ธนวินท วิจิตรพร¹ และ ปรานอม ตันสุขานันท์²
Thanawin Wijitporn¹ and Pranom Tansukanun²

Received: 2021-05-25

Revised: 2021-06-20

Accepted: 2021-06-24

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง การค้นหารูปแบบการมีส่วนร่วมที่เหมาะสมในการวางแผนพัฒนาเมืองเก่าขนาดกลาง กรณีศึกษาเมืองสวรรคโลก เพื่อกำหนดเป้าหมายการพัฒนาเมืองสวรรคโลก โดยการวิเคราะห์สถานการณ์สำคัญของเมือง จากข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเมือง ประกอบด้วย แผนพัฒนาระดับชาติ แผนพัฒนาระดับจังหวัด และแผนพัฒนาท้องถิ่น ประกอบกับการศึกษาข้อมูล และวิเคราะห์สถานการณ์สำคัญของเมือง ที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูล การสัมภาษณ์ และกิจกรรมการมีส่วนร่วมกับชาวสวรรคโลก ทำให้สามารถวิเคราะห์ความสัมพันธ์ และอิทธิพลที่มีต่อกันของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในเมือง โดยผลการศึกษา พบว่า สถานการณ์สำคัญที่ส่งผลกระทบสูงสุด คือ การเปลี่ยนแปลงบทบาทเมืองจากความเป็นศูนย์กลางการค้าขายสินค้าการเกษตรระดับภูมิภาคที่เคยรุ่งเรืองในอดีตลดบทบาทลง เนื่องจากการขนส่งระบบถนนเข้ามาแทนที่ระบบราง ทำให้เศรษฐกิจถดถอย และประชากรย้ายไปแสวงหาโอกาสในเมืองอื่น ส่งผลกระทบต่อเนื่องให้เมืองมีความเจ็บเหงา มรดกทางวัฒนธรรมไม่ถูกสืบทอด และอาคารเก่าไม่ได้รับการดูแล จากข้อเสนอแนะในเบื้องต้น ทำให้สามารถระบุเป้าหมายและทิศทางการพัฒนาเมืองที่เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน คือ การสร้างโอกาสด้านเศรษฐกิจบนฐานวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นจุดแข็งของเมือง โดยการส่งเสริมกิจการขนาดเล็กเพื่อดึงดูดลูกหลานคนท้องถิ่นที่ย้ายไปเรียนและทำงานในที่อื่นให้

¹ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

(Faculty of Architecture, Chiang Mai University)

ผู้เขียนหลัก (corresponding author) E-mail: thanawin.net@gmail.com

² คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

(Faculty of Architecture, Chiang Mai University)

กลับมาในพื้นที่ไม่ว่าจะเป็นการสร้างธุรกิจใหม่ หรือพัฒนาต่อยอดธุรกิจเดิม โดยอาศัยทุนด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ผ่านแนวทางเชิงปฏิบัติการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดทำและขับเคลื่อนแผนพัฒนาท้องถิ่น เพื่อสร้างบทบาทใหม่ของเมืองสวรรคโลกที่เหมาะสมในระดับจังหวัดและระดับภูมิภาค นำไปสู่การเชื่อมโยงโอกาสทางเศรษฐกิจกับเมืองอื่น ๆ และส่งผลกระทบเชิงบวกสู่การพัฒนาเมืองในมิติอื่นต่อไป

คำสำคัญ: การพัฒนาเมือง เมืองเก่าขนาดกลาง การวิเคราะห์สถานการณ์สำคัญ การมีส่วนร่วมของประชาชน สวรรคโลก

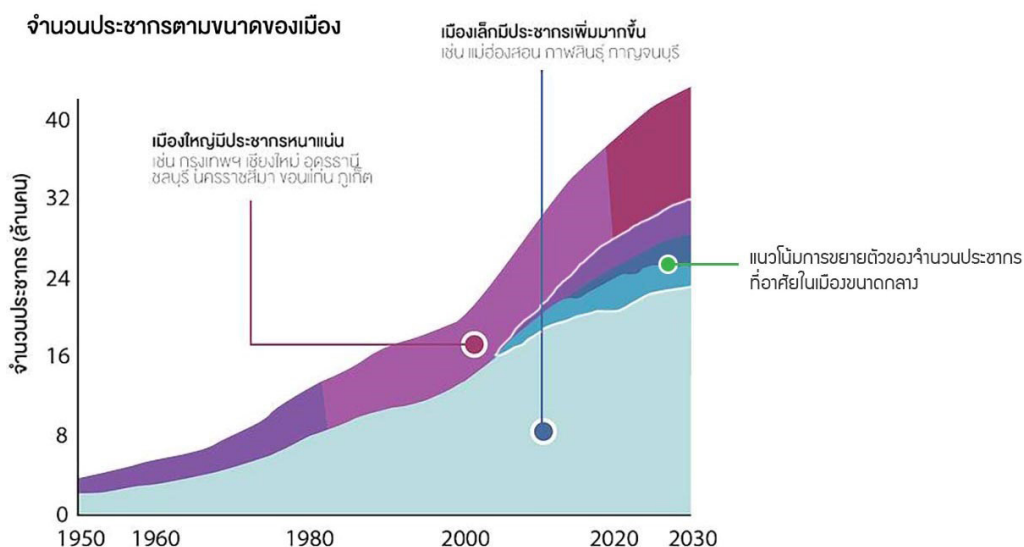
Abstract

This paper is a part of the research ‘in searching for appropriate public participation in the medium size old city planning process in the case of Sawankhalok city’. It aims to define Sawankhalok’s development goals through the key issue analysis by examining the national, provincial and local development plans together with the interviews and public participation in an action research. As a result, it reveals the relationships and influences between those key issues. The outcome shows that the most significant circumstance that affects many other problems of Sawankhalok is the declination of the city role from a regional-agricultural trade centre because of the mode of transport change from rail to road systems. It then brought about the city economic recession and consequently people migration to other cities for a better life and greater opportunities. Furthermore, the old city has become vacant and quiet and the local cultural heritage are abandoned and heritage buildings are not in use. The suggestion for the development goals for Sawankhalok are; creating a cultural based economic opportunity from the city’s strength; promoting old and new small businesses to attract the young to come back to Sawankhalok and to foster the public participation process for all groups for a better citizen’s plan, in order to bring a new role of the city into existence. This could enhance the city economic opportunities and the city development as a whole.

Keywords: city development, middle sized old town, key issue analysis, public participation, Sawankhalok

บทนำ

ในกระแสการพัฒนาเมืองและความเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วในปัจจุบัน ทฤษฎีการและความสนใจส่วนใหญ่ถูกจัดสรรให้กับเมืองขนาดใหญ่ซึ่งมีความเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีการขยายตัวแบบก้าวกระโดดอย่างต่อเนื่อง แต่หากมองในอีกมุมหนึ่งเมืองเก่าขนาดกลางที่มีจำนวนมากในประเทศไทยอาจเป็นพื้นที่ ที่เหมาะสมกับการพัฒนาเป็นเมืองที่น่าอยู่มากกว่า สอดคล้องกับผลการศึกษาแนวโน้มการอยู่อาศัยในเมืองของสถาบัน McKinsey global institute (TerraBKK Knowledge Center, 2017) ที่ได้ข้อสรุปว่าความหวังในการพัฒนาสังคมเมืองในอนาคต 20–30 ปี อยู่ที่เมืองขนาดกลาง ซึ่งมีอยู่จำนวนมาก มีโอกาสศักยภาพ และความพร้อม สำหรับการพัฒนาย่างยั่งยืนมากที่สุด เพราะข้อได้เปรียบของเมืองขนาดกลางนั้น นอกจากขนาดพื้นที่ที่สามารถให้การดูแลได้ทั่วถึง และมีระบบที่ไม่ซับซ้อนมากเกินไป ยังมีทุนทางสังคมและวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ เป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาเมือง ได้แก่ ทุนคนที่รักท้องถิ่น นำไปสู่ความร่วมมือ และการสร้างโอกาสใหม่ ทุนวัฒนธรรม มรดกทางวัฒนธรรมที่สามารถต่อยอดได้ในบริบทร่วมสมัย ทุนสิ่งแวดล้อม พื้นที่การเกษตร ที่สามารถฟื้นฟู และพัฒนาเชิงคุณภาพสู่ความยั่งยืนได้ (Kanchanaphan, 2015) และ ทุนความรู้ ได้แก่ โอกาสในการเข้าถึงความรู้ที่กว้างของสื่อสมัยใหม่ สร้างโอกาสสำหรับธุรกิจใหม่ ๆ ที่สอดคล้องกับบริบทปัจจุบัน ซึ่งโอกาสของเมืองขนาดกลางนั้น ยังสัมพันธ์กับแนวโน้มการเพิ่มขึ้นของเมืองขนาดกลางในสังคมไทย และจากการศึกษาของศูนย์ศึกษามหานครและเมือง มหาวิทยาลัยรังสิต พบว่า หลังปี 2000 ที่ผ่านมา แนวโน้มการอยู่อาศัยของประชากรในเมืองขนาดกลางเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง (ดังภาพที่ 1) ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ยุทธศาสตร์การสร้างความยั่งยืนให้เกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพในวงกว้าง คือ การส่งเสริมให้เมืองขนาดกลางพัฒนาเป็นเมืองยั่งยืนนั่นเอง

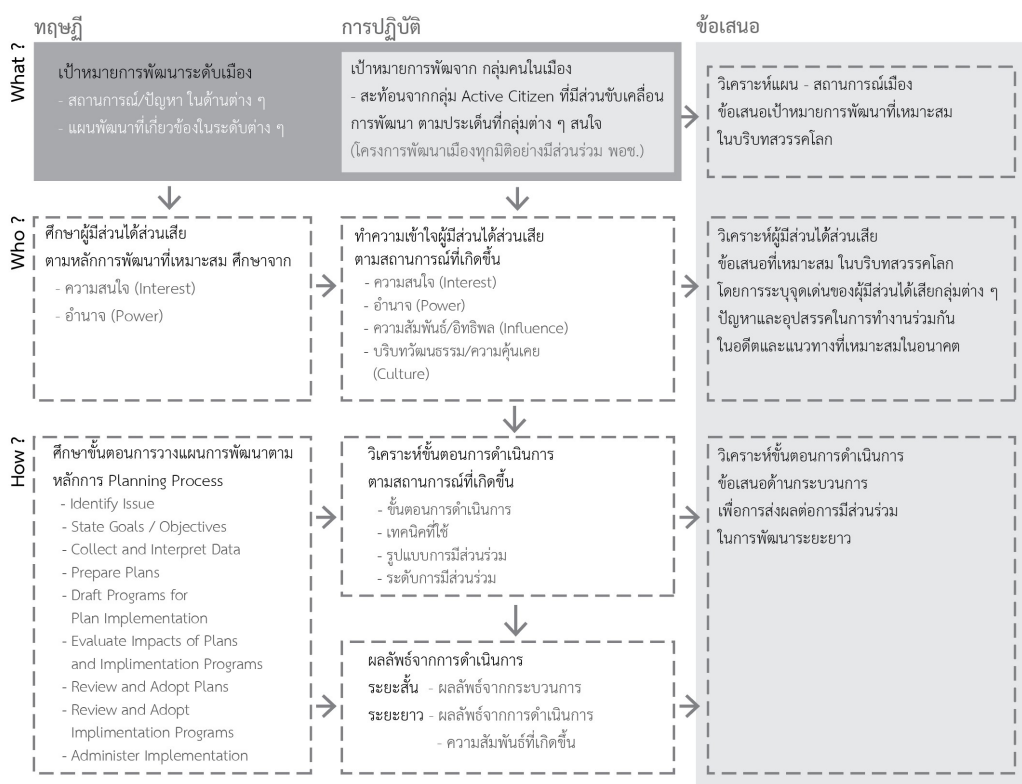

ภาพที่ 1 แนวโน้มการขยายตัวของประชากรในเมืองขนาดต่าง ๆ

ที่มา : ปรับปรุงจาก TerraBKK Knowledge Center (2017)

ปัจจุบันเป้าหมายการพัฒนาเมืองที่ทั่วโลกให้การยอมรับ คือ เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (sustainable Development Goals-SDGs) โดยมีประเด็นสำคัญ 17 ข้อ (United Nations, 2015) ประกอบด้วย การลดความยากจน การมีอาหารที่เพียงพอสำหรับทุกคน การสาธารณสุขและสุขภาพที่ดี คุณภาพของการศึกษา ความเท่าเทียมในทุกเพศ แหล่งน้ำสะอาดที่เพียงพอ การส่งเสริมพลังงานสะอาด โอกาสด้านการทำงานและการเติบโตทางเศรษฐกิจ สาธารณูปโภคที่ก้าวหน้า ลดความเหลื่อมล้ำ เมืองและชุมชนที่ยั่งยืน การใช้และการจัดการทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ใ้ใสใ้สภาวะสิ่งแวดล้อมโลก การดูแลสัตว์น้ำ การดูแลสัตว์ป่า ความสงบสุข ความยุติธรรม และความร่วมมือในทุกระดับ งานวิจัยนี้เกี่ยวข้องโดยตรงกับเป้าหมายข้อที่ 11 คือ การพัฒนาเมืองและชุมชนที่ยั่งยืน และเป้าหมายข้อที่ 17 คือ ความร่วมมือในทุกระดับ ได้แก่ กระบวนการมีส่วนร่วมในการวางแผนนับเป็นหัวใจสำคัญของงาน ซึ่งใช้เป็นแนวคิดทฤษฎี และเครื่องมือที่สำคัญในการดำเนินงานวิจัยทั้งหมด

สำหรับเป้าหมายการพัฒนาในบริบทประเทศไทย คำว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนและเมืองยั่งยืนได้ถูกพูดถึงตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ปี พ.ศ.2540 และแนวคิดนี้ได้กระจายสู่แผนพัฒนาที่เกี่ยวข้องในระดับต่าง ๆ ควบคู่กับคำว่าเมืองน่าอยู่ และยังคงยึดเป็นแนวทางในการพัฒนาหลักเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

ภาพที่ 2 ขั้นตอนการศึกษาเพื่อกำหนดเป้าหมายในการพัฒนาเมืองเก่าขนาดกลาง กรณีศึกษาเมืองสวรคโลก

การศึกษาเพื่อกำหนดเป้าหมายการพัฒนาเมืองเก่าขนาดกลางกรณีศึกษาเมืองสวรรคโลก เป็นกระบวนการศึกษาในบริบทสังคมไทย ที่มีเป้าหมายหลักในการพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นส่วนแรกของงานวิจัยเชิงปฏิบัติการ (action research) เรื่อง การค้นหารูปแบบการมีส่วนร่วมที่เหมาะสมในการวางแผนพัฒนาเมืองเก่าขนาดกลาง กรณีศึกษาเมืองสวรรคโลก (ดังภาพที่ 2) เพื่อกำหนดเป้าหมายการพัฒนาเมืองสวรรคโลก โดยใช้การวิเคราะห์สถานการณ์สำคัญของเมือง (key issue analysis) ตัวอย่างเช่น สาเหตุของการหดตัวทางเศรษฐกิจ หรือการลดลงของประชากรวัยทำงาน เป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับการศึกษาในขั้นตอนนี้ และเป็นการระบุมุมมองของปัญหา เช่น การลดลงของประชากรวัยทำงานส่งผลโดยตรงต่อความหลากหลายด้านเศรษฐกิจ และการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่ รวมถึงศักยภาพ จุดอ่อน และจุดแข็งของพื้นที่ โดยการศึกษาสภาพแวดล้อมในบริบทด้านต่าง ๆ ของพื้นที่ ทั้งทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม อันจะนำไปสู่ความรู้ความเข้าใจเมืองทุกมิติ

บทความนี้ จะทำการศึกษาบทบาทของเมืองจากแผนพัฒนาระดับต่าง ๆ ประกอบด้วย แผนพัฒนาระดับชาติ แผนพัฒนาระดับจังหวัด และแผนพัฒนาท้องถิ่น ประกอบกับการศึกษาปัญหาและศักยภาพของเมืองทั้งจากรายงานเพื่อการจัดทำผังเมืองรวมสวรรคโลก (Department of Public Works and Town and Country Planning, 1998) และการสัมภาษณ์ ตลอดจนกระบวนการมีส่วนร่วม กับพลเมืองจิตอาสาสวรรคโลก ในช่วงการวิเคราะห์สถานการณ์สำคัญของเมือง ทำให้สามารถวิเคราะห์ความสัมพันธ์ และอิทธิพลที่มีต่อกันของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในเมือง สามารถกำหนดเป็นเป้าหมายการพัฒนาเมืองที่เหมาะสม และข้อเสนอแนะในการดำเนินการพัฒนาท้องถิ่นต่อไป

ขั้นตอนการดำเนินการศึกษา

การศึกษาเพื่อกำหนดเป้าหมายในการพัฒนาเมืองเก่าขนาดกลาง ดำเนินการโดยการศึกษาข้อมูลทุติยภูมิผ่านเอกสารที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลปฐมภูมิที่ได้จากการทำงานร่วมกับ “โครงการพัฒนาเมืองทุกมิติอย่างมีส่วนร่วม” ในนามของสถาบันกษัตริย์ ร่วมมือกับภาคีเครือข่าย สนับสนุนทุนโดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) เพื่อประมวลผลเป็นข้อเสนอแนะ ประกอบด้วยการดำเนินการ 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. การศึกษาแผนพัฒนาที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย การศึกษาแผนพัฒนาใน 3 ระดับ ได้แก่ แผนระดับชาติ แผนพัฒนายุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ.2560–2580) แผนระดับจังหวัด แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดสุโขทัย 5 ปี (พ.ศ.2558–2562) และ แผนระดับท้องถิ่น แผนพัฒนาท้องถิ่น 4 ปี (พ.ศ.2561–2564) เพื่อสรุปประเด็นสำคัญของแผนพัฒนาและทราบถึงนโยบายสำคัญในระดับต่าง ๆ รวมทั้งบทบาทของเมืองสวรรคโลกที่มีต่อพื้นที่โดยรอบอนุภูมิภาค และภูมิภาคนั้น ๆ

2. การศึกษาบริบทและสถานการณ์ของเมือง โดยการประมวลผลจากข้อมูลการศึกษา เพื่อออกแบบผังเมืองรวม ประกอบด้วย ข้อมูลด้านตำแหน่งที่ตั้งของพื้นที่ ความสัมพันธ์กับพื้นที่และเมืองโดยรอบ การเชื่อมต่อพื้นที่และการคมนาคม รวมถึงความเปลี่ยนแปลงของการคมนาคม ที่ส่งผลต่อบทบาทและความสำคัญของเมืองจากอดีตสู่ปัจจุบัน ลักษณะทางกายภาพภูมิประเทศการตั้งถิ่นฐานของชุมชนและแนวโน้มการขยายตัวของตัวเมือง การใช้ทรัพยากรน้ำและที่ดินในปัจจุบัน สภาพและลักษณะทางเศรษฐกิจในระดับจังหวัด และ

ระดับเมือง ตลอดจนข้อมูลด้านสังคม ได้แก่ จำนวนประชากร ความหนาแน่นการกระจุกตัว และแนวโน้มความเปลี่ยนแปลง การบริการด้านสังคม สาธารณะ การศึกษา และการกระจายตัวของตำแหน่งสถานที่สำคัญในเมือง

3. การศึกษาข้อมูลสถานการณ์เมืองผ่านความคิดเห็นของกลุ่มคนในพื้นที่ โดยเนื้อหาที่นำมาใช้เป็นส่วนหนึ่งของข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเชิงปฏิบัติ (action research) ใน “โครงการพัฒนาเมืองทุกมิติอย่างมีส่วนร่วม” ดำเนินการโดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนร่วมกับเครือข่ายสถาปนิกชุมชน มีลักษณะการดำเนินการในรูปแบบการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน (mutual collaborative approach) คือ ผู้วิจัยมีกรอบแนวคิดและทฤษฎีตั้งต้นแบบหลวม และดำเนินการกำหนดเป้าหมาย และวิธีการแก้ปัญหาที่เป็นไปได้ (possible interventions) โดยการอนุมาน (inductive approach) จากข้อมูลที่มีร่วมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องผ่านกระบวนการกิจกรรมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ ร่วมกับกลุ่มพลเมืองจิตอาสาสมัครโลก ที่สามารถเป็นเสียงสะท้อนของคนในพื้นที่ ประกอบด้วย เครือข่ายชุมชนเมืองสมัครโลก ชมรมร้องเล่นเต้นรำ ศูนย์พิทักษ์ประชาธิปไตย ชมรมไท่จีซ่ง กองสาธารณสุขเทศบาล ชมรมเรือคายัก ชมรมผู้สูงอายุ อาสาสมัครสาธารณสุข ชมรมแพทย์แผนไทย กลุ่มสมัครโลกกรีนเทรตติ้ง กลุ่มสุโขสโมสร สภานักเรียนเมืองสมัครโลก และเจ้าอาวาสวัดสวรรคาราม โดยมีการคัดเลือกจากกลุ่มคนที่มีความหลากหลาย และการรวมตัวทำกิจกรรมตามความสนใจเดิมในพื้นที่ โดยการประสานงานผ่านฝั่งประชาสังคม คือ เครือข่ายองค์กรชุมชน และฝั่งเทศบาลเมือง คือ กลุ่มที่เคยทำงานร่วมกับเทศบาล

ขั้นตอนการรวบรวมข้อมูลดำเนินการโดยกระบวนการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ผ่านการใช้เครื่องมือแผนที่ขนาดใหญ่และใช้กระดาษขาว Post It ระบุตำแหน่งพื้นที่และประเด็นที่กลุ่มนั้น ๆ มีความเกี่ยวข้องและสนใจ พื้นที่และประเด็นที่กลุ่มเห็นว่ามีความสำคัญต่อการพัฒนาเมืองในอนาคต จากนั้นจึงเรียบเรียงและจัดกลุ่มให้สอดคล้องกับมิติในการพัฒนาเมืองด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านกายภาพเมือง ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม วัฒนธรรม ด้านสิ่งแวดล้อม ประกอบกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์คนในเมือง โดยเฉพาะผู้ประกอบการในพื้นที่ที่มีลักษณะเป็นกิจการเก่าแก่ที่ยังสามารถดำเนินธุรกิจอยู่ได้ เป็นกิจการที่มีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพความเปลี่ยนแปลง และกิจการที่เริ่มต้นโดยคนรุ่นใหม่ที่กำลังมาสร้างในท้องถิ่นหลังจากไปเรียนและทำงานในเมืองอื่น โดยการสัมภาษณ์ลักษณะพูดคุยแบบคำถามปลายเปิด เป็นการรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพผ่านประสบการณ์ของผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรง ในประเด็นสถานการณ์ ปัญหา โอกาส และข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาเมืองที่ผู้ประกอบการรายย่อยมองเห็น

4. การสรุปสถานการณ์สำคัญของเมือง (key issue) โดยนำข้อมูลบริบทเมือง และข้อมูลความคิดเห็นของคนในพื้นที่ที่ได้จากกระบวนการมีส่วนร่วม มาดำเนินการสรุปเรียบเรียงเป็นสถานการณ์สำคัญของเมือง และนำข้อมูลที่ได้ไปดำเนินการต่อโดยการวิเคราะห์สถานการณ์สำคัญของเมือง ได้แก่ การวิเคราะห์ประเด็นร่วมของการพัฒนาเมือง และบทบาทของเมือง จากแผนพัฒนาระดับต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ประมวลผลสิ่งที่สะท้อนออกมาจากแผนพัฒนาจากภาครัฐ และความคิดเห็นของประชาชน ร่วมกับความเข้าใจความสำคัญ และความสัมพันธ์ของประเด็นสำคัญของการพัฒนาเมือง และนำมาสรุปเป็นโครงสร้างประเด็นและสถานการณ์ต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อกัน โดยการสรุปของผู้วิจัยที่มีพื้นฐานความเข้าใจด้านกิจกรรมการพัฒนาเมือง (professional judgment) เพื่อสรุปเป็นข้อเสนอแนะต่อไป

5. การสรุปข้อเสนอแนะเป้าหมายที่เหมาะสม สำหรับการพัฒนาเมืองสวรรคโลกที่สอดคล้องกับแนวคิดเมืองยั่งยืน และเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป้าหมายข้อ 17 ด้านความร่วมมือในทุกกระดบ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพของการพัฒนาต่อไป

ผลการศึกษา

1. บริบทเมืองสวรรคโลก

สวรรคโลกนับเป็นเมืองเก่าขนาดกลางที่มีความน่าสนใจเมืองหนึ่ง เนื่องจากมีประวัติศาสตร์เมืองที่ยาวนานและยังคงหลงเหลือองค์ประกอบของเมืองเก่าอยู่ ทั้งด้านกายภาพและวัฒนธรรม ซึ่งแต่เดิมเมืองสวรรคโลกเคยเป็นจังหวัด สวรรคโลก มณฑลพิษณุโลกมาก่อนจนกระทั่งในปี พ.ศ.2476 ถูกยุบให้มาอยู่ภายใต้การปกครองของจังหวัดสุโขทัย นอกจากนี้ยังมีสถานีรถไฟ ซึ่งเป็นจุดหยุดรถสถานีสุดท้ายของเส้นทางรถไฟระหว่างเมือง จากสถานีชุมทางบ้านดารา จังหวัดอุตรดิตถ์ถึงสถานีสวรรคโลก ซึ่งเป็นเส้นทางขนส่งสินค้า การเกษตรที่สำคัญในอดีต แต่แนวโน้มการพัฒนาที่มุ่งสู่เมืองใหญ่เป็นศูนย์กลาง ทำให้สวรรคโลกที่เคยมีความสำคัญกับเมืองเล็กบริเวณใกล้เคียงลดบทบาทลง

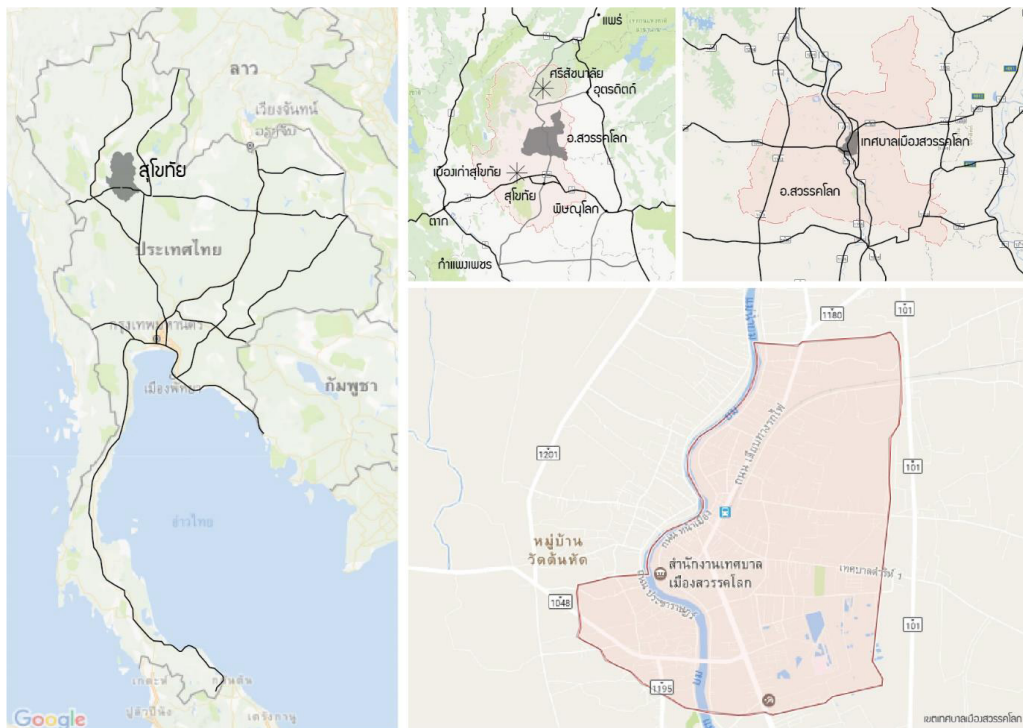
ปัจจุบันเมืองสวรรคโลกมีการปกครองส่วนท้องถิ่นด้วยระบบเทศบาลเมือง มีประชากรอาศัยอยู่ 16,711 คน ในพื้นที่ 6.45 ตารางกิโลเมตร ความหนาแน่น 2,590 คนต่อตารางกิโลเมตร พื้นที่ครอบคลุมทั้งตำบลเมืองสวรรคโลก อำเภอสวรรคโลก ลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบมีแม่น้ำยมไหลผ่านจากเหนือลงใต้ บริเวณสองฝั่งแม่น้ำโดยเฉพาะฝั่งตะวันออกมีชุมชนอาศัยอยู่หนาแน่น มีชุมชนในสังกัดเทศบาล จำนวน 11 ชุมชน ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขายและเกษตรกรรม (Sawankhalok Municipality, 2017)

1) ด้านตำแหน่งที่ตั้ง

เมืองสวรรคโลก อยู่ในเขตอำเภอสวรรคโลกจังหวัดสุโขทัย ไม่ได้ตั้งอยู่ในทางหลวงอาเซียนชั้น 1 (AH2) เชื่อมแนวเหนือ – ใต้ ซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมหลักในการเชื่อมภาคเหนือและภาคกลางในอดีต แต่อยู่ในแนวเส้นทาง (AH16) ที่เชื่อมแนวตะวันออก – ตะวันตก เชื่อมถึงประเทศพม่า และประเทศเวียดนาม ซึ่งช่วงเวลาในอดีตก่อนการเปิดประชาคมอาเซียนยังไม่มียานพาหนะมากนัก แต่มีโอกาสเป็นถนนสายสำคัญในอนาคต

2) การคมนาคมติดต่อ

การคมนาคมและการเชื่อมโยงกับภายนอก ในยุคเริ่มต้นที่สวรรคโลกเชื่อมต่อกับโลกภายนอกโดยเรือผ่านแม่น้ำยม สุร่งไฟในปี พ.ศ.2453 ปัจจุบันการคมนาคมหลักคือทางถนนและรถยนต์โดยมีรถประจำทางวิ่งทุกวัน ในส่วนการคมนาคมภายในพื้นที่ยังไม่มีระบบขนส่งสาธารณะ ระบบถนนเชื่อมโยงพื้นที่ส่วนต่างๆ ภายในเมืองได้อย่างทั่วถึง มีการสร้างเส้นทางจักรยานบนถนนริมแม่น้ำแต่ยังไม่มีการใช้งานอย่างเป็นรูปธรรม คนส่วนใหญ่นิยมใช้รถจักรยานยนต์

ภาพที่ 3 แผนที่แสดงตำแหน่งที่ตั้งเมืองสวรสโลก และความสัมพันธ์กับพื้นที่โดยรอบ
ที่มา : ปรับปรุงจาก Google Maps (2020)

ในระดับจังหวัด เมืองสวรสโลกตั้งอยู่ระหว่างสองพื้นที่สำคัญด้านการท่องเที่ยวในจังหวัดสุโขทัย คือ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย และอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย ซึ่งใช้เวลาเดินทางระหว่างสองพื้นที่ประมาณ 90 นาที (ระยะทางประมาณ 88 กิโลเมตร) สวรสโลกจึงเป็นเมืองทางผ่านและยังไม่ได้รับประโยชน์จากกระแสการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์มากเท่าที่ควร นอกจากนั้นศูนย์กลางความเจริญในระดับจังหวัดที่ใกล้ที่สุดคือ เขตตัวเมืองสุโขทัย ซึ่งห่างออกไปประมาณ 40 นาที (ระยะทางประมาณ 38 กิโลเมตร) ซึ่งมีทั้งโอกาสด้านการศึกษา การรักษาพยาบาล และเศรษฐกิจมากกว่า

ระดับอำเภอ เมืองสวรสโลกนับว่าเป็นศูนย์กลางในระดับอำเภอ เป็นที่ตั้งของศูนย์ราชการ โรงพยาบาลประจำอำเภอ ธนาคาร และสถาบันการศึกษาตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงมัธยมปลาย นอกจากนั้นยังมีบทบาทเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจให้กับเมืองขนาดเล็กโดยรอบโดยเป็นแหล่งแลกเปลี่ยนสินค้าอุปโภคบริโภคจากภายนอกสู่เมืองเล็กโดยรอบ และเป็นแหล่งรับซื้อสินค้าการเกษตรจากเมืองโดยรอบแปรรูปและส่งออกนอกพื้นที่ ซึ่งในปัจจุบันบทบาทการกระจายสินค้าเริ่มลดลงเนื่องจากการคมนาคมที่สะดวกมากขึ้น เกษตรกรสามารถขายผลผลิตให้กับบริษัทขนาดใหญ่ นอกพื้นที่ได้โดยตรง และบรรยากาศการค้าขายของร้านค้าในย่านตลาดเก่าเริ่มเงียบเหงาและปิดตัวลงมากขึ้น

3) ลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดิน

เทศบาลเมืองสวรรคโลก มีขอบเขตพื้นที่ 6.45 ตารางกิโลเมตร มีลักษณะความเป็นเมืองสูง ในพื้นที่ในเขตเทศบาลเป็นที่เขตพาณิชย์กรรมและที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาก – ปานกลาง – น้อยรวมกันมากกว่าร้อยละ 80 ของพื้นที่ทั้งหมด นอกจากนั้นเป็นพื้นที่โรงงานอุตสาหกรรม (ตั้งอยู่เดิมก่อนประกาศผังเมืองรวม) สถานที่ราชการศาสนสถานและพื้นที่โล่งสำหรับนันทนาการในบริเวณริมแม่น้ำยมทั้งสองฝั่ง

2. บทบาทเมืองสวรรคโลกจากแผนพัฒนาระดับต่าง ๆ

การศึกษาแผนพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับเมืองสวรรคโลก เพื่อให้ทราบถึงวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาเมือง ที่ถูกกำหนดไว้ในระดับต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับชาติ ระดับจังหวัด และระดับท้องถิ่นเพื่อใช้ในการกำหนดเป้าหมายการมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาเมืองต่อไป

1) แผนพัฒนาระดับชาติ

จังหวัดสุโขทัยจัดอยู่ในกลุ่มภาคเหนือตอนล่าง 1 ซึ่งประกอบด้วย จังหวัดสุโขทัย จังหวัดพิษณุโลก จังหวัดเพชรบูรณ์ และจังหวัดอุตรดิตถ์ จังหวัดตาก โดยแผนยุทธศาสตร์กลุ่มภาคเหนือตอนล่าง 20 ปี (พ.ศ. 2560–2580) จัดทำโดยโครงการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนากลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง 1 ซึ่งให้บทบาทไว้ว่า เป็นพื้นที่เชื่อมโยงเศรษฐกิจด้านการเกษตร ค้าขายโดยเน้นการค้าบริเวณชายแดนและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ได้กำหนดยุทธศาสตร์ในการพัฒนา 6 ด้าน คือ

- พัฒนาอุตสาหกรรมเกษตรอัจฉริยะ อาหารปลอดภัยบนความต้องการของตลาดและส่งเสริมระบบตลาดอย่างยั่งยืน
- สร้างสรรค์การท่องเที่ยว และบริการมูลค่าสูง บนฐานนิเวศและประวัติศาสตร์
- ยกระดับโครงข่ายการขนส่งคมนาคม และระบบโลจิสติกส์ระดับภูมิภาคและอาเซียน
- อนุรักษ์ พื้นฟูและจัดการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และพลังงานอย่างยั่งยืน
- เสริมสร้างเศรษฐกิจฐานความรู้และเศรษฐกิจดิจิทัล เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน
- เสริมสร้างความมั่นคง และยกระดับคุณภาพชีวิตแบบบูรณาการ และหลากหลายมิติ

เนื่องจากสวรรคโลกมีบริบทเป็นเมืองและมีความเป็นศูนย์กลางในระดับตำบล ยุทธศาสตร์ที่มีความสัมพันธ์กับการพัฒนาเมืองสวรรคโลกโดยตรง ได้แก่ ยุทธศาสตร์ที่ 2, 3, 4 และ 6 คือ สร้างสรรค์การท่องเที่ยวโดยเน้นฐานนิเวศและประวัติศาสตร์ โดยมีจุดประสงค์เพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจและรักษาทรัพยากรธรรมชาติไปพร้อมกัน ยกระดับการคมนาคมเพื่อส่งเสริมการขนส่งสินค้า และความเชื่อมโยงของกิจกรรมการท่องเที่ยว รวมทั้งการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในท้องถิ่น

2) แผนพัฒนาระดับจังหวัด

การบริหารส่วนท้องถิ่น ได้แก่ การบริหารส่วนจังหวัดสุโขทัยมีบทบาทหน้าที่หนุนเสริมการพัฒนาท้องถิ่นและดำเนินการพัฒนาในระดับที่ใหญ่กว่าเทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งได้กำหนดเป้าหมาย

การพัฒนาไว้ 4 ข้อ ตามแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด 5 ปี (พ.ศ.2558–2562) ดังนี้

- พัฒนา ส่งเสริมการผลิต และการตลาด ภาคการเกษตร อุตสาหกรรม และผลิตภัณฑ์ชุมชนให้ได้มาตรฐาน ปลอดภัย เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มทางการตลาด

- พัฒนา อนุรักษ์ ส่งเสริม และเชื่อมโยงการท่องเที่ยว ทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม

- เสริมสร้างความเข้มแข็งของคน ชุมชน และเครือข่าย พัฒนาอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี

- พัฒนาและส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง และการบริหารเพื่อรองรับประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC)

โดยมียุทธศาสตร์การพัฒนา 5 ด้าน ได้แก่

- ยุทธศาสตร์การพัฒนาการส่งเสริมและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน

- ยุทธศาสตร์การพัฒนาการส่งเสริมอาชีพและเศรษฐกิจสร้างสรรค์

- ยุทธศาสตร์การพัฒนาการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิต

- ยุทธศาสตร์การพัฒนาการส่งเสริมความมั่นคงพัฒนาสังคม และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

- ยุทธศาสตร์การพัฒนาการส่งเสริมและสืบสานศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งมีความสอดคล้องใกล้เคียงกับแผนพัฒนาในระดับเทศบาล

3) แผนพัฒนาระดับท้องถิ่น

เทศบาลเมืองสวรรคโลกได้จัดสรรงบประมาณผ่านแผนพัฒนาท้องถิ่น 4 ปี (พ.ศ.2561–2564) สำหรับการพัฒนาใน 6 ยุทธศาสตร์ ดังนี้

- ยุทธศาสตร์การพัฒนาสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ

- ยุทธศาสตร์การพัฒนาการศึกษา

- ยุทธศาสตร์ส่งเสริมประเพณี วัฒนธรรม เศรษฐกิจและการท่องเที่ยว

- ยุทธศาสตร์ส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน

- ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

- ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาล

จากแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาในระดับต่างๆ แสดงให้เห็นประเด็นที่หน่วยงานให้ความสำคัญสำหรับการพัฒนาท้องถิ่นแบ่งได้ 7 ด้าน (ดังภาพที่ 4) โดยเรียงลำดับความสำคัญจากความซ้ำในการกล่าวถึงประเด็นต่าง ๆ อันดับหนึ่ง กล่าวถึงใน 5 ยุทธศาสตร์ คือ ประเด็นเศรษฐกิจและอาชีพ โดยเน้นประเด็นด้าน

การเกษตรและการท่องเที่ยว อันดับสองที่มีการกล่าวถึงใน 3 ยุทธศาสตร์ มี 3 ประเด็น ได้แก่ ด้านคุณภาพชีวิตและการอยู่อาศัย ด้านสาธารณสุขพัฒนาการคมนาคมในระดับภูมิภาค และด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมโดยการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและส่งเสริมพลังงานทดแทน รองลงมาคือ ด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เพื่อเป็นฐานและต่อยอดด้านการท่องเที่ยว และสุดท้ายคือ ด้านการศึกษา ด้านธรรมาภิบาล และการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชน

ภาพที่ 4 ความสัมพันธ์ของแผนพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับเมืองสวรรคโลกในระดับต่าง ๆ

3. สรุปสถานการณ์สำคัญของเมืองสวรรคโลก จากการศึกษาริบทและแผนพัฒนาที่เกี่ยวข้อง

สวรรคโลกมีบทบาทของเมืองเป็นศูนย์กลางในระดับท้องถิ่นทั้งทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ อีกทั้งเป็นศูนย์กลางให้บริการด้านต่าง ๆ แก่ชุมชนโดยรอบ คือ ตลาดซื้อขายผลผลิตทางการเกษตร ศูนย์กลางการเงินระดับท้องถิ่น ศูนย์กลางบริการทางสังคม สาธารณสุข การศึกษา ศูนย์กลางการคมนาคมและการสื่อสาร ซึ่งบทบาทในการเป็นศูนย์กลางในด้านต่าง ๆ ส่งเสริมให้สวรรคโลกยังคงมีบทบาทของเมืองศูนย์กลางระดับท้องถิ่นต่อไป

จากตัวเลขเศรษฐกิจระดับจังหวัดที่แนวโน้มด้านการเกษตรลดลง 16.7% ในปี 2560 และ 9.1% ในปี 2561 แต่ด้านการท่องเที่ยวและการบริการขยับตัวสูงขึ้น 1.2% ในปี 2560 และ 7.1% ในปี 2561 (Sukhothai Provincial Office, 2018) อีกทั้งมีแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญในบริเวณใกล้เคียง สวรรคโลกมีโอกาสในการขยายฐานเศรษฐกิจจากการเกษตรและค้าปลีก สู่การส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนและวัฒนธรรม ซึ่งพื้นที่มีต้นทุนอันดีไม่ว่าจะเป็นสถานที่ทางประวัติศาสตร์ที่ได้รับรางวัลอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรมดีเด่นจากสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ อาคารสถานีรถไฟและที่ว่าการอำเภอหลังเก่าที่มีความพยายามในการบูรณะและอนุรักษ์อาคารไว้ รวมถึงย่านตึกแถวหน้าสถานีรถไฟที่เป็นตลาดเก่าซึ่งเป็นอาคารไม้อายุ 60-100 ปี ซึ่งมีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมก็มีโอกาสในการสร้างกิจกรรมใหม่และพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้

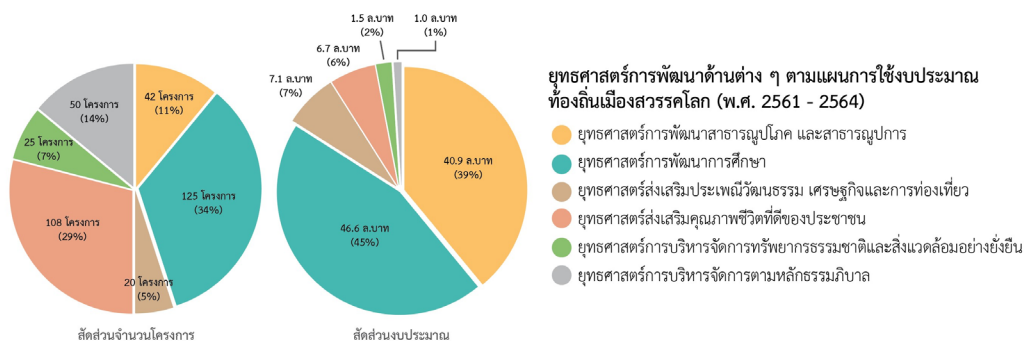
นอกจากความท้าทายด้านเศรษฐกิจแล้วความท้าทายสำคัญอีกอย่าง คือ แนวโน้มประชากรที่ลดลงของสวรรคโลกและพื้นที่โดยรอบ จากการคาดการณ์ประชากรในการจัดทำผังเมืองรวมปี 2539 คาดว่าปี 2560 มีประชากร 42,600 คน (Department of Public Works and Town and Country Planning, 1998) แต่ความเป็นจริงกลับมีประชากรเพียง 36,078 คน (Sawankhalok Municipality, 2017) ปัญหานี้ อาจส่งผลกระทบต่อเมืองในระยะยาว สาเหตุหนึ่งเกิดจากอัตราการเกิดลดลง และอีกสาเหตุที่สำคัญที่ได้รับข้อมูลจากการสัมภาษณ์คนในพื้นที่ คือการย้ายถิ่นฐานเพื่อไปศึกษาในระดับอุดมศึกษาและไม่ได้กลับสู่ท้องถิ่น เนื่องจากไม่เห็นโอกาสทางเศรษฐกิจในท้องถิ่น แนวโน้มการลดลงของประชากรวัยทำงาน ซึ่งเป็นต้นทางที่ส่งผลกระทบในทุกด้านทำให้การพัฒนาเมืองในมิติต่าง ๆ เช่น การพัฒนารูปแบบเศรษฐกิจท้องถิ่นเชิงปริมาณ คือ ขาดการแข่งขันและความหลากหลาย และเชิงคุณภาพที่ขาดการพัฒนาสู่รูปแบบใหม่ที่ตอบสนองความต้องการที่ทันสมัย และถูกแทรกแซงโดยกลุ่มทุนที่ผลประโยชน์ไม่ได้กลับมาบำรุงท้องถิ่น ด้านสังคม ทำให้ความสัมพันธ์ของคนต่างวัยลดลง และไม่ได้สืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม ทั้งที่จับต้องได้ คือ การเสียโอกาสจากการใช้ประโยชน์จากสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่า และมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ คือ ไม่มีการสืบทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ ส่งผลให้ความรู้สืบทอดไปกับพื้นที่ของนครรุ่นใหม่ลดน้อยลง

ในด้านการสัญจรและระบบสาธารณูปโภคพื้นฐาน สวรรคโลกมีความพร้อมทั้งคุณภาพของทางสัญจรไฟฟ้า น้ำประปาเข้าถึงทุกพื้นที่ ด้านสาธารณสุขในอดีตเคยเกิดปัญหาน้ำท่วมซึ่งได้รับการแก้ไขโดยการสร้างกำแพงกันน้ำและประตูระบายน้ำซึ่งสามารถป้องกันน้ำท่วมได้ แต่เป็นการตัดขาดความสัมพันธ์ทั้งเชิงมุมมองและกิจกรรมของคนกับแม่น้ำยม หากสวรรคโลกต้องการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงชุมชนและวัฒนธรรมแล้วควรมีวิธีการจัดการกับพื้นที่ริมแม่น้ำให้มีคุณภาพด้านกิจกรรมและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น

จากสถานการณ์ของเมืองที่เปลี่ยนไปถึงแม้จะเป็นศูนย์กลางด้านการค้า การบริการ และการศึกษายังคงอยู่แต่ลดบทบาทความสำคัญลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านเศรษฐกิจจากที่เคยเป็นศูนย์กลางและกระจายสินค้า เป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจให้กับเมืองอื่นรอบได้เปลี่ยนไปเป็นเมืองที่รองรับการบริการให้บริการขั้นต้นด้านการติดต่อราชการ และการศึกษาขั้นพื้นฐานเท่านั้น ในระดับจังหวัดถึงแม้สวรรคโลกจะอยู่ติดกับสนามบินประจำจังหวัดแต่ความสำคัญของสวรรคโลกมีลักษณะเป็นเมืองทางผ่านสู่เมืองเก่าสุโขทัยและเมืองเก่าศรีสัชนาลัย กล่าวคือ สวรรคโลกยังไม่มีบทบาทที่ชัดเจนต่อการพัฒนาระดับจังหวัด

เช่นเดียวกับเมืองขนาดกลางจำนวนมากในประเทศไทย ที่ในอดีตเป็นเมืองท่าสำหรับแลกเปลี่ยนสินค้า แต่ในระยะสามสิบปีที่ผ่านมาความสำคัญของการเป็นเมืองท่าลดลง และหากมองถึงความท้าทายของเมืองสวรรคโลก และเมืองขนาดกลางอื่น ๆ ในมุมมองของการพัฒนาสู่เมืองยั่งยืนที่มีสภาพปัญหาร่วมกัน คือ การขยายตัวทางเศรษฐกิจน้อย เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมทั้งระดับมหภาคและระดับท้องถิ่น มรดกทางวัฒนธรรมเริ่มเลือนหาย คุณภาพชีวิตไม่ดีขึ้น ภาคประชาชนและประชาสังคมยังไม่มีบทบาทในการพัฒนาอย่างแท้จริง เหล่านี้ล้วนเป็นผลกระทบจากปัจจัยภายนอก แต่หากมองถึงต้นทุนจากภายในแล้ว เมืองสวรรคโลก รวมทั้งเมืองขนาดกลางอื่นๆ มีโอกาสอย่างมากสำหรับการพัฒนาสู่เมืองยั่งยืน จากการคาดการณ์ของสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ที่มีการคาดการณ์ว่าในปี 2025 เศรษฐกิจของโลกร้อยละ 50 จะมาจากเมืองขนาดกลาง (Teanravisitsagool, 2019) ซึ่งปัจจัยสำคัญ คือ ปัจจัยด้านคนดังที่กล่าวถึงโอกาสของเมืองขนาดกลางในช่วงต้น

หากพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างสถานการณ์เมือง และแผนพัฒนาที่เกี่ยวข้องโดยสรุปบทบาทของสวรรคโลกในแผนพัฒนาระดับต่าง ๆ เริ่มจากแผนระดับชาติ คือ มีบทบาทในการเชื่อมโยงเศรษฐกิจด้านการเกษตรและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ แผนระดับจังหวัด คือ พัฒนาเศรษฐกิจบนฐานวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม และแผนระดับท้องถิ่นที่อาจยังไม่ได้ระบุทิศทางชัดเจน แต่เน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสาธารณูปโภคในพื้นที่ หากมองภาพรวมเชิงประเด็นที่ระบุในแผนยุทธศาสตร์ระดับต่าง ๆ สามารถระบุได้ว่า มีความครบถ้วนและสอดคล้องกับสภาพปัญหาและสถานการณ์ของเมืองสวรรคโลก ทั้งจากข้อมูลเชิงสถิติและข้อเสนอของประชาชนแต่การนำไปปฏิบัติ ทั้งด้านการจัดสรรงบประมาณ และการดำเนินการพัฒนายังไม่สอดคล้องกับ ระดับความสำคัญของสถานการณ์เมือง และแผนพัฒนาที่ได้รับไว้ เช่น สัดส่วนการใช้งบประมาณท้องถิ่น ปี พ.ศ.2561 – พ.ศ.2564 เป็นต้น (ดังภาพที่ 5)

ภาพที่ 5 ข้อมูลแผนการใช้งบประมาณท้องถิ่นเมืองสวรรคโลกปี 2561-2564

หากพิจารณารายละเอียดจำนวนโครงการและงบประมาณการพัฒนาท้องถิ่น จะเห็นได้ว่าท้องถิ่นให้ความสำคัญกับยุทธศาสตร์ที่ 1 การพัฒนาสาธารณูปโภค และยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาการศึกษามากที่สุด โดยด้านงบประมาณทั้งสองยุทธศาสตร์คิดเป็นร้อยละ 84 และด้านจำนวนโครงการคิดเป็นร้อยละ 45 จากจำนวนทั้งหมด ซึ่งไม่สัมพันธ์กับสถานการณ์และบทบาทของเมืองที่กำหนดไว้ว่าควรส่งเสริม เศรษฐกิจ คุณภาพชีวิต และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและธรรมชาติ นอกจากนั้นโครงการพัฒนาตามแผนระดับจังหวัด และแผนระดับชาติยังไม่เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมในพื้นที่เนื่องจากสำนักงานที่เกี่ยวข้องไม่ได้ตั้งอยู่ในพื้นที่ทำให้ยังขาดความสัมพันธ์ ความสนใจ และความเข้าใจในเมืองสวรรคโลก รวมทั้งโครงการพัฒนาระดับจังหวัด และระดับชาติมักจะให้ความสำคัญกับเมืองขนาดใหญ่ที่มีประชากรจำนวนมาก หรือเมืองที่มีประเด็นเป้าหมายในการพัฒนาที่ชัดเจน ทั้งนี้การศึกษาเป้าหมายการพัฒนาเมืองสวรรคโลกจะสามารถช่วยในการระบุบทบาท และเป้าหมายการพัฒนาที่ชัดเจนของเมืองสวรรคโลก เพื่อเชื่อมโยงการพัฒนาในระดับต่าง ๆ ให้เป็นรูปธรรมในอนาคตต่อไป ทั้งนี้การกำหนดเป้าหมายและการดำเนินการพัฒนาควรให้ความสำคัญด้านการมีส่วนร่วมมากขึ้น เห็นได้จากข้อเสนอของประชาชนที่ต้องการให้เกิดพื้นที่การทำงานร่วมกันในประเด็นต่าง ๆ รวมทั้งมีการจัดเก็บและจัดการข้อมูลอย่างเป็นระบบเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพของการดำเนินการ

4. สถานการณ์สำคัญจากกระบวนการมีส่วนร่วม

จากการดำเนินการโครงการพัฒนาเมืองทุกมิติอย่างมีส่วนร่วมร่วมกับกลุ่มพลเมืองจิตอาสาสวรรคโลก ซึ่งนับเป็นกลุ่มที่มีความตื่นตัวสูงในการพัฒนาเมือง สามารถเป็นเสียงสะท้อนความต้องการของคนในเมือง มีความพร้อมทั้งด้านการรวมกลุ่ม มีความเข้าใจในสถานการณ์ ปัญหา ตลอดจนแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสม รวมทั้งมีความพร้อมในการสนับสนุนการขับเคลื่อนเชิงปฏิบัติ แต่ยังไม่มีความพร้อมที่จะเกี่ยวข้องอย่างเป็นทางการในระบบการพัฒนาปัจจุบันประกอบกับการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการในพื้นที่ที่สามารถสรุปความคิดเห็นต่อสถานการณ์เมืองในด้านต่าง ๆ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 สรุปความคิดเห็นจากภาคประชาชน ถึงสถานการณ์ ปัญหาและโอกาสในอนาคตของเมืองสวรรคโลก

ประเด็น	สถานการณ์ปัจจุบัน	ประเด็นปัญหา	อนาคตและวิสัยทัศน์
วัฒนธรรมและสถานที่	มีต้นทุนทางสังคมที่ดี มีผู้รู้ที่มีความทรงจำเกี่ยวกับสวรรคโลกอยู่มาก มีความพยายามในการรักษาวัฒนธรรม และมีหลายกลุ่มให้ความสนใจ บันทึก และรวบรวมความรู้ประวัติศาสตร์ของพื้นที่	- ยังไม่มีการจัดการองค์ความรู้บันทึกให้เป็นระบบ - ยังไม่มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ต่าง ๆ สู่สาธารณะ - ยังไม่มีแผนการจัดการเรื่อง ศิลปวัฒนธรรมให้เป็นรูปธรรม - ยังไม่มีการสร้างเครือข่ายการจัดการองค์ความรู้	- การสร้างเครือข่ายผู้คนที่มีความรู้ความทรงจำกับเมืองสวรรคโลก - การสร้างความเชื่อมโยงของผู้คน สถานที่ ประวัติศาสตร์ และการวางแผนสู่อนาคตร่วมกัน

ตารางที่ 1 สรุปความคิดเห็นจากภาคประชาชน ถึงสถานการณ์ ปัญหาและโอกาสในอนาคตของเมืองสวรรคโลก (ต่อ)

เศรษฐกิจอาชีพ และการท่องเที่ยว	เศรษฐกิจลดตัวลงจากอดีตยุคสูงสุด 30-45 ปี ที่แล้ว (ฐานการเกษตร ข้าว ถั่วเหลือง ถั่วเขียว) แต่ยังมีส่งออกผลผลิตด้านการเกษตรอยู่ (ข้าว มะม่วงกล้วย อ้อย ละคร ไม้ทอง) และยังเป็นเมืองกระจายสินค้าให้กับเมืองใกล้เคียง	- ภาคการเกษตรโดนแทรกแซงจากภายนอก - ความสัมพันธ์เดิมระหว่างผู้ผลิตกับตลาดหายไป (นโยบายจำนำข้าว โรงงานน้ำตาล และน้ำมัน) - ชาวนาหนีบหอด - เกิดภัยธรรมชาติบ่อยครั้ง - ร้านค้ารายย่อยแข่งกับทุนขนาดใหญ่ไม่ได้ - วิถีประมงพื้นบ้านเดิมไม่สอดคล้องกับระบบจัดการน้ำในภาพใหญ่ (ขาดการทำงานร่วม) - การส่งเสริมการท่องเที่ยวของแต่ละกลุ่ม ยังไม่เกิดความร่วมมือในวงกว้าง และการดำเนินการยังเป็นลักษณะปัจเจก)	- ยังไม่ชัดเจนมากนัก - มีความต้องการส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบ slow life เชิงวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม
นโยบาย สังคมวัฒนธรรมและการมีส่วนร่วม	ต้นทุนทางสังคมที่ดี มีผู้รู้ที่มีความทรงจำเกี่ยวกับสวรรคโลกอยู่มากมาย มีความพยายามในการรักษาวัฒนธรรม เช่น สมาคมลูกสุโขทัย หลายกลุ่มพยายามบันทึกรวบรวมความรู้ประวัติศาสตร์ของพื้นที่	- ยังไม่มีพื้นที่ที่ทุกฝ่ายจะเข้ามาทำงานร่วมกัน - งานพัฒนาสังคมเคลื่อนตัวช้า - การแก้ปัญหาคนนอกพื้นที่ (ต่างดาว) ทำได้ยาก เนื่องจากไม่มีข้อมูลเพียงพอ	- การจัดเก็บข้อมูลด้านการท่องเที่ยว สนับสนุนการกระตุ้นการท่องเที่ยวในสวรรคโลกตามวิสัยทัศน์การพัฒนา - การกระตุ้นให้เกิดกิจกรรมในพื้นที่ให้มากขึ้น เช่น งานสำคัญต่างๆ ของเมือง - จัดตั้งคณะกรรมการเมือง หรือ คณะกรรมการร่วมในการทำงานด้านการพัฒนาเมือง
สิ่งแวดล้อม	สิ่งแวดล้อมเป็นพื้นฐานของการทำกิจกรรม และประเพณีต่าง ๆ เป็นโอกาสในการมาร่วมตัดสินใจ การจัดทรัพยากรร่วมกัน ปัจจุบันมีความพยายามส่งเสริมผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยกลุ่มเรือคายัก การท่องเที่ยวธรรมชาติริมน้ำ เชื่อมต่อกับกลุ่มเครือข่ายจักรยาน	- ยังไม่มีพื้นที่ที่ทุกฝ่ายจะเข้ามาทำงานร่วมกัน เมื่อวิถีชีวิตติดขัดกับการใช้พื้นที่แล้วจึงไม่เกิดการดูแลรักษา เช่น พื้นที่ริมน้ำ พื้นที่สีเขียวสาธารณะต่าง ๆ ของเมือง และเส้นทางจักรยาน เป็นต้น - การแก้ปัญหาส่วนใหญ่ในพื้นที่เน้นการจัดการด้านขยะ	- กิจกรรมที่จะส่งเสริมให้ผู้คนได้ใกล้ชิดธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม - การสร้างพื้นที่พุดคุยเพื่อการระดมความคิดเห็นและทดลองการดูแลพื้นที่ร่วมกัน
ประเด็นอื่น ๆ	เริ่มมีผู้คนให้ความสนใจมาเที่ยวมาเป็นพื้นที่ทำงาน	- คนส่วนมากยังไม่เห็นโอกาสและความเป็นไปได้ใหม่ ๆ - คนส่วนหนึ่งมีความสนใจที่จะร่วมกิจกรรมต่างๆ แต่ไม่กล้า ไม่รู้ว่าเข้าร่วมได้อย่างไร	- ร่วมสร้างวิสัยทัศน์เมืองร่วมกัน

ประเด็นที่สรุปได้จากการดำเนินการ จัดลำดับตามผลกระทบตามความสำคัญโดยอ้างอิงผลกระทบที่ส่งผลกระทบต่อเมืองจากการวิเคราะห์ของผู้วิจัยสามารถเรียงลำดับได้ ดังนี้

(1) ด้านเศรษฐกิจ อาชีพ และการท่องเที่ยว การถดถอยของเศรษฐกิจจากความเปลี่ยนแปลงในระดับมหภาคทั้งการคมนาคม และระบบตลาดสมัยใหม่ ส่งผลกระทบโดยตรงต่อความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตของคนในพื้นที่และส่งผลกระทบอ้อมให้ความสัมพันธ์ของคนในพื้นที่ลดลง ข้อเสนอแนะทางการแก้ไข คือ การสร้างเศรษฐกิจใหม่ บนฐานการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

(2) ด้านวัฒนธรรมและสถานที่ ดันทุนด้านวัฒนธรรมที่ยังไม่มีการจัดการ เพื่อสืบทอด และต่อยอดอย่างเป็นระบบ การสร้างเครือข่ายผู้มีความรู้ด้านวัฒนธรรมจะช่วยให้เกิดการจัดการที่ดีขึ้นได้ในอนาคต

(3) ด้านนโยบาย สังคมวัฒนธรรม และการมีส่วนร่วม การดำเนินการในการแก้ปัญหาเคลื่อนตัวช้าและเน้นการแก้ไขเฉพาะเรื่องยังขาดวิสัยทัศน์ร่วมในการพัฒนาเมืองระยะยาว การสร้างความร่วมมือ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการดำเนินการที่มากขึ้น จะช่วยให้นโยบายครอบคลุม และเคลื่อนตัวได้ในอนาคต

(4) ด้านสิ่งแวดล้อม ความสัมพันธ์ของคนกับสิ่งแวดล้อม ที่เคยเชื่อมโยงกันอย่างใกล้ชิดผ่านวิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมลดลง แนวทาง คือ การสร้างความตระหนักถึงสิ่งแวดล้อมกับสภาพแวดล้อมผ่านกิจกรรม และการพูดคุย

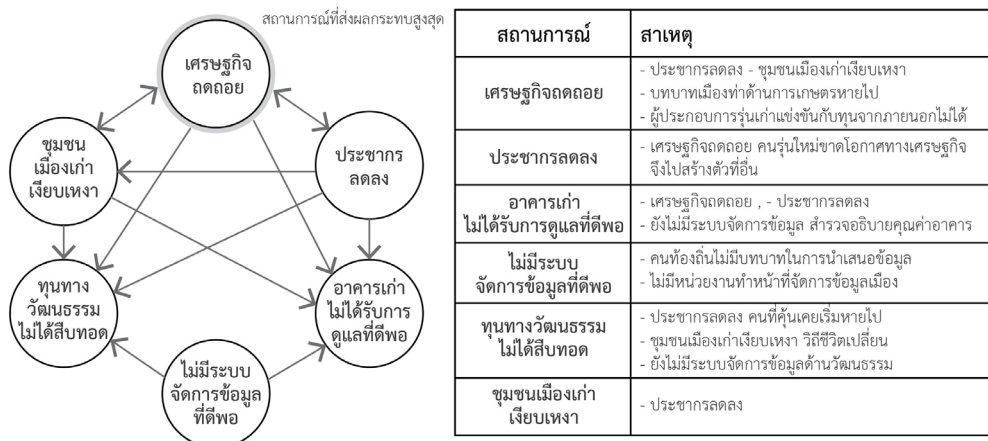
นอกจากนั้น จากการทำงานทำให้เกิดข้อสรุปถึงประเด็นการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเมืองในอดีต ในส่วนของปัญหา คือ ขาดการทำงานร่วมกันในระดับเมือง งานพัฒนาเคลื่อนตัวช้า มีช่องว่างระหว่างการทำงานด้านนโยบายและการปฏิบัติ และงบประมาณไม่เพียงพอ ซึ่งสาเหตุของปัญหาเกิดจากเจ้าหน้าที่ในการทำงานด้านต่าง ๆ ไม่เพียงพอ วัฒนธรรมการพัฒนายังอยู่ในรูปแบบเดิม คือ ประชาชนไม่มีส่วนร่วม ฐานข้อมูลที่ไม่เพียงพอ แผนการพัฒนามักจะมุ่งเน้นการแก้ปัญหา มากกว่าการสร้างวิสัยทัศน์ และมุ่งแก้ปัญหาเฉพาะหน้าของตัวเองมากกว่าการเข้าใจปัญหาแบบองค์รวม ส่วนข้อเสนอที่เกิดขึ้น คือ พัฒนาระบบการจัดเก็บจัดการและเผยแพร่ข้อมูลโดยเฉพาะด้านการท่องเที่ยว เร่งแก้ปัญหาเศรษฐกิจสวรคโลก โดยอาศัยฐานการท่องเที่ยว กระตุ้นให้เกิดกิจกรรมในท้องถิ่นมากขึ้น และสร้างพื้นที่การทำงานร่วมกันในระดับเมืองทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชน

อภิปรายผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

การศึกษาสถานการณ์สำคัญของเมือง (key issue) จากการวิเคราะห์ข้อมูลการศึกษาเมืองสวรคโลก เพื่อออกแบบผังเมืองรวม ของกรมโยธาธิการและผังเมือง (Department of Public Works and Town and Country Planning Ministry of Interior, 1998) ประกอบกับการลงพื้นที่สำรวจ โดยโครงการพัฒนาเมืองทุกมิติอย่างมีส่วนร่วมฯ และนำมาวิเคราะห์ สามารถระบุสถานการณ์สำคัญที่ส่งผลกระทบและต้องการการแก้ไขของเมืองสวรคโลก 6 ประเด็น ดังนี้

- 1) ประชากรในเมืองลดลง
- 2) เศรษฐกิจเปลี่ยนจากภาคการเกษตรสู่ภาคบริการ
- 3) ชุมชนเมืองเก่าเจียบเหงา
- 4) ต้นทุนทางวัฒนธรรมลดลง
- 5) อาคารเก่าไม่ได้รับการดูแลดีพอ
- 6) ไม่มีระบบการจัดการข้อมูลที่ดีพอ ซึ่งสถานการณ์สำคัญของเมืองในด้านต่าง ๆ ล้วนส่งผลกระทบต่อเนื่องกัน

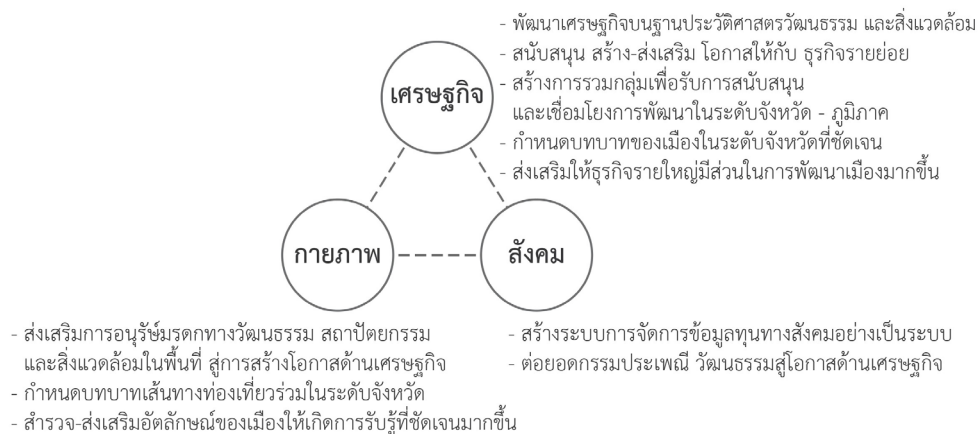
หากพิจารณาความสัมพันธ์ของสถานการณ์สำคัญต่าง ๆ ในเมือง (key issue) ในกรอบของการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยการวิเคราะห์ของผู้วิจัย โดยอาศัยความเข้าใจจากการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติในพื้นที่ ทำให้เห็นผลกระทบที่ประเด็นต่าง ๆ ส่งผลต่อกัน (ดังภาพที่6) และสามารถสรุปได้ว่า สถานการณ์สำคัญที่ส่งผลมากที่สุด คือ ความเปลี่ยนแปลงในมิติด้านเศรษฐกิจที่บดบังความเป็นเมืองท่าด้านการซื้อขายสินค้า การเกษตรหายไปและยังไม่มีแนวทางการพัฒนาด้านเศรษฐกิจที่มีประสิทธิภาพและเป็นรูปธรรม ส่งผลให้กับมิติด้านวัฒนธรรม คือ ประชากรลดลง เมืองเจียบเหงา อาคารเก่าไม่ได้รับการดูแล และทุนทางวัฒนธรรมไม่ได้รับการสืบทอด ซึ่งความร่ำรวยทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม ของสวรรคโลกเคยเป็นจุดแข็งในอดีต เช่นเดียวกับในมิติด้านสิ่งแวดล้อมสวรรคโลก ที่นับว่ายังมีความสมบูรณ์และสามารถใช้เป็นโอกาสในการส่งเสริมการพัฒนาด้านเศรษฐกิจได้ ซึ่งมีเงื่อนไขสำคัญ คือ การจัดการข้อมูลเพื่อการวางแผนพัฒนาอย่างเหมาะสมที่ยังไม่เกิดขึ้นในพื้นที่

ภาพที่ 6 สาเหตุ ปัจจัยสนับสนุน และความสัมพันธ์ของสถานการณ์เมืองสวรรคโลก
จากการวิเคราะห์สถานการณ์สำคัญของเมือง

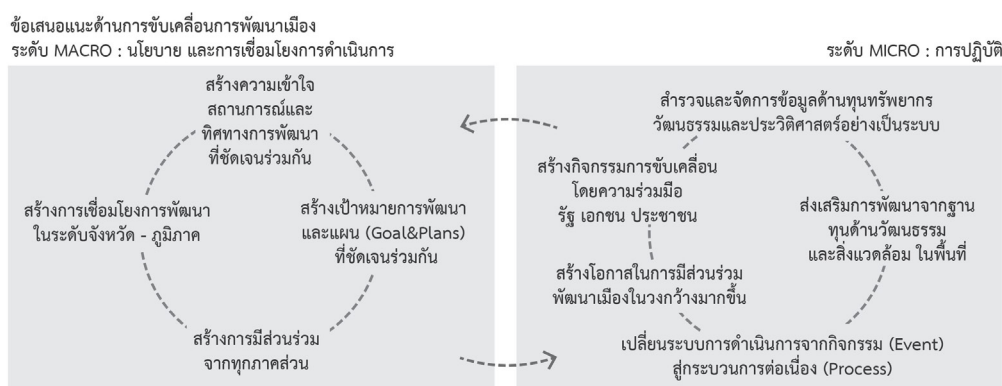
นอกจากนี้ นโยบายที่ใช้กำหนดทิศทางการพัฒนาในเมืองทั้งหมด ถึงแม้จะมีความสอดคล้องกับสถานการณ์เมือง แต่ในทางปฏิบัติกลับยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร โดยข้อสังเกตของผู้วิจัยส่วนหนึ่งพบความเป็นไปได้ว่า อาจเกิดจากช่องว่างของการมีส่วนร่วม ที่ไม่ได้รับคิดและร่วมตัดสินใจ (ระดับการให้ความคิดเห็นและข้อมูลเท่านั้น) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Cohen & Uphoff (1977) ที่ระบุว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในขั้นการตัดสินใจมีความสำคัญมากกว่าสาเหตุของการตัดสินใจเพราะจะส่งผลต่อการปฏิบัติการ และการปฏิบัติการจะมีผลต่อไปยังการรับผลประโยชน์และการประเมินผล เพราะฉะนั้น การตัดสินใจจะมีผลโดยตรงต่อการรับผลประโยชน์และการประเมินผล

สรุปผลการศึกษาเป้าหมายการพัฒนาเมืองสวรรคโลก จากการศึกษาสถานการณ์เมือง (key issue) ประกอบกับแผนพัฒนาที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ว่า สวรรคโลกจำเป็นต้องหาแนวทางในการสร้างรากฐานเศรษฐกิจรูปแบบใหม่ เพื่อเก็บรักษาคนที่มีความสามารถให้อยู่ในพื้นที่ โดยใช้ประโยชน์จากบริบททางวัฒนธรรมและคุณภาพด้านสิ่งแวดล้อมที่เข้มแข็งบนพื้นฐานของการจัดการข้อมูลอย่างเป็นระบบ โดยปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญคือทุนทางสังคมที่มีความเข้มแข็งตามบริบทสังคมชนบท ที่ทุกภาคส่วนมีความพร้อมในการสร้างความร่วมมือ เพื่อกำหนดแผนพัฒนาที่เหมาะสมกับพื้นที่และสถานการณ์มากที่สุด โดยมีแนวทางการพัฒนาในมิติเศรษฐกิจ สังคม และกายภาพที่สัมพันธ์และเอื้อประโยชน์ต่อกัน (ดังภาพที่ 7) บทสรุปในเรื่องเป้าหมายการพัฒนาจะนำไปเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา เพื่อเสนอแนะรูปแบบการมีส่วนร่วมที่เหมาะสมของการวางแผนพัฒนาเมืองสวรรคโลกต่อไป

ภาพที่ 7 แนวทางการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนา

จากเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนข้อ 17 ที่ให้ความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาจากทุกภาคส่วนนำมาสู่ข้อเสนอสำหรับกระบวนการขับเคลื่อน จำเป็นต้องดำเนินการ(ดังภาพที่ 8) ได้แก่ (1) ในระดับนโยบาย คือ การสร้างและขับเคลื่อนแผนพัฒนาด้วยข้อมูลเชื่อมโยงและมีส่วนร่วม ได้แก่ การสร้างเป้าหมาย และแผนพัฒนาที่ชัดเจน รวมถึงการได้รับการยอมรับร่วมกันในระดับเมือง โดยเพิ่มเครื่องมือประเภทดังแม่บทสำหรับส่งเสริม และควบคุมทิศทางการพัฒนาที่หลากหลายมากขึ้น เช่น ดึงแม่บทการจัดการน้ำ และพื้นที่ธรรมชาติระดับเมือง ดึงแม่บทการจัดการพื้นที่อนุรักษ์ เป็นต้น เครื่องมือดังกล่าวสามารถใช้แสดงบทบาทและทิศทางการพัฒนาที่ชัดเจนของเมือง ทั้งระดับภายในคือความเข้าใจในทิศทางร่วมของคนในเมือง และภายนอก คือ เชื่อมโยงโอกาสด้านทรัพยากรและความร่วมมือในระดับภูมิภาค และระดับชาติ และ(2) ในระดับการปฏิบัติการ คือ การเปลี่ยนจากการทำงานเชิงกิจกรรม และโครงการโดยหน่วยงาน สู่วัฒนธรรมการพัฒนาเมืองอย่างต่อเนื่องและมีส่วนร่วม โดยการผสานการทำงานร่วมกับภาคเอกชน และประชาชน (ดังภาพที่ 8) วางแผนและดำเนินการโดยอาศัยข้อมูลโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม เพื่อเป็นรากฐานของการพัฒนาสู่เมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืนต่อไป

ภาพที่ 8 ข้อเสนอแนะด้านการขับเคลื่อนการพัฒนาเมือง

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ภายใต้โครงการทุนวิจัยมหาบัณฑิต สกว. ด้านมนุษยศาสตร์-สังคมศาสตร์ ประจำปีงบประมาณ 2561 รุ่นที่ 14 กลุ่มหัวข้อวิจัย การพัฒนาอย่างยั่งยืนสำหรับพื้นที่เมืองเก่าอย่างมีส่วนร่วม โครงการวิจัยเรื่อง การค้นหารูปแบบการมีส่วนร่วมที่เหมาะสมในการวางแผนพัฒนาเมืองเก่าขนาดกลาง กรณีศึกษาเมืองสวรรคโลก สัญญาเลขที่ MSG61Z0018

เอกสารอ้างอิง

- Cohen, J.M. and Uphoff, N.T. (1977). **Rural development participation: concept and measures for project design implementation and evaluation**. Ithaca: Cornell University.
- Department of Public Works and Town and Country Planning. (1998). **Raingan karn wikhro khomun phuea karn wang phangmueang Sawankhalok**. (In Thai) [Data analysis report for urban planning of Sawankhalok]. Bangkok: Author.
- Google Maps. (2020). **Sawankhalok maps**. Retrieved September 15, 2020, from <https://www.google.com/maps/place/Sawankhalok+District,+Sukhothai>.
- Kanchanaphan, A. (2015). **Nangsue chutkarn pramoen lae sangkhro sathanaphap ongkhawmru chak karn wichai watthanatham**. (In Thai) [Book series : assessing and synthesizing knowledge status from cultural research]. Chiang Mai: Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University.
- Sawankhalok Municipality. (2017). **Prawat Thetsaban Sawankhalok**. (In Thai) [History of Sawankhalok Municipality]. Retrieved April 1, 2018, from <https://www.sawankhalokcity.go.th>
- Sukhothal Provincial Office. (2018). **Pramankarn setthakit Changwat Sukhothai 2561-2562**. (In Thai) [Sukhothai economic outlook (2018 – 2019)]. Retrieved June 10, 2021, from https://www.cgd.go.th/cs/Satellite?blobcol=urldata&blobheadername1=Content-Disposition&blobheadername2=filename&blobheadervalue1=inline%3B+filename%3D%22MC+report+STI+2018_December+%E0%B8%98.%E0%B8%84.+61.pdf%22&blobheadervalue2=filename%3D%22MC+report+STI+2018_December+%E0%B8%98.%E0%B8%84.+61.pdf%22&blobkey=id&blobnocache=false&blobtable=MungoBlobs&blobwhere=1438172068460&ssbinary=true.
- Teanravisitsagool, P. (2019). **Futurizing Thailand: Muang Thai nai waythi karn khangkhan raduplok**. (In Thai) [Futurizing Thailand: see Thailand in the world competition stage]. Retrieved May 18, 2019, from <http://www.the101.world/pattama-teanravisitsagool/>

TerraBKK Knowledge Center. (2017). **Muang nai thi khuan yai pai yu du chak phang Prathet Thai phoso 2600**. (In Thai) [Which cities should I move to based on 2057 Thailand Development Plan]. Retrieved September 15 , 2017, from <https://www.terrabkk.com/news/191053>.

United Nations. (2015). **The 17 Goals**. Retrieved June 20, 2021, from <https://sdgs.un.org/goals>.

การบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนในประเทศไทย

Local wisdom management in communities in Thailand

อัมพิกา อัมลอย¹
Aumpika Amloy¹

Received: 2021-01-30

Revised: 2021-05-21

Accepted: 2021-05-25

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นบทความปริทัศน์มุ่งเน้นการตรวจสอบ และประเมินสถานภาพผลงานวิชาการเกี่ยวกับการศึกษาการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในประเทศไทย ผ่านผลงานวิชาการคัดสรรในฐานข้อมูลตัวอย่างที่มีการเผยแพร่ ช่วง พ.ศ. 2543 – 2563 จำนวนทั้งหมด 29 รายการ ซึ่งสืบค้นข้อมูลจากฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์ และงานวิจัยของประเทศไทย ได้แก่ Thai digital collection, Thai journals online, สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ และสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์ นำเสนอผลการวิเคราะห์ผ่านการบรรยาย การจัดทำแผนผัง และตาราง เพื่อสรุปสาระสำคัญในประเด็นต่าง ๆ ที่แสดงให้เห็นถึงสถานภาพผลงานวิชาการที่ผ่านมา ผลการศึกษา พบว่าผลงานวิชาการคัดสรรสามารถจำแนกออกเป็น 4 กลุ่ม ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา ได้แก่ กลุ่มที่ 1 การศึกษาสภาพปัญหา อุปสรรค และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการของชุมชน เพื่อเสนอแนวทางแก้ไขและพัฒนา กลุ่มที่ 2 การศึกษาลักษณะ รูปแบบ และกระบวนการในการบริหารจัดการของชุมชน เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับประเด็นศึกษา กลุ่มที่ 3 การศึกษากระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการบริหารจัดการของชุมชน เพื่อเสนอแนวทางแก้ไข และพัฒนา และกลุ่มที่ 4 การศึกษาการปรับตัวด้านการบริหารจัดการของชุมชนภายใต้บริบทของความเปลี่ยนแปลง เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาที่สอดคล้องกับนโยบาย และแผนพัฒนาที่เกี่ยวข้อง ส่วนแนวโน้มการศึกษาในอนาคต พบว่า จะมีการพัฒนาทิศทางของการศึกษาให้มีความหลากหลาย ทันสมัย และเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ศึกษา โดยเฉพาะการให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน ซึ่งไม่ใช่การเก็บรวบรวมข้อมูลด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นเพียงอย่างเดียว หากแต่รวมถึงการพิจารณาไปในรายละเอียดเกี่ยวกับกระบวนการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

¹ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

(Faculty of Architecture, Chiang Mai University)

ผู้เขียนหลัก (corresponding author) E-mail: aumpikhala@gmail.com

คำสำคัญ: การบริหารจัดการ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ชุมชนในประเทศไทย

Abstract

This article is a review article focusing on investigating and assessing the status of academic works on the study of local handicraft wisdom management of communities in Thailand. Through selected academic works as a sample published during 2000 – 2020, 28 items which searched the database of thesis and researches of Thailand, such as Thai digital collection, Thai journals online, National research council of Thailand and Thailand science research and innovation. Then the data is analyzed by considering the elements and concepts and theories. The data was analyzed in descriptive from, diagrams and tables to summarize the essence of various issues that exhibit the status of academic work in the past. The results of the study showed that the sample selected into four groups according to the purpose of the study, namely group 1: a study of conditions, problems, obstacles, and factors related to community management to propose solutions and develop, group 2: the study of characteristics, patterns, and processes in community management to create an understanding of the study issues, group 3: the study of processes related to the participation of members in the management of the community to propose solutions and develop, and group 4 the study of community management adaptation under the context of change to propose development guidelines that are consistent with the policy and related development plans. As for the future study, there are trends that the direction of the study will evolve to be more diverse, modern, and suitable for the study area. It is significant to pay attention to the participation of people in the community, which is not the only collection of local wisdom information but includes a detailed consideration of the various processes involved.

Keywords: management, local wisdom, communities, Thailand

บทนำ

คำว่า “การบริหารจัดการ” หมายถึง การใช้ศิลปะ และกลยุทธ์ต่าง ๆ เพื่อดำเนินกิจกรรมตามกระบวนการของการวางแผน การจัดการ การดำเนินงาน และการควบคุมการใช้ทรัพยากรทั้งทางด้านบุคคล การเงิน ข้อมูลข่าวสาร ตลอดจนการกำหนดสิ่งก่อสร้างทางกายภาพ เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยอาศัยการสนับสนุนของสมาชิกในองค์การ ซึ่งตระหนักถึงความสามารถ ความถนัด และความมุ่งหวังด้านความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติงานของสมาชิกในองค์การควบคู่ไปด้วย สำหรับความหมายของคำว่า “การบริหาร” และ “การจัดการ” นั้น มีความใกล้เคียงกัน ในปัจจุบันนิยมใช้คำใดคำหนึ่งแทนกัน หรือใช้ทั้งสองคำรวมกัน (Chaichana, Naressenie & Sriharun, 2016) ซึ่งในบทความนี้ ใช้คำว่า “การบริหารจัดการ” แทนความหมายของคำว่า “การบริหาร” และ “การจัดการ”

ส่วนคำว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” นั้น มีนักวิชาการให้ความหมายไว้หลายประการ สามารถสรุปได้ว่าเป็นองค์ความรู้ที่แสดงถึงความสามารถ และทักษะในการแก้ปัญหาของผู้คนในท้องถิ่น สร้างขึ้นด้วยวิธีการที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพื่อยังประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต และตอบสนองความต้องการของผู้คนในสังคมท้องถิ่นนั้น ๆ กล่าวได้ว่า ผู้ออกแบบ ผู้สร้าง และผู้ใช้ เป็นคนคนเดียวกัน หรือคนกลุ่มเดียวกัน รวมทั้งเป็นองค์ความรู้ที่มีลักษณะเป็นพลวัต กล่าวคือ ไม่ใช่สิ่งที่ยึดติด หากแต่มีการปรับตัวเปลี่ยนแปลงไปโดยลำดับ เพื่อให้เข้ากับยุคสมัยอยู่ตลอดเวลา (Inpuntung, 2016) จึงเป็นที่เข้าใจกันว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับบริบทด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และวัฒนธรรม (Chantharun, Onrueang & Kenaphoom, 2016)

ดังนั้น การกล่าวถึงคำว่า “การบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน” ในบทความนี้ หมายถึง กระบวนการในการกำหนดแนวความคิด การวางแผนอย่างเป็นระบบ และครบวงจรในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านนโยบาย ด้านหลักการ ด้านโครงสร้างองค์การ ด้านการติดตาม และด้านอื่น ๆ รวมทั้งการกำหนดวิธีการทำงาน เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญ คือ การวางแผน การตัดสินใจ การดำเนินการ การแก้ไขปัญหา การพัฒนาต่อยอด และถ่ายทอดไปสู่อนาคต และอื่นๆ โดยงานหลักสำคัญที่ต้องมีการบริหารจัดการ ได้แก่ งาน เงิน คน บุคคล เวลา และทรัพยากรอื่น ๆ (Chittaseno, et al., 2009)

การศึกษาด้านการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนที่ผ่านมา พบว่า นักวิชาการได้เสนอแนวทางการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนหลายระดับ โดยครอบคลุมทั้งการศึกษาแบบองค์รวม ตลอดจนการศึกษาเฉพาะด้าน มีข้อสังเกตว่า การศึกษาการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนเป็นประเด็นที่มีจำนวนการศึกษาเพิ่มขึ้น เนื่องจากองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา มีส่วนสำคัญในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนอย่างยั่งยืน (Phomnimitkul, Putjorn & Vechpong, 2020)

ดังนั้น บทความนี้จึงเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาสถานภาพผลงานวิชาการเกี่ยวกับการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในประเทศไทย ช่วง พ.ศ. 2543 – 2563 ว่ามีเนื้อหาสาระครอบคลุมมากน้อยเพียงใด ประเด็นสำคัญที่ใช้ในการศึกษามีอะไรบ้าง และแนวโน้มการศึกษาในอนาคตควรเป็นอย่างไร นอกจากนี้

เป็นการสร้างความรู้ และความเข้าใจในประเด็นศึกษาแล้ว ยังทำให้ทราบสถานการณ์ ปัญหา อุปสรรค ข้อจำกัดที่อาจเกิดขึ้นกับการวิจัย รวมทั้งช่องว่างขององค์ความรู้ นำไปสู่การพัฒนา หรือปรับปรุงการตั้งประเด็นปัญหาการวิจัยให้เหมาะสมกับบริบทมากยิ่งขึ้น ต่อยอดสู่การสร้างกลไกการสนับสนุนของชุมชน เพื่อนำไปสู่การบริหารจัดการภูมิปัญญาสร้างสรรค์ของเครือข่ายย่าน ตามแนวนโยบายเมืองมรดกโลก กำแพงเพชร สุโขทัย ศรีสัชนาลัยต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาตรวจสอบ และประเมินสภาพผลงานวิชาการเกี่ยวกับการศึกษาการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในประเทศไทย ช่วง พ.ศ. 2543 – 2563
2. เพื่อค้นหาแนวโน้มสำหรับการศึกษาด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นในอนาคต

วิธีการศึกษา

บทความนี้เป็นบทความปริทัศน์เกี่ยวกับการศึกษาการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในประเทศไทย สามารถจำแนกวิธีการศึกษา ออกเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. การรวบรวมผลงานวิชาการคัดสรรในฐานะกลุ่มตัวอย่าง มีการสร้างเกณฑ์ในการคัดเลือกประกอบด้วย แหล่งที่ใช้ในการค้นคว้า การกำหนดช่วงเวลาของการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คำสำคัญที่ใช้ค้นคว้า และประเภทของผลงานวิชาการ ดังนี้

1.1 แหล่งที่ใช้ในการค้นคว้า เนื่องจากการดำเนินการในช่วงสถานการณ์โควิด – 19 จึงสืบค้นข้อมูลจากฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์ และงานวิจัยของประเทศไทย ได้แก่ Thai Digital Collection, Thai Journals Online, สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ และสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม

1.2 การกำหนดช่วงเวลาของการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คือ ช่วง พ.ศ. 2543 – 2563 เนื่องจากใช้เวลาดำเนินงานตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ. 2563 – มกราคม พ.ศ. 2564 จึงกำหนดช่วงเวลาย้อนไป 20 ปี เพื่อแสดงให้เห็นภาพรวม และสาระสำคัญของการศึกษาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน หรือในช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมา

1.3 คำสำคัญที่ใช้ค้นคว้า ประกอบด้วย การสืบค้นผลงานวิชาการด้วยคำสำคัญ คือ การบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน และการพิจารณาวัตถุประสงค์ของผลงานวิชาการที่มีชื่อเรื่องไม่ตรงกับการสืบค้น แต่สามารถสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับความหมาย ความสำคัญ แนวคิด ทฤษฎี และกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน

1.4 ประเภทของผลงานวิชาการ โดยคัดเลือกจากผลงานวิชาการที่มีเนื้อหาสาระทางวิชาการถูกต้องสมบูรณ์ มีแนวคิด และการนำเสนอที่ชัดเจนเป็นประโยชน์ต่อวงวิชาการ รวมทั้งมีการอ้างอิงที่ทันสมัย

และมีความน่าเชื่อถือ จำนวนทั้งหมด 29 รายการ ประกอบด้วย รายงานการวิจัย จำนวน 8 รายการ วิทยานิพนธ์ จำนวน 9 รายการ และบทความวิจัย จำนวน 12 รายการ

2. การวิเคราะห์ข้อมูลกลุ่มตัวอย่างที่ได้จากการสืบค้นข้างต้น ใช้การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ (comparative analysis) เพื่อแจกแจงความเหมือน และความต่างของข้อมูล โดยพิจารณาจากองค์ประกอบในการศึกษา ได้แก่ (1) วัตถุประสงค์ของการศึกษา (2) แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง (3) ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง (4) เครื่องมือวิจัย (5) การวิเคราะห์ข้อมูล และ (6) ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษา จากนั้นนำเสนอผ่านการบรรยายรวมทั้งการจัดทำแผนผัง และตาราง เพื่อสรุปสาระสำคัญในประเด็นต่าง ๆ ที่แสดงให้เห็นถึงสถานภาพผลงานวิชาการเกี่ยวกับการศึกษาการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในประเทศไทย

3. การสรุปผล เพื่ออธิบายสถานภาพผลงานวิชาการเกี่ยวกับการศึกษาการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในประเทศไทย และแนวโน้มสำหรับการศึกษาในอนาคต

กรอบแนวคิด

คุณสมบัติประการสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ ประการที่ 1 เกิดจากการสร้างสรรค์โดยชาวบ้าน ประการที่ 2 เป็นองค์ความรู้ที่ใช้ในการแก้ปัญหาสำหรับการดำเนินชีวิตของผู้คนในท้องถิ่น ประการที่ 3 มีการสืบทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่น ประการที่ 4 มีการปรับปรุง หรือเปลี่ยนแปลงองค์ความรู้ เพื่อให้เข้ากับยุคสมัยอยู่ตลอดเวลา (Peuchthonglang & Peuchthonglang, 2019) และประการที่ 5 มีลักษณะเฉพาะถิ่น เนื่องจากเกิดจากความเชื่อ ขนบประเพณี ค่านิยม และวิถีชีวิตของกลุ่มชน หรือชุมชน การใช้สอยเฉพาะถิ่น และการใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น ซึ่งคำว่า “ท้องถิ่น” มีความหมายคล้ายคลึงกับคำว่า “พื้นบ้าน” “พื้นเมือง” ทั้งหมดมีนัยยะของการเป็นถิ่นที่ใดที่หนึ่งโดยเฉพาะ ซึ่งไม่ใช่เมืองอันเป็นศูนย์กลางแห่งความเจริญ กล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นถือว่าเป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้านโดยตรง (Inpuntung, 2016) ดังนั้น การพิจารณาภูมิปัญญาท้องถิ่นในฐานะวัฒนธรรม นำไปสู่การสร้างความรู้เข้าใจวิถีชีวิตที่สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างคน ธรรมชาติ และวัฒนธรรม ตลอดจนเป็นมุมมองที่ให้ความเคารพอัตลักษณ์ และความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกลุ่มคน ซึ่งมีวิถีชีวิต ระบบการผลิต และการจัดการทรัพยากรที่แตกต่างกัน (Keativipak, 2020)

การบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นในฐานะวัฒนธรรม หมายถึง กระบวนการ หรือชุดของการกระทำใด ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับทรัพยากรทางวัฒนธรรมของชุมชน มีจุดมุ่งหมายเพื่อการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาในระดับต่าง ๆ ตั้งแต่การสร้างพลังปัญญา และความสามารถให้แก่คนที่มีส่วนร่วมในกระบวนการ การเผชิญปัญหา และอุปสรรคต่าง ๆ ในการพัฒนา การมีอำนาจต่อรอง การมีความสามารถในการพึ่งพาตนเอง และจัดการตนเองได้ในทุกระดับ รวมไปถึงการพัฒนาทางจิตใจ เพื่อสามารถยกระดับคุณธรรม และจริยธรรม (Teeakanukul, 2018)

ขั้นตอนของกิจกรรมเชิงปฏิบัติการมี 7 ประการ ตามแนวคิดของ Chanjarujit (2007) (ภาพที่ 1) ได้แก่

ประการที่ 1 การศึกษา การวิจัย หรือการสร้างความรู้ (study, research or knowledge generation) เพื่อก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับข้อมูลทรัพยากรทางวัฒนธรรมของชุมชน

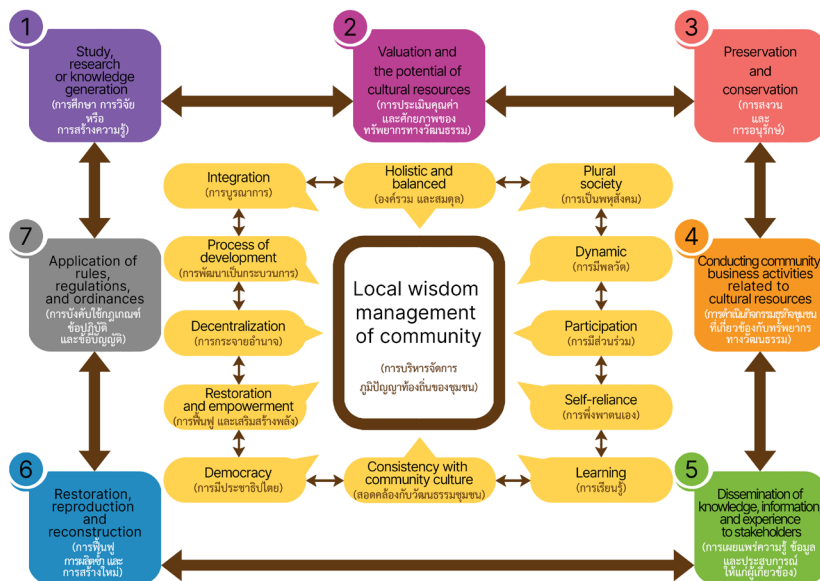
ประการที่ 2 การประเมินคุณค่า และศักยภาพของทรัพยากรทางวัฒนธรรม (valuation and the potential of cultural resources) ซึ่งมีผลต่อการวางแผน หรือการตัดสินใจในการดำเนินการที่เหมาะสมกับชุมชน

ประการที่ 3 การสงวน และการอนุรักษ์ (preservation and conservation) เพื่อประโยชน์ต่อชุมชนในด้านต่าง ๆ เช่น การสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน การศึกษาข้อมูลทรัพยากรทางวัฒนธรรมของชุมชน การศึกษา การท่องเที่ยว เป็นต้น โดยเลือกใช้วิธีการตามความเหมาะสมกับลักษณะทรัพยากรทางวัฒนธรรม และชุมชน

ประการที่ 4 การดำเนินกิจกรรมธุรกิจชุมชนที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรทางวัฒนธรรม (conducting community business activities related to cultural resources) มีส่วนสำคัญในการสร้างรายได้แก่ชุมชน เพื่อนำไปใช้เป็นทุนในการพัฒนาด้านต่าง ๆ ต่อไป

ประการที่ 5 การเผยแพร่ความรู้ ข้อมูล และประสบการณ์ให้แก่ผู้เกี่ยวข้อง (dissemination of knowledge, information, and experience to stakeholders) เป็นกระบวนการสำคัญในการเรียนรู้ และการศึกษาข้อมูลทรัพยากรทางวัฒนธรรมของชุมชน โดยเลือกใช้วิธีการตามความเหมาะสมของชุมชน ซึ่งอาจมีความเชื่อมโยงกับการดำเนินกิจกรรมธุรกิจชุมชน

ประการที่ 6 การฟื้นฟู การผลิตซ้ำ และการสร้างใหม่ (restoration, reproduction and reconstruction) เพื่อสร้างความหมาย คุณค่า และกำหนดบทบาทหน้าที่ของทรัพยากรทางวัฒนธรรมให้เหมาะสมกับบริบทของชุมชนในสถานการณ์ปัจจุบัน

ภาพที่ 1 แสดงขั้นตอนการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นในฐานะวัฒนธรรม

ที่มา: ปรับปรุงจาก Chanjarujit (2007)

ประการที่ 7 การบังคับใช้กฎเกณฑ์ ข้อปฏิบัติ และข้อบัญญัติ (application of rules, regulations, and ordinances) โดยต้องดำเนินการอยู่ในรูปแบบของกระบวนการที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาชุมชน และการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม

ผลการศึกษา

1. สถานภาพผลงานวิชาการด้านการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในประเทศไทย

จากการวิเคราะห์ผลงานวิชาการคัดสรร จำนวน 15 รายการ เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับความหมาย ความสำคัญ แนวคิด ทฤษฎี และกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับชุมชน สามารถอธิบายตามองค์ประกอบที่ใช้ในการศึกษา ดังนี้

1.1 วัตถุประสงค์ของการศึกษา สามารถจำแนกออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่

กลุ่มที่ 1 การศึกษาสภาพปัญหา อุปสรรค และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการของชุมชน เพื่อเสนอแนวทางแก้ไข และพัฒนา ผลงานวิชาการคัดสรรในกลุ่มนี้ มีจำนวนทั้งหมด 12 รายการ ประกอบด้วย รายงานการวิจัย จำนวน 3 รายการ วิทยานิพนธ์ จำนวน 3 รายการ และบทความวิจัย จำนวน 6 รายการ (ดังตารางที่ 1) พบว่า ผู้วิจัยกลุ่มนี้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพร่วมกับการวิจัยเชิงปริมาณ สามารถจำแนกลักษณะการเก็บรวบรวมข้อมูลออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 การเก็บรวบรวมข้อมูลหัตถ์ภูมิจากเอกสารด้านแนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ และภูมิปัญญาท้องถิ่นร่วมกับแนวคิด และทฤษฎีอื่น ๆ

ส่วนที่ 2 การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิด้วยการสำรวจภาคสนาม เช่น การสำรวจชุมชน การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นต้น ซึ่งใช้แบบสัมภาษณ์เป็นส่วนใหญ่ และเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่มีบทบาท และมีความเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนทางตรง เช่น กลุ่มตัวแทนผู้ประกอบการอาชีพ กลุ่มประชาชนในชุมชน กลุ่มหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

ยกตัวอย่างเช่น บทความวิจัยของ Suntrayuth (2019) ศึกษาการบริหารจัดการของชุมชนคัดสรรใน จังหวัดราชบุรี โดยนำเอาภูมิปัญญายานหัตถกรรมท้องถิ่นผ้าจกมาใช้ร่วมกับนวัตกรรมการออกแบบในระบบอุตสาหกรรมที่ชุมชนสามารถเข้าถึงได้ง่ายด้วยตนเอง เพื่อเป็นการเปิดตลาดสินค้าใหม่ ๆ และมีการนำระบบการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมมาใช้ รวมทั้งการใช้แนวคิดการออกแบบบริการมาช่วยจัดการและบริหารทรัพยากรให้เกิดคุณค่าสูงสุด

ตารางที่ 1 สรุปประเด็นที่ใช้ในการศึกษาของผลงานวิชาการคัดสรรกลุ่มที่ 1

ลำดับ ที่	ผลงานวิชาการ คัดสรร	ประเด็นที่ใช้ในการศึกษา																													
		A					B					C					D					E					F				
		1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5					
1.	Pootakul (2003)		*				*	*	*				*										*	*							
2.	Kanjanaphachoat (2006)		*				*	*	*			*										*	*		*						
3.	Budseeta (2010)		*		*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*				
4.	Boontham (2013)		*		*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*				
5.	Kuntaja (2014)		*		*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*				
6.	Phromphriang, et al. (2015)		*		*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*				
7.	Wongaengtian, Sasiwimol & Kothum (2015)		*		*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*				
8.	Phakpraphai (2016)		*		*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*				
9.	Chitkesorn, et al. (2018)		*		*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*				
10.	Pedcharat, Pinijvarasin & Panin (2018)		*		*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*				
11.	Suntrayuth (2019)		*		*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*				
12.	Keativipak (2020)		*		*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*				
รวม		3	3	6	12	30	8	4	4	12	5	4	5	2	2	10	3	2	1	9	8	5	6	3	9	9					

หมายเหตุ:

- A = ประเภทของผลงานวิชาการ B = แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง C = ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง D = เครื่องมือวิจัย E = การวิเคราะห์ข้อมูล F = ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาในอนาคต
- 1 = รายงานการวิจัย 1 = การบริหารจัดการ 1 = กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน 1 = แบบสำรวจ 1 = การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ 1 = การสนับสนุนของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง
- 2 = วิทยานิพนธ์ 2 = ภูมิปัญญาท้องถิ่น 2 = กลุ่มผู้นำชุมชน 2 = แบบสอบถาม 2 = การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ 2 = การสร้างความเชื่อมโยงในลักษณะ
- 3 = บทความวิจัย 3 = อื่น ๆ 3 = การดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในสังคมโลกาภิวัตน์ 3 = การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ 3 = การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ 3 = การดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน
- 4 = อื่น ๆ 4 = อื่น ๆ 4 = การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ 4 = อื่น ๆ 4 = อื่น ๆ 4 = อื่น ๆ

กลุ่มที่ 2 การศึกษาลักษณะ รูปแบบ และกระบวนการในการบริหารจัดการของชุมชน เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับประเด็นศึกษา ผลงานวิชาการคัดสรรในกลุ่มนี้ มีจำนวนทั้งหมด 8 รายการ ประกอบด้วย รายงานการวิจัย จำนวน 2 รายการ วิทยานิพนธ์ จำนวน 3 รายการ และบทความวิจัย จำนวน 3 รายการ (ดังตารางที่ 2) พบว่า ผู้วิจัยกลุ่มนี้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพเป็นส่วนใหญ่ โดยมีลักษณะการเก็บรวบรวมข้อมูลสามารถจำแนกออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 การเก็บรวบรวมข้อมูลหตุภูมิจากเอกสารด้านแนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ และภูมิปัญญาท้องถิ่นร่วมกับแนวคิด และทฤษฎีอื่น ๆ

ส่วนที่ 2 การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิด้วยการสำรวจภาคสนาม โดยใช้แบบสัมภาษณ์เป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างของการศึกษาเหล่านี้ มีความหลากหลายมากกว่ากลุ่มที่ 1 เห็นได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่มีบทบาท และมีความเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนทางตรง เช่น กลุ่มตัวแทนผู้ประกอบการอาชีพ กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน กลุ่มผู้นำชุมชน เป็นต้น และการพิจารณาจากกลุ่มประชาชนนอกชุมชน เช่น กลุ่มนักท่องเที่ยว กลุ่มผู้ซื้อสินค้า เป็นต้น เป็นกลุ่มตัวอย่าง

ตารางที่ 2 สรุปประเด็นที่ใช้ในการศึกษาของผลงานวิชาการคัดสรรกลุ่มที่ 2

ลำดับ ที่	ผลงานวิชาการ คัดสรร	ประเด็นที่ใช้ในการศึกษา																							
		A			B			C						D			E			F					
		1	2	3	1	2	3	1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	1	2	3	1	2	3	4	5
1.	Oonok (2000)		•			•		•		•		•		•			•		•		•				
2.	Wongkaewjan (2003)		•			•		•		•			•		•				•						
3.	Phraichanchit (2006)	•				•		•					•					•		•			•		
4.	Chanjarujit (2007)		•			•		•		•		•		•				•		•			•		•
5.	Chaokaew & Nuichan (2008)	•				•		•			•						•		•			•		•	
6.	Songkun & Somsobhon (2011)			•		•		•		•							•		•			•		•	
7.	Chantharun, Onrueang & Kenaphoom (2016)			•		•		•										•		•			•		•
8.	Thongkaew, et al. (2016)			•		•		•			•			•				•		•			•		•
รวม		2	3	3	8	8	3	3	3	6	1	3	5	0	1	5	3	7	1	0	7	2	4	0	4

หมายเหตุ:

A = ประเภทของงานวิชาการ
1 = รายงานการวิจัย
2 = วิทยานิพนธ์
3 = บทความวิจัย

B = แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
1 = การบริหารจัดการ
2 = ภูมิปัญญาท้องถิ่น
3 = อื่น ๆ

C = ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง
1 = กลุ่มประชากรชาวบ้าน
2 = กลุ่มผู้นำชุมชน
3 = กลุ่มตัวแทนผู้ประกอบการ
4 = กลุ่มประชาชนในชุมชน
5 = กลุ่มหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
6 = ประชาชนนอกชุมชน

D = เครื่องมือวิจัย
1 = แบบสำรวจ
2 = แบบสอบถาม
3 = แบบสัมภาษณ์
4 = อื่น ๆ

E = การวิเคราะห์ข้อมูล
1 = การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพ
2 = การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงปริมาณ
3 = การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพ
ร่วมกับวิธีการหาค่าเฉลี่ยเชิงปริมาณ

F = ข้อเสนอแนะสำหรับการพัฒนาในอนาคต
1 = การสนับสนุนของหน่วยงานส่วนที่เกี่ยวข้อง
2 = การสร้างความเชื่อมโยงในลักษณะ
เครือข่ายชุมชน
3 = การดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่นของ
ชุมชนในสังคมโลกาภิวัตน์
4 = การคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน
5 = อื่น ๆ

กลุ่มที่ 3 การศึกษากระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการบริหารจัดการของชุมชน เพื่อเสนอแนวทางแก้ไข และพัฒนา ผลงานวิชาการคัดสรรในกลุ่มนี้ มีจำนวนทั้งหมด 5 รายการ ประกอบด้วย รายงานการวิจัย จำนวน 1 รายการ วิทยานิพนธ์ จำนวน 3 รายการ และบทความวิจัย จำนวน 1 รายการ (ดังตารางที่ 3) พบว่า ผู้วิจัยกลุ่มนี้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพเป็นส่วนใหญ่ และใช้การวิจัยเชิงปริมาณบางส่วน โดยมีลักษณะการเก็บรวบรวมข้อมูล สามารถจำแนกออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 การเก็บรวบรวมข้อมูลหัตถวิญญูจากเอกสารด้านแนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ และภูมิปัญญาท้องถิ่นร่วมกับแนวคิด และทฤษฎีอื่น ๆ

ส่วนที่ 2 การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิด้วยการสำรวจภาคสนาม โดยใช้แบบสัมภาษณ์ และแบบสอบถามเป็นส่วนใหญ่ และเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับกลุ่มที่ 1 กล่าวคือ การพิจารณากลุ่มคนที่มีบทบาท และมีความเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนทางตรงเป็นกลุ่มตัวอย่าง โดยเฉพาะกลุ่มตัวแทนผู้ประกอบการอาชีพ

ยกตัวอย่างเช่น บทความวิจัยของ Peuchthonglang & Peuchthonglang (2019) ศึกษาการบริหารจัดการภูมิปัญญาของชุมชนคัดสรรใน จังหวัดเชียงใหม่ และถอดบทเรียนชุมชนนักปฏิบัติ ซึ่งเป็นวิธีการจัดการความรู้ ผลการศึกษา พบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการผลิตหัตถกรรมเป็นทุนทางปัญญาที่โดดเด่นของชุมชน โดยมีการจัดการความรู้ในลักษณะต่าง ๆ ได้แก่ การบอกเล่า การสาธิต การปฏิบัติจริง การถ่ายทอด โดยการใช้สื่อสมัยใหม่ การบันทึกข้อมูลเป็นลายลักษณ์อักษร และการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชน เริ่มตั้งแต่เรื่อง

การจัดการความรู้ของสมาชิกในครอบครัว จากนั้นขยายไปสู่ชาวบ้านในชุมชน นักเรียน นักศึกษา ผู้สนใจทั่วไป รวมทั้งชาวต่างชาติ ส่วนการเสนอแนวทางการอนุรักษ์ และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน ได้แก่ การจัดตั้งคณะกรรมการ เพื่อกำหนดเป้าหมายการดำเนินงาน การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ การรวบรวม และนำองค์ความรู้มาบูรณาการกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในสถานศึกษา การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นให้กับเยาวชน และผู้ที่สนใจ การจัดเวทีแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ร่วมกันภายในชุมชน การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่าง ๆ รวมถึงการเพิ่มกิจกรรม เพื่อสร้างการตระหนักรู้ และจิตสำนึกในการอนุรักษ์ และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน

ตารางที่ 3 สรุปประเด็นที่ใช้ในการศึกษาของผลงานวิชาการคัดสรรกลุ่มที่ 3

ลำดับที่	ผลงานวิชาการ คัดสรร	ประเด็นที่ใช้ในการศึกษา																								
		A			B			C						D			E			F						
		1	2	3	1	2	3	1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	1	2	3	1	2	3	4	5	6
1.	Laowchod (2004)																									
2.	Karnjana (2005)																									
3.	Pakdithai (2008)																									
4.	Visedsun, Chotkunakitti & Rammapor (2016)																									
5.	PeuchThonglang & Peuchthonglang (2019)																									
รวม		1	3	1	5	5	5	1	1	5	0	0	1	0	2	4	0	4	1	0	5	2	5	2	5	

หมายเหตุ:

A = ประเภทของผลงานวิชาการ B = แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง C = ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง
1 = รายงานการวิจัย 1 = การบริหารจัดการ 1 = กลุ่มเป้าหมาย
2 = วิทยานิพนธ์ 2 = ภูมิปัญญาท้องถิ่น 2 = กลุ่มตัวอย่างประกอบอาชีพ
3 = บทความวิจัย 3 = อื่น ๆ 3 = กลุ่มประชาชนในชุมชน
4 = กลุ่มหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
5 = ประชาชนนอกชุมชน

D = เครื่องมือวิจัย
1 = แบบสำรวจ
2 = แบบสอบถาม
3 = แบบสัมภาษณ์
4 = อื่น ๆ

E = การวิเคราะห์ข้อมูล
1 = การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ
2 = การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ
3 = การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ
รวมกับการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

F = ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษานในอนาคต
1 = การสนับสนุนของภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง
2 = การสร้างความเชื่อมโยงในลักษณะ
เครือข่ายชุมชน
3 = การสร้างช่องว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นของ
ชุมชนในสังคมโลกาภิวัตน์
4 = การคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน
5 = อื่น ๆ

กลุ่มที่ 4 การศึกษาการปรับตัวด้านการบริหารจัดการของชุมชนภายใต้บริบทของความเปลี่ยนแปลง เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาที่สอดคล้องกับนโยบาย และแผนพัฒนาที่เกี่ยวข้อง ผลงานวิชาการคัดสรรในกลุ่มนี้ มีจำนวนทั้งหมด 4 รายการ ประกอบด้วย รายงานการวิจัย จำนวน 2 รายการ และบทความวิจัย จำนวน 2 รายการ (ดังตารางที่ 4) พบว่า ผู้วิจัยกลุ่มนี้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพร่วมกับการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณเป็นส่วนใหญ่ โดยมีลักษณะการเก็บรวบรวมข้อมูล สามารถจำแนกออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารด้านแนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ และภูมิปัญญาท้องถิ่นร่วมกับแนวคิด และทฤษฎีอื่น ๆ

ส่วนที่ 2 การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิด้วยการสำรวจภาคสนาม โดยใช้เครื่องมือวิจัยที่หลากหลายกว่ากลุ่มอื่น ได้แก่ แบบสำรวจ แบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่มีบทบาท และมีความเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนทางตรง ได้แก่

กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน กลุ่มผู้นำชุมชน และกลุ่มตัวแทนผู้ประกอบการอาชีพ รวมทั้งเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่มีบทบาท และมีความเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนทางอ้อม ได้แก่ กลุ่มประชาชนในชุมชน กลุ่มหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และประชาชนนอกชุมชน

ยกตัวอย่างเช่น รายงานการวิจัยของ Chindapol & Arkarapoti Wong (2019) ศึกษาชุมชนคัสดรในจังหวัดสุโขทัย และกำแพงเพชร โดยมีเป้าหมายหลักของการวิจัย คือ การที่ชุมชนสามารถวางแผนการจัดการชุมชนได้ด้วยตนเอง จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจกับชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีความรู้เพียงพอในการร่วมกันกำหนดทิศทาง หรือเป้าหมายระยะยาวของชุมชนได้ นำไปสู่ความสามารถในการพัฒนาการบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชนให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนได้ต่อไป ผลจากการระดมความคิดเห็นของชุมชนตัวแทน โดยใช้แผนการพัฒนาการท่องเที่ยว และแผนที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นเครื่องมือ สามารถสรุปตามเป้าหมายการพัฒนาการบริหารจัดการชุมชนเป็น 3 ระยะ คือ (1) เป้าหมายระยะยาว เป็นการกำหนดแนวคิดเชิงคุณค่า หรือการให้ความสำคัญของชุมชน (2) เป้าหมายระยะกลาง โดยเป็นการระบูกิจกรรมการส่งเสริม และพัฒนาชุมชนในระยะ 5 - 10 ปี และ (3) เป้าหมายระยะสั้น เป็นการรวบรวมลักษณะการท่องเที่ยว กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่ชุมชนมีอยู่แล้ว ให้เกิดการพัฒนาตามศักยภาพสูงสุด หรือให้พัฒนาให้เต็มศักยภาพเดิมก่อน ซึ่งเห็นได้ว่า ศักยภาพ และเป้าหมายชุมชนเป็นสิ่งสำคัญในการกำหนดแผนการพัฒนาชุมชน และการพัฒนาการบริหารจัดการชุมชนอย่างมาก

ตารางที่ 4 สรุปประเด็นที่ใช้ในการศึกษาของผลงานวิชาการคัสดรกลุ่มที่ 4

ลำดับที่	ผลงานวิชาการคัสดร	ประเด็นที่ใช้ในการศึกษา																			
		A					B					C					D				
		1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5
1.	Teeaeakanukul (2018)																				
2.	Chindapol, et al. (2019)																				
3.	Chumduang, et al. (2019)																				
4.	Phonninitkul, Putjorn & Vechpong (2020)																				
รวม		2	0	2	4	4	4	4	4	4	4	3	3	4	2	2	2	4	0	2	0

หมายเหตุ:

A = ประเภทของผลงานวิชาการ
1 = รายงานการวิจัย
2 = วิทยานิพนธ์
3 = บทความวิจัย

B = แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
1 = การบริหารจัดการ
2 = ภูมิปัญญาท้องถิ่น
3 = อื่น ๆ

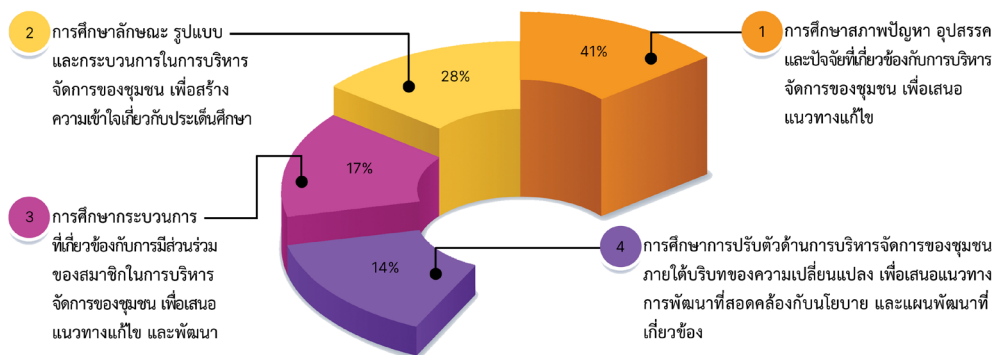
C = ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง
1 = กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน
2 = ผู้นำชุมชน
3 = กลุ่มตัวแทนผู้ประกอบการอาชีพ
4 = กลุ่มประชาชนในชุมชน
5 = กลุ่มหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
6 = ประชาชนนอกชุมชน

D = เครื่องมือวิจัย
1 = แบบสำรวจ
2 = แบบสอบถาม
3 = แบบสัมภาษณ์
4 = อื่น ๆ

E = การวิเคราะห์ข้อมูล
1 = การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ
2 = การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ
3 = การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพร่วมกับวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

F = ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาในอนาคต
1 = การสนับสนุนของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง
2 = การสร้างความเชื่อมโยงในลักษณะเครือข่ายชุมชน
3 = การดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในสังคมโลกาภิวัตน์
4 = การคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน
5 = อื่น ๆ

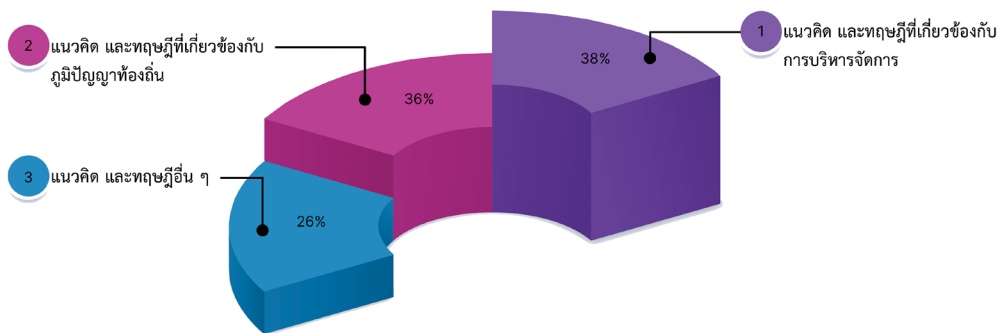
จากการศึกษา พบว่า การศึกษาสภาพปัญหา อุปสรรค และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการของชุมชน เพื่อเสนอแนวทางแก้ไขเป็นประเด็นที่ใช้ในการศึกษามากที่สุด จำนวน 12 รายการ (คิดเป็นร้อยละ 41) รองลงมา คือ การศึกษาลักษณะ รูปแบบ และกระบวนการในการบริหารจัดการของชุมชน เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับประเด็นศึกษา จำนวน 8 รายการ (คิดเป็นร้อยละ 28) การศึกษากระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการบริหารจัดการของชุมชน เพื่อเสนอแนวทางแก้ไข และพัฒนา จำนวน 8 รายการ (คิดเป็นร้อยละ 17) และการศึกษาการปรับตัวด้านการบริหารจัดการของชุมชนภายใต้บริบทของความเปลี่ยนแปลง เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาที่สอดคล้องกับนโยบาย และแผนพัฒนาที่เกี่ยวข้อง จำนวน 4 เรื่อง (คิดเป็นร้อยละ 14) ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 แสดงการเปรียบเทียบสัดส่วนของผลงานวิชาการคัดสรรตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา

1.2 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

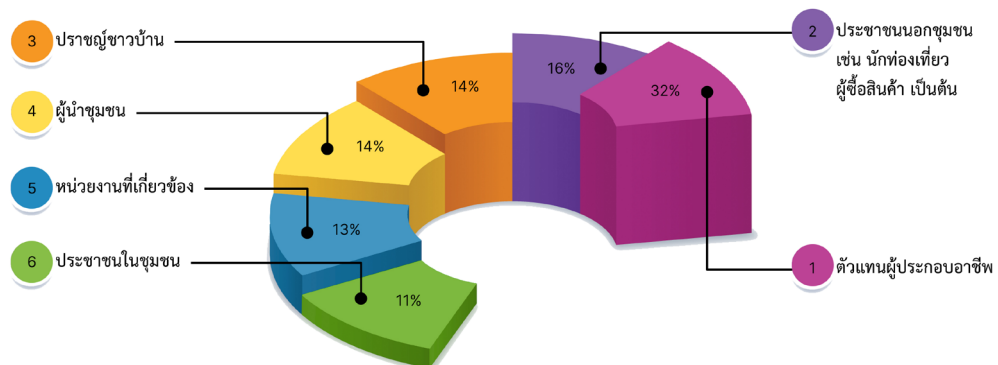
มีข้อสังเกตว่า การศึกษาด้วยแนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนโดยเฉพาะนั้น ยังไม่มีปรากฏ ผลงานวิชาการคัดสรรส่วนใหญ่อาศัยการอ้างอิงข้อมูลที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรม โดยนำข้อมูลมาวิเคราะห์ เพื่อสรุปตัวชี้วัด นำไปสู่สร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย ประกอบด้วย กลุ่มที่ใช้ข้อมูลจากแนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ ซึ่งเป็นประเด็นที่ใช้ในการศึกษามากที่สุด จำนวน 29 รายการ (คิดเป็นร้อยละ 38) รองลงมา คือ กลุ่มที่ใช้ข้อมูลจากแนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 27 รายการ (คิดเป็นร้อยละ 36) และกลุ่มที่ใช้ข้อมูลจากแนวคิด และทฤษฎีอื่น ๆ เช่น การพัฒนาชุมชน การท่องเที่ยวโดยชุมชน การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เป็นต้น จำนวน 20 รายการ (คิดเป็นร้อยละ 26) ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 แสดงการเปรียบเทียบสัดส่วนของผลงานวิชาการคัดสรรตามแนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1.3 ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

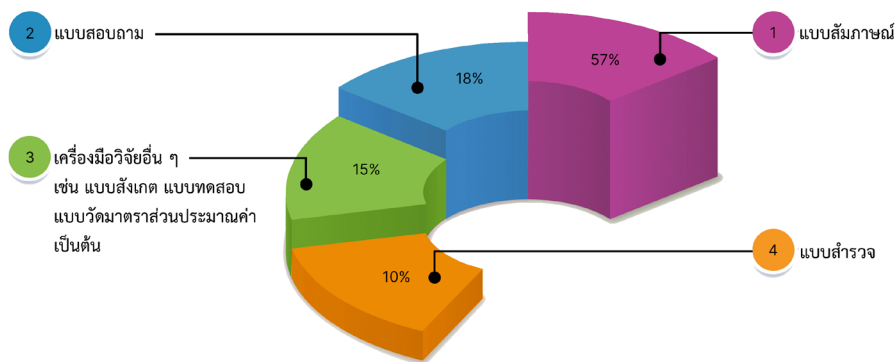
จากวัตถุประสงค์ของการศึกษาที่กล่าวมาข้างต้นส่งผลให้กลุ่มตัวอย่างมีความหลากหลายตามประเด็นศึกษา สามารถจำแนกออกเป็น 6 กลุ่ม โดยกลุ่มตัวแทนผู้ประกอบการอาชีพเป็นประเด็นที่ใช้ในการศึกษา มากที่สุด จำนวน 26 รายการ (คิดเป็นร้อยละ 32) รองลงมา คือ กลุ่มประชาชนนอกชุมชน เช่น นักท่องเที่ยว ผู้ซื้อสินค้า เป็นต้น จำนวน 13 รายการ (คิดเป็นร้อยละ 16) ส่วนกลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน และกลุ่มผู้นำชุมชน เป็นประเด็นที่ใช้ในการศึกษาจำนวนเท่ากัน คือ 12 รายการ (คิดเป็นร้อยละ 14) มีข้อสังเกตว่า กลุ่มตัวอย่าง ทั้ง 4 กลุ่ม เป็นประเด็นที่นิยมใช้ในการศึกษา เนื่องจากกลุ่มคนเหล่านี้เป็นผู้ที่มีบทบาท และมีความเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนโดยตรง ส่วนกลุ่มหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จำนวน 11 รายการ (คิดเป็นร้อยละ 13) และกลุ่มประชาชนในชุมชน จำนวน 9 รายการ (คิดเป็นร้อยละ 11) ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่มีบทบาท และมีความเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนทางอ้อม ดังภาพที่ 4

ภาพที่ 4 แสดงการเปรียบเทียบสัดส่วนของผลงานวิชาการคัดสรรตามประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

1.4 เครื่องมือวิจัย

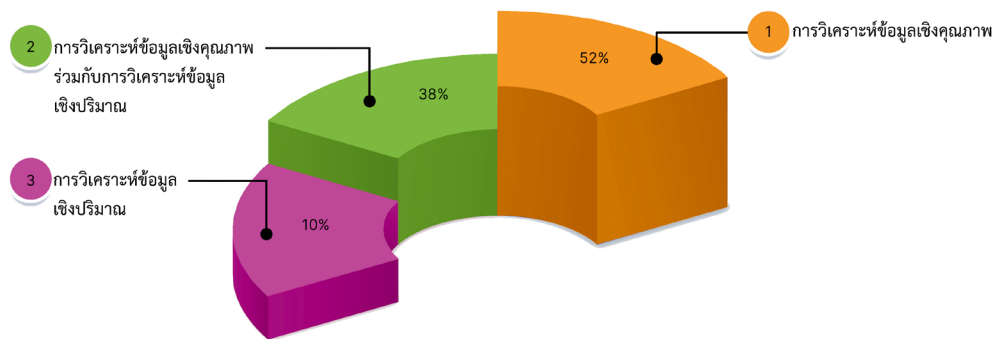
ข้อมูลส่วนใหญ่ของผลงานวิชาการคัดสรร ใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสำรวจภาคสนาม สามารถจำแนกเครื่องมือวิจัยออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ใช้แบบสัมภาษณ์ ซึ่งเป็นเครื่องมือวิจัยที่ใช้ในการศึกษามากที่สุด โดยใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสนทนาที่มีรายละเอียดได้ตรงตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา จำนวน 23 รายการ (คิดเป็นร้อยละ 57) รองลงมา คือ กลุ่มที่ใช้แบบสอบถาม ซึ่งใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่มีจำนวนมาก ทำให้ประหยัดเวลา รวมทั้งค่าใช้จ่าย จำนวน 7 รายการ (คิดเป็นร้อยละ 18) กลุ่มที่ใช้เครื่องมือวิจัยอื่น ๆ เช่น แบบสังเกต แบบทดสอบ แบบวัดมาตราส่วนประมาณค่า เป็นต้น จำนวน 6 รายการ (คิดเป็นร้อยละ 15) และกลุ่มที่ใช้แบบสำรวจ ซึ่งใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลด้านการประเมินผลในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษา จำนวน 4 รายการ (คิดเป็นร้อยละ 10) ดังภาพที่ 5

ภาพที่ 5 แสดงการเปรียบเทียบสัดส่วนของผลงานวิชาการคัดสรรตามเครื่องมือวิจัย

1.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

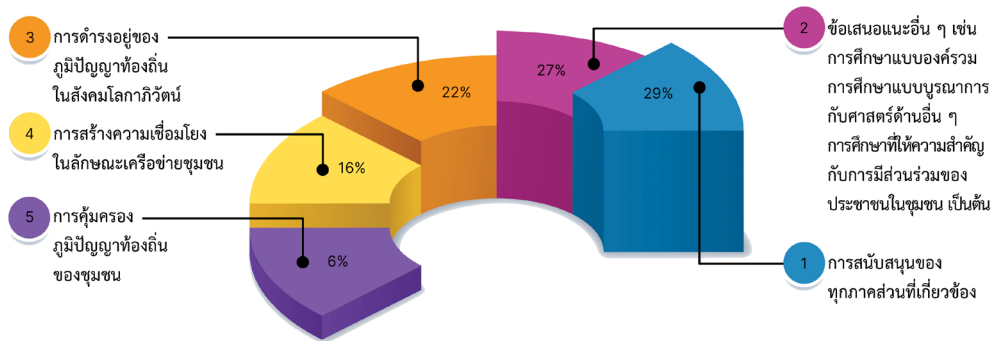
สามารถจำแนกออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ เป็นการนำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจภาคสนาม ซึ่งไม่อยู่ในลักษณะของตัวเลขมาวิเคราะห์ด้วยวิธีแจกแจงจัดหมวดหมู่ตามประเด็นศึกษา และอธิบายเชิงพรรณนา เพื่อสรุปผลการศึกษา จำนวน 15 รายการ (คิดเป็นร้อยละ 52) กลุ่มที่ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพร่วมกับการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ แสดงถึงเลือกใช้การวิจัยแบบผสมผสาน ทำให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับปรากฏการณ์ในพื้นที่ศึกษา และสามารถค้นหาคำตอบของการวิจัยที่มีความครอบคลุมมากขึ้น จำนวน 11 รายการ (คิดเป็นร้อยละ 38) และกลุ่มที่ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ เป็นการนำข้อมูลที่อยู่ในลักษณะของตัวเลขมาวิเคราะห์เชิงสถิติ เช่น ความถี่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เป็นต้น เพื่อสรุปผลการศึกษา จำนวน 3 รายการ (คิดเป็นร้อยละ 10) ดังภาพที่ 6

ภาพที่ 6 แสดงการเปรียบเทียบสัดส่วนของผลงานวิชาการคัดสรรตามการวิเคราะห์ข้อมูล

1.6 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาในอนาคต

บทความนี้พบข้อเสนอแนะที่มากที่สุดคือ การสนับสนุนความร่วมมือของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากเป็นกลไกสำคัญในการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ จำนวน 24 รายการ (คิดเป็นร้อยละ 52) รองลงมา คือ การศึกษาแบบองค์รวม เพื่อทำความเข้าใจการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในพื้นที่ศึกษากับชุมชนอื่นที่มีความเชื่อมโยงทางวัฒนธรรม การศึกษาแบบบูรณาการกับศาสตร์ด้านอื่น ๆ การศึกษาที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน เป็นต้น จำนวน 22 รายการ (คิดเป็นร้อยละ 52) ข้อเสนอแนะด้านการศึกษาในประเด็นเกี่ยวกับการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในสังคมโลกาภิวัตน์ เนื่องจากในสถานการณ์ปัจจุบัน ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากปัจจัยทางธรรมชาติ และกิจกรรมของมนุษย์มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวบ้าน ทำให้การดำรงชีวิตแบบในอดีตไม่สามารถตอบสนองวิถีชีวิตรูปแบบใหม่ได้อย่างสมบูรณ์ ส่งผลให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนถูกลดบทบาทและความสำคัญ จำนวน 18 รายการ (คิดเป็นร้อยละ 52) ข้อเสนอแนะด้านการสร้างความเชื่อมโยงในลักษณะเครือข่ายชุมชน เนื่องจากมีส่วนสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน นำมาสู่การบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ จำนวน 18 รายการ (คิดเป็นร้อยละ 52) และข้อเสนอแนะด้านการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ใช้เป็นฐานในการต่อยอดนวัตกรรม และงานสร้างสรรค์ ยังไม่ได้รับการคุ้มครองปกป้อง และอนุรักษ์อย่างเหมาะสม จำนวน 5 รายการ (คิดเป็นร้อยละ 52) ดังภาพที่ 7

ภาพที่ 7 แสดงการเปรียบเทียบผลงานวิชาการคัดสรรตามข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาในอนาคต

2. แนวโน้มการศึกษากิจการการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในประเทศไทย

จากการตรวจสอบ และประเมินสถานภาพผลงานวิชาการด้านการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในประเทศไทย โดยสืบค้นจากฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์ และงานวิจัยของประเทศไทย เพื่อคัดเลือกผลงานวิชาการคัดสรรในฐานะกลุ่มตัวอย่างที่มีการเผยแพร่ ช่วง พ.ศ. 2543 – 2563 โดยมีเนื้อหาสาระทางวิชาการถูกต้องสมบูรณ์ มีแนวคิด และการนำเสนอที่ชัดเจนเป็นประโยชน์ต่อวงวิชาการ รวมทั้งสามารถสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับความหมาย ความสำคัญ แนวคิด ทฤษฎี และกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน จำนวนทั้งหมด 29 รายการ ประกอบด้วย รายงานการวิจัย จำนวน 8 รายการ วิทยานิพนธ์ จำนวน 9 รายการ และบทความวิจัย จำนวน 12 รายการ

ผลการศึกษา พบว่า การศึกษากิจการการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนเป็นประเด็นที่มีจำนวนการศึกษาเพิ่มขึ้น เนื่องจากองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา มีส่วนสำคัญในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนอย่างยั่งยืน (Chaichana, Naresseanie & Sriharun, 2016) และเป็นประเด็นสำคัญในการพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับบริบทด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และวัฒนธรรม (Chantharun, Onrueang & Kenaphoom, 2016) จึงได้รับความสนใจจากกลุ่มนักวิชาการ และนักวิจัยหลากหลายสาขา โดยเฉพาะการศึกษาทางด้านสังคม ได้แก่ สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ สาขาวิชาการบริหารการศึกษา สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชน และสาขาวิชาการพัฒนาชุมชน

ทั้งนี้ สำหรับการศึกษาในอนาคตจะมีการพัฒนาทิศทางการศึกษาให้มีความหลากหลาย ทันสมัย และเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ศึกษา โดยเฉพาะการให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน ซึ่งไม่ใช่การเก็บรวบรวมข้อมูลด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นเพียงอย่างเดียว หากแต่รวมถึงการพิจารณาลงไปรายละเอียดเกี่ยวกับกระบวนการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เห็นได้จาก Charoenlak (2019) ได้ศึกษากิจการการจัดการภูมิปัญญาของชุมชนคัดสรรใน จังหวัดนครปฐม เพื่อเสนอแนวทางการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน Keativipak (2020) ได้ศึกษากิจการนำมิติทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนคัดสรรใน จังหวัดลำปาง และเชียงใหม่เข้าสู่การออกแบบสร้างสรรค์ และ Jittiwetkul, et al. (2020) ได้ศึกษากิจการพัฒนารูปแบบการจัดการทุนภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพของชุมชนคัดสรรใน จังหวัด นครปฐม

นอกจากนี้ ผลการศึกษา ยังทำให้ทราบสถานการณ์ ปัญหา อุปสรรค ข้อจำกัดที่อาจเกิดขึ้นกับการวิจัย รวมทั้งช่องว่างขององค์ความรู้ สามารถอธิบาย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ประการที่ 1 แนวทางการศึกษา สามารถจำแนกออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 การศึกษาแบบองค์รวม เป็นศึกษาข้อมูลด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นของพื้นที่ศึกษา มุ่งเน้นประเด็นการสืบค้นฐานทรัพยากรภูมิปัญญา และสัณฐาน เป็นการเติมเต็มองค์ความรู้ที่ขาดหายไปให้สมบูรณ์ นำไปสู่การเสนอแนวทางการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน ที่สามารถเชื่อมโยงการพัฒนาหัตถกรรมท้องถิ่นในลักษณะระบบเครือข่าย และสามารถเชื่อมโยงเอกลักษณ์ด้านหัตถกรรมท้องถิ่นกับพื้นที่ศึกษา (Chindapol & Arkarapoti Wong, 2019) ส่วนกลุ่มที่ 2 การศึกษาเฉพาะด้าน มุ่งเน้นการศึกษาข้อมูลด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นของพื้นที่ศึกษาที่ตรงกับวัตถุประสงค์ของการศึกษา นำไปสู่การเสนอแนวทางการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน ซึ่งเป็นการสร้างกรอบการศึกษาให้แคบลง ช่วยให้ศึกษาเชิงลึกได้มากขึ้น (Suntrayuth, 2019)

ประการที่ 2 การสร้างเกณฑ์คัดเลือกภูมิปัญญาท้องถิ่นของพื้นที่ศึกษา ซึ่งเป็นประเด็นที่มีการหยิบยกมาพิจารณามากขึ้น เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นบางประการไม่สามารถใช้เป็นพื้นฐานที่แสดงทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน กล่าวคือ ไม่สามารถแสดงถึงคุณค่าที่สำคัญ 4 ประการ ประกอบด้วย (1) คุณค่าความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น (2) คุณค่าของวัสดุ และกรรมวิธีการผลิต (3) คุณค่าทางความงาม และ (4) คุณค่าทางประโยชน์ใช้สอย (Patcharametha, 2016)

ประการที่ 3 วิธีการศึกษา การวิจัยที่เปิดโอกาสให้ผู้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการต่าง ๆ หรือ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และการวิจัยที่เน้นการบูรณาการศาสตร์ความรู้กับคน มีลักษณะของการทำงานร่วมกันระหว่างผู้วิจัยที่มาจากสถาบันการศึกษา กับชุมชน โดยให้สถาบันการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนโครงการพัฒนา (Chumduang, et al., 2019) กล่าวได้ว่า การวิจัยลักษณะนี้ เป็นการปรับปรุงวิธีการวิจัยดั้งเดิมให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น จึงเป็นวิธีการศึกษาที่มีแนวโน้มการใช้มากขึ้น

ประการที่ 4 แนวคิด และทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา มีข้อสังเกตว่า การศึกษาด้วยแนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนโดยเฉพาะนั้น ยังไม่มีปรากฏ ผลงานวิชาการคัดสรรส่วนใหญ่อาศัยการอ้างอิงข้อมูลที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรม โดยนำข้อมูลมาวิเคราะห์ เพื่อสรุปตัวชี้วัด นำไปสู่สร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย สามารถจำแนกออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ (1) การบริหารจัดการด้านความรู้ (2) การบริหารจัดการด้านการผลิต (3) การบริหารจัดการด้านการตลาด และ (4) การบริหารจัดการด้านการเงิน (Thongkaew, et al., 2016)

ข้อจำกัดและเสนอแนะ

การตรวจสอบและประเมินสถานภาพผลงานวิชาการด้านการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในประเทศไทยที่น่าเสนอในบทความนี้ เป็นเพียงผลงานวิชาการคัดสรรที่รวบรวมจากฐานข้อมูลที่นำเชื่อถือ จำนวน 29 รายการเท่านั้น อาจมีประเด็นอื่นนอกเหนือจากนี้ที่ยังไม่ถูกกล่าวถึง ทั้งนี้ หากการศึกษา

ในอนาคต มีจำนวนการเผยแพร่ผลงานวิชาการเพิ่มขึ้น จึงควรค่าแก่การหยิบยกประเด็นนี้มาพิจารณาอีกครั้ง เนื่องจากการประมวลความรู้และค้นหาแนวโน้มการศึกษาในอนาคตนั้น มีส่วนสำคัญในการพัฒนาและต่อยอดองค์ความรู้ให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ยังควรศึกษาเชื่อมโยงประเด็นในการศึกษากับศาสตร์อื่น ๆ เช่น สถาปัตยกรรม ผังเมือง มานุษยวิทยา สังคมศาสตร์ รัฐศาสตร์ เป็นต้น เพื่อให้ได้มุมมองเชิงพื้นที่ที่หลากหลายและมีความรู้รอบด้าน นำไปสู่การสร้างสรรค์กระบวนการศึกษาวิจัยที่หลากหลาย

บทความนี้เสนอให้มีการศึกษาการนำองค์ความรู้ไปใช้ในการสร้างกลไกการสนับสนุนของชุมชน เพื่อนำไปสู่การบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในบริบทที่กว้างขวางด้วย

เอกสารอ้างอิง

- Chaichana, W., Naressenie, K. & Sriharun, B. (2016). Prasitthiphon karn borihan chat karn phumpanya thongthin nai khet phuentee phaknuea ton lang. (In Thai) [The effectiveness of Thai local wisdom management in the area of lower northern region]. *Journal of Community Development Research*, 8(2), 58-70.
- Chanjarujit, W. (2007). *Krabuankarn chatkarn phumpanya khonglen phuenban: sueksa chapho koranee klum khon thao khon kae Tambon Padad Amphoe Mae Suai Changwat Chiang Rai*. (In Thai) [The local wisdom management process of the folk toys: a case study of the elderly group in Padad, Mae Suai, Chiang Rai] (Master's thesis). Bangkok: Thammasat University.
- Chantharun, N., Onrueang, K. & Kenaphoom, A. (2016). Naewkidkarn chatkarn phumpanya withi khram withi Phu Thai. (In Thai) [The wisdom management concept of the indigo and Phu Tai way of life]. *Dhammathas Academic Journal*, 16(1), 250-263.
- Charoenlak, N. (2019). Karn chatkarn phumpanya Som O Nakhon Chaisi: karn rianru lae chatkarn ton eng tam neaw pratyak khong setthakit phophiang. (In Thai) [Pomelo wisdom management in the Nakhon Chai Si River Basin: learning and self-management in accordance with the philosophy of Sufficiency Economy]. *Liberal Arts Journal Faculty of Liberal Arts, Mahidol University*, 2(2), 28-46.
- Chindapol, S. & Arkarapoti Wong, P. (2019). *Khrongkarn namrong tonbab karn borihan chatkarn chumchon phuea karn thongthiao choeng sangsan phuentee doi rop tam neaw kaen muang moradoklok Si Satchanalai - Sukhothai - Kamphaengphet*. (In Thai) [An initiated community management model for creative tourism around World Heritage Corridor Area Si Satchanalai - Sukhothai - Kamphaengphet]. Bangkok: Thailand Science Research and Innovation.
- Chittaseno, A., et al. (2009). *Lakkan lae withi karn borihan chatkarn chumchon*. (In Thai) [Principle of community administration and management]. Songkhla: Health Systems Research Institute.
- Chumduang, W., et al. (2019). *Karn buranakarn thongthiao choeng sangsan phuentee doi rop tam neaw kaen muang moradoklok Si Satchanalai - Sukhothai - Kamphaengphet*. (In Thai) [Integrating creative tourism for communities around World Heritage Corridor Si Satchanalai - Sukhothai - Kamphaengphet]. Bangkok: Thailand Science Research and Innovation.

- Inpuntung, V. (2016). Singwaetlom sansang phuen thin: kan damrong lae karn plianplaeng. (In Thai) [Vernacular built-environment: persistence and change]. **NAJUA: Architecture, Design and Built Environment**, 30, A-127-142.
- Keativipak, K. (2020). Tuayang miti tang wattanatham lae phumpanya phuea nam khaosu karn oakbab sangsan. (In Thai) [Examples of cultural dimensions and local wisdom for creative design concepts]. **Humanities and Social Sciences Journal, Rajabhat University Ubon Ratchathani**, 11(2), 18-35.
- Jittiwetkul, T., et al. (2020). Karn pattana rupbab karn chatkarn thun phumpanya thongthin phuea songsoem phalittaphap khong Chumchon Mahasawat Changwat Nakhon Pathom. (In Thai) [The development of a model of local wisdom capital management aiming at the promotion of productivity in Mahasawat Community, Nakhon Pathom Province]. **ARU Research Journal**, 7(1), 41-48.
- Patcharametha, T. (2016). Phalittaphan hatthakam kap karn pattana su sinkha nueng tambon nueng phalittaphan. (In Thai) [Handicraft products and the development into the OTOP products]. **Silpakorn University Journal**, 36(1), 67-80.
- Peuchthonglang, Y. & Peuchthonglang, P. (2019). Chumchon nak patibat: karn chatkarn khwamru karn phalit sinkha hatthakam sangsan thang watthanatham khong chumchon Muang Sat Amphoe Muang, Changwat Chiang Mai. (In Thai) [Community of practice (CoP): knowledge management for manufacturing of creative cultural handicraft products in Muang Sat Community, Muang District, Chiang Mai]. **Journal of MCU Peace Studies**, 7(5), 1474-1490.
- Phomnimitkul, K., Putjorn, T. & Vechpong, T. (2020). Karn chatkarn watthanatham phuea rongrap karn thongthiao choeng prasopkarn thongthin khong mueang rong phaitai khongkarn doe LINK. (In Thai) [The culture management of the second-tier provinces to support local experience-based tourism under the LINK project]. **Journal of Liberal Arts, Prince of Songkla University**, 12(1), 200-226.
- Suntrayuth, R. (2019). Khong karn wijai karn oakbab phalittaphan lae karn borikan samrap chumchon hatthakam thongthin pha Jok Tai Yuan Changwat Ratchaburi phuea khayai klum ngan phalittaphan oakbab toktaeng phainai duai nawattakam khuen rup pha duai maephim lae singtho sikhiao. (In Thai) [Product and service design for Tai Yuan Jok local craft community, Ratchaburi Province in order to extend to interior and home decoration product line with an innovation of fabric molding and eco-innovative textile]. **Burapha Arts Journal**, 27-49.

- Teeaeakanukul, A. (2018). Sakayaphab thun chumchon phuea karn pen phuentee phiset dan karnthongthiao Thetsaban Tambon Wiang Chiang Saen Changwat Chiang Rai. (In Thai) [Potential of community capital for tourism economic zone of Wiang Chiang Saen Municipality, Chiang Rai]. **Area Based Development Research Journal**, 10(2), 146-159.
- Thongkaew, J., et al. (2016). Karn borihan chatkarn phumpanya pattana phalittaphan chaksan chueak mat fang. (In Thai) [Wisdom management of the plastic straw rope products]. **Journal of Liberal Art, Prince of Songkla University**, 8(1), 134-150.

เปิดรับพิจารณาบทความ (Call for papers)

1. เปิดรับต้นฉบับตลอดทั้งปี โดยตีพิมพ์วารสารปีละสองฉบับ ในช่วงเดือนมิถุนายนและธันวาคมของทุกปี
2. จำนวนบทความที่เปิดรับ มีประมาณ 5-10 บทความต่อวารสาร 1 ฉบับ โดยพิจารณาจากลำดับการแล้วเสร็จถึงกระบวนการตอบรับตีพิมพ์บทความเป็นสำคัญ หากบทความที่ส่งมาเกินจำนวนที่กำหนด จะดำเนินการพิจารณาตามระบบและจะนำบทความที่ดำเนินการครบขั้นตอนนั้นตีพิมพ์ในวารสารฉบับถัดไป
3. บทความที่ได้รับการพิจารณาตีพิมพ์จะต้องผ่านการประเมินบทความจากผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกในสาขาที่มีความเชี่ยวชาญจำนวน 2 ท่าน ในลักษณะ Double Blind โดยไม่เป็นผู้ทรงที่มีสังกัดเดียวกันกับผู้เขียน หากผลการประเมินผ่านไม่เป็นเอกฉันท์ จึงจะส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 3 ร่วมพิจารณา
4. การแจ้งผลการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ กองบรรณาธิการจะดำเนินการส่งผลการประเมินกลับไปยังผู้เขียนผ่านช่องทางระบบ ThaiJo หลังจากได้รับผลการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิครบถ้วน
5. การแก้ไขบทความ และส่งกลับยังกองบรรณาธิการ หลังจากได้รับการแจ้งผลจากกองบรรณาธิการให้ผู้เขียนปรับแก้ไขบทความตามคำแนะนำของผู้ประเมิน และส่งไฟล์ที่แก้ไขกลับมายังกองบรรณาธิการทางระบบ ThaiJo โดยให้เวลาในการแก้ไขครั้งแรก 10 วัน และครั้งต่อไป ครั้งละ 3 วัน
6. กองบรรณาธิการตรวจสอบการแก้ไข พิสูจน์อักษร และจัดทำอาร์ตเวิร์ค หลังจากได้รับไฟล์แก้ไขแล้ว กองบรรณาธิการจะดำเนินการพิสูจน์อักษร และจัดทำอาร์ตเวิร์ค ทั้งนี้เมื่อทำอาร์ตเวิร์คเรียบร้อยแล้ว ทางกองบรรณาธิการจะส่งข้อความแจ้ง ทางระบบ ThaiJo พร้อมแนบไฟล์ PDF บทความที่จัดรูปแบบแล้วให้ผู้เขียนตรวจสอบความถูกต้องอีกครั้ง และส่งกลับมายังกองบรรณาธิการ เพื่อแก้ไขและดำเนินการในขั้นตอนการเผยแพร่
7. บทความที่ดำเนินการครบขั้นตอนข้างต้นเป็นที่เรียบร้อยแล้ว จะได้รับการตีพิมพ์ในวารสาร ตามรอบการพิมพ์แต่ละครั้ง สำหรับบทความที่ดำเนินการเสร็จหลังจากกำหนดการดังกล่าว จะได้รับพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารฉบับถัดไป
8. การตีพิมพ์วารสาร วารสารจะได้รับการตีพิมพ์ผ่านช่องทางการตีพิมพ์ออนไลน์ ผู้เขียนบทความสามารถเข้าถึงบทความออนไลน์ได้บนหน้าเว็บไซต์ของวารสาร

หลักเกณฑ์การเสนอบทความเพื่อตีพิมพ์ในวารสาร

- วารสารรับพิจารณาบทความวิจัย บทความวิชาการ บทความวิจารณ์ บทความปริทัศน์ บทความแปล และบทความที่มาจากวิทยานิพนธ์ด้านสถาปัตยกรรมและศาสตร์เกี่ยวเนื่อง ทั้งในรูปแบบภาษาไทย และภาษาอังกฤษ ตามกลุ่มต่างๆ ดังต่อไปนี้

- ประวัติศาสตร์ แนวคิดและทฤษฎีทางสถาปัตยกรรม
- ศิลปะ สถาปัตยกรรม และสถาปัตยกรรมไทย
- สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น และสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม
- การอนุรักษ์สถาปัตยกรรม
- การออกแบบสถาปัตยกรรม
- การออกแบบชุมชนเมือง ภูมิสถาปัตยกรรม และการผังเมือง
- การออกแบบตกแต่งภายใน
- เทคโนโลยี นวัตกรรม และการบริหารจัดการทางสถาปัตยกรรม

- จัดทำต้นฉบับในรูปแบบของไฟล์ MS-Word ความยาว 12 – 15 หน้า พร้อมบทคัดย่อ ภาษาไทย และภาษาอังกฤษ ความยาวรวมกันไม่เกิน 1 หน้า A4 ด้วยตัวอักษร TH Sarabun PSK ขนาด 14 พร้อมคำสำคัญภาษาไทยและภาษาอังกฤษไม่เกิน 5 คำ

- บทความที่มีภาพประกอบ ให้แทรกรูปลงในเนื้อหาบทความตรงตำแหน่งที่ต้องการอธิบาย พร้อมใส่คำอธิบายว่า ภาพที่ ระบุหมายเลขภาพ และระบุเนื้อหาที่ต้องการอธิบาย

ตัวอย่าง ภาพที่ 1 แสดงผังพื้นที่ใช้สอยภายใน

- การเตรียมไฟล์ภาพประกอบ ให้บันทึกไฟล์รูปภาพ และตั้งชื่อไฟล์รูปภาพโดยระบุหมายเลขภาพที่สัมพันธ์กับเนื้อหา ทั้งนี้ไฟล์ภาพต้องมีความละเอียดไม่น้อยกว่า 300 dpi ในรูปแบบของไฟล์ .JPG, .PSD, .PNG, .TIF, .BMP

ตัวอย่าง Figure 01

- ในกรณีที่บทความมีแผนภูมิ (Chart), แผนผัง (Plan), แบบสถาปัตยกรรม (Architectural Drawing), แผนที่ (Map), แผนภาพ (Diagram) ต้องแนบไฟล์ดังกล่าวในรูปแบบของไฟล์ .JPG, .PSD, .PNG, .TIF, .BMP และ AI ทั้งนี้ไม่สามารถใช้การสร้างแผนภาพ (Diagram), การโยงเส้น, การสร้างกล่องข้อความ และการใส่เนื้อหาข้อความบนรูปภาพในลักษณะที่เป็นวัตถุ (Object) ในเอกสาร Ms-Word ได้

- รูป (Photograph), แผนภูมิ (Chart), แผนผัง (Plan), แบบสถาปัตยกรรม (Architectural Drawing), แผนที่ (Map), แผนภาพ (Diagram) ที่นำมาใช้ประกอบบทความต้องไม่ละเมิดลิขสิทธิ์ใดๆ

- บทความที่มีตารางประกอบ ให้ใส่คำอธิบายว่า ตารางที่ ระบุหมายเลขตาราง และระบุเนื้อหาที่ต้องการอธิบาย เหนือตาราง

ตัวอย่าง ตารางที่ 1 แสดงขนาดผังพื้นที่ใช้สอยภายในจำแนกตามประเภทของบ้าน

- การระบุที่มาภาพใช้กับภาพจากแหล่งอื่นที่มีชื่อของผู้เขียนเท่านั้น ให้อ้างอิงเฉพาะแหล่งข้อมูลหรือนามสกุล (ปี)

ตัวอย่าง ภาพที่ 1 แสดงผังพื้นที่ใช้สอยภายใน

ที่มา: Oranratmanee (2016)

- บทความที่เป็นงานแปลหรือเรียบเรียงต้องอ้างอิงที่มาโดยละเอียด
- บันทึกไฟล์บทความ และรูปประกอบทั้งหมด ลงในแฟ้มเดียวกัน
- การจัดส่งบทความให้ส่งไฟล์ผ่านระบบวารสารอิเล็กทรอนิกส์ที่ <https://www.tci-thaijo.org/index.php/jed/>
- กองบรรณาธิการขอสงวนสิทธิ์ไม่รับพิจารณาบทความที่ได้รับการตีพิมพ์ในวารสารอื่นแล้ว หรืออยู่ในระหว่างรอรับการพิจารณาจากวารสารอื่นๆ
- คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในการเผยแพร่บทความ และสามารถนำส่วนหนึ่งส่วนใดของบทความที่ได้รับการตีพิมพ์ในวารสารไปเผยแพร่ในลักษณะต่างๆ ได้ รวมทั้งเปิดให้บุคคลทั่วไปได้ดาวน์โหลดในลักษณะของ Digital File (PDF Format) ได้ โดยไม่ต้องแจ้งให้ผู้เขียนบทความทราบ
- ผลการศึกษา บทสรุป ตลอดจนความคิดเห็นใดๆ ในบทความต่างๆ ที่ได้รับการตีพิมพ์ในวารสารนี้เป็นของผู้เขียน มีความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการ ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาผลงาน และคณะทำงานแต่อย่างใด

การอ้างอิง และรูปแบบบรรณานุกรม

วารสารวิชาการ การออกแบบสภาพแวดล้อมกำหนดรูปแบบการอ้างอิงตามข้อกำหนดของศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (Thai-Journal citation Index Centre) (TCI) และ ASEAN Citation Index (ACI) ในการนี้ บทความที่จะเสนอขอรับการพิจารณาเพื่อตีพิมพ์ในวารสารจะต้องใช้วิธีการเขียนการอ้างอิง ดังรูปแบบที่กำหนดไว้ ดังต่อไปนี้

- การอ้างอิงแบบแทรกในเนื้อหา (Citing references in text) ให้ใช้ระบบ นาม-ปี (Author – Date citation system) ดังนี้

กรณีผู้แต่ง 1 คน (นามสกุลผู้แต่งเป็นภาษาอังกฤษ, ปี ค.ศ. ที่ตีพิมพ์)

ตัวอย่าง (Oranratmanee, 2016)

หมายเหตุ กรณีผู้เขียนและชื่อบทความเป็นภาษาไทย ให้ใช้เป็นภาษาอังกฤษ และปีที่ตีพิมพ์ใช้ปี ค.ศ.

กรณีผู้แต่ง 2 คน ใส่เครื่องหมาย & (ampersand) แทนคำว่า and

ตัวอย่าง (Oranratmanee & Lekakul, 2016)

กรณีผู้แต่ง 3 คน ใส่เครื่องหมายจุลภาคคั่นแต่ละนามสกุล นำหน้านามสกุลสุดท้ายด้วย & (เรียงลำดับจาก A ถึง Z)

ตัวอย่าง (Chokdee, Lekakul & Oranratmanee, 2016)

กรณีผู้แต่งมากกว่า 3 คน ให้ลงเฉพาะนามสกุลผู้แต่งคนแรก ตามด้วยคำว่า
et al.

ตัวอย่าง (Oranratmanee, et al., 2016)

กรณีที่อ้างถึงผู้แต่งคนเดียวจากหนังสือหลายเล่ม (เรียงลำดับปี ค.ศ. น้อยไปหามาก)

ตัวอย่าง (Oranratmanee, 2012, 2016)

กรณีที่อ้างถึงข้อมูลจากหนังสือหลายเล่มในวงเล็บเดียวกัน ให้เรียงลำดับนามสกุล
จากอักษร A ไปถึง Z

ตัวอย่าง (Chokdee, 1998; Meats, 2001; Oranratmanee, 2000)

- สำหรับบรรณานุกรมเรียงตามตัวอักษรของชื่อ – สกุล ผู้แต่ง ปีที่พิมพ์

บรรณานุกรมให้ใช้ระบบอ้างอิงที่ปรับปรุงตามแบบของ APA (American Psychological Association) หากชื่อเอกสารหรือหนังสือไม่ใช่ภาษาอังกฤษ ให้สะกดด้วยตัวอักษรภาษาอังกฤษ และวงเล็บท้ายชื่อของเอกสารหรือหนังสือต้นฉบับนั้นๆ ว่าเป็นภาษาใด เช่น In Thai, In Lao, In Vietnamese และในวงเล็บ (.....) ให้แปลความหมายของชื่อเอกสาร หรือหนังสือต้นฉบับนั้นๆ ให้เป็นภาษาอังกฤษกำกับไว้ด้วยทุกครั้ง ทั้งนี้ วิธีการเขียนอ้างอิง มีรายละเอียดแต่ละประเภทดังต่อไปนี้

- การลงรายการผู้แต่งในรายการอ้างอิงท้ายเรื่อง ใช้ระบบการอ้างอิงดังนี้

ผู้แต่งหลายคน ให้ลง สกุลผู้แต่งเป็นภาษาอังกฤษ, ชื่อย่อผู้แต่งเป็นภาษาอังกฤษ.
ที่ปรากฏด้วยเครื่องหมายจุลภาค (.) แล้วใส่ & นำหน้า สกุลผู้แต่งเป็น
ภาษาอังกฤษ, ชื่อย่อผู้แต่งเป็นภาษาอังกฤษ. คนสุดท้าย

กรณีผู้แต่งมากกว่า 3 คน ให้ลงเฉพาะนามสกุลผู้แต่งคนแรกตามด้วยคำว่า และคณะ
ด้วยคำว่า et al.

ตัวอย่าง Oranratmanee, R. & Lekakul, A.

Oranratmanee, R., Lekakul, A. & Chokdee, A.

Oranratmanee, R., Lekakul, A. & Chokdee, A., Chingjai, B.

Oranratmanee, R., et al.

- หนังสือ/เอกสารทั่วไป ใช้ระบบการอ้างอิง ดังนี้

สกุลผู้แต่งเป็นภาษาอังกฤษ, ชื่อย่อผู้แต่งเป็นภาษาอังกฤษ. (ปี ค.ศ. ที่พิมพ์). ชื่อหนังสือ
สะกดด้วยตัวอักษรภาษาอังกฤษ. (วงเล็บว่าเป็นหนังสือภาษาใด) [คำแปล
ของชื่อหนังสือ]. ชื่อเมืองที่พิมพ์เป็นภาษาอังกฤษ: สำนักพิมพ์/โรงพิมพ์/
ผู้อำนวยการจัดพิมพ์ เป็นภาษาอังกฤษ.

ตัวอย่าง

Oranratmanee, R. (2016). Baan ruen Thai. (In Thai) [Thai village and
house]. Chiang Mai: Chiang Mai University Press.

- หนังสือ/เอกสารที่ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง ใช้ระบบอ้างอิง ดังนี้

ชื่อหนังสือสะกดด้วยตัวอักษรภาษาอังกฤษ. (วงเล็บว่าเป็นหนังสือภาษาใด) [คำแปลของชื่อหนังสือ]. (ปี ค.ศ. ที่พิมพ์). ชื่อเมืองที่พิมพ์เป็นภาษาอังกฤษ: สำนักพิมพ์/โรงพิมพ์/ผู้อำนวยการจัดพิมพ์ เป็นภาษาอังกฤษ.

ตัวอย่าง

Baan ruen Thai. (In Thai) [Thai village and house]. (2016). Chiang Mai: Chiang Mai University Press.

- หนังสือ/เอกสารรวมเรื่องหรือรวมบทความที่ปรากฏบรรณาธิการเป็นผู้รวบรวม หรือเรียบเรียง ใช้ระบบการอ้างอิง ดังนี้

สกุลบรรณาธิการเป็นภาษาอังกฤษ, ชื่อย่อบรรณาธิการเป็นภาษาอังกฤษ. สะกดด้วยตัวอักษรภาษาอังกฤษ. (Ed.). (ปี ค.ศ. ที่พิมพ์). ชื่อหนังสือสะกดด้วยตัวอักษรภาษาอังกฤษ. (วงเล็บว่าเป็นหนังสือภาษาใด) [คำแปลของชื่อหนังสือ]. ชื่อเมืองที่พิมพ์เป็นภาษาอังกฤษ: สำนักพิมพ์/โรงพิมพ์/ผู้อำนวยการจัดพิมพ์ เป็นภาษาอังกฤษ.

ตัวอย่าง

Oranratmanee, R. (Ed.). (2016). Baan ruen Thai. (In Thai) [Thai village and house]. Chiang Mai: Chiang Mai University Press.

- หนังสือ/เอกสารที่ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์ ใช้ระบบการอ้างอิง ดังนี้

สกุลผู้แต่งเป็นภาษาอังกฤษ, ชื่อย่อผู้แต่งเป็นภาษาอังกฤษ. (n.d.). ชื่อเรื่อง. (พิมพ์ครั้งที่ถ้ามี). ชื่อหนังสือสะกดด้วยตัวอักษรภาษาอังกฤษ. (วงเล็บว่าเป็นหนังสือภาษาใด) [คำแปลของชื่อหนังสือ]. ชื่อเมืองที่พิมพ์เป็นภาษาอังกฤษ: สำนักพิมพ์/โรงพิมพ์/ผู้อำนวยการจัดพิมพ์เป็นภาษาอังกฤษ.

ตัวอย่าง

Oranratmanee, R. (n.d.). Baan ruen Thai. (In Thai) [Thai village and house]. Chiang Mai: Chiang Mai University Press.

- หนังสือ/เอกสารที่ไม่ปรากฏเมืองที่พิมพ์ ใช้ระบบการอ้างอิง ดังนี้

สกุลผู้แต่งเป็นภาษาอังกฤษ, ชื่อย่อผู้แต่งเป็นภาษาอังกฤษ. (ปี ค.ศ. ที่พิมพ์). ชื่อหนังสือสะกดด้วยตัวอักษรภาษาอังกฤษ. (วงเล็บว่าเป็นหนังสือภาษาใด) [คำแปลของชื่อหนังสือ]. N.P.: สำนักพิมพ์/โรงพิมพ์/ผู้อำนวยการจัดพิมพ์ สะกดด้วยตัวอักษรภาษาอังกฤษ.

ตัวอย่าง

Oranratmanee, R. (2016). Baan ruen Thai. (In Thai) [Thai village and house]. N.P.: AP Publishing.

- หนังสือ/เอกสารที่ไม่ปรากฏสำนักพิมพ์/โรงพิมพ์/ผู้อำนวยการพิมพ์ ใช้ระบบการอ้างอิง ดังนี้

สกุลผู้แต่งเป็นภาษาอังกฤษ, ชื่อผู้แต่งเป็นภาษาอังกฤษ. (ปี ค.ศ. ที่พิมพ์). **ชื่อหนังสือ**
สะกดด้วยตัวอักษรภาษาอังกฤษ. (วงเล็บว่าเป็นหนังสือภาษาใด) [คำแปลของ
ชื่อหนังสือ]. ชื่อเมืองที่พิมพ์เป็นภาษาอังกฤษ: n.p.

ตัวอย่าง

Oranratmanee, R. (2016). **Baan ruen Thai.** (In Thai) [Thai village and house]. Chiang Mai: n.p.

- บทความหรือบทในหนังสือรวมบทความ ใช้ระบบการอ้างอิง ดังนี้

สกุลผู้แต่งเป็นภาษาอังกฤษ, ชื่อผู้แต่งเป็นภาษาอังกฤษ. (ปี ค.ศ. ที่พิมพ์). ชื่อบทความ
สะกดด้วยตัวอักษรภาษาอังกฤษ. (วงเล็บว่าเป็นหนังสือภาษาใด) [คำแปลของชื่อ
บทความ]. In นามสกุล, ชื่อย่อบรรณาธิการสะกดด้วยตัวอักษรภาษาอังกฤษ.
(Ed.). **ชื่อหนังสือสะกดด้วยตัวอักษรภาษาอังกฤษ.** (วงเล็บว่าเป็นหนังสือภาษา
ใด) [คำแปลของชื่อหนังสือ] (pp. เลขหน้าเริ่มต้น – เลขหน้าสิ้นสุด). ชื่อเมือง
ที่พิมพ์เป็นภาษาอังกฤษ: สำนักพิมพ์/โรงพิมพ์/ผู้อำนวยการจัดพิมพ์ สะกดด้วย
ตัวอักษรภาษาอังกฤษ.

ตัวอย่าง

Oranratmanee, R. (2016). Baan ruen Thai. (In Thai) [Thai village and house]. In
Lekagul, A. (Ed.). **Sathapatayakam Thai.** (In Thai) [Thai architecture]
(pp.239-245). Chiang Mai: Chiang Mai University Press.

- บทความจากหนังสือรวมบทความจากที่ประชุมวิชาการ ดังนี้

สกุลผู้แต่งเป็นภาษาอังกฤษ, ชื่อผู้แต่งเป็นภาษาอังกฤษ. (ปี ค.ศ. ที่พิมพ์). ชื่อบทความ
สะกดด้วยตัวอักษรภาษาอังกฤษ. (วงเล็บว่าเป็นหนังสือภาษาใด) [คำแปลของชื่อ
บทความ]. In นามสกุล, ชื่อย่อบรรณาธิการสะกดด้วยตัวอักษรภาษาอังกฤษ.
(Ed.). **Proceeding of ชื่อการประชุมสะกดด้วยตัวอักษรภาษาอังกฤษ.**
(วงเล็บว่าเป็นหนังสือภาษาใด) [คำแปลของชื่อหนังสือ] (pp. เลขหน้าเริ่มต้น – เลข
หน้าสิ้นสุด). ชื่อเมืองที่พิมพ์เป็นภาษาอังกฤษ: สำนักพิมพ์/โรงพิมพ์/ผู้อำนวยการ
จัดพิมพ์ สะกดด้วยตัวอักษรภาษาอังกฤษ.

ตัวอย่าง

Oranratmanee, R. & Chokdee, A. (2016). Thai Village and House. In Lekagul,
A. (Ed.). **Proceeding of Research in Architecture.** (pp. 239-245).
Chiang Mai: Chiang Mai University Press.

- บทความที่ไม่มีผู้แต่ง ใช้ระบบการอ้างอิง ดังนี้

ชื่อบทความสะกดด้วยตัวอักษรภาษาอังกฤษ. (วงเล็บว่าเป็นบทความภาษาใด) [คำแปลของชื่อบทความ]. (ปี ค.ศ. ที่พิมพ์). ชื่อวารสารภาษาอังกฤษ, เลขของปีที่ หรือ Volume (เลขของฉบับที่), เลขหน้าเริ่มต้น – เลขหน้าสิ้นสุด.

ตัวอย่าง

Baan ruen Thai. (In Thai) [Thai village and house]. (2016, June). *Journal of Environmental Design*, 11 (1), 176-213.

- บทความในวารสารที่มีปีและฉบับที่ ใช้ระบบการอ้างอิง ดังนี้

สกุลผู้แต่งเป็นภาษาอังกฤษ, ชื่อผู้แต่งเป็นภาษาอังกฤษ. (ปี ค.ศ. ที่พิมพ์). ชื่อบทความสะกดด้วยตัวอักษรภาษาอังกฤษ. (วงเล็บว่าเป็นบทความภาษาใด) [คำแปลของชื่อบทความ]. ชื่อวารสารภาษาอังกฤษ, เลขของปีที่ หรือ Volume (เลขของฉบับที่), เลขหน้าเริ่มต้น – เลขหน้าสิ้นสุด.

ตัวอย่าง

Oranratmanee, R. (2016). Baan ruen Thai. (In Thai) [Thai village and house]. *Journal of Environmental Design*, 11 (1), 176-213.

- บทความในวารสารที่ไม่มีปี แต่ออกต่อเนื่องทั้งปี รวมจดหมายข่าว ใช้ระบบการอ้างอิง ดังนี้

สกุลผู้แต่งเป็นภาษาอังกฤษ, ชื่อผู้แต่งเป็นภาษาอังกฤษ. (ปี ค.ศ. ที่พิมพ์). ชื่อบทความสะกดด้วยตัวอักษรภาษาอังกฤษ. (วงเล็บว่าเป็นบทความภาษาใด) [คำแปลของชื่อบทความ]. ชื่อวารสารภาษาอังกฤษ, เลขของฉบับที่, เลขหน้าเริ่มต้น – เลขหน้าสิ้นสุด.

ตัวอย่าง

Oranratmanee, R. (2016, June). Baan ruen Thai. (In Thai) [Thai village and house]. *Journal of Environmental Design*, 1, 176-213.

- วิทยานิพนธ์ ใช้ระบบการอ้างอิง ดังนี้

สกุลผู้เขียนวิทยานิพนธ์เป็นภาษาอังกฤษ, ชื่อผู้เขียนวิทยานิพนธ์เป็นภาษาอังกฤษ. (ปี ค.ศ. ที่เสนอวิทยานิพนธ์). ชื่อวิทยานิพนธ์สะกดด้วยตัวอักษรภาษาอังกฤษ. (วงเล็บว่าเป็นหนังสือภาษาใด) [คำแปลของชื่อวิทยานิพนธ์] (ชื่อปริญญา นิพนธ์ Bachelor's thesis, Master's thesis หรือ Doctoral dissertation). ชื่อเมืองที่พิมพ์เป็นภาษาอังกฤษ: สำนักพิมพ์/โรงพิมพ์/ผู้อำนวยการจัดพิมพ์ สะกดด้วยตัวอักษรภาษาอังกฤษ.

ตัวอย่าง

Oranratmanee, R. (2016). Baan ruen Thai. (In Thai) [Thai village and house] (Master's thesis). Chiang Mai: Chiang Mai University.

Oranratmanee, R. (2016). Baan ruen Thai. (In Thai) [Thai village and house] (Doctoral dissertation). Chiang Mai: Chiang Mai University.

- เอกสารจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ใช้ระบบการอ้างอิง ดังนี้

สกุลผู้แต่งเป็นภาษาอังกฤษ, ชื่อผู้แต่งเป็นภาษาอังกฤษ. (ปี ค.ศ. ที่พิมพ์). ชื่อบทความสะกดด้วยตัวอักษรภาษาอังกฤษ. (วงเล็บว่าเป็นหนังสือภาษาใด) [คำแปลของชื่อบทความ]. Retrieved month date, year, from URL

ตัวอย่าง

Oranratmanee, R. (2016). **Baan ruen Thai**. (In Thai) [Thai village and house]. Retrieved January 1, 2006, from <http://grad.cmu.ac.th/oranratmanee/papers/2016.pdf>

- สารานุกรมออนไลน์ ใช้ระบบการอ้างอิง ดังนี้

สกุลผู้แต่งเป็นภาษาอังกฤษ, ชื่อผู้แต่งเป็นภาษาอังกฤษ. (ปี ค.ศ. ที่พิมพ์). ชื่อบทความสะกดด้วยตัวอักษรภาษาอังกฤษ. (วงเล็บว่าเป็นหนังสือภาษาใด) [คำแปลของชื่อบทความ]. In ชื่อหนังสือ (pp. เลขหน้าเริ่มต้น – เลขหน้าสิ้นสุด). Retrieved month date, year, from URL

ตัวอย่าง

Oranratmanee, R. (2016). Baan ruen Thai. In **Internet Encyclopedia of Philosophy** (pp.239-245). Retrieved January 1, 2006, from <http://grad.cmu.ac.th/oranratmanee/papers/2016.pdf>

- สื่อภาพยนตร์ในรูปแบบฟิล์ม วีซีดี หรือดีวีดี ใช้ระบบการอ้างอิง ดังนี้

สกุลผู้กำกับเป็นภาษาอังกฤษ, ชื่อผู้กำกับเป็นภาษาอังกฤษ. (ผู้กำกับ). (ปี ค.ศ. ที่ผลิต). ชื่อภาพยนตร์ [ภาพยนตร์]. ชื่อเมืองที่ผลิตเป็นภาษาอังกฤษ: ผู้ผลิตสะกดด้วยตัวอักษรภาษาอังกฤษ.

ตัวอย่าง

Oranratmanee, R. (Director). (2016). **Baan ruen Thai** [Motion picture]. Chiang Mai: Chiang Mai University Film.

- สื่อเพลงในรูปแบบซีดี ใช้ระบบการอ้างอิง ดังนี้

สกุลผู้ประพันธ์เพลงเป็นภาษาอังกฤษ, ชื่อผู้ประพันธ์เพลงเป็นภาษาอังกฤษ. (ปี ค.ศ. ลิขสิทธิ์). ชื่อเพลง [การบันทึก]. ชื่อเมืองที่ผลิตเป็นภาษาอังกฤษ: ผู้ผลิตสะกดด้วยตัวอักษรภาษาอังกฤษ.

ตัวอย่าง

Oranratmanee, R. (2016). **Baan ruen Thai** [CD]. Bangkok: BEC Music (Thailand).

- ผลงานศิลปะ ใช้ระบบการอ้างอิง ดังนี้

สกุลจิตรกรเป็นภาษาอังกฤษ, ชื่อย่อจิตรกรเป็นภาษาอังกฤษ. (จิตรกร). (ปี ค.ศ. ที่ผลิตผลงาน). **ชื่อผลงานศิลปะ** [ภาพวาดหรือ Painting]. ชื่อเมืองที่แสดงผลงาน: ชื่อย่อหน่วยงานที่แสดงผลงานสะกดด้วยตัวอักษรภาษาอังกฤษ.

สกุลจิตรกรเป็นภาษาอังกฤษ, ชื่อย่อจิตรกรเป็นภาษาอังกฤษ. (จิตรกร). (ปี ค.ศ. ที่ผลิตผลงาน). **ชื่อผลงานศิลปะ** [ภาพวาดหรือ Painting]. Retrieved month date, year, from URL

ตัวอย่าง

Oranratmanee, R. (Artist). (2016). **Baan ruen Thai** [Painting]. Chiang Mai: Art Chiang Mai University Museum.

Oranratmanee, R. (Artist). (2016). **Baan ruen Thai** [Painting]. Retrieved January 1, 2006, from <http://grad.cmu.ac.th/oranratmanee/papers/2016.pdf>

- การสัมภาษณ์ ใช้ระบบการอ้างอิง ดังนี้

สกุลผู้ให้สัมภาษณ์เป็นภาษาอังกฤษ, ชื่อย่อผู้ให้คำสัมภาษณ์เป็นภาษาอังกฤษ. (ปี ค.ศ. ที่สัมภาษณ์, เดือนที่สัมภาษณ์เป็นภาษาอังกฤษ วันที่สัมภาษณ์). **Interview**. คำแปลขยายความของผู้ให้คำสัมภาษณ์.

ตัวอย่าง

Oranratmanee, R. (2016, January 10). **Interview**. Associate Professor, Faculty of Architecture, Chiang Mai University.

- กรณี ผู้แต่งเป็นสถาบัน หน่วยงาน องค์การ สมาคม สโมสร ฯลฯ ใช้ระบบการอ้างอิง ดังนี้

ชื่อเต็มของสถาบันหรือหน่วยงาน. (ปีค.ศ.ที่พิมพ์). **ชื่อหนังสือสะกดด้วยตัวอักษรภาษาอังกฤษ**. (วงเล็บว่าเป็นภาษาใด) [คำแปลของชื่อหนังสือ]. ชื่อเมืองที่พิมพ์เป็นภาษาอังกฤษ: สำนักพิมพ์/โรงพิมพ์/ผู้อำนวยการจัดพิมพ์เป็นภาษาอังกฤษ.

(หากสถาบันหรือหน่วยงานเป็นผู้จัดพิมพ์ในลงคำว่า Author)

****ทั้งนี้ วารสารแนะนำให้ผู้เขียนดาวโหลดบทความวารสารเล่มล่าสุดเป็นตัวอย่างการเขียนด้วย****

เจ-ดี
วารสารวิชาการ
การออกแบบสภาพแวดล้อม
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ระบบส่งบทความออนไลน์และฐานข้อมูลบทความที่
<http://www.tci-thaijo.org/index.php/jed>

E-mail : jed.archcmu@gmail.com
Tel : 053-94-2843

Journal of Environmental Design
Faculty of Architecture, Chiang Mai University
239 Huay Kaew Road, Suthep
Muang, Chiang Mai 50200